

Coperta: DANIEL NICOLESCU Redactor: NICOLAE ȘARAMBEI
© Kenneth G. Henshall A History of Japan
MACMILLAN PRESS LTD, 1999
Toate drepturile asupra prezentei ediții în limba română aparțin
Editurii Artemis.

KENNETH G. HENS Profesor de studii jap Universitatea din W/ Noua Zeelan
O ISTORIE A JAPONIEI
DE LA EPOCA DE PIATRĂ LA SUPERPUTERE
Traducere de Alina Cârâc
EDITURA
ARTEMIS

ISBN 973-566-074-1

Cuprins

Prefață.....	7
--------------	---

TELURI ȘI SURSE.....	7
-------------------------	---

Mulțumiri.....	9
----------------	---

Introducere: Japonia și istoria.....	11
---	----

PRIMA PARTE

De la epoca de piatră la statalitate: mituri, preistorie și istorie antică

(până în anul 710).....>	14
-----------------------------------	----

1.1 Făcând zei din împărați: istoria antică în miturile japoneze.....	14
--	----

1.2 Cei mai vechi locuitori (circa 13.000 î. Hr.).....	18
--	----

1.3 Vânători și culegători din epoca de piatră: perioada Jomon (cea. 13.000 îHr. - cea. 300 î. Hr.).....	20
---	----

1.4 Începuturile noi: perioada Yayoi (cca. 300 î. Hr. - cea. 300 d. Hr.)	23
--	----

1.5 Apariția statului timpuriu:

Perioada Kofun-Yamato (cea. 300 - 710).....'	27
--	----

REZUMAT AL PĂRȚII ÎNTÂI.....	35
------------------------------	----

PARTEA A DOUA

Despre curteni și războinici: Istorie timpurie
și medievală (710-

1600).....37

2.1 învățând de la chinezi - între anumite limite:

perioada Nara (710-794).....37

2.2 Mărirea și decăderea curții imperiale: perioada Heian (794-1185) .41

2.3 Statul războinic: Perioada Kamakura (1185-1333).....49

2.4 O națiune în război cu ea însăși: Perioada Muromachi (1333-1568)56

2.5 Reunificarea națiunii: perioada Azuchi-Monoyama (1568-1600) ...61
REZUMATUL PĂRȚII A
DOUA.....67

PARTEA A TREIA

Tara închisă: Perioada Tokugawa (1600 -1868)..... .70

3.1 Stabilitatea înseamnă supraviețuire: întemeierea shogunatului

Tokugawa.....7
0

3.2 Samurarii și etica.....	80
3.3 Oamenii obișnuiți, cultura și economia.....	84
3.4 Întoarcerea dracilor străini și căderea shogunatului.....	88
REZUMATUL PĂRȚII A TREIA.....	92
Partea a patra	
Construind o națiune modernă: Perioada Meiji (1868-1912).....	97
4.1 Consolidând restaurația.....	97
4.2 Occidentalizarea societății.....	101
4.3 Punând în valoare energiile poporului.....	107
4.4 Pași către un fel de democrație.....	110
4.5 Războiul și politica	AZBOIUL ȘI POLITICA.....116
4.6 Dezvoltare economică planificată.....	123
4.7 O eră se sfârșește.....	127
REZUMATUL PĂRȚII A PATRA.....	130
PARTEA A CINCEA	
Excesele de ambiție: războiul din Pacific și evenimentele conexe,.....	134
5.1 Fragila democrație Taisho (1912-26).....	134

5.2 Pornind cu dificultate spre Showa.....	139
5.3 Ideologiile din spatele expansionismului.....	144
5.4 Pregătirile pentru război.....	148
5.5 Războiul din Pacific.....	155
REZUMATUL PĂRȚII A CINCEA.....	169
PARTEA A ȘASEA	
Un Phoenix din cenușă: Succesele postbelice și din perioada următoare.....	174
6.1 Visuri americane privind o nouă Japonie.....	174
6.2 Realitățile războiului rece remodelează visul.....	188
6.3 Devenind numărul unu.....	195
6.4 Superputere în derivă.....	208
REZUMATUL PĂRȚII A ȘASEA.....	221
CONCLUZII: lecții pentru superputeri în devenire.....	226
Note.....	234
Referințe.....	272
Glosar de termeni japonezi.....	289

Prefață

TELURI ȘI SURSE

Principalul scop al acestei cărți este de a spune povestea Japoniei. Iar această poveste trebuie spusă începând cu începutul, de o manieră echilibrată și cuprinzătoare, fără a deveni învălmășită, astfel încât istoria Japoniei să apară accesibilă și ușor de înțeles, iar nu simplistă sau superficială. Multe cărți despre istoria Japoniei sunt enciclopedice în esență și conțin atât de multe detalii încât tendințele de ansamblu sunt dificil de observat. Unele tind să se concentreze asupra unui domeniu îngust, omițând informații de fond, atât de importante pentru o perspectivă echilibrată. Iar altele au tendința de a începe povestea Japoniei în vremurile moderne, lăsând pe dinafară date anterioare relevante de context.

Asemenea cărți au fiecare propriile merite, însă îl pot îndepărta pe cititorul nespecialist. Ceea ce, în vremurile noastre, este regretabil pentru că foarte mulți oameni sunt interesați de Japonia și în special de ridicarea acesteia la statutul de superputere. Cititorii în general, studenții și alte categorii de specialiști ar trebui să aibă acces mai ușor la istoria instructivă și fascinantă a Japoniei.

Accesibilitatea a fost, deci, o preocupare majoră în conceperea acestei cărți. O altă preocupare înrudită a fost aceea de a încuraja cititorii să-și urmărească propriul interes. Acesta este motivul pentru care m-am limitat deliberat la surse în limba engleză și am făcut dese trimiteri la acestea, lăsând libertatea lectorilor de a le consulta sau nu. Pentru asta nu este necesară înțelegerea japonezei.

Propriile mele cunoștințe de istorie japoneză s-au acumulat de-a lungul a mulți ani, atât din surse bibliografice japoneze cât și englezești, dar nu toată lumea își poate permite să "piardă" zece ani și mai bine pentru a învăța această limbă. Acum treizeci de ani, când am început să studiez japoneza, incapacitatea de a citi reprezenta o barieră majoră în calea tentativei de-a înmagazina orice fel de

cunoștințe substanțiale despre această țară. Ceea ce azi nu mai este valabil. În prezent, există o vastă cantitate de materiale disponibile în limba engleză, nu doar cele scrise la origine în engleză, ci și traduceri ale, practic, tuturor lucrărilor japoneze importante. Ca urmare, pentru cititorul de limba engleză este la îndemână să realizeze o cunoaștere foarte bine fondată a unor probleme chiar de detaliu, privind Japonia. Scopul meu este, parțial, și acela de a atrage atenția unui public mai larg asupra respectivei bogății de material informativ disponibil. De fapt, există atât de mult încât nici nu-l pot pomeni pe tot.

*

Povestea Japoniei este fascinantă. Conține elemente de aventură, de mister, intrigă și controversă, iar eu le includ pe toate în istorisirea ce urmează. Este important pentru cititori, chiar cei din mediile neacademice, să știe ce părți și evenimentele din istoria Japoniei sunt încă neclare și nesigure.

Mulți vor fi interesați, în mod special, de modul în care Japonia a devenit o superputere. Succesele Japoniei se datorează atât circumstanțelor cât și răspunsului oferit de ea acestora, deseori bazat pe valori morale și practici adânc înrădăcinate. Nu am lăsat ca acestea să-mi domine expunerea, dar le-am accentuat și enumerat în rezumatul de la sfârșitul fiecărui capitol, în care îmi formulez și concluziile.

Rezumatele periodice sunt menite să îmbunătățească accesibilitatea. Istoria Japoniei este atât de lungă și bogată în evenimente, încât devine important ca, din când în când, să privești înapoi încercând să-ți alegi tendințele și evenimentele majore. Cu cât vom asimila mai mult din istoria Japoniei cu atât ne vom simți mai răsplătiți în demersul nostru, căci este o istorie ce merită din plin să fie cunoscută.

Ortografie

Vocalele "o" și "u" lungi sunt indicate printr-o liniuță deasupra, exceptând cazurile când acestea sunt litere inițiale.

"N"-ul independent se redă, de obicei, ca "m" atunci când este urmat direct de "b", "m" sau "p", dar fiecare caz tinde să fie tratat în mod particular. A se reține acesta când se urmăresc referințele bibliografice. Astfel, de exemplu "Temmu" ar putea fi "Tenmu", în unele texte.

Mulțumiri

Sunt îndatorat în mod special lui Ken Coates, profesor de istorie la Universitatea New Brunswick, pentru comentariile sale pertinente și sugestiile valoroase privind aceasta carte ca ansamblu. Alți câțiva specialiști și persoane din întreaga lume m-au ajutat exprimând considerații asupra secțiunilor lucrării, în faza de schiță, sau privind anumite subiecte, iar eu le sunt recunoscător tuturor. Aceștia sunt Laurie Barber, Gina Barnes, Steven Lim, Derek Massarella, Tsutomu Nishigaki, Yoshio Okamoto, Ian Pool, Ray

Richards, Eric Thompson, Tadashi Uda și Brian Whitley. Neajunsurile produsului final nu pot fi puse pe seama sfaturilor lor. De asemenea, concluziile trase sau punctele de vedere afirmate nu le reflectă, în mod necesar, pozițiile.

Sunt, de asemenea, recunoscător colectivului editurii Macmillan, în mod special lui Tim Farmiloe și Vicki Johnson, pentru îndrumări și încurajare; Universității Waikato pentru finanțarea a numeroase călătorii de studiu și pentru a-mi fi permis deplasarea, precum și cumpărarea multor cărți; de asemenea, familiei și colegilor pentru înțelegerea arătată.

Introducere: Japonia și istoria

Impactul pe care Japonia l-a avut asupra lumii moderne este enorm. Deși Japonia ocupă mai puțin de a trei suta parte din suprafața uscatului, totuși deține a șasea parte din puterea economică mondială. Există puține cămine sau birouri care să nu depindă măcar parțial de tehnologia japoneză. Mașinile japoneze stăpânesc drumurile. În ciuda recentelor probleme cu așa-numitul "manageriat în stil japonez", mulți conducători de firme, occidentali și asiatici, încearcă încă să rezolve lucrurile "în stil japonez". Ajutorul japonez susține economia multor state în curs de dezvoltare. Toți managerii proiectelor de dezvoltare de oriunde în lume caută să atragă investiții japoneze. Agențiile de turism țintesc marele număr de japonezi bogați ce călătoresc peste mări și țări, în prezent. Japonia însăși figurează ca unul din locurile cele mai căutate de vizitatori, în sondajele occidentale de opinie. Și lista ar putea continua. Ca actor de prima mărime pe scena mondială, absența Japoniei de la orice forum internațional ar fi de neconceput. Nici o istorie a lumii moderne n-ar putea să nu-i acorde un spațiu foarte important.

Și totuși, dintre toate țările de pe planetă, Japonia a fost cea mai aproape de anihilare. Este singura națiune care a suportat vreodată

un atac nuclear. Mulți dintre inamicii ei, din timpul celui de-al doilea război mondial, credeau sincer că exterminarea completă a rasei japoneze era necesară pentru siguranța omenirii. Chiar umaniști ca Franklin Roosevelt păreau să aprobe "purificarea etnică" ca benefică pentru toți. În final, japonezii au supraviețuit. Departe de-a fi ștearsă de pe fața pământului, Japonia este una din cele mai puternice țări. Neforțat la reproducere interetnică, poporul japonez rămâne una din populațiile cele mai omogene, din punct de vedere etnic. Sosirea Japoniei în arena mondială a fost spectaculoasă. Dintr-un tărâm exotic și obscur cu câmpuri de orez și despoți feudali, acum doar 150 de ani, ea a devenit rapid un rival de primă mână pentru puterile imperialiste, o amenințare militară pentru ordinea mondială, și apoi, după depășirea crizei, o supraputere economică. Pentru mulți occidentali imaginile exotice, privite cu condescendență, ale unor muncitori pe plantațiile de orez, cu pălării de pai specifice, ale gheșelor cu fețe de păpușe și omuleților caraghioși încercând să pară civilizați au fost înlocuite de lorzi războinici și fanaticii lor soldați-samurai, pe deplin loiali unui împărat hain. După război imaginile s-au schimbat iar, reprezentând muncitori cu aspect de sclavi, controlați de capitaliști nemiloși aspirând să domine lumea - ceea ce au și reușit. Pentru mulți asiatici, mai ales chinezi și coreeni, ținutul odinioară numit "al piticilor", a încetat să mai fie "elevul retardat". Școlarul a devenit un profesor aspru, răutăcios și exploatare. Deși respectă realizările economice mobilizatoare ale Japoniei, majoritatea asiaticilor nu i-au iertat încă Japoniei comportamentul din teritoriile lor dinaintea și din timpul războiului. Nu toate imaginile au fost, însă, negative. Printre occidentali, la începutul secolului douăzeci, Japonia era respectată pentru victoriile militare asupra Chinei și Rusiei și era considerată un aliat de către unele puteri. După înfrângerea suferită în al doilea război mondial a fost admirată pentru felul în care și-a asumat și a îndeplinit sarcina de reconstrucție a națiunii. "Miracolul economic" care a urmat curând a devenit obiect de analiză și imitatori au căutat cheia succesului în sistemul educațional, în organizarea politică, dar mai ales în practicile manageriale. Printre asiatici, împreună cu imaginile de război cu viol, împilare și crimă, persistă și recunoașterea rachiunoasă a faptului că măcar Japonia a dat Asiei o poziție de respect în lume și

a răsturnat condescendența occidentului. Multe națiuni asiatice încercă pe față să-și modeleze economiile naționale după cea japoneză, în ciuda unor neajunsuri. Câteva, mai ales Malaysia, îi cântă adevărate osanale. Deși în anii 1990 Japonia a pierdut puțin din prestanță, ca rezultat al recesiunii economice pe care a traversat-o și a unor insuficiențe în practica managerială, este clar că actuala imagine predominantă a Japoniei și impactul ei asupra lumii sunt în principal de natură economică. De fapt, concentrarea Japoniei asupra creșterii economice pe socoteala ignorării calității vieții și altor aspecte, a fost una dintre criticile majore care i-au fost aduse. Măcar o imagine de obsesie economică este superioară uneia de militarism fanatic.

Pentru a înțelege cum ajungi să fii o superputere economică nu este de ajuns să examinăm numai dezvoltarea economică. Este un aspect important, fără doar și poate, iar paginile următoare se referă pe larg și la acest aspect. Totuși, efortul postbelic al Japoniei de-a obține supremația economică nu poate fi separat de cel antebelic de-a obține supremația militară - și nici de demersul din secolul al XIX-lea de modernizare și maturizare imperialistă a țării sau chiar de marile ambiții din secolul al VH-lea de a fi considerată în mod serios o națiune civilizată. Este vital să luăm în considerație progresul istoric al poporului sub cele mai largi aspectele. Trecerea prin istorie a unei națiuni datorează mult șanse și circumstanțelor. În cazul Japoniei a fost în bună măsură o chestiune de noroc, atât chinezii cât și coreenii vechi neluând destul de în serios Japonia pentru a se strădui să o ocupe, iar mongolii n-au făcut nici ei o treabă mai bună cu invaziile încropite în secolul al XIII-lea. Japonezii au fost din nou norocoși că în secolul al XVI-lea puterile europene ale zilei s-au arătat mai degrabă interesate de explorarea Lumii Noi decât de Japonia, datorită întâmplătoare descoperiri făcută de Columb. În mod similar, puterile occidentale ale secolului al XIX-lea erau mai preocupate de-a împărți China decât de a se "ocupa" de Japonia. Iar dacă America ar fi fost mai decisă să pedepsească și mai puțin dispusă să sprijine reconstrucția postbelică, Japonia n-ar fi avut ce face. În oricare din aceste momente de cotitură, norocul s-ar fi putut întoarce împotriva Japoniei, în loc să-i fie de parte, producând un mers diferit al istoriei. Dar dezvoltarea istorică a unei

națiuni datorează mult și felului în care își folosește circumstanțele - în care își exploatează la maximum ocaziile, determinându-și astfel propriul noroc. Aceste modele de răspuns, cel puțin în cazul Japoniei, se bazează pe valori și practici care adesea au rădăcini adânci în istorie. Fără o înțelegere a acestora este imposibil să percepi integral ridicarea Japoniei la statutul de superputere modernă. Trebuie, însă, început cu începutul, urmărind evoluția Japoniei și notând aceste caractere continui pe măsură ce apar și reapar.

De-a lungul drumului va surveni, probabil, un număr de surprize. De exemplu, Japonia se mândrește cu cele mai vechi vase de

porțelan, descoperite pe Pământ. Pe de altă parte, deși, în general, asociată cu orezul, este cea mai recentă cultivatoare dintre națiunile asiatice. Samuraiul evului mediu se deosebea mult de imaginea sa modernă, idealizată, de războinic loial, luptând până la moarte pentru domnul său. În veacul al XVIII-lea, Japonia se putea lăuda cu orașul cel mai mare din lume și populația cea mai alfabetizată. În secolul al XIX-lea, ea nu urma doar modelul occidental, cum se crede în general, ci resuscita și practici din trecutul său străvechi. În secolul XX, Pearl Harbor n-a reprezentat prima lovitură japoneză în războiul din Pacific și nici America n-a fost prima sa victimă. Și, cu toată influența masivă pe timpul ocupației, nu MacArthur a proiectat Japonia postbelică, ci niște planificatori puțini cunoscuți din Departamentul de Stat de la Washington. Mai exact Hugh Borton. Cum ați spus?

Mai sunt apoi mistere și controverse. Cine au fost invadatorii Yayoi de acum mai mult de 2000 de ani? De unde veneau ei? Câți au venit? și de unde? Cine a fost misterioasa regina Himiko din secolul al III-lea și unde era situat regatul său Yamatai? Era același cu Yamato de mai târziu, din care derivă Japonia de astăzi? De ce au adoptat japonezii armele de foc, după ce acestea au fost introduse de portughezi în secolul al XVI-lea, dar se pare că n-au arătat nici un interes atunci când mongolii au venit cu arme bazate pe praful de pușcă, cu trei secole mai înainte? Iar în vremuri recente, cât de surprinzător a fost atacul Japoniei de la Pearl Harbor? Cât de aproape a fost Japonia de a-și dezvolta propria bombă atomică? Cât de vinovat a fost Hirohito?

Istoria Japoniei înseamnă "mai multe lucruri" în același timp. Este o poveste de aventuri, fascinant de citit fie și doar ca simplă cronică a unor evenimente. O poveste misterioasă ce ridică întrebări cărora nu li s-a răspuns încă pe deplin. Și este un manual, cu multe lecții-învățămintе - atât pro cât și contra - pentru japonezi și pentru restul lumii.

sPRIMA PARTE

De la epoca de piatră

la statalitate:

mituri, preistorie și istorie antică

(până în anul 710)

1.1 FĂCÂND ZEII DIN ÎMPĂRAȚI: ISTORIA ANTICĂ ÎN MITURILE JAPONEZE

În Takamagahara (Câmpia Cerului înalt) s-au născut câteva zeități. Deducându-se dintr-o întindere de lichid învolburat. Două dintre zeități, Izanagi ("Cel care invită") și Izanami ("Cea care invită"), sunt trimise să transforme acest lichid în pământ. Izanagi își scufundă lancea în adânc apoi o ridică, iar stropii astfel desprinși coagulează sub forma insulei Onogoro (Insula care s-a încheiat singură). Cele două zeități pogoară spre a o popula.

Sunt produse numeroase odrasle divine, nu numai prin naștere naturală, ci și din alte părți ale trupului, ba chiar și din deșeuri corporale. Zeul focului, vai, este o zeitate născută vaginal și Izanami moare arsă în timpul nașterii.

Izanagi, soțul ei neîmpăcat, călătorește în Yomi, țărâmul celor morți, pentru a încerca s-o aducă înapoi la cei vii. Rușinată și furioasă că el îi vede corpul căzut pradă viermilor, ea îl gonește afară din Yomi. Pe când Izanagi se spală într-un râu ca să îndepărteze pecinginea morții, din hainele sale, din ochi și din nas răsar noi zeități. Acestea includ zeita soarelui, Amaterasu ("Lumina cerului") și pe zeul mării/furtunii Susano-o ("Bărbatul sălbatic").

Izanagi o trimite pe Amaterasu la Takamagahara pentru a domni peste ceruri, în timp ce Susano-o primește spre guvernare marea. Capriciosul Susano-o, însă, nu-și ascultă tatăl, care îl surghiunește.

Înainte de-a pleca în exil Susano-o își vizitează sora, Amaterasu, în Takamagahara. La sugestia sa produc împreună un număr de copii, dar apoi, din cauza lui, se ceartă. Mai mult, Susano-o îi face numai neazuri. Îi distruge stavilele dintre câmpurile de orez, îi pătează cu excremente pereții casei și-i aruncă un ponei jupuit prin acoperișul șopronului-țesătorie. Amaterasu se retrage într-o peșteră, aruncând universul în întuneric.

Celelalte zeități încearcă s-o momească afară. În acest scop agață o oglindă și un colier de pietre prețioase într-un copac. Una dintre

zeități execută apoi un dans lasciv, dezvelindu-se și stârnind râsul zgomotos al celorlalte. Intrigată de hohotele lor, Amaterasu furișează o privire în afara peșterii, vede pietrele prețioase și oglinda și iese pentru a le cerceta. Zeitățile o prind și astupă intrarea în peșteră cu un bolovan. Acum, Susano-o este obligat să plece în surghiun.

Se duce la Izumo (prefectura Shimane), unde trece prin diverse aventuri. Odată ucide un monstru care devorează copii. Într-una din cele opt cozi ale sale găsește o sabie, pe care mai apoi i-o va da surorii sale, Amaterasu, plin de remușcări.

Sabia, oglinda și pietrele prețioase constituie încă însemnele imperiale în Japonia.

Fiul lui Susano-o, Okuninushi, este creditat cu pacificarea ținutului sălbatic. Erou, el cade victima numeroaselor acte de trădare ale fraților săi geloși și chiar ale tatălui său, Susano-o. Aceștia îl omoară de câteva ori, dar de fiecare dată el revine la viață.

Fiii lui Okuninushi sunt de acord cu cererea formulată de Amaterasu ca descendenții ei să fie lăsați să domnească asupra teritoriului. Stră-stră-nepotul ei, Jimmu, devine astfel primul conducător al Japoniei.

Miturile antice japoneze au apărut în scris prima dată spre sfârșitul secolului al VII-lea, sub numele de Kojiki ("Însemnare despre lucruri vechi"), în 712 și în Nihongi sau Nihon Shoki ("Cronica/cile Japoniei"), în 720. Acestea au fost inițiate de împăratul Temmu (domnește 673 - 86), în dorința de a legitima supremația familiei imperiale, procurându-i origini divine.

Având în vedere acest scop este curios că nu s-a făcut nici o distincție reală între divinitate și muritori, fie comportamentală, morală, sau în ce privește creația. În afara de câteva referințe neexplicate la niște aborigeni misterioși¹, personajele miturilor par să

fie descendenții născuți pe pământ ai unor zei sau semize, asta însemnând că aproape oricine dintre japonezi poate pretinde a avea origine divină. Cel puțin familia imperială ar putea susține că

se trage din zeitatea supremă, Amaterasu, și nu din cea decăzută, Susano-o.

Cronicile nu sunt, bineînțeles, demne de încredere, în ce privește relatarea faptelor istorice.² Totuși, pentru un observator precaut, ele furnizează valoroase ajutoare spre înțelegerea trecutului străvechi al Japoniei.

În mare, ele descriu ciocnirea dintre familia imperială (reprezentând descendenții lui Amaterasu) și o familie rivală din Izumo (reprezentând descendenții lui Susano-o), care s-a terminat cu "acceptarea" supremației familiei imperiale. Aceasta reflectă, în mod sigur, evenimente reale. Oricum, înclinația politică a relatărilor subliniază importanța Izumo-ului. O indicație puternică a amenințării pe care o reprezenta această localitate ca bază a unei puteri rivale a fost dată în 1984, odată cu descoperirea a 358 săbii de bronz, cu o vechime de circa 2000 de ani. Mai multe decât numărul total al săbiilor antice găsite oriunde altundeva în Japonia.

Aspectul neobișnuit și specific al multora dintre evenimentele relatate de mituri, cum ar fi incidentul cu poneiul jupuit, sugerează cu tărie persoane și întâmplări reale. Asemenea incidente furnizează o viziune interesantă asupra vieții în Japonia antică - o lume a violenței și morții instantanee, o lume în care brutalitatea și emoțiile crude predominau asupra sentimentelor mai delicate și în care părinții își omoară sau abandonează copiii, iar frațele își omoară frațele.

Cruzimea pare să fi fost obișnuită. Cândva, frații lui Okuninushi au spintecat un copac și l-au ținut despicat cu o pană, obligându-l pe acesta să intre în despicătură, după care au scos pana, strivindu-l. Din pură răutate aceiași frați au momit un iepure, jupuit de viu, să se îmbăieze în apă sărată și apoi să stea în vânt, pentru a suferi tortura umflăturilor corporale. Alt episod descrie un prinț ucigându-și fratele mai mare - în cel mai mârșav fel, în timp ce victima era la toaletă - și apoi smulgându-i membrele și aruncându-le.³

Asemenea fapte crude > mTr£32îu^ miturilor și istorisirilor vechi din orice altă parte

evitarea oricărei aprecieri morale privind binele și răul. Anumite acte atrag blamul și pedeapsa, dar nu predici morale. De exemplu, Susano-o este îndepărtat ca deranjant, pur și simplu, mai degrabă decât condamnat ca malefic. Divinitățile și descendenții lor tereștri sunt la fel de buni sau de răi ca oricine altcineva. O anumită purtare este acceptată sau respinsă în funcție de situație și nu conform unui set de principii universale, recunoscute. Exact asta remarcă mulți comentatori referitor la comportamentul japonezilor .de astăzi. Rădăcinile unei asemenea purtări sunt, în mod clar, adânci.

1.2 CEI MAI VECHI LOCUITORI (circa 13.000 î. Hr.)

Nimeni nu știe cu siguranță când au apărut în Japonia primele ființe umane. Se vorbește de până la 500.000 ani în urmă, iar unii așteaptă, la un moment dat, dovezi despre o istorie de un milion de ani. Accepțiunea generală este în prezent de circa 200.000 ani, deși cele mai vechi rămășițe fosile umane au abia 30.000 ani.⁴

Până la sfârșitul ultimei glaciațiuni, aproximativ acum 15.000 ani, Japonia era unită cu Asia continentală prin câteva istmuri. Acestea erau situate în insulele Sahalin la nord, Tsushima la vest și Ryukyu la sud. Emigranții au sosit în valuri, în special din Asia de est și de sud-est, acum 30.000, urmați de oameni provenind din Asia de nord-est, cu aproximativ 14.000 ani înainte.⁵

E greu de imaginat, cu oarecare certitudine, viața în Paleolitic (epoca pietrei vechi). O dificultate majoră este aceea că o bună parte din litoralul de atunci este acum scufundat la mare adâncime. Probabil că activitatea umană era mult mai intensă decât sugerează siturile dinspre interior.

Imaginea care se conturează deocamdată este cea a unor grupuri mici, mobile sezonier, de vânzători-culegători. Vânzătorii ținteau nu doar mistreți sau cerbi, dar și vânat important, cum ar fi elefantul sau bizonul, deși acesta se găsea tot mai rar în ultima parte a Paleoliticului, datorită încălzirii climatice și intensificării vânzătorii prin creșterea populației. Culegătorii căutau diverse fructe de

pădure, precum și arbuști cum ar fi alunii.

Grupurile paleolitice erau constituite dintr-un mic număr de familii mari și totalizau între 20 și 150 de indivizi. Familiile mari prezentau importanță în creșterea copiilor, deoarece mulți părinți mureau înainte de a atinge vârsta de treizeci de ani, lăsând copii orfani care aveau nevoie de protecția unor adulți mai longevivi.⁶ Deși populația era în creștere, probabil că n-a depășit 20.000 de indivizi.

Fiind vânători-culegători nomazi, cele mai multe grupuri nu aveau decât baze temporare, sezoniere. Spre sfârșitul perioadei existau, totuși, câteva - puține la număr - așezări stabile. De asemenea apăruse o oarecare specializare, care a condus la instaurarea trocului. Cam acum 20.000 de ani, obsidianul (sticla vulcanică prețuită ca materie primă pentru unelte) era oferit la schimb, la distanțe de peste 150 km. Aproape sigur transportul se făcea pe apă, indicând utilizarea ambarcațiunilor din vremuri foarte vechi.

Oamenii epocii de piatră sunt cel mai adesea descriși ca locatari ai peșterilor. Oricum, măcar în cazul Japoniei, se pare ca peșterile au fost doar arareori utilizate ca locuri semnificative de așezare permanentă - deși un mare număr de peșteri a fost utilizat ca așezări temporare. Preferința pentru spațiile deschise sugerează larga răspândire a folosirii adăposturilor artificiale, deși natura acestora este neclară.

Importante situri paleolitice se găsesc la Babadan și Takamori în prefectura Miyagi, Hoshino în prefectura Tochigi, peștera Fukui în prefectura Nagasaki, Nogawa lângă Chofu în prefectura Tokyo, Iwajuku în prefectura Gunma și Minatogawa în Okinawa. Judecând după un schelet bărbătesc de 155 cm descoperit la Minatogawa, estimat a avea cam 17.000 ani vechime, oamenii paleolitici din Japonia par să fi fost scunzi în accepțiunea modernă, dar similari cu alte populații paleolitice din Asia.

Cunoștințele despre trecutul preistoric al Japoniei au fost stânjenite, până după al doilea război mondial, de tendința arheologilor japonezi de a-și interpreta descoperirile în spiritul poveștilor pseudo-istorice din cronicile timpurii, cum ar fi Kojiki și

Nihon Shoki.¹ Acum se știe mult mai mult despre acea perioadă, dar

mai rămâne încă de descoperit. Nu este clar nici dacă primii locuitori erau homo sapiens sau mai primitivii homo erectus.

1.3 VÂNĂTORI ȘI CULEGĂTORI DIN EPOCA DE PIATRĂ: PERIOADA JOMON (cea. 13.000 î. Hr. - cea. 300 î. Hr.)

În jurul anului 13.000 î. Hr., în Japonia au apărut vase de ceramică. Sunt cele mai vechi din lume.⁸ Ele marchează și începutul perioadei Jomon, numită astfel după jomon (model de frânghie) găsit imprimat pe marea parte din respectiva ceramică.

Vasele de ceramică pot sugera un mod de viață stabil. Numărul de așezări a crescut în toată perioada, mai ales după data de aproximativ 5.000 î. Hr. De asemenea, grupurile s-au dezvoltat în comunități tribale mai cuprinzătoare. Cel mai mare sat Jomon descoperit până acum, la Sannai-Maruyama în prefectura Aomori, a înflorit cam 1.500 de ani, între 3.500 î. Hr. și 2.000 î. Hr. Acoperea aproape 100 acri și ar fi putut avea cel mult 500 de locuitori. Unii îl consideră o sugestie că Japonia ar putea fi un leagăn al civilizației timpurii.⁹

Stabilizarea este asociată de obicei cu lucratul pământului. Agricultura primitivă de tip "taie și dă foc" pare să fi fost practică în vestul țării încă din anul 5.700 î. Hr., dar asta rămâne să fie confirmat.¹⁰ Tot în așteptarea confirmării sunt și rămășițele unei comunități preistorice de fermieri, dezgropată foarte recent la Bibi în Hokkaido.¹¹ Datând cam din anul 4000 î. Hr., dacă se va atesta, aceasta ar putea fi cea mai veche urmă de fermierit în Japonia. Venind de pe continent, orezul a fost introdus în sud-vestul țării, spre sfârșitul perioadei, în jurul anului 1000 î. Hr.,¹² împreună cu meiul și orzul, dar nu era o cultură răspândită. Se cultiva mai degrabă în câmpuri uscate sau mlaștini decât în orezarii. Înaintea acestora, plantele cele mai des întâlnite erau probabil Begoniafeasti și Echinochloa crus-gaîli.

Oricum, în ciuda olăritului și dovezilor rare de fermierit, viața oamenilor Jomon era în cea mai mare parte una de vânător și de culegător, mai ales pe litoral. Așezările tipice semi-permanente se prezentau sub forma unei tabere principale într-o anumită zonă,

înconjurată de o duzină de locuințe. Aceste construcții erau de obicei bordeie, cu acoperiș de paie, ajungând până la pământ.

Populația Jomon din interior, folosind arcul și săgeata, apărate cam în același timp cu olăritul, vânau în special mistrețul și cerbul. Din când în când ei mai mâncau și alte animale, de la broaște până la bursuci, la lupi, la leul siberian - se pare că, de fapt, întreaga gamă a bogatei faune japoneze. Câinele era singurul animal domestic în acea vreme.

Mulți, dacă nu cea mai mare parte a populației Jomon, sălășluiau pe coastă și au devenit deosebit de pricepuți în utilizarea resurselor marine, începând cu scoicile și terminând cu peștele oceanic. S-au adaptat atât de bine la aceasta viață încât schelete Jomon, datând în special din a doua jumătate a perioadei, prezintă dezvoltarea unei protecții osoase a mecanismelor urechii, sugerând scufundări regulate și dese.¹³ Motivul preferinței pentru coastă a fost acela că încălzirea climaterică survenită acum aproximativ 15.000 de ani, care a tăiat legăturile pe uscat cu continentul, a însemnat în același timp o creștere a temperaturii mărilor și o sporire a resurselor de natură marină. Scoicile, în special, au devenit o sursă majoră de hrană pentru mii de ani, lucru demonstrat de uriașele movilele de cochilii de la Natsushima, de lângă golful Tokyo.

Clima a început din nou să se răcească acum vreo 5.000 de ani și nivelurile mării au scăzut. Atunci au început să fie folosite mai mult resursele uscatului. Oricum, mulți oameni Jomon s-au întors pe litoral până într-o mie de ani, în ciuda climatului încă în curs de răcire. Ceea ce sugerează o preferință prelungită pentru viața de căutători costali și pescari.

Introducerea orezului, în urmă cu aproximativ 3.000 ani, s-a făcut, probabil, din China via Coreea, unde cultivarea orezului a precedat-o cu puțin, deși părerile asupra rutei sunt divizate.¹⁴ Mulți dintre

japonezii de astăzi exploatează asocierea națională cu orezul și își închipuie ca acesta se cultiva din vremuri imemorabile, când, de fapt, Japonia a fost ultima dintre națiunile asiatice care a început să se ocupe de această cultură.

E înșelător să consideri perioada Jomon ca fiind o entitate singulară fixă, conținând, în fapt, o varietate semnificativă, atât zonală cât și în timp.¹⁵ Varietatea regională a reflectat în mod clar condițiile locale, dând naștere, de exemplu, la subculturi ca cea bazată pe pescuitul la mare adâncime, de pe coasta de nord-est. Variația în timp a reflectat nu doar încălzirile și răcirile climatice, dar și dezvoltarea de noi tehnologii. De exemplu, țesătura de cânepă a survenit în jurul anului 5.000 î. Hr., iar lăcuitul a apărut în preajma anului 4.000 î. Hr.

De asemenea și populația pare să fi fluctuat în timp, adesea din motive încă neclare. Deși estimările variază și sunt, de fapt, doar "supoziții probabile", ea se situa în jurul a 20.000 de oameni, la începutul perioadei, până la 100.000 în jurul anului 5.000 î. Hr, sărind de dublu aproape de anul 3.000 î. Hr. Și scăzând până la 100.000 spre sfârșitul perioadei. Mai mult, din motive din nou neclare, în această perioadă populația era masată mai ales în nord și nord-est. ¹⁶

Alte mari schimbări în timp includ o conștientizare din ce în ce mai mare a supranaturalului. Asta a însemnat o înflorire a șamanismului și ritualismului, noi practici de înmormântare, misterioase cercuri de piatră în Japonia nordică și figurine care aveau, probabil, o semnificație supranaturală. În unele locuri, reprezentări de șerpi par să sugereze cultul acestuia. ¹⁷

Importanța sporită a ritualului religios a generat o nevoie de specialiști cunoscători ai procedurilor. Aceasta va ajuta la diferențierea pe niveluri de poziție în societate. Șefii tribali, împreună cu cei mai capabili vânători și producători se bucurau în mod clar de un statut social mai ridicat decât al majorității. Oricum, rămâne o chestiune contestată dacă societatea Jomon era ierarhică sau egalitaristă, în special. ¹⁸

Foarte probabil ca de-a lungul unei atât de lungi perioade de timp precum cea Jomon , diverse grupuri să fi migrat în Japonia, din diverse direcții, adăugând o oarecare diversitate etnică.¹⁹ Disparația istmurilor n-ar fi trebuit să însemne o completă tăiere a legăturilor cu continentul. De exemplu, cineva a introdus orezul. Număruj acestor emigranți este sub semnul întrebării, dar nu par să fi fost prea numeroși, nici prea diferiți fizic, deoarece e posibil să fi existat un tip recognoscibil Jomon.

Populația Jomon ca entitate a fost descrisă constant ca fiind de statură scundă. Există diferențe generatoare de confuzie între înăl-

țimile furnizate de experți, dar, în general, bărbații Jomon aveau, spre sfârșitul perioadei, o înălțime medie de 157 cm, iar femeile 148 cm.²⁰ Aceste dimensiuni contrastează cu cele ale imigranților Yayoi ce au venit mai apoi, în jurul anului 300 î. Hr., inițiind o nouă eră. Yayoii erau cu vreo 3 sau 4 cm mai înalți și prea puțin diferiți de japonezii moderni, descendenții lor de la începutul secolului XX.²¹

Populația Jomon tipică era nu numai scundă de statură, ci și cu o aparență musculară îndesată. Aveau schelete greoaie, cu oasele picioarelor aplatisate și fețe pătrate lătarețe.

De fapt, oamenii Jomon prezentau similitudini constructive cu modernii Ainu din Hokkaido. Ceea ce nu este surprinzător, căci studii ale unor antropologi confirmă că Ainu sunt fără îndoială urmași ai populației Jomon .²² Iată ce îi desparte de ceilalți japonezi moderni, din celelalte insule principale, care arată o mai puternică descendență din Yayoi. Nu este clar când anume au sosit în țară, sau exact de unde,²³ dar Ainu, în mod sigur, locuiesc în Japonia de foarte mult timp.

Ainu sunt, într-adevăr, japonezii originali. Timp de multe secole japonezii moderni derivați din Yayoi (cunoscuți în acest context ca japonezi Yamato) se vor fi opus acestui adevăr și vor fi încercat să-i marginalizeze sau chiar să-i ignore pe Ainu. Abia în 1997 japonezii indigeni ²⁴ au recunoscut oficial statutul real al Ainu.

În Ainu vedem originile Jomon ale Japoniei, care, însă, era încă departe de-a deveni o națiune. Perioada Yayoi următoare avea să contribuie mult mai mult la cristalizarea Japoniei pe care o cunoaștem astăzi.

1.4 ÎNCEPUTURI NOI: PERIOADA YAYOI (cca.300 î. Hr. 300 d. Hr.) cea.

În preajma anului 300 î.Hr., Japonia a fost cu adevărat invadată. Emigranții au sosit în mare număr de pe continent, diferiți ca aspect și din punct de vedere cultural de populația Jomon. Erau mai ușori și mai înalți, cu fețe mai înguste. Cultura lor includea tehnologii ca prelucrarea bronzului și fierului și se baza mult mai mult pe cultivarea orezului decât cea japoneză.

O istorie a Japoniei

Există o mare diversitate de opinii asupra naturii și scării acestei migrații și chiar asupra motivelor și originilor emigranților.²⁵ Imaginea este confuză, dar este clar totuși că emigranții au venit și erau pe cale de-a schimba Japonia Jomon pentru totdeauna.

Numele perioadei în care au început aceste modificări se trage de la districtul Yayoi din Tokyo, unde în 1884 s-a descoperit un alt feț de ceramică, simplă și roșcată, evident diferită de cea Jomon. Numele nu transmite dinamismul perioadei deoarece pe atunci acesta nu fusese încă înțeles.

Perioada a fost întotdeauna puternic asociată cu orezul. La început s-a crezut că acesta a fost adus de emigranți, ceea ce, se știe acum, este o simplificare excesivă a problemei. Orezul fusese importat cu mai mult de o mie de ani mai devreme. Oricum, cultivarea lui a devenit pentru prima oară stabilă la scară semnificativă în timpul perioadei Yayoi, 26 în special în orezarii și mai ales în sudul și vestul țării, iar aceasta reflectă clar preferințele culturale ale noilor veniți. Avea să devină o bază culturală pentru urmașii japonezi, până în prezent.

Răspândirea cultivării orezului, ca și cea a bronzului și a fierului, a reflectat mișcarea probabilă a emigranților. Din sud-vest, a avansat destul de repede spre mijlocul insulei Honshu, în preajma secolului I d. Hr., mai departe, spre nord, extinzându-se mult mai încet. Deși orezul, bronzul și fierul erau prezente aici devreme, ele n-au fost adoptate pe scară semnificativă, iar partea nordică a Japoniei a continuat să rămână în faza Jomon până în jurul secolului al VIII-lea sau chiar mai târziu. Cu alte cuvinte, a existat o separație culturală substanțială între nord și sud - evidențiată și astăzi de prezența populației Ainu în Hokkaido.²⁷

Japonia are resurse mici de zăcămintele metalice, așa că uneltele metalice tindeau să fie asociate cu un statut social înalt. Posesia bunurilor metalice "de stare socială" nu era, însă, singurul factor în crescândă stratificare socială, caracteristica majoră a perioadei. O în toate structurile agricole, cultivarea orezului a favorizat o

îngustare a resurselor de bază din comunitate, făcând-o mai ușor de controlat de către elitele sociale. În plus, a făcut trebuincioase mul' mai multe așezări permanente, dând orezului putere de simbol teritorial și - mai ales după ce populația a ajuns la aproximativ 2 milioane - impunând nevoia de apărare și extindere a frontierelor. Asta a condus mai departe la o înmulțire a luptelor, în care cei ce posedau arme de metal - împreună cu abilitatea de-a aduna forțe războinice - și-au întărit și mai mult poziția. Apoi, bineînțeles, înmulțirea războaielor între triburi a condus la o ierarhizare intertribală, a învingătorilor și învinșilor.

În această lume din ce în ce mai stratificată, sclavia nu era neobișnuită. Atunci când întâlneau un superior, pe drum, persoanele cu apartenență socială mai modestă se dădeau la o parte și se înclinau - practică ce a continuat până în secolul al XIX-lea. Rangul se diferenția printr-o serie de titluri, iar bărbații cu statut înalt dețineau patru sau cinci neveste, spre deosebire de cei cu rang mai mic ce aveau doar două sau trei.²⁸

Un alt factor ce a contribuit la stratificare a fost bogăția, rezultată în special în urma comerțului. Unele triburi au avut norocul de a se bucura de o parte din resursele limitate de metal ale Japoniei, pe teritoriul lor. Altele au beneficiat de pe urma noilor cuceriri tehnologice, cum ar fi cea a mătăsii, care se producea în Kyosho, cam din primul secol al erei noastre. S-au făcut, de asemenea, progrese în tehnologia sticlei și în metalurgie. Toate acestea au mărit diversitatea produselor și au condus la înflorirea comerțului, atât cu continentul cât și în interiorul Japoniei, fiecare district având o piață proprie. Un asemenea centru de schimburi, Asahi din prefectura Aichi, reprezintă cea mai mare așezare Yayoi descoperită până în prezent, acoperind aproape 200 acri, față de cei 5-70 acri ai unei așezări tipice.

Combinatia de războaie intertribale, apariția elitelor și competiția pentru controlul resurselor au condus la o accentuată politizare. Multe căpetenii au intrat în vasalități tribale strategice cu vecinii, ceea ce a rezultat în formarea unor numeroase regate mici.²⁹

O bună parte din cunoștințele despre aceste regate, ca și cele

despre viața în Japonia Yayoi sunt culese din documente chineze. Prima mențiune scrisă despre țară se găsește în Han Shu (Povestea lui Han), o istorie chineză întocmită în jurul anului 82 d. Hr. Aceasta făcea referire la țara lui Wa - însemnând pe atunci "ținutul piticilor",³⁰ - cum că ar cuprinde 100 de

O descriere mult mai detaliată este furnizată de Wei Chih (Istoria Wei-ului, unul dintre cele trei regate ale vremii din China) din anul 297 d. Hr., într-o secțiune privind "barbarii estici" care mai include și diverse popoare din Coreea și Manciuria.³²

Wei Chih povestește despre o vizită a chinezilor We în Wa, în anul 240. În special se ocupă de cel mai puternic dintre cele 100 de regate, Hsieh-ma-t'ai, cunoscut de obicei în japoneză ca "Yamatai". Acesta era condus de către o regină-șaman nemăritată, numită Himiko. Era o figură mai degrabă misterioasă, care a ajuns la putere după mulți ani de războaie și care "se ocupa cu magia și vrăjitoria, vrăjind poporul".³³ Trăind permanent într-o fortăreață, ea era păzită de 100 de bărbați și avea în serviciul său 1.000 de femei și un singur însoțitor bărbat. Prin acesta ea comunica cu restul lumii. Fiind preocupată de probleme spirituale, lăsa aspectele administrative ale guvernării în seama fratelui mai mic.

În anul 238, Himiko a trimis o delegație împăratului chinez să plătească tribut, urmând o practică menținută încă din anul 57 la unele căpetenii ale altor regate din Wa.³⁴ Ca urmare, la fel cu ceilalți conducători, ea a primit confirmarea oficială a statutului regal din partea Chinei. Totuși, spre deosebire de alții, se pare că a fost recunoscută ca suverană a întregului Wa, nu doar a unui regat constituent. A primit și daruri de la împărat, constând în diverse haine, bijuterii și oglinzi. Cadourile sale către împărat au inclus sclavi, haine și cinabru (vermillon).

Conform istoricilor chinezi ea a murit în anul 248, în vârstă de 65 de ani, împreună cu 100 de sclavi sacrificați. După moartea sa a urmat haosul, până ce o fetiță de 13 ani, Iyo, rudă cu Himiko, z ajuns pe tron, după eșuarea succesiunii unui conducător bărbat căruia poporul a refuzat să i se supună.

Yamatai era centrul de putere al Japoniei, multe, dacă nu majoritatea celorlalte regate, acordându-i supunere. A mai fost și centrul unei lungi controverse privind poziția sa, deoarece, în mod surprinzător, aceasta nu este clară. Descrierea călătoriei din Wei Chih poate fi foarte diferit interpretată. Majoritatea experților identifică Yamatai cu Yamato, în zona bazinului Nara, care avea să devină sediul primului stat japonez, câteva sute de ani mai târziu dar alții îl văd localizat în nordul insulei Kyosho.³⁵

Descrierile țării Wa/Japonia găsită în Wei Chih și alte documente chinezești diferă semnificativ în perioada Yayoi față de cele anterioare, marcând o trecere de la preistorie la istoria scrisă.

Perioada în sine a fost una intensă, chiar revoluționară, de mari schimbări petrecute într-o bucată scurtă de timp. Atunci s-a trecut de la vânătoare și cules la cultivare, și de la unelte de piatră la unelte de metal. Așezările au devenit fixe, iar societatea s-a stratificat în mod clar. Aceste transformări au creat baza economică și tehnologică pentru unificarea socială și politică într-un stat.³⁶

1.5 APARIȚIA STATULUI TIMPURIU: PERIOADA KOFUN-YAMATO (cea. 300 - 710)

Când să fie înmormântată regina Himiko împreună cu 100 de sclavi a devenit evident că era nevoie de un mormânt mare - 100 de pași în diametru, conform cu Wei Chih. Ceea ce avea să constituie moda timp de mai multe secole. Pe măsură ce societatea continua să se stratifice, cei din vârf doreau să-și etaleze poziția și dincolo de orizontul vieții lor muritoare. Așa precum cu piramidele din anticul Egipt au fost construite morminte uriașe. În cazul Japoniei era vorba despre movile foarte ridicate (kofun) înconjurată de figurine de lut cunoscute sub numele de haniwa ("cercuri de lut").

Haniwa sunt destul de misterioase, părând a fi o combinație între marcate de morminte și obiecte ce indică rangul unei persoane. Și în interiorul mormântului se găseau obiecte, probabil pentru a fi

utilizate pe lumea cealaltă. Multe dintre acestea erau tot conforme cu rangul, dar nu toate aveau acest rol ostentativ. Mormintele mai conțineau și importante cantități de arme, nelăsând nici un fel de dubiu cu privire la capacitatea elitei conducătoare de a-și menține poziția prin forță, în caz de nevoie.³⁷

Movilele adăpostind morminte sunt simboluri fizice adecvate acestei perioade. Totuși, cea mai importantă trăsătură a epocii este apariția statului Yamato, numit după baza de la Yamato, în bazinul Nara.

Preponderența lui Yamato formează miezul relatărilor Kojiki și Nihon Shoki. Am arătat mai devreme că acestea nu dau la iveală prea mult despre procesul efectiv, ci numai despre victoria asupra Tjn sentiment de statalitate este sugerat și de un poem atribuit

unei baze inamice de la Izumo prin ceea ce pare a fi fost negocieri. Împăratului Yoryaku (d. 456-79) de la sfârșitul secolului al V-lea.

Nici datele nu sunt prea sigure. Majoritatea experților crede că primul împărat ce poate fi autentificat este Suijin. În Nihon Shoki el

apare ca cel de-al zecelea împărat, iar moartea îi este împinsă spre Coșul tău și TM ^ { cu ^șul tău frumușel, ^

echivalentului anului 30 d. Hr., în timp ce Kojiki furnizează data de -*-xi;„Q t* frumușică,

258 d. Hr. De fapt, mai plauzibil apare anul 318.³⁸

Unii cred că Sujin ar fi fost conducătorul unui grup de invadatori din secolul al IV-lea, din Coreea, cunoscuți drept "călăreții" și că acești "călăreți" au pus bazele statului Yamato.³⁹ Nu este imposibil, dar pare mai probabil ca Suijin să fi aparținut clanului Yamato și că acesta și-a sporit puterea și autoritatea treptat. Yamato se baza mult pe negocieri și convingere - și pe amenințare și coerciție, fără îndoială - mai degrabă decât pe confruntarea militară simplă. *"--♦« TM re: să fi fost incorporarea de competenii locale.

<•—; ~^etnra locuri în

Coşul tău şi iarăşi cu coşul tău frumuşel,
Săpăliga şi iarăşi cu săpăliga ta frumuşică,
Fătucó ce culegi ierburi de pe deal,
Te-aş întreba: Unde-i casa ta?
Nu vrei să-mi spui cum te cheamă?
Peste întinsul ţinut Yamato
Eu domnesc în lung şi-n lat.
Eu domnesc în lung şi-n lat.
Eu însămi, ca stăpân al tău îţi voi vorbi
Despre casa mea, despre numele meu.
iar pare nuu roerciţie, fără

realiza ce este mai bun, de a deveni o națiune puternică. Pentru
nord, cunoscută ca Dazaifu, care a devenit un important centru în
aceasta în curând avea să adopte o serie de practici chinezești
până la secolele următoare.

când, în cele din urmă, va simți că este superioară Chinei și nu mai
spiritul de competiție al Japoniei vizavi de China a fost vizibil are
nimic de învățat. Aici vedem din nou un exemplu de incorporare
pregnantă în activitățile celui de-al doilea fiu Yomei, prințul a
punctelor tari ale altora, combinate cu dorința de a învăța și a
fiji, otoku (Shotoku Taishi, 574-622), care era, prin sânge, pe jumătate
o continuă emulație. mătușă
Soga. Probabil cea mai cunoscută figură a timpurilor, din

De-a lungul unei bune părți din perioada Kofun, China nu 8(594
până la moartea sa în 622, Shotoku a fost regent sub găsirea în cea
mai avantajoasă dintre stări. De fapt, era cuprinsă de împărăteasa
Suiko (d. 593-628). A contribuit mult nu numai la răzmerițe,
centrele de forță schimbându-se ca și dinastiile la sfârșitul
budismului prin construcția de numeroase temple, dai și șitul
perioadei Han târzii, în 220 și începutul perioadei T'ang în 618 la
promovarea a tot ce era chinezesc. Printre altele, a fost Un timp,
țara a fost împărțită în trei regate, Wei, Wu și Shu Han.
responsabil de restabilirea unor misiuni în China, acum reunificată,

Peninsula coreeană, în general cel mai apropiat punct de "contact și
pentru introducerea sistemului chinezesc de "rang conform cu
extern" al Japoniei, era de asemenea caracterizată de existența a
tre acoperământul de cap" în care, așa cum sugerează și numele,
rangul regate importante între 300 și 668. Acestea erau Paekche și
Silla în rest indicat de forma pălăriei.

sud și Kogurzo (de unde derivă numele modern al Coreei) la nord
Lui Shotoku i se mai atribuie și alcătuirea așa-numitei între Silla și
Paekche se găsea o zonă îngustă numită Kaya (Mimana; Constituții
cu șaptesprezece articole din 604, menită să întărească în
japoneză), care era o confederație de șase state sau regate
guvernământul central. Avea un puternic iz chinezesc, mai ales
micl.

confucianist. 48 Deși considerată o constituție era mai degrabă un set

În Nihon Shoki Ka.ya este privită ca o colonie japoneză, ceea ce are directive pentru oficialități, cu accentul pe armonie (wa) și este, însă, puțin probabil.⁴⁷ La fel ca și presupusa invazie a Siliei de loialitate față de autoritatea divină și, în consecință, legitimă a către legendara "împărăteasă" Jingo, conducător-șaman din secolul dinastiei imperiale. Ceva din natura sa apare clar din primele al IV-lea. Multe aspecte ale relațiilor Japoniei cu aceste regate (cuvinte ale Articolului unu, care îl citează pe Confucius și afirma că coreene sunt neclare, dar legăturile sale atât cu Kaya cât și Clatonia trebuie puțite", precum și din deschiderea Articolului Paekche sunt, în general, puternice și benefice. Japonia a profitat nu numai mai puțin marea și cu un caracter mai specific: "Măștin 51 numai de pe urma introducerii scrisului și budismului, dar și așa înțeleg că vor veni la curtea dimineața devreme și se vor retrage

11 a- j -- • j ■ târziu.

accesul la diverse surse de zăcămintele de fier.

— ' , . . „ „ „

n ,,,, c.n , t e ^ , j * . De timpuriu, clanul Soga deținea cea mai mare influență la

Relațiile sale cu Sula nu au fost foarte bune, dar când acesta

i . „ , .. ,\ „ . „ . ■ • i- t ♦ •

„ • , • - • , „->,,, curtea Yamato, adesea controlând însăși dinastia imperială. Totuși,

devenit dominant în peninsula coreeană, cu începerea de la jumătatea îrv A,r c w . . . ~ , t ■ - , n ■■

„,„„„ „ T . . , * . i m 645 a fost răsturnat printr-o lovitură de stat condusă de Fujiwara

secolului al VI-lea, implicarea Japoniei a luat sfârșit. Definitiv s-a « no Kamatari (614-99). Fujiwara vor domina viața la curtea Japoniei

terminat un secol mai târziu, de fapt, în 663, când flota japoneză > timp de mai multe secole Totuși> nu au schimbat propensiunea fost distrusă de către cea din Silla într-o bătălie navală dincolo * clanului Soga penmi tot ce era chinezesc. Împreună cu viitorul coasta coreeană. Atunci Silla s-a înstăpânit pe peninsula coreeană împam Tenji (d 661_?) Kamatari a instituit o sumedenie de punând capăt perioadei Celor trei regate câțiva ani mai târziu. DU reforme bazate pe modelul chinezesc de guvernare centrală. Acestea fericire pentru nou conducători Yamato, Silla nu părea interesat să sunt cunoscute ca Reform(a)ele Taika (Marea schimbare) din 645. și continue victoria prin invadarea Japoniei - deși japonezii s-at o schimbare considerabilă a adus-o naționalizarea pământului, vădit precauți și au construit o bază fortificată defensivă în Kyostf Răzorele de orez urmau să fie alocate de către guvern. La fiecare

De la epoca de piatră la statalitate

șase ani toți bărbații adulți liberi primeau aproximativ 0,3 acri, iar oficialități-administratori" din istoria Japoniei care să fi lăsat un femeile 0,2 acri. Alte reforme includeau impozitarea sub formă de »ost de timpuriu și în mod deschis pentru a petrece ceva vreme cu produse și nu numai muncă, o restructurare a rangurilor și familia. 54 El reprezintă o prețioasă sursă de informații despre "viața contrastând cu practica anterioară a capitalei mobile, stabilirea unei vărătă" în respectiva perioadă istorică. Iată ce scrie despre capitale permanente. (La Naniwa, Osaka de azi, deși, practic moartea puțin vârstnicului său fiu Furuhi⁵⁵.

aceasta nu a rămas capitala decât puțin ani). Mai mult, s-au dat ordine pentru studierea, și înregistrarea pământului și populației. Practicile de impozitare și pretențiile de ranguri ale diverșilor oficiali locali au fost cercetate cu scopul de a elimina corupția, Armele neautorizate au fost confiscate.

S-au întocmit coduri de legi în stil chinezesc în legătură cu aceste reforme. Ele puneau accentul pe autoritatea împăratului și centralizarea puterii și se ocupau și de raționalizarea birocrăției. Aceste legi diverse sunt, în general, cunoscute ca ritsuryo, ritsii fiind, în general, sancțiuni penale, iar ryo instrucțiuni pentru oficialități⁵⁰. Deși nu a fost întotdeauna aplicată așa cum se intenționa, legea ritsuryo permitea, în secolul al VIII-lea, unui mic grup de aproximativ 400 de oficialități să țină sub control o țară de aproape 5 milioane de oameni. 51

Populația crescuse considerabil în perioada Yamato, de la 2-3 milioane la sfârșitul perioadei Yayoi. Deși mică în comparație cu populația Chinei de mai bine de 60 de milioane, cei 5 milioane sau așa ceva din Japonia la sfârșitul secolului al VH-lea reprezentau o cifră imensă comparativ cu populațiile europene ale timpului. 52

Sporirea populației pare să se fi produs în valuri. Rata natalității era mare, dar la fel era și cea a mortalității, mai ales în rândurile copiilor. Un factor important aici îl reprezentau valurile de boli epidemice, cum ar fi variola transmisă prin contact extensiv cu continentul, față de care japonezii dezvoltaseră o prea mică sau chiar inexistentă imunitate.⁵³

În poezia lui Yamamoue Okura (aprox. 660-733) ne sunt prezentate idei despre cât de neajutorați sunt oamenii în fața pericolelor cauzate de aceste boli. Okura, un funcționar ridicat în rangul de mic aristocrat, de origine modestă însă, a fost unul din puținii poeți înainte de epoca modernă care a scris despre viața de tineret, inclusiv subiecte ocolite de alți poeți, cum ar fi boala și sărăcia. Mai mult, era un adevărat familist, unul dintre puținii

Cele șapte comori

Pe care omul le prețuiește în această viață -

Ce înseamnă ele pentru mine?

Faruhi, scumpa perlă albă

Ce ni s-a născut

Nu mai voia să plece din patul nostru în zori,

Ci, fie în piciorușe, fie stând

Se juca și tropăia cu noi.

Odată cu luceafărul de seară,

Prinzându-ne de mâini

Ne spunea

"Haideți în pat, tată și mamă,

Lăsați-mă să dorm între voi,

Precum dulcele mirt cu trei tulpini."

Așa glăsuia el fermecat.

și prin bine și prin rău

II vom vedea crescând

Așa nădăjduiam

Precum îți anini speranța într-o măreață corabie.

Atunci, dincolo de orice închipuire

Lovind cumplit, o pală neașteptată

De boală

L-a cuprins

Fără să mă pricep și necunoscând nici un leac,

Mi-am prins mânecile cu albă cânepă,

Am luat oglinda în mâini

Și, ridicând ochii în sus

M-am rugat zeilor din ceruri;

Cu fruntea plecată în jos

Am adus osanale zeilor de pe pământ.

"Ca el să fie sănătos sau bolnav

Stă în puterile voastre, o, zei."

De la epoca de piatră la statalitate

Așa mă văicăream în rugăciunile mele.

Nimic bun nu s-a ales, însă. Băiatul a continuat să se topească văzând Cu fiecare zori de zi, vorbind mai puțin Până când viața i-a ajuns la soroc.

M-am ridicat, am sărit în sus, am bătut din Am urlat, m-am tăvălit pe jos, M-am bătut cu pumnii în piept și am jelit. Dar copilul pe care îl țineam strâns Zburase dincolo de atingerea mea. Așa decurg lucrurile pe lumea asta? Țsta să fie mersul lumii?

continuă să particularizeze religiile, folosind una într-un context și alta într-altul. Această "religiozitate pragmatică", la fel ca și evitarea distincției morale dintre bine și rău, care în alte culturi se bazează, cu ochii (jg obicei, pe valori religioase are, evident, rădăcini adânci.

piciaon

REZUMAT AL PĂRȚII ÎNTÂI

În partea întâi am văzut cum s-a dezvoltat civilizația în Japonia de la primitivismul vânătorilor-culegători din Paleolitic la complicatul stat-curve. Cei 1.000 de ani de la 300 î. Hr. până la aproape 700 d. Hr. sunt considerați deosebit de importanți, incluzând elemente cheie de dezvoltare precum cele oferite în Tabelul 1.1 de mai jos.

Deși viața oamenilor obișnuiți era departe de a fi ușoară, stătu Yamato se formase, iar națiunea japoneză la fel. Societățile statale sunt, în general, caracterizate de unificare efectivă prin stratificarea socială și diferențierea categoriilor de populație, precum și legi timizarea puterii prin codul penal, miliție și constituția în vigoare _ domnitorul guvernând cu ajutorul legii scrise.⁵⁶ La sfârșitu

perioadei Kofun toate aceste cerințe erau îndeplinite. Numele modern de Nippon sau Nihon Izvorul soarelui) începuse deja să fi utilizat la sfârșitul epocii. 57

Aceasta nu înseamnă, desigur, că toată lumea recunoște națiunea ca atare, căci unii dintre cei îndepărtați de baza de puter Yamato din punct de vedere geografic au continuat să se consider independenți mai multe secole.⁵⁸ Totuși, structura era, cel puțin operațională.

Familia imperială se găsea și ea bine stabilită pentru că spre sfârșitul epocii, împăratul Temmu a ordonat scrierea cronicilor care aveau să legitimeze dinastia imperială oferindu-i origine divină. De fapt, a devenit atât de bine înpământenită că a supraviețuit până astăzi, cea mai lungă linie dinastică imperială din lume.

Poate apărea ciudat ca o familie imperială care a adoptat oficial budismul să se legitimeze prin zeii Shinto, dar aceasta este pur și simplu un alt exemplu de pragmatism japonez. Până astăzi japonez' -

Tabel 1.1. Elemente cheie din perioada 300 î. Hr. - aprox. 700 d. Hr.

Element

Perioada aproximativă

Trecerea de la vânătoare și cules la agricultura relativ stabilă bazată pe orez

Sosirea emigranților de pe continent

Introducerea metalului

Apariția regatelor

Stabilirea stratificării sociale

Contact permanent cu culturile continentale

Apariția statului Yamato

Introducerea scrisului

Introducerea budismului

Adoptarea sistemelor administrative-legale-politice chinezești

Crearea unei mitologii pentru a legitima

domnia Yamato prin atribuirea de autoritate divină

300 î. Hr. - 0 d. Hr.

300 î. Hr.

300 î. Hr.

0 d. Hr.?

de la 0 d. Hr. încoace

50 d. Hr. încoace 300 - 500 d. Hr. 450 d. Hr. 550 d. Hr.

600-700 d. Hr.

700 d. Hr.

O istorie a Japoniei

PARTEA A DOUA

Despre curteni și războinici:

Multe probleme sunt încă neclare, cum ar fi natura și scarafcff)f*îp
fi 11111111*10 SI IT1 Pilit* Vîlîî

emigrării Yayoi. Totuși, cunoștințele despre Japonia antică sunt în
r *3

creștere. Se știe acum că multe presupuneri făcute mai devreme
sunt (/ XO"loOlf/

incorecte.

Diversitatea și schimbările din trecutul Japoniei au fost pe deplin
recunoscute. Există, totuși, și elemente de continuitate. Întronarea

dinastiei Yamato, cea mai lungă descendență imperială din lume, 2.1
ÎNVĂȚÂND DE LA CHINEZI - ÎNTRE ANUMITE LIMITE: oferp un
element de constanță în toate perioadele succesive până în
PERIOADA NARA (710-794) prezent. Anumite politici și preferințe,
cum ar fi dorința de a învăța

de la alții pentru a se întări și evitarea unei judecăți în ceea ce
Statul Yamato îi trebuia o capitală. Fără aceasta sistemul privește
binele și răul au și ele un impact considerabil asupra centralizat de
control nu ar fi avut adevărată substanță. În perioadele
comportamentului japonez contemporan. Aceste politici și tipare
finale ale perioadei Yamato au existat puține încercări de a stabili o
comportamentale se bazează pe valorile și practicile rezumate în
capitală permanentă și toate au eșuat dintr-un motiv sau altul.1
Tabelul 1.2.

Apoi, în 710 capitala a fost mutată la Heijo, mai cunoscut ca

Nara. Aceasta a fost modelată după Ch'ang-an, capitala
chinezească T'ang. Avea o alcătuire similară de rețea

dreptunghiulară, numai că cei 20 de kilometri pătrați ai săi reprezentau numai un sfert din

-----suprafața
Ch'ang-an.

- evitarea judecății morale în ceea ce privește binele și răul în mai puțin de o sută de ani capitala s-a mutat din nou. Nara nu
- comportament pragmatic particularizat mai degrabă la situație s-a dovedit a fi locul permanent căutat. Totuși, reprezintă un punct decât bazat pe principii universale maxim al efortului japonez de a învăța din China. Din punct de
- încorporarea unei amenințări potențiale vedere fizic, influența Chinei era vizibilă nu numai din aranjamentul
- adoptarea punctelor tari ale altora orașului, dar și din clădirile mari cum ar fi Templul Todaiji - cea
- dorința de a face din Japonia o națiune puternică și respectată mai mare clădire de lemn din lume - și uriașa statuie de bronz a lui

Tabel 1.2 Valori și practici cheie ale perioadei antice

- deschiderea spre a învăța
- preferința pentru rang și ierarhie
- abordarea practică a religiei

Budha pe care o conținea. Mai pe scurt, posibil ca vârsta capitalei Nara să fi fost mică, dar ea indică în mod clar că ritsuryo și alte reforme politice și juridice inspirate din China funcționau.

-----■ ^ Tot în
epoca Nara scrierea chineză a dus la apariția primelor cărți

în Japonia, cronicile Koiji și Nihon Shoki din 712 și 720. Acestea au

Pe scurt, am văzut cum a luat naștere o națiune cu caracteristici fost urmate la scurt timp de primele antologii de poezie, Kaifoso

distincte.

(Suave amintiri de poezie) din 751 și Manyosho (Culegere de zece mii de frunze) din 759. Unele documente au fost chiar tipărite - o ^ă influență chinezească. 2

Totuși, respectul pentru lucrurile chinezești nu a dus la imitații discriminare. În marea parte a cazurilor existau modificări Wponeze considerabile operate asupra "importurilor" chinezești.

O istorie a Japoniei

De exemplu, sistemul de ierarhie bazat pe acoperământul de cap introdus mai devreme de Prințul Shotoku se baza, în teorie, pe merit și nu pe origine, ca și în China. Totuși, în practică și mai ales în timpul perioadei Nara, atât rangul cât și poziția în birocrația japoneză au devenit rapid determinate de către situația familială moștenită mai degrabă decât de meritul personal.³ Adică, meritocrația bazată pe examinare din lumea birocratică a Chinei nu prea era pe placul japonezilor. Ceea ce este o ironie, dat fiind locul de frunte ocupat de examene în Japonia modernă, dar de înțeles din perspectiva unei elite stabile ce doreau să-și mențină controlul și siguranța.⁴

Koiji și mai ales Manyosho deja poartă embrionii dezvoltării unui sistem distinct de scriere japonez, deși inspirat din caractere chineze. Și codurile de legi indică modificări semnificative, cum ar fi ușurătatea pedepselor în Japonia relativ tolerantă moral față de cele din China.⁵ și sistemul de alocare a pământului diferă, mai ales prin faptul că în Japonia femeilor li se acorda pământ, iar în China regatului T'ang, deloc.

O altă modificare foarte importantă a practicii chineze era aceea a "mandatului cerului". În China, un împărat domnea prin mandat ceresc numai atâta timp cât se comporta meritoriu. Putea fi înlăturat dacă se observa că s-a abătut din calea virtuții. Ceea ce era ignorat în Japonia, unde domnitorii Yamato preferau să fie legitimați de descendența divină decât de judecata poporului.

Utilizarea genului masculin mai sus este deliberată, căci în China se preferau împărați de sex masculin. Acest lucru nu diferă în Japonia. Deși în Japonia foarte timpurie au existat vreo jumătate de duzină de împărătese care au domnit, de la 770 până în prezent numai două femei au ajuns pe tronul japonez, ambele pentru foarte scurt timp și numai cu numele.⁶

Desigur, viața nu se limita numai la curți. Cu toate progresele

timpului, oamenii de rând aveau parte de multă suferință și foamete. De exemplu, un document din 730 dă o listă a nu mai puțin de 412 din 414 gospodării din Awa (în Prefectura Chiba de azi) care trăiau la ceea ce se crede a fi pragul subzistenței. Cifre similare, 996 din 1.019 sunt menționate în legătură cu Prefectura Fukui.⁷

Numai aproximativ 1,8 milioane de acri fuseseră defrișați pentru cultură de orez, deci practic nu exista suficient pământ pentru ca sistemul de alocare să funcționeze cum trebuie pe o durată mai lungă. Tehnologia agricolă era ineficientă, ceea ce însemna ca defrișarea terenului și utilizarea sa lăsau mult de dorit. Chiar și o bună parte din pământul redat agriculturii a devenit curând sterp. Tăranii sufereau și ei din cauza impozitării strașnice, nu în mica parte datorată zelului budist neobișnuit al împăratului Shomu (d. 724-49). Shomu a comandat construcția lui Todaiji și, de asemenea, a unui templu în fiecare provincie, cu imense cheltuieli. Entuziasmul său se datora în parte extremei suferințe a poporului în timpul uneia dintre cele mai teribile calamități din Japonia, Marea Epidemie de variolă din 735-7. Aceasta practic a exterminat populații din unele zone și a redus numărul total de locuitori a Japoniei cu aproape o treime. 9 Shomu s-a simțit cumva responsabil pentru asta și un număr de perioade de foamete și alte dezastre din tipul domniei sale și s-a îndreptat, cu ceea ce pare a fi fost pietate adevărată, spre budism.10

Uneori veneau ajutoare împotriva foametei, iar în timpul unor dezastre extrem de serioase cum ar fi Marea Epidemie de variolă țărani au fost chiar scutiți de impozite. Printr-o încercare de aspon stimulentele de utilizare a terenului, o modificare a legii din 743 a permis țăranilor care defrișau pământ să-1 țină în posesiunea familiei lor pe veci. Acest amendament făcea parte dintr-un curent care accentua reluarea pământului în proprietatea privată.

Totuși în general, povara fiscală a sporit pentru țărani care formau 95 la sută din populație în acea vreme. Nu îi ajuta faptul ca trebuia să compenseze scutirea de impozit prin plăți crescânde către instituții religioase și familii nobile ce dețineau pământ. Chinuiți de recolte slabe și cereri fiscale ridicate, mulți țărani pur și simplu își părăseau bucățile de teren alocate, preferând în schimb securitatea și pretențiile mai mici ale unei munci a pământului pe moșule scutite de impozite ale templelor sau nobililor. De fapt,

viața pe moșiile care nu plăteau impozite nu era în mod necesar mai buna pentru ei. Proprietarii particulari de pământ puteau să pretindă propriile dări de la cei ce le lucrau pământul și unii erau chiar mai cruzi decât guvernul.

O istorie a Japoniei

Yamanoue Okura, poetul Manyosho cu preocupări sociale, care și-a scris marea parte a poeziei în perioada Nara timpurie ne oferă o altă priveliște asupra vieții oamenilor de rând. Unul din poemele sale, "Dialog despre sărăcie", ia forma unei discuții între un om sărman și un altul și mai și. Iată ce spune cel sărac.¹²

Oricât de cuprinzătoare s-ar zice că sunt cerul și pământul

Mie mi se pare că au intrat la apă și-s tare micuțe.

Cât de arzătoare s-ar zice că sunt soarele și luna,

Pentru mine nu strălucesc niciodată.

O fi la fel pentru toți oamenii

Sau numai pentru mine?

Cu mult noroc, m-am născut bărbat

Și nu mai prejos decât tovarășii mei

Dar purtând haine fără mâneci, necăptușite

Numai petice, precum algele fâțâindu-se sub undele mării,

Ce-mi atârnă scurgându-se de pe umeri

Sub un acoperiș desfundat,

Cu pereți aplecați

Iată-mă cum zac pe paie

Întins pe pământul gol,

Cu părinții drept pernă.

Nevasta și copiii la picioare,

Toți ghemuiți în amărăciune și lacrimi.

Din vatră

Nu iese nici un fel de fum

Iar în ceaun

Un păianjen își țese pânza.

Fără nici un bob de fiertură,

Ne jeluim ca sturzul.

Apoi, ca să pună capac, cum zice proverbul,

Vine mai marele satului

Cu o jordine în mână, la culcușul nostru

Și zbiară că-și vrea dările.

Să nu mai fie oare nici o speranță

Pe lumea asta?

Despre curteni și războinici

41

Poemul lui Okura ne oferă o imagine prețioasă a traiului din acele timpuri, caracterizat de boală sau de o puțin surâzătoare viziune budistă asupra lipsei de durată a vieții omului și lucrurilor materiale. O observație surprinzătoare este răspândita lipsă de respect față de bătrâni. Ca un confucianist în vârstă ce era, Okura se arată deosebit de sensibil la această deviere de la principiile confucianiste - ce ne arată că existau limite în adoptarea manierelor chinezești. În "Elegie asupra scurtimii vieții omului" el deplânge trecerea tinereții, sosirea bătrâneții și traiul celor vârstnici:¹³

...cu toiage la brâu,

Bâjbâie de-a lungul drumului, I
încolo.

Batjocoriți aici, urâți mai

1 Țsta-i mersul lumii...

' Cea mai groaznică victimă a epocii pare, totuși, sa fi fost guvernul central. Veniturile sale totale din impozite continuau să scadă. Sporita independență a moșiilor particulare coroda respectul pentru autoritatea centrală. Fără îndoială agravată de intrigile dintre facțiunile de la curte, spre sfârșitul perioadei se simțea deja cum autoritatea guvernării centrale decăzuse.¹⁴ Ceea ce pare o ironie, căci perioada a reprezentat apogeul sistemului ritsuryo, menit să răspândească autoritatea imperială centrală în tot ținutul.

2.2 MĂRIREA ȘI DECĂDEREA CURȚII IMPERIALE: PERIOADA HEIAN (794-1185)

Împăratul Kammu (d. 781-806) s-a simțit deosebit de nefericit la Nara așa că în 784 a decis că este momentul să mute din nou capitala. Nimeni nu știe exact de ce. Poate că s-a simțit oprimat de numărul crescând de temple budiste, foarte puternice, din oraș. Și, Pentru că în vremurile apropiate avuseră loc atât de multe dezastre Poate că a simțit, pur și simplu, că purta ghinion. Oricum, a părăsit-

o pe fugă.

După mai mulți ani de nehotărâre s-a construit, finalmente, o capitală în 794, înspre nord, la Heian, Kyoto de azi. Ca și Nara, a

O istorie a Japoniei

fost ridicată în linii gen rețea. Spre deosebire de Nara, aceasta avea să rămână capitala oficială timp de mai bine de o mie de ani.

La Heian, curtea imperială a atins apogeul în multe privințe. În ceea ce privește rafinamentul, căutările artistice, eticheta rivaliza cu orice curte de oricând și de oriunde. Totuși, cu cât devenea mai rafinată, cu atât pierdea contactul cu realitatea și asta avea să o coste foarte scump.

Curtea de la Heian a dat omenirii o literatură timpurie dintre cele mai apreciate. De exemplu, pe la 1004 doamna Murasaki Shikibu a scris primul roman din lume Genji Monogatari (Povestea Prințului Genji). Din mia de pagini ce compune romanul, foarte multe descriu o viață de un rafinament desăvârșit: 15

"Era târziu, în luna a treia. Grădina de primăvară a lui Murasaki prindea din ce în ce mai multă viață, umplându-se de muguri și de păsări cântătoare. Aiurea, primăvara se depărtase, spuneau celelalte doamne, așa că de ce oare rămăsese aici? Lui Genji îi părea rău că tinerele femei nu puteau avea decât o privire îndepărtată asupra mușchiului din insulă, în fiecare zi mai verde. Puse tâmplarii să lucreze ambarcațiuni chineze de plăcere și în ziua lansării la apă a adunat muzicienii palatului pentru a oferi muzica apelor. Prinți și curteni se înghesuiau să o asculte."

Căci prinții și curtenii nu prea aveau mare lucru altceva de făcut. Deja curtea își pierduse adevăratele funcții de guvernare și se ocupa mai degrabă de amuzamente de diletanți.¹⁶ Nobilii zilei discutau despre calitățile florilor și ale scoicilor sau făceau cupe de vin să plutească pe cursuri de apă în miniatură ori compuneau versuri delicate. Valorile lor nu priveau în primul rând probleme de stat, ci un protocol corect, costumație adecvată, exprimare perfectă.

Între timp, în lumea adevărată, războinicii provinciali - primii samurai - deveneau din ce în ce mai puternici. Forța le sporea

proporțional cu pierderea puterii de către guvernului central.

O cauză principală în spatele acestei schimbări a structurii puterii era creșterea accentuată a proprietății private asupra pământului. În secolul al X-lea a fost stopată alocarea de terenuri și spre sfârșitul perioadei aproape jumătate din tot pământul se găsea în proprietate privată.¹⁷ O bună parte din acest teren era scutită de

Despre curteni și războinici

43

taxe, ceea ce însemna o scădere importantă a veniturilor din impozite pentru guvern.

Pământul putea fi luat în proprietate în mai multe feluri, inclusiv prin cumpărare, dar mai ales prin deschiderea de terenuri virgine. Practic, aceasta a rezultat în întărirea accentuată a familiilor puternice, pentru că, de obicei, ele erau singurele care posedau mijloacele pentru a achiziționa unelte și a închiria forța de muncă. Chiar și micii proprietari care reușeau să achiziționeze teren prin asanare adesea îl încredințau unor persoane mai puternice care puteau să-i asigure protecția.¹⁸

Trebuie să folosim cu precauție termenul de "puternic" pentru că în Japonia există de mult o distincție între puterea nominală (autoritate) și adevărata putere. O familie nobilă importantă, rezidând în capitală, poate foarte bine avea suficientă bogăție și "putere" pentru a mobiliza resurse pentru a asana un teren, dar asta nu înseamnă că are efectiv puterea de a menține acel teren sub control. De acea putere era mai probabil să dispună un nobil local de mică anvergură, cum ar fi cei ce erau tocmiți ca administratori de domeniu.

Stăpânii unor mari terenuri la țară se găseau mult sau chiar tot timpul la curte. Proprietate în absență, controlul efectiv fiind în mâinile unor administratori de moșii sau custozi a devenit astfel practica standard, mai ales pe măsură ce se progresa în timp.¹⁹ Această separare între posesiune și proprietate a fost o altă cauză ce explică ridicarea războinicului local în detrimentul nobilului centralizat.

Chiar și guvernatorii de provincii numiți de la curte au avut tendința, în timp, de a trimite înlocuitori în provinciile aflate în sarcina lor. Astfel, curtea devenea din ce în ce mai străină de afacerile provinciilor, iar controlul central asupra oamenilor și

pământului din ce în ce mai slab în termeni reali.

Nu era pur și simplu o chestiune legată de faptul că și-ar fi pierdut curtea auoritatea față de provincii. În cadrul curții în sine, împăratului i-a scăzut mult din puterea personală. Existau două motive pentru asta.

Primul a fost utilizarea regenților, dusă la extrem de foarte mfluenta familie Fujiwara, care a dominat curtea o bună parte din

]!■

O istorie a Japoniei

perioada în discuție. Din această familie s-au recrutat multe consoarte imperiale și împărațesc Apoi, în 858, Yoshifusa (804-72), capul familiei a aranjat aducerea pe tron a nepotului său de șapte ani, declarându-se imediat regent. Practica regenței Fujiwara a continuat și după acesta, devenind regulă până la sfârșitul secolului al XI-lea, în ciuda unor rezistențe ocazionale venite din partea familiei imperiale. În mod tipic, împărații erau născuți de mame Fujiwara. Un membru faimos al familiei Fujiwara, Michinaga (966-1028) s-a distins prin faptul că a avut nu mai puțin de patru fiice care s-au căsătorit cu împărați.

Al doilea motiv a fost abdicarea timpurie. Ca și în cazul tacticii regenților Fujiwara era înscăunat un împărat tânăr, numai că de data aceasta se găsea sub controlul unui împărat ce abdicase mai degrabă decât a unui regent. Această practică {insei sau "guvern mănăstiresc"} a putut fi observată ocazional în vremurile timpurii, devenind foarte obișnuită de la sfârșitul secolului al XI-lea. A fost folosită de împărați care s-au retras de la domnie, cum ar fi Shirakawa (1053-1129, d. 1073-87) pentru a combate dominarea curții de către familia Fujiwara. 20

Aceste tehnici de regențe și guvernare mănăstirească, precum și numeroasele jocuri ale puterii și intrigi de curte au dăunat inevitabil coeziunii și eficienței guvernării centrale și au contribuit mai departe la declinul controlului central real al națiunii.

Decăderea curții și a guvernării centrale a mers mână în mână cu tot ce era chinezesc. Până la jumătatea celei de-a doua părți a perioadei și mai bine era considerat un semn de distincție pentru un bărbat din aristocrație să fi cunoscător al limbii și literaturii chineze, ceva în sensul unei "educații clasice". Când un japonez se gândea la China, avea în minte China din vechime, nu cea contemporană. Atunci și China se găsea într-o epocă de declin dinastic, perioada T'ang terminându-se în 906. În secolul al IX-lea ambasadele oficiale în China luaseră sfârșit și alte misiuni nu vor

mai fi purtate timp de câteva secole. Se părea că Japonia nu prea mai avea ce învăța de la China în această perioadă.²¹

Pe măsură ce influența chineză se subția, se ivea tot mai clar o identitate japoneză distinctă. Scrierea chineză a fost modificată în alfabetul japonez kana, mai ales datorită aristocraților care nu erau

Despre curteni și războinici

45

Încurajate să utilizeze chineza. 22 Au apărut forme distincte de pictograme. La fel și forme de poezie, mai ales cele bazate pe grupări de silabe în modele de șapte sau cinci și caracterizate de sugestie și exprimare laconică mai degrabă decât de bogăția și arhidecorația poeziei chineze.

Și-au făcut apariția valori estetice distincte cum ar fi okashi și mai ales {mono no) aware, estetici care mai există încă în Japonia modernă. Okashi se referă la ceva neobișnuit și este amuzant, în general, adesea cu un sens relativ trivial, cum ar fi o încălcare a etichetei. Mono no aware se exprimă prin simbolismul naturii și reprezintă o concepție asupra vieții ca fiind frumoasă, dar efemeră. O traducere "cuvânt cu cuvânt" ar fi "tristețea lucrurilor". Această estetică poate fi găsită și în altă parte - ca de exemplu în expresia latinească lacrimae rerum (lacrimile lucrurilor) - dar ea este predominantă în Japonia. Termenul aware poate fi găsit de mai bine de o mie de ori în Genji Mongatari, dar parfumul său este probabil cel mai bine ilustrat de un poem timpuriu al poetei din secolul al IX-lea Ono no Komachi. 23

Mugurii au pălit

În timp ce eu am îmbătrânit leneș,

Privind ploaia.

Atitudinile față de viață la baza okashi și mono no aware par a reflecta o influență budistă, mai ales mappo ('ultima lege')- Aceasta prevestește declinul final al omenirii, ultima dovadă că existența omului este, în sine, fără de substanță. Această ultimă fază se preconiza a începe în Japonia în cea de-a doua jumătate a perioadei Heian, iar presimțirea nu se mărginea numai la curte. Un sentiment al iminenței lui mappo pătrunsese în bună parte din societate.24

Mulți nobili importanți de la curte par, cu siguranță, să fi trăit vieți

de nimic, dar nu același lucru putea fi spus despre acei nobili mărunți care fuseseră trimiși să gospodărească provinciile sau despre alți șefi locali puternici. Dând dovadă de o abordare mai realistă a vieții, ei erau preocupați de a pune mâna pe puterea adevărată. De fapt, acești aristocrați minori erau adesea capetele unor ramuri colaterale ale familiilor Fujiwara sau imperială și

O istorie a Japoniei

includeau familiile pe linie imperială secundară Minamoto (cunoscută și ca Genji) și Taira (cunoscută și ca Heike). 25 Excluzi de la dreptul de a ajunge la tron, aceștia adesea purtau pică nobililor! importanți.

'•

Li s-a permis să păstreze gărzi înarmate, de multe ori de origine aristocratică. Aceste gărzi înarmate, cunoscute ca bushi (războinici) sau samurai (curteni) au devenit din ce în ce mai puternice prin alianțe. În cele din urmă s-au vădit suficient de puternice pentru a interveni în afacerile curții centrale.

Implicarea lor în afacerile curții a dus finalmente la prăbușirea guvernării centrale. În 1156, pretendenți rivali dornici să capete conducerea familiei Fujiwara - încă influentă, deși trecută de zilele de glorie - se luptau pentru a obține controlul curții. Și-au asigurat ajutorul grupurilor militare provinciale rivale, Taira și Minamoto. Cei din Taira erau conduși de Taira no Kiyomori (118-81) cu sediul în regiunea mării interioare de la vest. Căpetenia lui Minamoto era Minamoto no Tameyoshi (1096-1156) cu sediul în regiunea Kanto, spre est.

În încleștarea militară ce a urmat, grupul Taira a fost victorios în bună parte din cauza disensiunilor interne din tabăra Minamoto. Tameyoshi a fost executat. Kiyomori s-a stabilit în capitală, nu chiar ca șef suprem, dar pe o poziție foarte puternică.

Totuși, tabăra Taira era și ea divizată. În rândurile sale se numărau, de fapt, un Minamoto, fiul cel mai mare al lui Tameyoshi, Yoshimoto (1123-60). Yoshitomo a fost perceput de mulți ca principalul contribuitor la victoria asupra tatălui său, dar el s-a simțit prea puțin recompensat. Ca rezultat, în 1159 a atacat forțele Taira din capitală, însă a fost înfrânt și ucis de Kiyomori.

Ceea ce a urmat la scurt timp după - oricare ar fi detaliile precise - avea să schimbe istoria Japoniei.

După multe surse, Kiyomori pare să fi nutrit o pasiune grozavă pentru femei, mai ales concubina lui Yoshimoto, Tokiwa.²⁶ Se spune că ar fi amenințat să-i ucidă cei trei copii avuți cu Yoshimoto dacă nu i se oferea. Astfel, ea a cedat "avansurilor" lui. Mama vitregă a lui Kiyomori, Ike no Zenni pare să fi pledat și ea cauza copiilor lui Yoshimoto (șase în total).

Nu se știe dacă această parte a lucrurilor este adevărată sau nu, cert este că respectivul Kiyomori i-a cruțat pe toți cei șase copii. ²⁷

jestul de omenie apare necaracteristic pentru cruzimea lui obișnuită. Ba a fost excepțional și comparativ cu actele standard ale impului, căci atunci era ceva normal - chiar agreat de lege - să se :limine familia rivalilor înfrânți.²⁸

Mai important, avea să ducă finalmente la prăbușirea taberei Taira. Doi dintre fiii salvați, Minamoto no Yoritomo (1147-99, fiul fiicei unui preot) și Minamoto no Yoshitsune (1159-89, unul dintre :ei trei fii ai lui Tokiwa) aveau să-i învingă pe Taira, făcând loc unei noi ere în istoria japoneză.

După victoria asupra lui Yoshitomo, Kiyomori s-a stabilit în ca-)itală și în următorii douăzeci de ani sau așa ceva s-a cufundat în viața de curte, dominând-o. În 1180, la punctul maxim al puterii Taira, Kiyomori și-a adus pe tron propriul nepot de doi ani, Antoku (1178-85, d. 1180-3).

Un pretendent rival îndârjit, Prințul Mochihito (1151-80) a chemat pe Minamoto să-l sprijine. Yoritomo, care fusese exilat în peninsula Izu, a răspuns de grabă. Poate ajutat de simțământul general că Kiyomori a pierdut legătura cu provinciile, Yoritomo a atras de partea sa un mare număr de războinici, incluzându-l pe fratele său vitreg Yoshitsune.

Mochihito a fost ucis în același an, iar Kiyomori a decedat de febră anul următor, în timp ce Yoritomo a continuat campania împotriva Taira. Lupta s-a purtat ceva mai târziu din cauza foametei răspândite și a ciumei, dar în 1183 forțe Minamoto au pus mâna pe capitală. Taira, acum în frunte cu fiul lui Kiyomori, Tomomori (1151-85) au mers spre vest, luându-l pe tânărul Antoku cu ei. Minamoto i-a urmărit, iar Yoshitsune le-a administrat înfrângerea finală în 1185, într-o bătălie navală la Dannoura, dincolo de capul vestic al lui Honsho. Tomomori s-a aruncat în mare pentru a nu fi luat prizonier. O soartă asemănătoare îl aștepta și pe Antoku. Era în brațele bunicii sale, văduva lui Kiyomori, care s-a aruncat și ea în

mare.

O relatare aproape contemporană a decesului lui Antoku ne oferă un puternic element de fatalism budist, mai ales când bunica îi explică de ce trebuie să moară:29

"Maiestatea Ta nu știe că a fost renăscut pentru tronul imperial pe lumea asta ca rezultat al meritoriilor Zece Virtuți practicate în

viețile anterioare. Acum, totuși, o karma rea te cere... Japonia este mică precum un bob de mei, iar acum este o vale a plângerii. Dedesubtul valurilor se găsește tărâmul pur al fericirii, o altă capitală unde nu există tristețe. Acolo îl duc pe suveranul meu."

Nu era în mod necesar un fatalism pasiv sau negativ. Cum arată luptele pentru putere, unii dintre oamenii zilei nu erau numai activi, ci de-a dreptul agresivi. Dar rezultatul lucrurilor era atribuit sorții. Deși budismul nu consideră oamenii răspunzători pentru acțiunile lor și pentru crearea propriei sorți, introducerea karmei și norocului în cauza și efectul evenimentelor servea la estomparea problemei responsabilității morale imediate.³⁰ Problemele de conștiință puteau fi evitate mai ușor când rezultatul evenimentelor era pus pe seama unei vieți anterioare. Asta se potrivește bine cu preferințele japoneze pentru evitarea judecății morale.

Foametea și ciuma care au oprit temporar luptele făceau parte dintr-o serie de dezastre naturale din ultimii ani ai perioadei Heian, adăugându-se dezastrelor cauzate de război. În 1180 s-au mai abătut asupra ținutului și un groaznic taifun, apoi în 1184 un cutremur și o sumedenie de incendii serioase și inundații cam tot pe atunci. Aceste evenimente au fost foarte plastic descrise într-o lucrare scrisă cu treizeci de ani mai târziu de un preot în retragere, Kamo no Chomei (aprox. 1155-1216). Hojoki a sa (Coliba de zece picioare pătrate) de la 1212 descrie foametea și ciuma din 1181-2:31

"...cerșetorii umpleau străzile, iar zarva lor era asurzitoare... Cetățeni onorabili, care altădată purtau pălării și pantofi, acum mergeau în picioarele goale, cerșind din casă în casă... și pe lângă pereți și pe drumuri vedeai peste tot trupurile celor ce muriseră de foame. Și cum nu le aduna nimeni, un miros pestilențial plutea peste străzi."

Data fiind combinația de dezastre naturale și Războiul Genpei (Minamoto-Taira) trebuie că mulți aveau impresia că lumea se întorsese pe dos și că ultima etapă a omenirii prezisă în mappo se

apropia cu certitudine.

Amărăciunea generală și întunecimea acelor timpuri tulburi este reflectată de poezia deznădăjduită a lui Saigyō (1118-90).

Aristocrat și fost membru al gărzii imperiale, care îi cunoscuse atât pe Taira no

Despre curteni și războinici

49

Kiyomori cât și pe Minamoto no Yoritomo, Saigyô s-a retras din activitate pentru a duce viața de reclusiune a unui călugăr. Unul dintre cele mai cunoscute poeme ale sale este mult mai revelator decât puținele rânduri ar da de înțeles³²:

Într-un copac

Înălțându-se lângă un câmp pustiu

Gânguritul unui porumbel

Care-și cheamă semenii -

Seară teribilă, singuratică.

Într-un altul este și mai direct³³:

Vremuri când jalea neconținută

S-a abătut asupra întregii noastre lumi,

Peste care încă mai domnește

Luna atotstrălucitoare;

Priveliștea ei mă tulbură și mai mult.

Aceste vremuri sumbre au fost dominate de Minamoto no Yoritomo. Schimbările generate de el aveau să marcheze o nouă epocă în istoria Japoniei.

2.3 STATUL RĂZBOINIC: PERIOADA KAMAKURA (1185-1333)

În 1185 Minamoto no Yoritomo era figura cea mai puternică din teritoriu. Totuși, el nu a căutat să obțină tronul pentru sine sau descendenți, nici să-l distrugă. În schimb, dorea legitimarea puterii de către curte, prin intermediul titlului șeii tai-shogun (mare general cuceritor de barbari), prescurtat de obicei la "shogun".³⁴

Acesta i-a fost acordat în 1192. Natura specială a relației dintre legitimitate (autoritatea oficială) și puterea adevărată este, în Japonia, o trăsătură caracteristică a istoriei naționale și a societății.³⁵ În mod normal, o autoritate înaltă nu comportă un quantum similar de putere reală, dar, în schimb conferă legitimitate - deseori sub forma unui titlu și tot deseori sub presiune - celor care dețin puterea reală

O istorie a Japoniei

și pretind că o utilizează în numele acelei înalte autorități. Faptul că autoritatea superioară este garanta legitimității celui ce deține puterea reală îi dă, de asemenea, o anumită garanție de protecție. Cel ce primea legitimitatea putea, la rândul său, s-o confere celor de sub el, și așa mai departe. Este, într-un anumit sens, o dispersare a responsabilității, iar în altul, o ordonare ierarhică a autorității. Yoritomo furnizează un exemplu deosebit de clar al procesului.

În special din cauza acestei nevoi de legitimitate - dar parțial și datorită vechii practici din Japonia de a menține, în mijlocul schimbării, un anumit grad de continuitate față de trecut - guvernarea sa a fost un amestec de vechi și nou. A devenit cunoscută drept bakufu (cartierul general de campanie), termen folosit pentru Cartierele Generale ale comandanților pe teren, teoretic reprezentând numai brațul militar al autorității centrale imperiale. Vechile instituții centrale rămăseseră, în mare parte, intacte, deși mult slăbite. Se păstrau vechile titluri, uneori cu alt înțeles. Kyoto era în continuare capitala oficială, acolo aflându-se și curtea.

Oricum, în practică, adevărata putere guvernantă ținea de acum de bakufu (shogunat). Avea sediul nu în Kyoto, ci în Kamakura, în regiunea Kanto. Aceasta era baza tradițională de sprijin a lui Yoritomo, care, pe deasupra, bănuia mereu intrigi și influențe nedorite din Kyoto. Prefera, de aceea, să se țină la o distanță confortabilă de curte. 36

Altă noutate era că miezul guvernării era format acum de un singur grup domn-vasali, împrăștiați de la un cap la altul al națiunii.³⁷ Yoritomo își recompensa vasalii loiali cu proprietăți și slujbe oficiale cum ar fi jito (administrator) și shugo (protector sau epistat). Aceștia administrau provinciile din jurisdicția lor pe baza obiceiurilor și a legilor militare locale, mai degrabă decât pe baza unor coduri legale impuse în mod centralizat, ca în sistemul anterior, ritsuryo. De asemenea, ei colectau dări pentru bakufu și

aveau dreptul să păstreze pentru sine o parte din producția pământului. În felul acesta, Yoritomo exercita un control, relativ direct, asupra unei bune părți din Japonia și, de asemenea, eroda mai mult veniturile familiilor de la curte și guvernării centrale.

Sistemul era feudal și, din acest punct de vedere, Japonia se prezenta similar cu lumea vestică medievală.³⁸ Oricum, feudalismul

japonez se deosebea prin faptul că opera prin intermediul administrației civile centrale tradiționale. Relația domn - vasal apărea, de asemenea, mult mai personală decât în Occident, unde era mai răspândit tipul de relație contractuală. În Japonia, această relație avea un caracter paternalist aproape familial, iar unii dintre termenii pentru lord sau vasal foloseau cuvintele părinte ("oya") și respectiv copil ("ko")- în același timp, și mai degrabă paradoxal, legăturile de familie nu par să fi contat prea mult în lumea războinicilor și astfel este probabil mai corect să considerăm această personalizare doar ca pe o expresie a aversiunii față de abstracțiune. Puterea familiei va fi mult exagerată de propaganda ulterioară.

Loialitatea individului reprezenta un factor major în controlul exercitat de Yoritomo asupra propriilor oameni. Posibil să nu fi avut o personalitate prea plăcută, dar pare, totuși, să se fi bucurat de o ca-rismă puternică, care atrăgea oamenii. Oricum, a te baza pe loialitatea individuală ca mijloc de control nu prea duce la succes. Căci aceasta este inconsecventă, greu de instituționalizat și dispare în timp.

Parțial fiindcă a înțeles asta și parțial fiindcă avea o fire foarte suspicioasă de la natură, Yoritomo era în permanență atent la cel mai mic semn că puterea i-ar putea fi contestată. Asta l-a împins să se aștepte la tot ce e mai rău, chiar și din partea prietenilor apropiați și familiei, și să ia măsuri radicale împotriva lor.

Tratamentul aplicat fratelui vitreg, mai tânăr, Yoshitsune, este un bun exemplu. Ațâțat de gelozia stârnită de popularitatea lui Yoshitsune și de larg recunoscuta sa bravura militară³⁹ și suspectându-l de complot, Yoritomo a dat ordin ca Yoshitsune să fie asasinat. În final, după patru ani petrecuți pe fugă, în 1189, Yoshitsune a fost înconjurat de trupele lui Yoritomo și ucis, împreună cu soția și copiii. Literatura japoneză avea să-l imortalizeze ca arhetip al eroului tragic.

Pentru a li se răspunde cu aceeași monedă, cei care l-au vânat pe Yoshitsune au fost și ei atacați și omorâți de Yoritomo, curând după aceea. Mai mulți dintre propriile rude și asociați ai lui Yoritomo au fost, de asemenea, eliminați definitiv ca posibile amenințări.

Categoric, eliminarea de către Yoritomo a rudelor sale nu a fost în interesul familiei. Atunci când a murit, în 1199, în urma unei căzături de pe cal - nu în bătălie, ci în condiții destul de neclare⁴⁰ - nu s-a găsit nici un urmaș Minamoto corespunzător. În urma sa

O istorie a Japoniei

rămăseseră doi fii, Yoriie (1182-1204) și Sanetomo (1192-1219) și amândoi au devenit shoguni. Însă nici unul dintre ei nu era suficient de puternic sau matur pentru a obține controlul real, în haotica atmosferă de crimă și intrigă ce a urmat morții lui Yoritomo.

Nu era timpul celor slabi de inimă sau stăpâniți de preocupări sentimentale, cum ar fi legăturile de familie. Atât Yoriie cât și Sanetomo au fost ținuți sub control și, în final, omorâți de propria familie. În spatele multor intrigi s-a aflat mama lor, văduva lui Yoritomo, Hojo Masako (1157-1225). De fapt, ea ținea guvernul în mână și a devenit cunoscută sub numele de călugărița-shogun {ama shogun, referire la faptul că la moartea lui Yoritomo a depus jurământul de călugărire.)

Unul din tertipurile folosite de Masako a fost instituirea funcției de loctiitor (regent) al shogun-ului. Asta a redus poziția de shogun la una nominală, nobili ai curții manipulabili fiind, de obicei, numiți shogun, da controlul real fiind exercitat de Hojo.

Regenții shogunali Hojo au devenit dominanți mai ales după 1221, supraviețuind unui atentat din partea împăratului retras Go-Toba (1180-1239, d.1183 -1198). Go-Toba își amintea de războiul Genpei când el fusese instalat ca împărat, copil fiind, după moartea lui Antoku și se opusese mult timp familiilor Minamoto și Hojo. După încercarea sa lipsită de succes, shogunatul a trimis un loctiitor în capitală pentru a ține curtea sub supraveghere. Go-Toba însuși a fost exilat în îndepărtata insulă Oki, din Prefectura Shimane de astăzi, unde până la urmă a și murit. El constituie o altă binecunoscută figura tragică a istoriei japoneze.

Deși, în mod cert, în interior se întâmplau multe, două dintre cele mai importante evenimente ale perioadei de supremație Hojo au avut origine externă. Este vorba despre încercările de invazie mongolă din 1274 și 1281. Aceste amenințări externe au ajutat

probabil familia Hojo să păstreze puterea la scară națională, fiindcă, împreună cu perioadele de pericol național dinainte și de după, au creat o stare de urgență națională care a prevalat asupra oricărei deosebiri de păreri interne timp de aproape treizeci de ani.

Atunci când nepotul lui Genghis-han, Kublai (1215-1294) a ajuns la putere ca împărat al Mongoliei Mari, în 1260, imperiul mongol incorpora deja Coreea, China de nord și mare parte din

I

Eurasia. Următoarea țintă principală a lui Kublai era partea sudică a Chinei, baza forțelor Sung (Song). Oricum, el și-a întors atenția și asupra Japoniei. În 1268 i-a trimis o scrisoare "Regelui Japoniei", amenințând cu invazia dacă japonezii nu recunoșteau suzeranitatea mongolă și nu acceptau să-i plătească tribut. 41 Autoritățile japoneze - atât curtea cât și shogunatul - au ignorat scrisoarea precum și pe cele ce au urmat, însă shogunatul a alertat militar coasta nordică a insulei Kyosho, unde era de așteptat să se producă atacul.

Prima invazie s-a produs în noiembrie 1274. Conform așteptărilor a avut loc în nord-vestul insulei Kyosho. Cu această ocazie, Kublai a trimis cam 900 de vase din Coreea purtând aproximativ 40.000 de oameni. Au debarcat la Hakata și invadatorii au împins imediat defensiva japoneză spre interior. Însă, în loc să-și continue înaintarea în acea noapte, trupele mongole s-au întors la nave. La scurtă vreme, au suferit însemnate stricăciuni, precum și importante pierderi de vieți omenești din cauza unei furtuni violente. Invadatorii s-au retras în Coreea, cu efectivele reduse la o treime.

Japonezii, alarmați de inferioritatea lor în ce privește armamentul și tacticile de cavalerie,⁴² și-au intensificat pregătirile în vederea unui așteptat al doilea atac.

Forța de invazie mongolă din iunie 1281, care din nou a debarcat la Hakata, era considerabil mai mare. Cuprindea nu mai puțin de 4.400 de vase de război și cam 140.000 de oameni. La această dată, Kublai își asigurase victoria asupra dinastiei Sung, în 1279, devenind întemeietorul unei noi dinastii de conducători ai Chinei. De asemenea suportase insulta ca trimișii săi în Japonia să fi fost decapitați în 1275 și din nou în 1279. De data asta era pus pe treabă.

Dar, oricât de puternice ar fi fost forțele mongole, s-au ciocnit de o

rezistență considerabilă și au fost incapabile să asigure un cap de pod. Câteva săptămâni mai târziu au sosit întăriri din sudul Chinei, dar exact când invadatorii plănuiau un masiv atac combinat s-a pornit o altă furtună, ce s-a transformat rapid într-un taifun, distrugând majoritatea flotei. Din nou au fost obligați să se retragă, de data aceasta pierzând mai bine de jumătate din oameni.

Cele două înfrângeri ale forțelor mongole s-au datorat pe de o parte curajoasei rezistențe japoneze și pe de alta, faptului că s-au încrezut în recent subjigatele trupe coreene și chineze, care au vădit

O istorie a Japoniei

o slabă adeziune la cauza mongolă. Oricum, cele două furtuni au influențat major și de netăgăduit rezultatul. Intemperiiile cu vânt au început să fie cunoscute drept shinpb sau kamikaze = vânt divin, reflectând o credință japoneză, cum că Japonia ar fi "pământul zeilor", protejat de ei. Același termen va fi folosit mai târziu, în timpul celui de-al doilea război mondial, de piloții sinucigași care și-au dat viața pentru același scop al protejării națiunii.

Kublai nu a renunțat însă la intenția de a invada Japonia și a plănuțit un număr de atacuri ulterioare. De fiecare dată a fost deturnat de instabilitatea din diverse părți ale imperiului său. Japonezii îi cunoșteau intențiile și au menținut starea de alertă cel puțin până la moartea lui, în 1294, după care interesul mongol în Japonia pare să fi dispărut.

Victoriile Japoniei și supraviețuirea au fost rezultatul unui amestec de luptă curajoasă din partea lor, slabă organizare și moral scăzut din partea inamicului, precum și noroc curat. Fără discuție că același lucru este valabil pentru majoritatea victoriilor militare indiferent de timp și de loc, dar în cazul Japoniei au fost favorizate în mod special de noroc și circumstanțe.

Amenințările externe vor fi ajutat la prevenirea luptelor interne, dar au contribuit, fără doar și poate, la creșterea nemulțumirilor față de shogunatul Hojo. Costul financiar al apărării și alertei militare de lungă durată a fost foarte mare și a epuizat serios finanțele shogunatului, care n-a mai putut să ofere răsplata promisă familiilor războinicilor sau măcar compensațiile pentru contribuția lor la apărarea națională. Faptul s-a dovedit extrem de supărător pentru aceste familii, care simțeau că ele însele, mai degrabă decât Hojo, câștigaseră victoria. Un plus de nemulțumire a cauzat și decizia Hojo de a instala locțiitori shogunali în Kyosho și de-a concentra și mai multe posturi în propriile mâini.

În ciuda problemelor financiare ale shogunatului și ale multor familii

războinice, situația economică a națiunii, ca un tot, s-a îmbunătățit în această perioadă, parțial ca rezultat al păcii relative și stabilității ce au dominat în sistemul jito-shugo.⁴ Moșiile (shoen) au devenit mai productive, deși erau încă departe de o eficiență deplină. Creșterea productivității a impulsionat prosperitatea

comercianților maritimi, care distribuiau națiunii orezul și alte bunuri. Breslele au devenit mai puternice și ele.

Viața oamenilor simpli în perioada Kamakura a fost marcată de apariția noilor forme de budism japonez. Caracteristica aparte a acestora era că se adresau maselor largi, prin opoziție cu budismul perioadei Heian care fusese în general ezoteric, și îndreptat în special spre clasa conducătoare. Secta Jodo (Pământ pur), fondată de preotul Honen (1133-1212), credea că salvarea poate fi obținută prin scandarea numelui lui Amida Budha. Secta Jodo Shin (Adevăratul pământ pur), fondată de discipolul lui Hōnen, Shinran (1173-1263), a simplificat mai mult procedura la o singură invocare sinceră a numelui lui Amida. Tipul de budism promovat de Nichiren (1222-1282) era cam la fel de simplu, dar se concentra pe Lotus Sutra în loc de Amida.

Nu toate formele de budism întemeiate în perioada Kamakura, se adresau poporului. Budismul Zen, cu accentul pe austeritate și autodisciplină, se adresa mai degrabă războinicilor decât oamenilor simpli. Elemente de Zen fuseseră prezente în Japonia de câteva secole, dar această religie s-a înrădăcinat în special după două călătorii în China întreprinse de preotul Eisai (1141-1215), după care s-a dezvoltat într-un număr de secte.

Nemulțumirea față de regenția shogunali Hōjō s-a exacerbat sub neobișnuit de agresivul împărat Go-Daigo (1288-1339). Ajuns pe tron în 1318, el era hotărât să restabilească conducerea directă imperială.⁴⁴ Și-a tras inspirația de la fostul împărat Go-Toba, care arătase o pornire similară - deși fără succes - cu 100 de ani mai devreme.

Go-Daigo a încercat de două ori să conteste shogunatul, în 1324 și 1331, dar a eșuat în ambele ocazii. Ca și Go-Toba mai înainte a fost exilat pe insulele Ōki. Totuși, spre deosebire de Go-Toba, Go-Daigo a reușit să scape și să adune destui susținători, în vestul insulei

Honsho.

În 1333, shogunatul Kamakura a trimis pe unul dintre cei mai capabili generali ai săi, Ashikaga Takauji (1305-1358) să rezolve situația. Takauji, tânărul șef al unei ramuri a familiei Minamoto, era un oportunist. Dându-și seama că, împreună cu Go-Daigo, dispunea de o forță militară considerabilă, el a trădat shogunatul și,

declarându-și sprijinul pentru Go-Daigo, a atacat reprezentanța shogunatului în Kyoto. În decurs de câteva săptămâni un alt general tânăr și puternic cu descendență Minamoto, Nitta Yoshisada (1301-1338) s-a răzvrătit, de asemenea, împotriva shogunatului și i-a distrus baza din Kamakura. Se apropia o nouă eră.

2.4 O NAȚIUNE ÎN RĂZBOI CU EA ÎNSĂȘI: PERIOADA MUROMACHI (1333-1568)

În 1333 Go-Daigo s-a întors la Kyoto, cu sprijinul lui Ashikaga Takauji și al lui Nitta Yoshisada. El spera să restabilească guvernarea directă imperială. Totuși, această încercare avea să se dovedească de scurtă durată deoarece în curând el a pierdut sprijinul lui Takauji. Acesta dorea să i se acorde titlul de shogun. Go-Daigo i-a refuzat cererea, fiindcă încerca să evite orice slăbire a cârmuirii imperiale directe, prin intermediul shogunilor, regenților sau retragerii împăratului.⁴⁵ Astfel respins, Takauji a întors spatele guvernării centrale a lui Go-Daigo, preferând, în mod demonstrativ să rămână în est, după ce se întorsese la Kamakura pentru a înăbuși în fașă o scurtă recrudescență a susținerii familiei Hojo.

Go-Daigo a considerat că Takauji îl sfidează și l-a trimis imediat pe Nitta Yoshisada - uneori aliatul, alteori rivalul lui Takauji - să-l aducă la supunere. Totuși, cel care a câștigat a fost Takauji, învingându-l pe Yoshisada și obligându-l să fugă. Yoshisada a fost în cele din urmă omorât, în 1338, de către unul dintre aliații lui Takauji. Acesta a cucerit apoi Kyoto, obligându-l pe Go-Daigo să se retragă la Yoshino în munții dens împăduriți, situați la aproximativ 100 km sud de Kyoto. La Kyoto Takauji a instalat cu promptitudine ca împărat un membru al unei ramuri rivale a familiei imperiale, Komyo (1322-80, domnind între 1336-48), care în 1338 i-a acordat, în sfârșit mult, râvnitul titlu de shogun.

Este incontestabil că Takauji a fost un oportunist, gata să-și

schimbe alianțele după circumstanțele favorabile propriei persoane. Dar el nu era nici pe departe o excepție - poate doar în ce privește succesul obținut. În zilele noastre opinia generală este că samuraili erau oameni absolut loiali. Fără tăgadă mulți dintre ei chiar erau, și-

și sacrificau viețile în slujba domnilor lor. Totuși, era practică obișnuită printre samurailor evului mediu să-și schimbe tabăra. Cifrele furnizate în povestirea militară de mijloc de secol XIV, Taiheiki arată că într-o luptă împotriva lui Takauji (la Hakone), din cei 70.000 de oameni ai lui Nitta Yoshisada au rămas abia 100, în ciuda superiorității deținute asupra celor 60.000 ai lui Takauji. Chiar acceptând faptul că cifrele ar putea fi "înflorite" distorsionate, rezultatul nu se poate fi explicat decât prin dezertări masive.⁴⁶

Ceea ce demonstrează clar limitele loialității individului - și, o dată în plus, prevalența pragmatismului asupra principiului. Avem de-a face cu un deosebire flagrantă între realitate și imaginea populară a unui samurai. Apare aici un contrast amar între samuraiul medieval tipic și luptătorul japonez din al doilea război mondial, care pare să fi fost mult mai pregătit să moară decât samuraiul a cărui tradiție credea, în mod eronat, că o respectă. Ca și puterea familiei, loialitatea fanatică a multor soldați din secolul XX reflectă faptul că liderii de mai târziu ai Japoniei urmau să re-învețe valoarea îndoctrinării - ceva nu atât de clar în evul mediu, unde frica și interesul personal par să fi constituit determinări comportamentale mai puternice.

Taiheiki nu numai că ne spune câte ceva despre valorile samurailor, dar ne furnizează o privire asupra vieții țăranilor medievali în mijlocul războiului. ⁴⁷ Îi prezintă ca lucrători agricoli înrolați de către armatele în marș sau deposedați de bunuri rechiziționate în folosul armatei. Apoi îi arată omorâți fără motiv de militari nedisciplinați. Și-i mai descrie căutând în gunoaie după pradă sau furând de la cei învinși pe fugă. Pentru că și ei, în felul lor, erau oportuniști.

Pe un astfel de fundal, Go-Daigo a părăsit Kyoto pentru Yoshino. Aici el a instalat o curte în exil, cu rezultatul că acum existau doi împărați în același timp. Aceasta dualitate urma să continue până în 1392, când curțile rivale, cunoscute ca "de nord" (Kyoto) și "de

sud" (Yoshino), au fost "împăcate". Mai exact, претендентilor din ramura sudică li s-a promis succesiune alternativă cu претендентii din ramura nordică, de către, pe atunci al treilea shogun Ashikaga, nepotul lui Takauji, Yoshimitsu (1358-1408, domnind între 1369-95). Yoshimitsu nu și-a onorat promisiunea și curând ramura sudică s-a stins.

O istorie a Japoniei

Spre deosebire de Minamoto și Hojo dinaintea lui, Takauji a preferat să-și întemeieze shogunatul la Kyoto, localizat în cele din urmă în zona Muromachi a orașului. Din punct de vedere administrativ el a folosit multe dintre structurile și birourile existente, cum ar fi jito și shugo.

Totuși, relația sa cu shugo a fost problematică, deoarece el nu avea nici pământ de oferit ca recompensă și nici nu poseda carisma lui Yoritomo. Adică nu le putea nici cumpăra, nici comanda loialitatea. Unii dintre shugo erau, discutabil, la fel de puternici ca și el însuși. Takauji și majoritatea succesorilor săi s-au dovedit a fi slabi conducători și au exercitat foarte puțin control real. Disputele, chiar în interiorul shogunatului însuși, erau numeroase. După o astfel de ceartă Takauji a aranjat asasinarea propriului frate Tadayoshi (1306-1352), continuând tradiția de "familia are prioritate", când venea vorba de eliminarea dușmanilor.

Cu câteva excepții, puterea reală a shogunilor a scăzut constant cu trecerea timpului. Importantele familii shugo, cum ar fi Hosokawa, care au ocupat adesea poziția de locțiitor shogunal, au exercitat influențe mari asupra shogunatului. Una dintre familiile shugo, Yamana, controla nu mai puțin de unsprezece provincii din cele șaiszeci și șase existente la acea dată.

Yoshimitsu a făcut excepție de la ideea de shogunat în declin. Acesta nu numai pentru că a reunit cele două curți, dar a încercat să și limiteze puterea familiilor shugo prin străvechea metodă a statului Yamato de a "acorda" multora dintre aceștia funcții la curte, obligându-i astfel să locuiască în Kyoto, unde îi putea ține sub observație. Pentru a-și întări puterea personală a înființat postul de "shogun în retragere", pe care l-a ocupat el însuși în 1395, după abdicarea în favoarea fiului său de 9 ani. Apoi a construit în Kyoto, Kinkakuji sau "pavilionul de aur", faimos în întreaga lume, în stilul somptuos al palatelor împăraților în retragere din vechime.

O altă mișcare interesantă a lui Yoshimitsu a fost de-a profesa supunere împăratului Chinei. Într-o scrisoare din 1403 adresată curții Ming s-a autointitulat Rege al Japoniei, supus al dumneavoastră".⁴⁸ Poate că această autodescriere a compromis suveranitatea japoneză, dar a format și o bază pentru shogunat în relațiile cu puteri străine de a acționa independent de curtea imperială. ⁴⁹

Despre curteni și războinici

59

Dar, după moartea lui Yoshimitsu în 1408, puterea shogunală a decăzut în mod vizibil. Ordinele emise de shogun erau adesea ignorate, și în unele cazuri au fost chiar efectiv anulate de curte, care era ea însăși slabă. De exemplu, în 1443 shogunatul a interzis spectacolele unei trupe de actori în timpul sărbătorii de anul nou, dar curtea și-a dat permisiunea, iar spectacolele au continuat.⁵⁰

Familiile provinciale au devenit tot mai puternice, fiind un fel de precursori ai domnilor feudali ("daimyo") de mai târziu. Proprietățile, teoretic proprietatea în absență a familiilor nobilei curți, erau de fapt dezmembrate, pe măsură ce puterea domnilor locali creștea. Venitul produs nu mai era oferit proprietarilor absenți, țăranii însă continuau să-și plătească taxele. De fapt, greutățile s-au înrăutățit conducând la numeroase răscoale. Asta se petrecea în ciuda creșterii productivității agricole - sau poate din cauza acesteia

- datorată îmbunătățirii uneltelor agricole, îngrășămintelor și so-
iurilor de orez.

Necontrolate de vreo autoritate shogunală, familiile provinciale luptau din ce în ce mai mult una împotriva celeilalte, în timp ce alianțe fragile se încheiau și se destrămau, indecisul război civil Onin, dintre 1467-1477, a ruinat bună parte din Kyoto și a dezvăluit incapacitatea shogunatului de a potoli neliniștea civilă. În urmă-
toarea sută de ani - cunoscută ca era Sengoku (a Statelor
războinice)

- urma să aibă loc o aproape continuă serie de tulburări publice.

În această epocă dominată de războinici, budismul Zen se adresa tot războinicului. Ideile Zen, precum simplitatea, stăpânirea de sine, disciplina și meditația formau un contrast cu dezordinea și confuzia reală din țară. Era o epocă a idealurilor estetice ca wabi (gust potolit), kare (însemnând literal ofilit sau uscat, dar având co-
notațiile de aspru, neîmpodobit și natural), sabi (simplitate
elegantă) și yogen (transcendentă elegantă și liniștită), idealuri ce

caracterizează încă bună parte din cultura japoneză de astăzi. Multe dintre acestea, mai ales cele de stăpânire de sine și yogen, sunt de asemenea bine cunoscute caracteristici ale dramei «o, care s-a dezvoltat în această perioadă. Pieseile nu se bazează, de multe ori, pe întâmplări militare tragice și deseori abordau tema răsplătii dincolo de viață.

O istorie a Japoniei

Transcendența dramei no a fost comparată de un număr de călugări și poeți cu o evadare din lumea reală. Aceștia expuneau o și mai profundă plictiseală de viață decât Saigyo într-o perioadă anterioară. De exemplu, călugărul budist Zekkai (1336-1405)

scria:

.51

Am zăvorât poarta peste o sută de vârfuri

Să locuiesc aici, cu nori și păsări.

Toată ziua privesc colinele ;

în timp ce adieri pure străbat ușa de bambus.

O cină din flori de pin,

Rase călugărești în nuanța castanei

Ce vis conține lumea

Să mă atragă din aste pante-ntunecate?

Un poem anonim descoperit într-un registru funerar, scris în preajma anului 1500, în timpul erei Sengoku, oferă o alegorie a disputei civile ce caracteriza națiunea:

O pasăre cu un Singur trup dar Două ciocuri Ciugulindu-se De moarte.

Vesticii au apărut pentru prima dată în Japonia în timpul tulburărilor specifice erei Sengoku. În septembrie 1543 o jonca chinezească, deviată de din cursul său spre portul chinezesc Ningpo (Ningbo), a eșuat pe insula Tanegashima în largul insulei sudice, Kyosho. La bord se găseau echipajul chinezesc și trei negustori portughezi.⁵² Aceștia aduceau cu ei arme de foc, mai sofisticate decât cele ale

mongolilor, cu câteva sute de ani mai înainte, iar acestea au fost în curând adoptate și chiar fabricate de câțiva dintre domnii războinici japonezi. Tot ei au fost cei care au introdus creștinismul ce urma să fie mai sistematic răspândit din 1549 de iezuitul Francis Xavier (1506-1552, sfântul de mai târziu).

Acești primi europeni au dat peste un ținut sfâșiat de război civil, o țară a domnilor războinici care nu recunoșteau guvernarea centrală, ci pur și simplu acaparau cât mai multe moșii învecinate, fie prin forța armelor, fie prin trădare.⁵³ Această țară avea mare nevoie de reunificare.

2.5 REUNIFICAREA NAȚIUNII: PERIOADA AZUCHI-MO-NOYAMA (1568-1600)

O țară divizată este una ușor de cucerit, dar spre norocul Japoniei, puterile europene ale zilei nu păreau interesate să încerce s-o cucerească. Într-adevăr, Columb deschisese drumul spre exploatarea bogățiilor fabuloase ale Cathay-ului (China) și Cipangu-lui (Japonia) lui Marco Polo, dar a fost abătut din drum de descoperirea Lumii Noi. Acest nou tărâm avea bogății proprii. Mai mult, promitea să fie mai ușor de cucerit și exploatat decât Japonia, micuță și populată de războinici feroce.

Oricum, nu după mult timp țara urma să fie reunificată. Faptul s-a datorat acumulărilor succesive a trei conducători militari: Oda Nobunaga (1534-82), Toyotomi Hideyoshi (1536-98) și Tokugawa Ieyasu (1542-1616), fiecare cu propria metodă, reflectând propria personalitate. În Japonia există o zicătoare bine cunoscută că dacă o pasăre cântătoare nu vrea să cânte Nobunaga ar ucide-o, Hideyoshi ar convinge-o să cânte, iar Ieyasu ar aștepta, pur și simplu, ca ea să înceapă să cânte. ⁵⁴

Nobunaga era daimyo în provincia Owari (parte a Prefecturii Aichi de astăzi). Tactician viclean, se ridicase de la un statut relativ minor până la a deține o putere considerabilă, printr-un număr de victorii asupra unor daimyo rivali. Una dintre victoriile sale cele mai importante a fost cea asupra forțelor lui Imagawa Yoshimoto (1519-60), în bătălia de la Okehazama (lângă Nagoya) în 1560, în care trupele sale, mult depășite numeric, au reușit să încercuiască forțele lui Imagawa. În 1568, Nobunaga a asediat cu succes Kyoto, în sprijinul

lui Ashikaga Yoshiaki (1537-97), unul dintre cei ce revendicau titlul de shogun - poziție încă deținută, deși nominal, de membri ai diverselor ramuri ale familiei Ashikaga. Yoshiaki a fost

O istorie a Japoniei

pe merit instalat ca shogun. Oricum, de la început apăruse evident faptul că Nobunaga deținea puterea reală. Acesta chiar a emis directive și 1-a admonestat public pe Yoshiaki. Apoi, după numai 5 ani, în 1573, Nobunaga 1-a îndepărtat din capitală, pentru a se alia cu familia Takeda, inamici tradiționali ai clanului Oda.

Yoshiaki a continuat să dețină titlul de shogun până în 1588, dar în termeni reali expulzarea sa a însemnat sfârșitul shogunatului Ashikaga, devenit deja lipsit de sens.

Nobunaga era un om extraordinar. Era tipul războinicului absolut, fără seamăn când venea vorba despre brutalitate și interes personal. Omorâse membrii ai propriei familii (cum ar fi fratele mai mic Nobuyuki, în 1557), însă asta nu era ceva neobișnuit. Ieșit din comun apare obiceiul său de-a arde de vii aproape 20.000 dintre dușmanii învinși, inclusiv civilii care fuseseră din întâmplare prinși în masacru.⁵⁵ Avea o înclinație desosebită pentru masacrarea preoților budiști, deoarece îi vedea ca stânjenitori și potențial periculoși din cauza unei istorii de revolte populare de inspirație budistă, în ultima aproximativ o sută de ani.⁵⁶ Budiștii constituiau o amenințare posibilă, dar nu destul de puternică pentru a merita o încercare de reconciliere din partea sa. De aceea, prefera să încerce să-i distrugă.

Vizitatorii europeni ai vremii erau uimiți nu doar de cruiditatea și lipsa de milă a lui Nobunaga, dar și de egoul său umflat. A ridicat chiar și un templu în care putea fi proslăvit și a declarat propria zi de naștere sărbătoare națională.⁵⁷ S-ar putea ca încrederea în propria valoare absolută să fi fost motivul pentru care nu a căutat legitimarea prin intermediul titlului de shogun sau ceva similar, căci aceasta l-ar fi plasat într-o poziție inferioară față de cel, oricine ar fi fost el, care acorda titlul.⁵⁸ Desigur, aceasta disprețuire a legitimității nu e comună în istoria japoneză.

Totuși, în mijlocul distrugerilor ceva se construia. Astfel, el a dat

pământurile capturate vasalilor săi și a început o politică de redistribuire a teritoriului ce urma să fie continuată de succesorii săi.

A.

În iunie 1575, a mobilizat 3.000 de mușchetari pentru a ajuta la înfrângerea lui Takeda Katsuyori (1546-82), în bătălia de la Nagashino. Aceasta a fost prima utilizare semnificativă a armelor de foc în războaiele japoneze, arătând perspicacitatea lui Nobunaga în

a recunoaște potențialul acestor arme, pe care le aduseseră europenii.⁵⁹ Se stabilea astfel o modă. Încă din 1571, într-o manieră aducând aminte de reformele Taika petrecute cu o mie de ani mai devreme, el a pornit o supraveghere a terenurilor agricole în posesia sa. În 1576, din nou amintind de reformele Taika, a început să confiște armele deținute de țărani și în același an a standardizat unitățile de măsură pentru dimensiuni și greutate. Tot în 1576 a început construcția unui mare castel, cartier general, la Azuchi, pe malul lacului Biwa, la est de Kyoto.

Scopul său final era înscris pe sigiliul personal - Tenka Fubu, adică "O țară unificată sub conducere militară". Și-a realizat cam jumătate din obiective înainte ca viața să-i fie scurtată, normal în mod violent, în 1582, în timpul unei campanii împotriva familiei Mori, în vestul Japoniei. Ironic pentru un om care incinera temple, a fost prins în capcană într-un templu arzând, Honnoji, după ce unul dintre ofițerii săi, Akechi Mitsuhide (1526-82), se revoltase împotriva lui. Este posibil să fi ars de tot, dar mai probabil să fi ales să se sinucidă înainte. 60

Planul lui Nobunaga de-a unifica țara a fost continuat de un personaj din suita sa, Toyotomi Hideyoshi.

Hideyoshi a fost altă figură remarcabilă. El s-a ridicat de la umilă poziție de soldat pedestru, ajungând cel mai puternic din regat. Un om extrem de viclean și de capabil, capacitățile sale au fost recunoscute de către Nobunaga, în ale cărui forțe a servit din 1558. Se pare că Nobunaga îi purta o simpatie personală și l-a poreclit "Maimuța" (Saru) din cauza trăsăturilor. A fost promovat succesiv, admirat ca strateg strălucit și a devenit unul dintre cei mai buni generali ai lui Nobunaga.

La moartea acestuia, Hideyoshi l-a urmărit și ucis pe Akechi Mitsuhide, atacatorul domului său. Apoi a făcut pace cu familia Mori.

Nobunaga a avut trei fii. Unu dintre ei, Nobutada (1557-82), a murit deodată cu

el la Honnoji. Altul, Nobutaka (1558-83), a fost eliminat în anul următor de Hideyoshi împreună cu al treilea fiu al lui Nobunaga, Nobukatsu (1558-1630). Nobukatsu dorea să devină cap al familiei Oda, dar a întâmpinat opoziție. Hideyoshi a manevrat astfel încât nepotul lui Nobunaga, încă prunc, Hidenobu (1580-1605, fiul lui Nobutada) a fost recunoscut ca moștenitor, dar, de

O istorie a Japoniei

fapt, el însuși deținea puterea. Ca și Nobunaga, Hideyoshi nu a devenit niciodată shogun, dar spre deosebire de acesta a obținut alte câteva titluri înalte care să-i ofere legitimitate, cum ar fi cel de regent.

x

Puterea lui Hideyoshi a continuat să se extindă printr-un amestec de alianțe, cum a fost cea cu familia Mori, și de bătălii victorioase. Una dintre cele mai reușite campanii ale sale a avut loc în 1587 împotriva ambițioasei și puternicei familii Shimazu, din Provincia Satsuma, în sudul insulei Kyosho, care încerca să-și extindă puterea spre nord. În urma victoriei el a redistribuit strategic fiefurile din Kyosho, ca să se asigure că supușii săi loiali erau capabili să țină în șah un potențial inamic.

Această politică de redistribuire a feudelor, folosită mai înainte de Nobunaga, urma să devină un semn distinctiv al politicii lui Tokugawa, de asemenea. Era de doua ori benefică. Nu numai că plasa strategic vasali loiali printre cei mai puțin loiali; în cazul reamplasării vasalilor mai puțin loiali, îi separa pe aceștia de grosul celor ce formau baza tradițională a puterii lor.

Obiceiul lui Hideyoshi de a ține ostatice familiile domnilor daimyo, la cartierul său general de la Momoyama (lângă Kyoto) a ajutat în oarecare măsură la înăbușirea oricărei opoziții - deși legăturile de familie nu erau întotdeauna o chestiune importantă pentru unii domni războinici.

Altă politică a lui Hideyoshi pentru reducerea pericolului - din nou venind din partea lui Nobunaga - a fost cea de confiscare a armelor țăranilor de peste tot, în cadrul așa-numitei "vânători a săbiilor" (Katanagari) din 1588.⁶¹ Mișcare urmărea să reducă pericolul răscoalelor țărănești și să împiedice folosirea de către domnii rivali, a milițiilor țărănești. Evident, era conștient de propria sa ascensiune spre puterea militară, pornind de la origini țărănești.

"Vânătoarea de săbii" a avut și efectul de a separa țăranii de mi-

litari, în termeni de scară socială. Această segregare a fost întărită de reglementările privind "înghețarea claselor" emise de Hideyoshi în 1591.⁶² Printre altele acestea interziceau țăranilor să-și părăsească câmpurile pentru a se apuca de orice altă meserie și obligau pe samurai să trăiască în orașele-castele, care au devenit o caracteristică a vremii. De asemenea, Hideyoshi a reinstaurat și

extins practica responsabilității colective prin amenințarea cu pedepsirea întregului sat sau oraș în cazul greșelilor individuale. Aceste măsuri aspre de separare a claselor și de responsabilitate colectivă aveau în mod clar scopul de a preveni instabilitatea și amenințarea.

Hideyoshi a continuat inspectarea terenurilor începută de Nobunaga, ca și standardizarea unităților de măsură și a realizat un recensământ al populației în 1590. În anul următor, 1591, și provinciile din nordul îndepărtat au ajuns sub controlul său.

Mulțumită diverselor victorii și politici ale lui Hideyoshi și moștenirii lui Nobunaga, la începutul anilor 1590, reunificarea țării se dovedea mai mult sau mai puțin completă. Desigur era încă nevoie de consolidare, preferabil sub conducerea lui Hideyoshi însuși. Oricărei amenințare în această privință trebuia prevenită prin vigilență.

Una dintre suspiciunile avute de Hideyoshi se referea la activitatea creștinilor. Nobunaga fusese îngăduitor cu aceștia din cauză că erau folositori în campania sa împotriva budiștilor. La început și Hideyoshi s-a arătat tolerant. Însă imediat după campania sa în Kyosho, când a ajuns în contact apropiat cu creștinii, a condamnat creștinismul în edictul de expulzare din 1587. De fapt, timp de câțiva ani n-a pus în aplicare acest edict, care a fost privit mai mult ca un avertisment. Oricum, atitudinea sa anti-creștină s-a înăsprit o dată cu sosirea franciscanilor în 1593, care a încheiat monopolul iezuit și a condus la ciorovăieli sectare și campanii politicizante. Apoi, în 1597, văzând probabil în misionariat avangarda unei invazii, Hideyoshi a crucificat douăzeci și șase de creștini, inclusiv nouă europeni.⁶³ "Incidentul celor 26 de martiri" a marcat prima dată când europeni au fost omorâți în Japonia datorită profesării creștinismului.

În anii săi de mai târziu, în special după 1590, Hideyoshi pare să se

fi schimbat. Suspiciunile cu privire la orice posibilă amenințare s-au transformat într-o adevărată paranoia. Era convins că propriul nepot Hidetsugu (1568-95) conspira împotriva lui și l-a obligat să se sinucidă. Ca să fie sigur a executat și pe soția lui Hidetsugu și trei copii mici, ca și pe toți supușii săi. Pentru a-i avertiza pe toți

O istorie a Japoniei

posibilitii viitori conspiratori, capul lui Hidetsugu a fost expus în public.

Hideyoshi începuse să semene în anumite privințe cu fostul său domn, Nobunaga. Etala aproape aceeași cruzime ca Nobunaga și o manie a grandorii de același tip. Nimic nu trebuia să-i strice dispoziția, iar mesagerii care-i aduceau vești proaste riscau să fie tăiați în două.⁶⁴ Marele său maestru de ceremonie a ceaiului, Sen no Rikyo (1522-91), care îl servise și pe Nobunaga și era departe de-a fi tânăr și periculos, i-a părut neloial, obligându-l, în consecință, să se sinucidă.

Lumea nu era suficient de mare pentru Hideyoshi și astfel contempla cucerirea Chinei pentru a întemeia un imperiu pan-asiatic. Ca primă fază a acestui plan grandios, forțele sale au invadat Coreea în 1592, dar au fost respinse de trupe combinate, coreene și chineze. Faptul că el n-a pus piciorul pe teren nu a favorizat în vreun fel campania. În 1597 a încercat din nou, dar și această campanie a fost abandonată, căci Hideyoshi a fost răpus de boală în septembrie 1598.

Trei ani înainte de moartea sa, cu scopul de a asigura continuitatea hegemoniei familiei Toyotomi, Hideyoshi a format un consiliu din cinci dintre cei mai mari daimyo din Japonia, cei "Cinci Mari Bătrâni". Unul dintre aceștia era Tokugawa Ieyasu, mare supraviețuitor al istoriei japoneze.

Cariera lui Ieyasu este evidențiată în Partea a treia. Se poate nota aici că în 1584 el l-a atacat fără succes pe Hideyoshi, iar în anul următor l-a recunoscut ca lord suzeran. Deși au fost aliați într-o serie de campanii, Hideyoshi nu a fost niciodată complet sigur de loialitatea lui Ieyasu. În 1590 el l-a strămutat strategic din teritoriul central tradițional, lângă Shizuoka într-un teritoriu mai îndepărtat din regiunea Kanto. Prin mutarea aceasta Hideyoshi a făcut, probabil o greșeală de judecată, nu în ultimul rând fiindcă noul teritoriu, cu un venit de 2,5 milioane koku,⁶⁵ era mai mare decât al

oricărui alt daimyō, și chiar mai mare decât posesiunile personale ale lui Hideyoshi însuși. Până în 1598, Ieyasu își întărise poziția până acolo încât era considerat de mulți daimyō drept domnul lor suzeran. De fapt, el avea nu mai puțin de treizeci și opt de daimyō printre vasalii săi.

De pe patul de moarte Hideyoshi i-a implorat pe cei Cinci Mari Bătrâni să-l protejeze pe moștenitorul său copil, Hideyori (1593-1615), iar aceștia au promis s-o facă. Totuși, după moartea sa Ieyasu nu a ținut promisiunea și a început o dispută asupra cui ar trebui să-i revină succesiunea lui Hideyoshi. Ieyasu a ieșit victorios. În bătălia de la Sekigahara (lângă Nagoya), în octombrie 1600, el a triumfat în fața celor care susțineau cauza lui Hideyori.

Oare acesta avea să fie ultimul război civil? Unitatea națională, atât de greu cucerită de Nobunaga și Hideyoshi, fi-va oare pierdută, iar Ieyasu va fi în stare să mențină controlul și stabilitatea? Timpul avea să decidă.

REZUMATUL PĂRȚII A DOUA

Partea a doua a urmărit, pe o durată de aproape 1.000 de ani, succesele curții pe de o parte și pe ale războinicilor, pe de alta. Statul centralizat, de stil chinezesc, ritsuryo, a atins apogeul în prima jumătate a perioadei Nara, dar semne de declin apăruseră încă dintr-un stadiu anterior. În perioada următoare, Heian, în ciuda culturii de curte și împlinirii artistice remarcabile, puterea centrală a continuat să decadă, așa precum importanța lucrurilor chinezești, pe măsură ce se japonizau. Factorii contribuind la declinul puterii centrale au inclus intrigile constante (mai ales cele implicând familia Fujiwara), veniturile din ce în ce mai scăzute din cauza împușinării impozitelor provenite de pe terenuri, tot mai mult în proprietate privată, și pierderea puterii personale a împăratului din cauza regențelor și "guvernării mănăstirești" a împăraților retrași.

Prin contrast, puterea războinicilor provinciali a crescut în mod constant. După ciocniri între două cele mai puternice familii războinice din teritoriu, Taira și Minamoto, la sfârșitul secolului al XI-lea, Minamoto (no) Yoritomo s-a desprins ca puterea supremă efectivă din țară - deși el încă simțea nevoia unei legitimări formale din partea curții. A întemeiat shogunatul sau guvernarea militară și

a inaugurat perioada feudală. Însă shogunatul, ca și curtea înaintea sa, a început rapid să fie slăbit de intrigi și regențe. După ce a supraviețuit amenințărilor de invazie și încercărilor de restaurare a

O istorie a Japoniei

puterii imperiale, acesta a decăzut în cele din urmă, la fel ca și instituția imperială, într-o poziție de pură semnificație nominală. Domnii războinici puternici se întreceau între ei pentru a-și stabili dominația, iar țara se găsea într-o aproape permanentă stare de război civil.

Oarecum ironic, în această perioadă a războinicilor, s-au format câteva dintre cele mai notabile elemente și practici culturale ale Japoniei, cum ar fi drama no, estetica austeră și Zen budismul. Productivitatea agricolă a crescut, desigur față de ineficienta perioadă Heian, deși viața țăranilor pare să fi făcut slabe progrese.

În cele din urmă, parțial datorită armelor de foc introduse de europeni la mijlocul secolului al XVI-lea, un lord suzeran foarte hotărât, Oda Nobunaga, a reușit să-și impună dominația. El a început un proces de unificare națională ce urma să fie continuat de succesorii săi imediați, Toyotomi Hideyoshi și Tokugawa Ieyasu.

În tabelul 2.1. sunt rezumate principalele evoluții, mult simplificate.

Tabel 2.1 Evoluțiile cheie în Japonia de început de ev mediu

Dezvoltare

Secol

Statul stil chinezesc ritsuryo la apogeu Statul centralizat își pierde progresiv beneficiile, teritoriile și puterea, pe când războinicii provinciali și le sporesc "înalta cultură" de curte la apogeu Războinicii provinciali preiau guvernarea, Minamoto no Yoritomo devine shogun Shogunatul pierde susținerea, urmând dezordine civilă Război civil continuu

Țara reunificată în final sub domniile Oda Nobunaga și Toyotomi Hideyoshi Tokugawa Ieyasu devine puterea hotărâtoare în teritoriu

al 8-lea

Din al IX-lea

al X-lea - al XI-lea

Sfârșitul sec. 12

De la mijlocul sec. XIII Mijloc sec. al XV-lea sec. al XVI-lea târziu

Sec. al XVI-lea târziu Sfârșitul sec. al XVI-lea

Despre curteni și războinici

69

Tabel 2,2 Valori și practici cheie în Japonia de început de ev mediu
diferență între autoritatea formală și puterea reală (ul'liria a es
separată dar legitimizată)

preferință pentru indirect

dominația pragmatismului asupra principiului

dispersia responsabilității (atât în termeni de conștiinP

înlocuită itele unui

cu fatalism, cât și ca pedeapsă colectivă pentru

individ)

"japonizarea" ideilor și practicilor importate

întrepătrunderea vechiului cu noul

personalizarea relațiilor, deși mai mult ca expresie # \c^..1.

față de contractul abstract decât ca respect real

(cel puțin printre războinici)

idealuri de austeritate și disciplină, la războinici

întotdeauna și în practică)

propriu interes mai degrabă decât loialitate

familie

(deși nu

„: clăbiciunea

Purtarea samuraiului medieval tipic, gradul de egoism și legăturilor de familie, toate merg împotriva accepțiunii. Acestea urmau să rezulte în bună parte din idealizări propagandă.

PARTEA A TREIA

Jara închisă: Perioada Tokugawa (1600 -1868)

3.1 STABILITATE ÎNSEAMNĂ SUPRAVIEȚUIRE: ÎNTEMEIEREA SHOGUNATULUI TOKUGAWA

Ieyasu era hotărât să obțină cât mai mult de pe urma victoriei de la Sekigahara și, în general, de pe urma realizărilor lui Nobunaga și Hideyoshi. Scopul său principal era să se asigure că familia Tokugawa va rămâne la cârma națiunii. În această privință îl va ajuta priceperea de-a supraviețui.

Într-un anumit fel Ieyasu, ca și întreaga națiune, datora mult unui amestec de hotărâre, pragmatism, istețime și noroc. Remarcabil supraviețuitor, trăind în vremuri periculoase, viața lui oferă materia primă pentru povestiri de aventuri și filme.

S-a născut ca Matsudaira Takechiyo în 1542, în provincia Mi-kawa (parte din actuala Prefectură Aichi). Mama sa avea doar 15 ani, iar tatăl, o modestă căpetenie militară, Matsudaira Hirotada (1526-49), avea 16. Familia Matsudaira nu se afla în relații bune cu vecinii, Oda spre vest și Imagawa spre est. Au intrat într-o alianță incomodă cu familia Imagawa, iar în 1547, pentru a o întări, Hirotada a fost de acord să-și trimită tânărul fiu, Takechiyo, ca ostatic. Însă pe drumul spre baza Imagawa de la Sunpu (Shizuoka), Takechiyo a fost capturat de forțele Oda și dus la baza Oda de la Nagoya. La moartea tatălui său, în 1549, s-a declarat armistițiu între familiile Oda și Matsudaira, iar Takechiyo și-a reluat rolul de ostatic la Imagawa.

Takechiyo a stat cu Imagawa până în 1560, părând destul de liniștit. Pe când se afla acolo s-a căsătorit și a devenit tată înainte de 20 de ani, ca și părintele său înainte. S-a alăturat chiar luptelor duse de familia Imagawa. Apoi, în 1560 Imagawa Yoshimoto, căpetenia familiei, a fost învins și ucis de Oda Nobunasa în bătălia de la

Okehazama. Takechiyo - cunoscut acum ca Motoyasu - a fost eliberat din vasalitate și a devenit, de fapt, aliatul lui Nobunaga.

Având acum frontiera vestică a teritoriului (Matsudaira) acum sigură datorită acestei alianțe, Motoyasu și-a întors atenția spre teritoriul Imagawa din est, și până în 1568 a obținut controlul asupra acestuia. Deja își schimbase din nou numele în Tokugawa Ieyasu. În 1570 și-a mutat baza în fosta fortăreață Imagawa de la Shizuoka și în cursul următoarei decade, folosindu-și alianța cu Nobunaga, a reușit să-și extindă teritoriul. Din când în când Nobunaga se îndoia de loialității sa, dar Ieyasu a depășit acele momente. În 1579, ca dovadă a loialității sale și-a omorât soția și primul fiu - bănuiri de Nobunaga de a fi complotat cu vechiul său dușman, familia Takeda.

La moartea lui Nobunaga în 1582, Ieyasu s-a folosit de tulburările rezultate pentru a ocupa teritoriul Takeda din provinciile Kai și Shinano (Prefecturile Yamanashi și Nagano din zilele noastre). Acum el reprezenta o forță importantă de care, succesorul lui Nobunaga, Hideyoshi, va trebui să țină seama.

În 1584 Ieyasu a încercat să conteste autoritatea lui Hideyoshi, dar n-a reușit, iar în anul următor l-a recunoscut pe acesta ca lord suzeran. Apoi, au format o alianță incomodă, care în 1590 a ajutat la înfrângerea familiei Hojo din regiunea Kanto (neînruțiți cu Hojo anteriori). Hideyoshi l-a răsplătit pe Ieyasu cu teritoriul cucerit de la familia Hojo, dar, încă preocupat de loialitatea acestuia, l-a obligat să preia noul teritoriu cu prețul renunțării la teritoriul existent. Ieyasu nu avea de ales decât să se supună. Însă în loc să se mute în fosta capitală a clanului Hojo, la Odawara, a preferat în locul ei micul sat pescăresc Edo, situat mult mai central, în teritoriu. Acest obscur sătuc avea mai târziu să devină unul dintre cele mai mari orașe și capitale economice ale lumii, Tokyo.

În următorii câțiva ani Ieyasu și-a consolidat uriașele posesiuni,

care includeau toată câmpia Kantō. Printre altele, el a construit castelul Edo, care mai târziu avea să formeze baza palatului imperial. A fost recunoscut ca suzeran de către mulți daimyo și s-a simțit suficient de puternic pentru a nu respecta promisiunea făcută lui Hideyoshi muribund, de a-i proteja moștenitorul copil, Hideyori. Învingând la Sekigahara în 1600, el a devenit efectiv cel mai mare puternic din țară.

O istorie a Japoniei

Pentru a-și legitima poziția, în 1603 Ieyasu a primit titlul de shogun - nefolosit din 1588 - de la împăratul Go-Yozei (d. 1586-1611). La această dată avea 61 de ani. În maniera împăraților și shogunilor anteriori, după doar doi ani s-a retras în favoarea fiului său, Hidetada (1579-1632). Deși acesta nu mai era copil, Ieyasu a continuat să dețină puterea reală. Prin această abdicare timpurie Ieyasu și-a asigurat continuitatea spiței - o continuitate sprijinită mai apoi de abdicarea lui Hidetada în condiții similare, în 1623.

Hideyori reprezenta încă o potențială amenințare. Lui Ieyasu, i-au trebuit ceva ani, dar în 1615 a reușit, în sfârșit, să-i distrugă lui Hideyori baza, castelul Osaka. În vârstă de abia 22 de ani, Hideyori s-a sinucis atunci când înfrângerea a apărut iminentă. Fiul său capturat, în vârstă de 7 ani, a fost executat prin decapitare.

În același an 1615, Ieyasu a emis un set de legi pentru a asigura controlul atât asupra curții cât și asupra caselor militare. Deși curtea îi legitimase poziția, iar el o trata cu oarecare respect, a arătat cu claritate că autoritatea acesteia era doar formală și ceremonială. Era supravegheată de shogunat, care își rezerva dreptul să aprobe toate numirile. Casele militare erau controlate prin impunerea unui "status quo", până în cel mai mic detaliu.¹⁾ Acestora li se cerea asigurarea că:

- nici o persoană nu se va stabili într-un domeniu nou;
- toți criminalii vor fi expulzați;
- toate căsătoriile privind daimyo, vor trebui să aibă aprobare shogunală;
- nu se va construi nici un nou castel și chiar reparațiile la cele existente vor trebui să aibă aprobare shogunală;
- reorganizările plănuite sau conspirații dezbinatorii iscate pe

domenii vecine vor fi raportate imediat;

- procesiunile unui daimyo trebuiau să includă un anumit număr de supuși după rangul respectivului daimyo;
- un daimyo trebuie să se îmbrace conform anumitor coduri;
- persoanele fără rang nu au voie să călătorească în palanchine.

Ieyasu credea în mod cert că stabilitatea impusă și convenționalitatea erau importante pentru permanentizarea controlului.

Schimbarea nu era de dorit fiindcă nu putea fi prevăzută. Mobilitatea însemna o amenințare. Cu cât oamenii acționau într-o manieră potolită și previzibilă cu atât mai puțin reprezentau o amenințare. A nu te comporta cum era de așteptat era pedepsit chiar cu moartea. Se spune că Ieyasu ar fi definit "comportamentul grosolan" - pentru care un samurai putea ciopârți capul celui ce a greșit - ca "a reacționa într-un mod diferit de cel așteptat". 2

Ieyasu a murit de boală în anul următor, 1616, și a fost zeificat ca reprezentare a lui Budha Tămăduitorul. Cât de mult a vindecase el națiunea rămânea de dezbătut, dar în mod sigur a păstrat-o unificată.

Politica lui de conformitate și stabilitate a fost dusă mai departe de fiul său Hidetada și majoritatea succesorilor lui, toți fiind Tokugawa. În multe cazuri a fost posibil să se continue politici trasate de Hideyoshi.

Regulamentele pentru familiile militare au fost curând urmate de regulamente destinate altor clase. Acestea prevedeau nu numai lucruri cum ar fi genul și locul de muncă, locul de reședință și tipul de îmbrăcăminte, dar și detalii de amănunt cum ar fi ce fel de cadou poate oferi o persoană dintr-o anumită clasă unui urmaș de anumită vârstă și sex, ce fel de mâncare pot mânca și chiar unde își pot construi toaleta. 3

Înghețarea claselor a fost, pentru Hideyoshi, un mijloc important de impunere a stabilității și conformității cu dogma. Se ajungea acum la un sistem formal ierarhic, de inspirație chineză, cunoscut ca shi-no-ko-sho, adică războinic-țăran-artizan-negustor, în ordine descrescătoare a statutului.⁴ Țăranii erau mai presus de meșteșugari și de negustori deoarece în termeni confucianiști erau priviți ca producători de bază. În fiecare clasă, în special în cea a samurailor, erau numeroase subdiviziuni.

Nobilii curții, preoții și călugărițele se găseau în afara claselor, în

timp ce sub acestea existau două sub-clase proscrise, eta ("marea mizerie", azi burakumin, sau "oamenii cătunelor"). Și ^n/ (non-persoane). Aceștia fie se ocupau cu disprețuitele activități "impure" ca măcelarii, tăbăcarii și groparii, sau cu activități suspecte, cum ar fi mici comercianți ambulanți sau actorii. Burakumin continuă și astăzi să fie segregati de restul societății.

O istorie a Japoniei

În teorie, clasa era determinată prin naștere, iar transferul între clase era dificil - deși în practică nu imposibil, așa cum se crede în general.⁶ O diferențiere importantă se făcea între samurai și non-samurai. Samuraii constituiau doar aproximativ 6 la sută din populație și includeau mai ales burocrati, deoarece, de fapt, asta deveneau. Ne-samuraii se împărțeau, în principal, în cei ce locuiau la țară și cei ce locuiau la oraș.

Familia Tokugawa aprecia și politica lui Hideyoshi de redistribuire. Shogunul însuși deținea cam un sfert din teritoriul cultivabil, împreună cu principalele orașe, porturi și mine. Restul teritoriului era împărțit în mod strategic între cam 275 de daimyo, ținând seama dacă erau shinpan (rude), fudai (vasali tradiționali), sau tozama (daimyo străini cu loialitate îndoielnică). Deși cifrele fluctuau, de obicei existau în jur de 25 shinpan, 150 fudai și 100 tozama.

Un daimyo nu se putea relaxa după primirea unui domeniu (han). Deși în teorie aveau o largă autonomie în probleme cum ar fi drepturile de impozitare și administrarea internă, inclusiv impunerea legii, în practică se aștepta ca ei să urmeze exemplul și tendințele stabilite de shogunat. În consecință, guvernarea locală a devenit responsabilitatea lor, iar ei trebuiau s-o îndeplinească pe gustul shogunatului. Acesta le urmărea constant purtarea. La cea mai mică sugestie de insubordonare erau pedepsiți. Numai în primii 50 ani de guvernare Tokugawa, nu mai puțin de 213 daimyo, marea lor majoritate, și-au pierdut domeniul integral sau parțial din cauza unor ofense reale sau pretinse. În aceeași perioadă 172 de noi daimyo au primit domenii ca răsplată pentru serviciu loial, au existat 206 cazuri de mărire a domeniilor tot ca răsplată, iar în 281 de ocazii daimyo au fost reasezați. ⁷

Practica lui Hideyoshi de a ține ostatici familiile acelor daimyo potențial problematici a fost extinsă de Tokugawa într-un sistem cunoscut ca sankin kotai (suită alternativă). Cu doar puține

excepții, acesta obliga pe fiecare daimyo să stea un an în Edo și unul pe domeniul său, alternativ, în timp ce familia îi rămânea permanent la Edo. Sumele mari necesare pentru a menține o reședință la Edo și o alta pe propriul domeniu, pentru a călători spre și dinspre Edo regulat, împreună cu numărul cerut de însoțitori, reprezentau tot

Țara închisă

75

; atâtea modalități de a împiedica pe daimyo să acumuleze prea multă \ putere financiară. De fapt, un daimyo consuma astfel cam jumătate ' din venitul sau mai mult. 8 Era obligat nu numai să călătorească la ' anumite date, dar și pe anumite rute, întotdeauna păzite de trupe ale

shogunatului.

Alte măsuri luate de shogunatul Tokugawa pentru a restrânge mobilitatea și a limita instabilitatea potențială includeau:

- verificări ale deplasărilor pe teren, cu documente de călătorie oficial aprobate, ce trebuiau obținute și arătate la barierele dintre domenii;
- un sistem de semnale de alarmă care împiedicau oamenii să se deplaseze noaptea fără aprobarea necesară, mai ales în afara protecției propriului lor oraș ;
- distrugerea majorității podurilor, canalizând deci mișcările și făcându-le mai ușor de urmărit;
- interzicerea efectivă a transportului pe roți;
- folosirea poliției secrete pentru a raporta orice mișcări sau întâmplări suspecte.

Pedeapsa pentru infractori era, de obicei, severă, mai ales pentru cei din marile orașe din teritoriul controlat direct de Tokugawa. Hoția mărunță sau chiar neglijența conducând la incendierea propriei case - incendiile fiind un pericol aparte pentru comunitățile cu case constituite mai ales din lemn, se pedepseau cu execuția. Întregi familii sau chiar cartiere puteau fi uneori executate

împreună cu vinovatul, din cauză că principiul lui Hideyoshi de răspundere colectivă se aplica sângeros. Mai ales capii de familie și de asociații din vecinătate erau făcuți răspunzători pentru greșelile membrilor lor.

Pedepsele din Europa la acea vreme erau severe și ele după standarde moderne, dar asprimea celor din Japonia a șocat mulți vizitatori europeni ai vremii. Francezul Francois Caron, care a petrecut mulți ani în Japonia în prima jumătate a secolului al XVII-lea, a scris următoarele: 9

"Pedepsele lor sunt arderea, crucificarea în ambele feluri, tragerea cu patru tauri și fierberea în ulei și apă."

Un vizitator italian, Francesco Carletti, remarca: 10

"... mulți au fost supuși crucificării la cel mai slab pretext, cum ar fi furtul unei ridichi.... Uneori ei crucifică și femei, cu copii la sân și-i lasă pe amândoi să moară împreună în agonie. Pedepsele lor sunt, în adevăr, extrem de crude, barbare și inumane..."

Amândoi omit decapitarea, care nu era rară, dar în nici un caz nu reprezenta o utilizare finală a săbiei asupra infractorilor de drept comun. Într-un exercițiu cunoscut ca tameshigiri (tăierea de încercare), samuraili își testau eficacitatea săbiilor asupra cadavrelor criminalilor executați, până ce, cum observa Carletti, "nenorocitul trup este ciopârțit în bucățele, fiind lăsat acolo ca mâncare pentru câini și păsări. 11 O sabie bună putea să taie prin trei corpuri la o singură lovitură, recordul fiind șapte - iar testarea nu se rezuma doar la cadavre. 12

Samuraili condamnați și nobilii aveau uneori o soartă similară, dar li se permitea, de cele mai multe ori, să se sinucidă prin ritualul spintecării, cunoscut ca seppuku sau harakiri (tăierea stomacului). Aceasta era o practică ce se impusese în perioada Heian și avea scopul de a demonstra puritatea sufletului victimei, care se bănuia că sălășluiește în stomac. La această fază, deseori ritualizată sau chiar cu putere de simbol, capul victimei era despărțit de trup de către un prieten onorat, imediat după incizie.

Severitatea pedepselor face un interesant contrast cu blândețea sistemului ritsuryo de aproape 1.000 de ani mai devreme și sugerează o diferență între cârmuirea de curte și cârmuirea marțială. În același timp, totuși, pedeapsa a continuat să se bazeze pe dezobediență și dezordine, mai degrabă decât pe o judecată morală.

Principiul pedepsei colective i-a făcut pe oameni foarte prevăzători în a primi vreun străin în mijlocul lor. Oricum străinii erau destul de bătați la ochi într-o epocă a mișcărilor controlate, dar când

comunitatea putea fi pedepsită sau chiar omorâtă pentru greșelile unuia atunci pare normal să nu-i accepte de loc.¹³ Iată ceva ce are legătură cu continua repulsie a japonezilor de a avea de-a face cu străinii. ¹⁴

Pedepsele colective și severe se aplicau și în teorie și uneori și în practică în partea de la țară a domeniilor diverșilor daimyo, dar acolo viața era de obicei mai ușoară. Asta deoarece multor daimyo le părea bine să nu intervină în viața vreunuia din satele de pe teritoriul lor, cu condiția ca taxele colective să fie plătite și cu să nu se producă vreo încălcare flagrantă a legii sau provocare. Disciplina în sat rămânea, cu excepția cazurilor serioase, în grija căpeteniei sau a consiliului sătesc, iar pedepsele luau de obicei forma unei amenzi sau corvezi, ostracizarea fiind una din cele mai rele pedepse. 15

Din această cauză sătenii aveau grijă să aibă un aspect cât mai inofensiv și vizibil pașnic în fața oficialilor reprezentându-1 pe daimyo, oricare ar fi fost adevărata stare de tulburare în satul lor. Ideea aceasta, de aparentă deferentă, urma să devină o altă importantă moștenire pentru Japonia modernă. Reprezintă un alt component al relației dintre autoritatea formală și puterea reală,¹⁶ și al diferenței continue, de obicei observate la japonezi, între aspectul exterior (omote sau tatemae) și realitatea interioară (ura sau honne). Dacă cineva dă impresia "de a se alinia" și de a respecta autoritatea, neproducând nici un fel de dezordine, atunci existau șanse ca acel cineva să fie lăsat în pace - și chiar să se bucure de un oarecare grad de libertate între anumite limite. Același lucru este valabil pentru Japonia zilelor noastre.

Vesticii au reprezentat întotdeauna o problemă. Ei nu erau familiarizați cu "felul japonez", se comportau impredictibil și de multe ori sfidător, vorbeau limbi ciudate, greu de urmărit și aveau idei stranii despre o anume putere divină care depășea atât împărați cât și shoguni. Comerțul lor era, desigur, util și mai aveau și niște tehnologii folositoare, dar pur și simplu apăreau ca o amenințare prea mare pentru liniștea shogunatului. Mai ales zeul lor care nu accepta compromisuri reprezenta o problemă majoră pentru autoritatea shogunatului, nu atât în termeni religioși cât politici.

Dacă vesticii și-ar fi păstrat credința lor creștină pentru ei și n-ar fi încercat să revendice supremația Dumnezeului lor - și doar a Lui - prin predici și judecăți morale s-ar fi putut să fi primit un tratament mai bun. Japonia era (și încă este) o țară a toleranței religioase. Campaniile lui Nobunaga împotriva instituțiilor budiste

O istorie a Japoniei

erau întemeiate mai degrabă pe rațiuni politice decât religioase, și același lucru a rămas valabil și pentru acțiunile ulterioare ale lui Hideyoshi și apoi Tokugawa împotriva creștinilor.

Deși pe japonezi nu-i preocupau excesiv deosebirile religioase, catolicismul era privit ca o amenințare mai mare decât nou apărutul protestantism.¹⁷ Asta poate din cauză că marea majoritate a creștinilor din Japonia - și practic toți convertiții japonezi - erau catolici sau fiindcă aceștia erau mai deschiși și mai hotărâți în exprimarea credinței lor decât protestanții. Cel mai probabil, shogunatul era conștient de politica viguroasă de construcție imperială urmată de națiunile catolice în Lumea Nouă. Columb însuși provenea dintr-o națiune catolică. Mai mult chiar, Biserica Catolică își avea propriul stat, Vaticanul, cu Papi care adesea se implicau în politică. Toate acestea sugerau că Biserica Catolică nu era doar o structură spirituală.

În orice caz, creștinătatea a început să simbolizeze prezența apuseană și o amenințare la adresa puterii și autorității shogunale. Acțiunea împotriva acestei amenințări a devenit o preocupare shogunală importantă. Aceasta s-a aplicat nu numai apusenilor înșiși, ci și împotriva acelor japonezi ce se convertiseră la creștinism. Asemănătoare pedepselor timpului, ea a fost aspră, mai ales împotriva creștinilor japonezi.

Persecuția s-a intensificat la începutul anilor 1600. Multora suspectați de creștinism li s-a cerut să-și demonstreze renunțarea călcând pe o tăbliță de aramă purtând imaginea unui crucifix sau alt simbol creștin similar. Unii au rămas neclintii în credința lor, chiar dacă torturile folosite pentru a-i convinge să renunțe au fost oribile, incluzând, spre exemplu, scoaterea ochilor și torturarea copiilor mici în fața propriilor părinți.¹⁸ Execuțiile erau la fel de cumplite, folosind metode cum ar fi crucificarea, decapitarea cu fierăstrăul sau aruncarea în bazine cu apă termală fierbând.

Persecuția a culminat cu masacrul de la Shimbara, din 1638, lângă Nagasaki, în care aproape 35.000 de oameni - bărbați, femei și copii, majoritatea creștini - au fost omorâți de forțele shogunale. Asta nu mai era doar o pură persecuție a creștinilor, ci în același timp înăbușirea unei revolte cauzate parțial de nemulțumiri privind impozitarea și un daimyo nepopular.¹⁹ Oricum, cauzele au fost

convenabil de neclare și asta a însemnat sfârșitul efectiv al prezenței vizibile a creștinismului în Japonia (deși creștinism "în ilegalitate" va continua să existe, mai ales în regiunea Nagasaki). Din 1640 toți japonezii au fost obligați să se înregistreze la templele budiste pentru a-și dovedi neapartenența la creștinism, o practică ce permitea și păstrarea unui control asupra populației în general.

Misionarii creștini fuseseră expulzați în 1614, dar negustorilor apuseni li s-a permis să continue să viziteze și chiar să locuiască în țară. În mod gradat, însă, shogunatul a simțit că dezavantajele comerțului exterior depășeau avantajele. Nu era doar o constantă grijă privind securitatea națională, dar și o perceptibilă amenințare indirectă pentru familia Tokugawa prin îmbogățirea anumitor daimyo participanți la comerțul exterior. Chiar și în acea epocă de început, shogunatul nutrea preocuparea economică de a proteja proprii comercianți de concurență excesivă.²⁰ Până în 1639 toți apusenii au fost expulzați sau au plecat de bunăvoie, cu excepția olandezilor, cărora li s-a permis accesul numai pe mica insulă Deshima din portul Nagasaki.²¹ Alături de chinezi și de coreeni, ei erau singurii străini cărora li s-a dat voie să facă comerț cu Japonia, pentru următoarele două secole, în care aceasta s-a retras efectiv din lume. Epoca a primit mai târziu numele de sakokujidai sau perioada "țării închise".

N-a fost vorba doar de interzicerea străinilor de-a intra în Japonia, deoarece shogunatul pare să fi respins aproape orice element străin. Începând din 1635 japonezilor nu li se îngăduia să călătorească în exteriorul țării, cu foarte puține excepții, iar japonezilor care la acea dată se găseau în străinătate - numărând câteva zeci de mii, mai ales în Asia de sud-est - li s-a interzis să se reîntoarcă acasă sub amenințarea pedepsei cu moartea.²² Construirea de j vase suficient de mari încât să poată călătorii peste ocean a fost și 1 ea interzisă la acea vreme. Navele autorizate pentru comerț costal trebuiau să expună un sigiliu oficial

shogunal.23

Sosirea vesticilor a ajutat la formarea unei conștiințe naționale în Japonia,²⁴ sprijinită și de procesul de reunificare care a urmat curând după aceea. Cam pe la anii 1600 insulele Ryokyo spre sud și Hokkaido spre nord au început să fie incorporate în națiune, dând acesteia o identitate geo-politică foarte apropiată de Japonia zilelor

O istorie a Japoniei

noastre. Hărțile japoneze ale lumii la acea dată, în alt exemplu de adaptare după chinezi, arată Japonia - nu China - în găsindu-se în centrul lumii.²⁵ În mod clar, deocamdată cel puțin, Japonia familiei Tokugawa nu se arăta interesată de interferența cu națiunile mai neînsemnate ale lumii. O țară închisă era, de altfel, mult mai sigură pentru conducătorii ei Tokugawa.

3.2 SAMURAI ȘI ETICA

Când țara a intrat într-o îndelungată perioadă de stabilitate și pace, nemaexistând nici o singură amenințare reală din străinătate, războinicii au devenit inutili. Mai erau câteva răskoale de înăbușit, onoarea lorzilor suzerani de apărat și puțină poliție de făcut, dar asta nu însemna prea mare lucru pentru niște adevărați războinici. În consecință, ei s-au transformat birocrați și administratori, ducându-și bătlăile cu maldăre de hârtie.

Oamenii aceștia plasați la vârful societății se simțeau, de fapt, stânjeniți de viața de paraziți pe care o duceau. Profitau de cea mai mică ocazie pentru a-și pune în evidență curajul, mergând absurd de departe pentru a-și justifica existența. În mod ironic, exact în timpul acestei perioade când samurailor apăreau "în plus" s-au născut unele dintre cele mai semnificative expresii ale idealului samurailor, bushido (calea războinicului).

Orice japonez cunoaște povestea celor patruzeci și șapte de ronin. Un ronin (hoinar) era un samurai rămas fără stăpân fie deoarece fusese alungat, fie prin execuția sau degradarea stăpânului său. Existau destui în Japonia perioadei Tokugawa, care mișunau în zâna rurală, cauzând neplăceri sătenilor și neliniște autorităților. Cei patruzeci și șapte în speță sunt însă considerați întruparea virtuților de samurai.

În 1701, domnul lor, Asano Naganori (1665-1701) din Ako, Ha-rima (Prefectura Hyogo), a fost insultat de Kira Yoshinaka (1641-1703), șeful de protocol al shogunului. Asano și-a scos sabia din teacă în castelul

shogunului - ofensă capitală. I s-a impus să comită seppuku, iar familiei i-a fost confiscat domeniul. Patruzeci și șapte dintre samurailor săi, acum fără stăpân, au jurat să-i răzbune

dispariția, omorându-l pe Kira. Și-au ascuns intenția timp de doi ani, pretinzând că duc o viață nesocotită, apoi au atacat și l-au ucis pe Kira într-un moment când nu era păzit, așezându-i capul retezat pe mormântul domnului lor.

Deși purtarea lor a fost considerată ca un exemplu de bushido, li s-a ordonat totuși să se sinucidă pentru că au luat legea în propriile mâini. În timpul discuțiilor savante și controverselor publice, ei s-au sinucis într-un seppuku de masă. Mormintele lor de la templul Sengakuji din TcJkyo reprezintă acum o atracție turistică majoră.

Descrieri ale codului bushido din această perioadă, încă populare azi, includ Hagakure (în umbra frunzelor) din 1716 și Goin no Sho (Cele cinci inele) din jurul anului 1643. Una dintre cele mai interesante a fost scrisă de Yamaga Sok5 (1622-1685), el însuși ronin. Fusesse și profesorul unuia dintre cei patruzeci și șapte de ronini.

Yamaga a fost primul care a înțeles bushido ca o filozofie cu-prinzătoare.²⁶ În scrierile sale a accentuat diverse aspecte ca loialitatea, autodisciplina, precum și importanța studierii și cultivării artelor și a dezvoltării complete a omului. Ca extrem de importante sunt prezentate cunoașterea propriului rol în viață și a felului în care să-ți conduci corect relațiile cu alții. Yamaga a mai adăugat și o tentă de justificare defensivă a aparentei lipse de utilitate funcțională a samurailor pentru societatea zilei. A argumentat că lipsa de ocupație i-a permis samuraiului să se concentreze asupra perfecționării virtuților morale și astfel să devină un model pentru întreaga societate, disciplinând imperfecțiunile dacă era necesar:²⁷

"Samuraiul este scutit de treburile fermierului, meșteșugarului sau comerciantului și se dedică practicării acestei Căi; dacă cineva din cele trei clase de oameni simpli contravine acestor principii morale, samuraiul îl pedepsește prompt, susținând astfel principiile morale cuvenite în teritoriu."

Apare aici o referință la moralitate, dar este vorba de o moralitate diferită de conceptul apusean. Încă nu este o chestiune de bine sau de rău, ci de a face lucrul așteptat în contextul relațiilor sociale și ordinii. Cum ieși din linie, cum vei fi prompt pedepsit.

Povestea lui Yamaga are un puternic ton confucianist. Pe confucianiști îi preocupa foarte mult cunoașterea locului propriu,

O istorie a Japoniei

relațiile onorabile, respectarea ordinelor și executarea îndatoririlor. Din cauza acestor valori, confucianismul a fost readus la viață și promovat de către shogunatul Tokugawa. În anumite aspecte, a fost modificat totuși pentru a se potrivi Japoniei. De exemplu, confucianismul chinez permite și loialitatea față de propria conștiință, dar în Japonia asta s-a restrâns doar la loialitatea față de superior. A fost numit un sfătuitor confucianist pe lângă shogun și s-a înființat un colegiu confucianist, în Edo, cu ajutor shogunal. Perioada a produs un număr mare de învățați confucianiști, ca Hayashi Razan (1583-1657), Yamazaki Ansai (1618-82), Arai Hakuseki (1657-1725) și Ogyo Sorai (1666-1728).

Confucianismului a avut o influență majoră în ceea ce privește percepția asupra zămislirii și prin extensie asupra relațiilor sexuale. Texte ca Onna Daigaku (Marea învățătură pentru femei) din 1716 predica despre cele "cinci infirmități" ale femeilor - ne-supunerea, nemulțumirea, bârfa, gelozia și prostia - plasându-le într-o poziție mult inferioară bărbaților. Iată ce se scria în Onna Daigaku:28

"Fără îndoială, aceste cinci infirmități se găsesc la șapte sau opt femei din zece și din acestea decurge inferioritatea femeilor față de bărbați."

Această proastă opinie despre femei era unul dintre motivele pentru care atât de mulți samurai - dacă nu majoritatea - preferau relațiile homosexuale.²⁹ Mai mult, conform uneori urmatei filozofii chinezești a lui yin și yang, asocierea prea îndelungată cu femininul yin, ar slăbi în mod serios masculinul yang.

Confucius și shogunatul nu aprobau, de fapt, homosexualitatea, dar se făceau că n-o văd. Shogunatul era în mod special pregătit să fie tolerant, fiindcă în cazul Japoniei homosexualitatea fizică masculină reflecta invariabil statutul social, cu partenerul activ întotdeauna mai mare în rang.³⁰

Confucianismul n-a fost mereu un element favorabil pentru shogunat.

O ironie era că încuraja ideile de merit și de studiu. Acestea erau permise în conceptul de ierarhie și rang din China, care accepta o oarecare mobilitate, pe bază de studiu și realizări meritorii, iar în secolele următoare au fost de asemenea permise în

Japonia, într-o oarecare măsură. Oricum, încurajarea meritului și învățării n-a lucrat în mod necesar în interesul shogunatului Tokugawa și a politicii sale de "ortodoxie nediscutabilă" și stabilitate. În timp, ici și colo au apărut atitudini tot mai critice și mai dubitative decât ar fi dorit shogunatul - deși fenomenul nu trebuie supraevaluat, obediența continuând să reprezinte norma.

Copii samurailor și nobililor erau educați acasă sau în școli speciale ale domeniilor, negustorii bogați întemeind și ei asemenea școli private. Din ce în ce mai mult, copii celorlalte clase aveau ocazia să studieze la școli mici cunoscute ca *îerakoya* (literar "clădire templu-copil"). Acestea au fost puse inițial sub patronajul templelor sătești, dar în curând s-au răspândit și la orașe. Învățământul era, de obicei foarte ieftin sau gratuit, deoarece profesorul fiind, în mod obișnuit, un preot care predă benevol sau un samurai în căutarea unui sentiment de mulțumire de sine. Ca rezultat al acestei largi răspândiri a educației și procentajul de alfabetizare spre sfârșitul perioadei se estimează a fi ajuns la 45% pentru bărbați și 15% pentru femei, ceea ce dă un procent de 30% pe toată populația. Mai mult ca sigur, cel mai înalt în lume la acea dată. Ceea ce a instaurat o tendință persistentă, căci Japonia continuă să conducă în lume cu un procent de alfabetizare de 99%.

Alt punct de ironie confucianistă era că încurajând obediența față de conducător se ridica inevitabil întrebarea : cine anume e acesta? N-a scăpat observației unei populații mereu mai educate că în China conducătorul era împăratul. Asta însemna, de fapt, că shogunul putea fi văzut ca uzurpator.

Îndoielile asupra shogunatului s-au intensificat după 1700, o dată cu reînvierea Shintoismului și a textelor vechi asociate cu acesta, cum ar fi Kojiki. Shinto și Kojiki erau privite ca ceva pur japonez, devenind parte din *kokugaku* ("învățământul național"), într-un fel, era o continuare a procesului de formare a conștiinței naționale, stimulat de ocazionale aduceri aminte privitoare la lumea

exterioare, venind sub formă de naufragiați sau vase străine, cerând drepturi de reprovizionare ori așa ceva. Precum și expresia sentimentului că Japonia devenise puțin prea chinezească. Învățații kokugaku includeau nume ca Motoori Norinaga (1730-1801) și Hirata Atsutane (1776-1843). Motoori a realizat o versiune

O istorie a Japoniei

explicată a Kojiki și critica pe față chinezismele de orice fel. Hirata a argumentat superioritatea shintoismului și a Japoniei, devenind, în parte, inspiratorul naționalismului și imperialismului japonez de mai târziu.

Idealizarea "căii samurailor", revitalizarea confucianismului, răspândirea educației și apariția naționalismului au jucat toate un rol în formarea Japoniei moderne. De asemenea și conformismul și "ortodoxia" care reprezentau fundamentul.

i I!

3.3 OAMENII OBIȘNUIȚI, CULTURA ȘI ECONOMIA

Curând, Edo a devenit un centru efervescent. Stabilirea acolo a shogunatului și rezidența alternativă a tuturor daimyo împreună cit supușii lor a făcut asta să fie inevitabil. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea număra o populație de aproximativ un milion de oameni, ceea ce făcea din el cel mai mare oraș din lume la vremea respectivă. Constituia o parte atât de importantă din vieții epocii încât perioada este adesea, în mod popular, numită "perioada Edo".

Nu era, însă, singurul centru activ. Atât Osaka cât și Kyoto aveau în jur de o jumătate de milion de locuitori. Orașele au înflorit de-a lungul rutelor pe care călătoreau daimyo cu suitele lor, pentru a le răspunde multiplelor nevoi. S-au dezvoltat centre de schimb unde reprezentanții unui daimyo puteau să transforme recolta de orez a domeniului, în bani. Și în ciuda restricționării călătoriilor și a pedepselor aspre instituite pentru locuitorii orașelor, mulți țărani se îngărmădeau să-și caute norocul în orașe, în miezul tuturor acestor noi activități economice.

Acești diverși orășeni (chonin) au ajutat la formarea unei culturi vibrante. Dinamismul lor a scos din uz tihnită "ortodoxie" preferată de shogunat.

Negustorii bogați au jucat, mai ales, un rol în această nouă cultură burgheză. Nu era pentru ei rafinată și sobra dramă a aristocraților. Ei preferau culoarea și ostentația kabuki, cu mișcări caricaturale, subiecte melodramatice simple și efecte scenice, cum ar fi trapele și scenele pivotante. Sau se îngrămădeau la teatrul de păpuși, bunraku. Nu era pentru ei sensibilitatea rafinată a poeziei

aristocratice. Ei agreau versuri mai scurte și adesea umoristice ca haiku și senryo?¹ Le plăceau cărțile sarcastice (sharebon), poveștile de dragoste populare (yomihon), istorioare despre negustorii de succes (choninmono) și cărțile excitante sexual (koshokubon sau ukiyo-zoshî)?² Se mai dădeau în vânt și după gravuri colorate pe suport de lemn, adesea explicite din punct de vedere sexual. Acestea erau cunoscute ca shunga (imagini de primăvară) sau mai general ca ukiyo-e, (imagini din lumea plutitoare). "Lumea plutitoare" a fost un termen folosit inițial de preoți pentru a desemna efemeritatea vieții, dar în perioada Edo a căpătat înțelesul de lume a relațiilor umane, mai ales a relațiilor sexuale.

Sexualitatea vremii a fost adesea minimalizată în fața vizitatorilor apuseni, dar ea constituia o parte importantă a culturii burgheze în special.³³ La început, cu greu deosebeai actrițele de kabuki de prostituate, iar "spectacolele" degenerau adesea în orgii. Shogunatul, alarmat de această destrăbălare, a interzis apariția femeilor pe scenă.³⁴ Însă bărbații actori care le-au înlocuit au avut exact același efect. Shogunatul le-a ordonat să-și mai domolească "jocul" și a ținut sub observație spectacolele, dar de data asta n-a putut face mare lucru.

Tot atunci a fost și perioada geishelor (persoane artistice), adesea bărbați. În cele mai multe cazuri - atât bărbații cât și femeile - nu erau altceva decât prostituate cu talente artistice pentru că, deși știau să cânte la shamisen și puteau recita versuri, își vindeau trupurile. Shogunatul a reușit să exercite un oarecare control adunând prostituatele și geishele în anumite "cartiere ale plăcerii" în fiecare oraș, ca de exemplu Yoshiwara în Edo.³⁵

În timp ce populația orașelor prospera în general, nu același lucru se întâmpla întotdeauna cu țărănimea, care cuprindea majoritatea

populației. Instabilitatea climatică genera recolte pierdute și foamete. Birurile erau împovărătoare pe multe feude, transformându-se în sursă de revolte. Slaba administrare a unelor domenii le-a amplificat nenorocirile. Mulți n-au putut ține pasul cu schimbările economice aduse de specializarea tot mai mare a recoltelor și de comerțul agricol, cu recolte de mătase, bumbac, tutun, zahăr și ceai.³⁶ În practică, fermierii nepricepuți adesea își încredințau

O istorie a Japoniei

propriul pământ altora, devenind arendași, în ciuda legilor ce interziceau asta. Ca urmare, prăpastia între bogați și săraci a crescut.

Oricum, una peste alta, s-a exagerat gradul de suferință al țărănimii. Stoparea creșterii populației, începând de pe la mijlocul perioadei, la cam 30 milioane de oameni, s-a atribuit adesea infanti-cidului practicat de familiile sărace de fermieri. Ceea ce cu siguranță s-a întâmplat, dar nu întotdeauna din cauza sărăciei disperate. Adesea se recurgea la asta pentru îmbunătățirea standardului de viață, așa după cum multe dintre familiile vremurilor moderne limitează numărul copiilor. Altfel spus, era o formă de contracepție post-natală.³⁷

Alteori în mod similar, dimensiunile familiei erau ajustate în sens opus, prin adopție, cu scopul de a îmbunătății eficiența economică, deoarece fiecare familie reprezenta o unitate de producție.³⁸ Exact așa cum satele constituiau unitățile responsabile în fața stăpânului domeniului pentru producția recoltei și plata taxelor, în interiorul satelor unitățile erau "familiile lărgite" și nu indivizii. Legăturile de sânge nu aveau prea mare importanță în aceste familii extinse.

Una peste alta, în ciuda eșecurilor și restriștilor, condițiile de viață ale țărănimii ca tot s-au îmbunătățit în cursul perioadei, ca și ale întregii societăți.³⁹ De fapt, diversele legi care reglementau consumul de-a lungul perioadei sunt prin ele însele o indicație a creșterii bunăstării. Un decret emis de shogunat în 1788 spunea 40:

Mult timp a fost obiceiul printre țărani să poarte haine simple și să-și lege părul cu paie. Însă, recent, ei au început să se obișnuiască cu luxul și să-și uite statutul. Poartă îmbrăcăminte convenită celor cu statut mai înalt și folosesc ulei și motoyui (funie) pentru a-și lega părul. Acum utilizează umbrele și kappa (mantale de ploaie), în loc de pălării de pai și mino (acoperitori de pai). Din această cauză

cheltuielile cresc, satele decad, iar oamenii le părăsesc... țăranii n-ar trebui să-și uite niciodată locul social. Este lipsă de respect ca țăranii să se apuce de comerț sau să aibă frizer. De acum înainte e necesar ca ei să evite orice fel de lux. Trebuie să trăiască simplu și să se dedice cultivării pământului."

Tara închisă

87

Un standard de viață îmbunătățit indica o economie sănătoasă. Cauzele acestei stări de sănătate reflectau un amestec de agerime și noroc generat de împrejurări:

- rata de creștere a producției era mai mare decât rata de creșterea a populației - ca rezultat al conștientizării legăturii dintre eficiența economică și mărimea familiei (unitatea producătoare / consumatoare), dar și al unei tehnologii agricole îmbunătățite⁴¹;

- rata înaltă de alfabetizare a ușurat împrăștierea noilor tehnologii și eficientizarea activității economice, în general;

- sistemul prezenței alternative a crescut nevoia tuturor daimyo de

a obține bani lichizi pentru a veni în întâmpinarea uriașelor și variatelor cheltuieli, conducând la apariția de mecanisme complicate de samsarlâc și schimb și la o avansată economie monetară⁴²;

- ca rezultat al activității economice înfloritoare a crescut diversitatea și specializarea (atât regională cât și la nivel de lucrător), care a ridicat și mai mult eficiența, comerțul și monetarismul;

- stabilitatea națională în ce privește pacea și structurile politice a

furnizat un mediu propice;

- datorită sistemului de clase, negustorii n-au prea fost luați în serios de către shogunat, căpătând suficientă autonomie și fiind relativ puțin taxați.⁴³

Ridicarea comercianților a fost deosebit de importantă pentru

viitorul Japoniei. În această perioadă s-au dezvoltat câteva uriașe case comerciale cum ar fi Mitsui și Sumitomo.⁴⁴ Întreaga idee de profit, care fusese cândva disprețuită de clasa conducătoare ca nedemnă, a devenit, în mod gradat, mai acceptabilă. Ishida Baigan (1685-1744) a dezvoltat chiar o filozofie ce făcea apologia făcutului de profit și rolului comerciantului.⁴⁵

Până la urmă însă, progresul comercianților a reprezentat un alt factor de subminare a politicii Tokugawa. În mod clar, un sistem de clase care plasa comercianții la bază, pierdea legătura cu realitatea, în care realitate nu era ieșit din comun ca un daimyo să fie foarte îndatorat - și în unele cazuri chiar sub controlul - negustorilor.

O istorie a Japoniei

Câtorva dintre aceștia li s-au acordat privilegiile de samurai, în timp ce unii samurai s-au lansat în comerț. Sistemul înghețat al claselor, stâlp al politicii Tokugawa, începuse inevitabil să se "topească".

3.4 ÎNTOARCEREA DRACILOR STRĂINI ȘI CĂDEREA SHOGUNATULUI

Prezența olandeză în Nagasaki a menținut un oarecare contact cu vestul. Există încă interes în învățătura apuseană (Yogaku sau Rangaku), mai ales pentru științe, ba chiar o notabilă admirație.⁴⁶ Doctori erudiți cum ar fi Engelbert Kaempfer (1651-1716) și mai târziu Philipp Franz von Siebold (1796-1866) - amândoi, de fapt, germani și amândoi angajați ca medici în colonia olandeză din Nagasaki - au lăsat o impresie foarte puternică.

Din când în când vestici neautorizați puneau piciorul în țara închisă, uneori intenționat, alteori nu. Cu foarte puține excepții ei erau exilați sau executați. Cam de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe măsură ce puterile occidentale au devenit mai active în Pacific și Asia de est, câteva națiuni au făcut demersuri oficiale de a redeschide relațiile - măcar pentru a obține drepturi de reprovizionare pentru vasele lor. Și acestea au fost condamnate, însă, la nereușită. Rusia a încercat și a eșuat în 1792 și din nou în 1804, iar Marea Britanie în 1797, 1808 și 1818. America, ale cărei baleniere activau în apele din jurul Japoniei, a întreprins câte ceva în 1791, 1797 și 1837, și cu mai mare seriozitate în 1846 și 1849.⁴⁷

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea shogunatul a înțeles că vesticii nu aveau să lase Japonia în pace. Totuși, văzând ce se petrecea în China cu războaiele opiumului pricinuite de occidentali, se hotărâse și mai abitir să-i țină în șah. Sprijinit de naționaliștii moderați, a încercat chiar să împiedice dezbaterile problemei relațiilor cu apusenii. Takano Choei (1804-50) a fost întemnițat și mai târziu forțat să se sinucidă pentru îndrăzneala de a cere deschiderea țării către străinii. Simpla poziție de compromis a lui Sakuma Shozan (1811 -64), care pledase pentru un amestec al punctelor forte

japoneze și apuseane, inventase lozinca Toyo no dotoku, Seiyō no

gakupei (morală estică, știință vestică) a fost suficientă pentru a-i provoca asasinarea.

Naționaliștii cei mai extremiști au popularizat sloganul *sonno joi* (Adorați-1 pe împărat, expulzați-i pe barbari!). Poate că sentimentul împotriva străinilor să fi prins la shogunat, dar cea de-a doua parte a sloganului nu era binevenită pentru că exprima o lipsă de respect față de însăși shogunat ce nu prevestea nimic bun.

De pe la 1830 senzația că shogunatul pierdea controlul a prins să se amplifice și odată cu ea și lipsa de respect. Marii foamete de la 1833-7 Shogunatul nu reușise să-i răspundă constructiv.⁴⁸ În 1837 a avut loc chiar un îndeemn la insurecție instigat de Oshio Heihachiro (1793-1837), o oficialitate de orientare confucianistă din Osaka, care era de mult nemulțumit de ineficiența și corupția autorităților. Revolta lui Oshio nu a fost de mare anvergură, dar a dus la o și mai mare lipsă de respect față de shogunat din cauza incompetenței manifestate în încercarea de a suprima rebeliunea.⁴⁹ Oshio, deși obligat să se sinucidă, a devenit un simbol al luptei oamenilor simpli împotriva oficialităților corupte și ineficiente, precum și a comercianților venali tolerați de către regim. Shogunatul a aprobat, în cele din urmă, un număr de reforme, dar aceste s-au dovedit fără efect.

Prin extensie, samuraili, care în majoritatea cazurilor erau aceiași cu oficialitățile, au pierdut și ei respectul. Aceasta s-a adăugat dezamăgirii lor de a li se fi subțiat rolul de luptători. Chiar și competența militară le era acum pusă sub semnul întrebării.⁵⁰

Problemele au culminat cu vizita din iulie 1853 a comandantului american de escadră Matthew Perry (1794-1858), care a navigat cu patru vapoare cu aburi, ca să fim exacti, drept în golful Edo. Perry avea ordin oficial să ceară trei lucruri: un tratament mai omenos pentru naufragiați, deschiderea porturilor pentru aprovizionarea cu mâncare, combustibil și pentru comerț. Era un om sigur de sine,

gata să utilizeze forța la nevoie și s-a asigurat de faptul că japonezii băgaseră de seamă cât de hotărât este și ce potențial armat posedă.⁵¹ După ce le-a prezentat japonezilor o scrisoare de la președintele american pentru împăratul Japoniei, Perry s-a dus, promițând să se întoarcă anul viitor după un răspuns.

După plecarea acestuia s-a iscat o mare dispută și zarvă. Shogunatul a luat chiar umilitoarea măsură fără precedent de a cere

O istorie a Japoniei

sfatul daimyo. Oricum, s-a dovedit efectiv incapabil de a face față. La întoarcerea acestuia, în februarie 1854, cu o mare flotă de nouă vapoare, shogunatul a acceptat un tratat. Astfel, prin Tratatul de la Kanagawa din martie 1854 shogunatul a căzut de acord cu cererile americane, inclusiv dreptul de a posta un consul oficial în Japonia. Primul, Townsend Harris (1804-78) și-a luat postul în primire în portul Shimoda în anul 1856. Ușile țării închise fuseseră astfel forțate să se deschidă.

Au urmat tratate similare cu alte puteri, cum ar fi cel cu Anglia din octombrie 1854 și Rusia din februarie 1855, apoi, la scurt timp, cu Franța și Olanda. Concesii noi făcute uneia din puteri însemnau concesii similare și pentru celelalte, căci tututurora li se acordase clauza națiunii cea mai favorizată. Japonia a pierdut controlul asupra propriilor tarife. Aceste "tratate inegale" obținute prin "diplomația canonierelor" erau umiltoare pentru japonezi. Una dintre cele mai supărătoare concesii a fost dreptul de extraterritorialitate prin care străinii care încălcau legea erau judecați de consulul lor mai degrabă decât de autoritățile legale ale țării gazdă. În acest mod Japonia se vedea clar degradată la statutul de "necivilizație", ceea ce a rănit cumplit mândria și sensibilitățile japonezilor, căci se presupunea că diavolii străini și nu japonezii sunt barbari.

Comercianți străini și aventurieri au început să-și facă apariția în mare număr.⁵² Nu erau întotdeauna cei mai potoliți și cei mai potriviți diplomați, însă, oricum, unora dintre naționaliști - mai ales dintre samurai - abia de le trebuia o provocare cât de mică, ba chiar de loc, pentru a-i ataca.⁵³

Incapacitatea shogunului de a face față eficient problemei amenințării "străine", în ciuda presupusului său rol de protector militar al Japoniei a semnat certificatul de deces al shogunatului. Astfel opoziția a crescut, dușmanii săi etalând un amestec de oportunism politic și adevărată grijă pentru bunăstarea națiunii.

Prea puțin surprinzător, cea mai mare rezistență a venit din partea domeniilor tozama, mai ales Satsuma în Kyushu de sud și Choshu, din capătul vestic al lui Honshu. Satsuma și Choshu reprezentau domenii mari și puternice, ambele antipatizând shogunatul, deși în mod tradițional nu se apreciau nici reciproc.

Naționaliștii Choshu erau deosebit de încinși. Unul dintre ei, Yoshida Shoin (1830-59) încercase fără succes să se ascundă pe una din corăbiile lui Perry pentru a încerca să învețe "secretele" vestului și astfel a face Japonia mai puternică. Curând după aceasta a fost executat pentru a fi conspirat la asasinarea reprezentantului shogunal, devenind un martir al cauzei sonno joi.

În iulie 1863 și apoi în septembrie 1864, înfuriat de lipsa de răspuns a shogunatului, Choshu a început din nou să tragă în vasele străine din Strâmtoarea Shimonoseki (aproape de domeniul său). Din această cauză a avut de suferit represaliile forțelor britanice și americane, pierzându-și din corăbii și văzându-și distruse multe din bazele militare terestre. Shogunatul a decis să-l pedepsească și el pe Choshu, trimițând forțe punitive în 1865 și 1866. Totuși, trupele lui Choshu, repliate, folosindu-se acum de miliția țărănească și de samurai, au făcut față cu succes armatei shogunatului.

Epocala luare de poziție a lui Choshu împotriva shogunatului Tokugawa - prima dată că un domeniu i se opunea cu succes - a fost facilitată de decizia lui Satsuma de a nu se alătura shogunatului. Ambele domenii rivalizau pentru favorurile curții imperiale, iar acum sesizaseră o bună ocazie de a se impune după ani de concesii minime ce le fuseseră acordate. Se luptaseră unul contra celuilalt nu mai de mult decât în 1863, iar Satsuma învinsese. Cu toate acestea, cele două domenii formară curând o alianță ce avea să fie de pomină.

În ianuarie 1867 noul shogunul se numea Yoshinobu (1837-1913) cunoscut și drept Keiki. Părea neobișnuit de capabil, apucându-se de o sumedenie de reforme administrative constructive. Părea, de asemenea, să dorească și o apropiere între shogunat și curte. Iată, deci, momentul ca opozanții shogunatului să ia măsuri rapide. Ori-ce întârziere putea să le fie fatală, permițând shogunatului reformat să-și continue existența.

Cu sprijinul lui Iwakura Tomomi (1825-83), un nobil de la curte cu relații Choshu, o alianță dintre domeniile tozama conduse de Satsuma și Choshu a reușit să obțină un ordin scris oficial de abolire a shogunatului. În baza acestuia la 3 ianuarie 1868 au ocupat palatul și au declarat "restaurarea împărăției". Deși opoziția suporterilor shogunatului avea să continue și după, Yoshinobu însuși, după o

O istorie a Japoniei

scurtă perioadă de indecizie și rezistență haotică, a acceptat finalmente această declarație. S-a retras la Shizuoka și și-a trăit în pace cei patruzeci și cinci de ani de viață rămași.

Împăratul care s-a trezit readus la putere era un băiat de 15 ani pe nume Mutsuhito (1852-1912), cunoscut postum ca Meiji ("conducătorul luminat"). Ajunsese la tron cu un an mai devreme, în ianuarie 1857, în urma morții tatălui său Komei (1831-67, domnind între 1846-67). Moartea lui Komei este înconjurată de mister și pare posibil să fi fost otrăvit.⁵⁴ Nu fusese pe deplin susținătorul mișcării de restaurație imperială, preferând o uniune dintre shogunat și curte. Moartea sa a survenit la un moment foarte potrivit, căci a permis obținerea extrem de importantului înscris de autorizare imperială. A înlăturat, de asemenea, perspectiva de a avea pe tron un împărat adult recalcitrant și dificil, lăsând locul în chip de șef al statului unui băiat potențial manevrabil.

Oricum, domnia shogunilor, care durase aproape 700 de ani, luase sfârșit. Diavolii străini se întorseseră și nu păreau a avea de gând să plece curând. Țara închisă își deschisese, finalmente, ușile.

REZUMATUL PĂRȚII A TREIA

Conducătorul războinic Tokugawa Ieyasu și succesorii săi imediați au consolidat procesul de unificare început în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Bazându-se pe succesul și, în multe cazuri, pe politicile lui Oda Nobunaga și Toyotomi Hideyoshi au reușit astfel să revitalizeze shogunatul. Acesta a fost ocupat timp de două secole și jumătate de către familia Tokugawa. Principala forță a politicii Tokugawa a rezidat în păstrarea Japoniei pe cât de mult posibil într-o stare de conservatorism controlat. Acesta presupunea înlăturarea pericolului străin simbolizat de amenințarea politică la adresa autorității shogunale pe care o reprezenta creștinismul și "sigilarea" Japoniei față de restul lumii. Alte mecanisme de control includeau prezența alternativă a daimyo la baza shogunatului de la

Edo, redistribuirea strategică a domeniilor, separarea ierarhică a claselor, restricții asupra călătoriilor și transportului, îngrădirea

[circulației după anumite ore, control, responsabilitate colectivă și | recomandări minuțioase cu privire la traiul zilnic. Orice încălcare a regulilor implica, de obicei, pedepse severe.

Totuși, s-au produs modificări interioare importante, în ciuda idealului de menținere a status quo-ului. Au avut loc în special schimbări ale ordinii sociale aduse de dezvoltarea socio-economică. A apărut astfel o clasă de negustori puternică, în vreme ce s-a putut observa o slăbire generală a samurailor, care își pierduseră acum rostul, căzând în practici birocratice, dar, în mod ironic, căpătând și contururi idealizate. Și-a făcut apariția o cultură burgheză nouă, plină de energie, generată de acești comercianți. În plus, răspândirea confucianismului menit să sprijine conformismul și ordinea a dus, paradoxal, și la îmbunătățirea nivelului educațional și al gândirii critice.

Accentul pus pe rolul împăratului de conducător suprem a generat întrebări și cu privire la legitimitatea shogunatului. În parte ca o reacție împotriva a ceea ce părea o influență chineză covârșitoare s-a născut un spirit naționalist îndreptat spre trecut și bazându-se pe Shinto și împărat. Aceste elemente nu au fost deloc spre folosul shogunatului, sfârtecat și de corupție și incompetență.

Shogunatul s-ar fi putut prăbuși ca urmare a acestor factori interni, dar, în realitate, sfârșitul i-a fost scris de reîntoarcerea puterilor apusene pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Acestea au cerut dreptul de comerț și alte facilități și au forțat obținerea de tratate umilitoare pentru japonezi. Incapacitatea shogunatului de a apăra țara de amenințarea externă, în ciuda presupusului său rol de protector militar al națiunii, a deschis dramul către o lovitură de stat aplicată de acele ținuturi "mărginașe" care i se opuneau de mult, Satsuma și Choshu, îndeosebi. Acțiunea lor a îmbinat oportunismul cu naționalismul autentic. Ultimul shogun a fost silit să demisioneze la începutul lui 1868. Samurai de pe aceste domenii au "readus" la putere un împărat adolescent, marcând

începutul unei noi perioade în istoria Japoniei.

Elementele cheie ale acestei perioade sunt prezentate pe scurt în Tabelul 3.1.

O istorie a Japoniei

Tabel 3.1. Elemente cheie ale perioadei Tokugawa

Element

Perioada de timp aproximativă

Restabilirea shogunatului

îndepărtarea străinilor, suprimarea
creștinismului

Instituirea de politici shogunale

Rolul samuraiului capătă

o natură birocratică

Se dezvoltă o nouă cultură burgheză

la avânt naționalismul bazat

pe shintoism

Populația se nivelează,

economia prosperă

Se extinde sistemul educațional

Străinii încep să "deranjeze" din nou

Nemulțumirea față de shogunat crește

Străinii se întorc în număr mare,

țara se redeschide, Japonia este umilită

Samurai din domeniile periferice

se opun shogunatului

Shogunatul este răsturnat printr-o

lovitură de stat, iar împăratul

este reinstalat pe tron

începutul anilor 1600 începutul jumătății anilor 1600

Jumătatea anilor 1600

De la jumătatea anilor 1600

De la jumătatea anilor 1600 De la începutul anilor 1700

De la începutul anilor 1700

De la mijlocul anilor 1700 De la sfârșitul anilor 1700 De la începutul anilor 1800 Din anii 1850

De la începutul anilor 1860 Sfârșitul anilor 1860

Am văzut, de asemenea, o sumedenie de valori și practici cu o constantă relevanță în Japonia. Unele au fost rezultate ale necesității, altele ale alegerii. Le-am enumerat sumar în Tabelul 3.2.

Tabelul 3.2 Valori și practici importante ale perioadei Tokugawa

- conformism răspândit
- supunere de anvergură - cel puțin de formă - față de autorități și ideea de "libertate limitată"
- distincție continuă între autoritatea formală și puterea efectivă și prin extensie, între forma exterioară și substanța interioară
- continua obișnuință de pune semn de egal între "rău" și discontinuitate sau nesupunere, mai degrabă decât fărădelege

Țara închisă

95

"atitudine moral relaxată" față de sexualitate

responsabilitate colectivă aplicată prin vigilență și pedepse aspre

prudență față de străini și conștiința puternică de a aparține unui grup

sau a fi izolat de grup

istețime economică, chiar și în rândul multor familii țărănești

materialism răspândit la mulți ne-samurai

o persistentă concepție că viața nu reprezintă mare lucru

deferentă față de educație

renașterea confucianismului japonez

idealizarea căii samuraiului

sentimentul crescând de naționalism, făcându-se o distincție clară între

Japonia și restul lumii

sentimentul de umilință în fața puterilor apusene

Unele din aceste elemente, cum ar fi conformismul și obediența, educația și confucianismul, naționalismul și sentimentul de nesiguranță față de străini își păstrează relevanța și în Japonia modernă. Idealizarea samurailor este și ea importantă nu numai în sine, dar și ca simbol al voalării realității istorice.

Alte elemente facilitează explicarea unor paradoxuri întâlnite mai devreme. De exemplu, aplicarea dură a responsabilității colective a ajutat la suprimarea expresiei interesului personal evident. Aceasta sugerează că medieval timpuriul paradox cu privire la interesul

personal predominant în ciuda normelor legale de responsabilitate colectivă se datora insuccesului autorităților de atunci de a aplica legea cu suficientă vigoare.

Partea a patra

Construind o națiune modernă: Perioada Meiji (1868-1912)

4.1 CONSOLIDÂND RESTAURAȚIA

Împăratului "restaurației", Mutsuhito, în vârstă de 15 ani, i-ar fi fost foarte greu să domnească "luminat" "fără a fi îndrumat". Nu e de mirare că sfetnici săi erau samurail care îi sprijiniseră cauza. Majoritatea veneau din Satsuma și Choshu, iar câțiva de pe alte domenii cum ar fi Tosa (în Shikoku) și Hizen (în Kyushu). Mai existau și câțiva nobili de la curte, precum Iwakura Tomomi, care făceau parte din grupul de consilieri, mai ales pentru a legitima noua guvernare.

Okubo Toshimichi (1830-78), Saigo Takamori (1827-77) și Matsukata Masayoshi (1835-1924) veneau din Satsuma, iar Kido Koin (1833-77), Inoue Kaoru (1835-1915), Ito Hirobumi (1841-1909) și Yamagata Aritomo (1838-1922) din Choshu. Toți erau tineri, cam în jurul a treizeci de ani. Majoritatea provenea din clasa de jos a samurailor.

Ito Hirobumi, care avea să devină figura cea mai importantă în Meiji, aparținea categoriei "sărman devenit prinț". Născut într-o familie săracă de fermieri, cam pe la zece ani a fost adoptat (împreună cu tatăl său) de familia unui samurai de rang mic. Pentru isprăvile sale ulterioare, inclusiv incendierea Legației britanice, a fost făcut samurai în 1863. În timpul perioadei Meiji avea să devină prim ministru de patru ori și apoi să obțină titlul de "prinț".

Acești tineri erau animați de două soiuri de motivații. Pe de o parte nutreau o dorință naționalistă veritabilă de a face ce le stă în putință pentru țara lor confruntată cu amenințări din afară. Pe de altă parte, doreau succesul pentru sine, căci simțeau că fuseseră frustrați de acesta pe timpul vechiului sistem shogunal.¹ Erau departe de a fi devotați vechiului regim, dar nici nu erau adânc implicați ideologic în restaurarea imperială, cu fapta și cu numele. Totul ținea numai de a face ce este mai bine pentru ei și pentru

națiune. Astfel, pentru

moment cel puțin, părea o idee bună să poarte stindardul restaurației imperiale. Din fericire pentru ei și pentru națiune au dat dovadă de o maturitate și înțelepciune ce le depășea vârsta. Și din fericire și pentru familia imperială, Mutsuhito a făcut ce i s-a spus.

Primul lor scop era consolidarea noului regim. Oamenii fuseseră extrem de alarmați de evenimentele tulburi ale loviturii de stat. Isteria de masă a reprezentat o formă comună de reacție la schimbarea traumatică ce le suturase lumea. 2 Opinia publică voia să fie asigurată că stabilitatea, mai degrabă decât împăratul, fusese reinstituită.

Era deosebit de important ca rezistența armată să fie zdrobită cât de curând. Edo reprezentase un astfel de centru cu aproape 2.000 de trupe, dar în iulie fusese deja cucerit. Enomoto Takeaki (1836-1906), credincios shogunatului, fugise din Edo-> u o flotă de vapoare pe care le dusesse la Hokkaido, declarând-o republică, fiind înfrânt însă în iunie al următorului an. Rezistența avea să se mai ivească în diverse forme timp de mai mulți ani, dar odată cu înfrângerea lui Enamoto ordinea a fost restabilită, cel puțin pe termen scurt.

O asigurare venită din partea împăratului își avea și ea rostul său, mai ales dacă privea modul cum urma Japonia să facă față amenințării străine. În aprilie 1868, numai trei luni de la venirea sa pe tron, împăratul și sfetnicii săi au emis Jurământul Cartă (în cinci articole).³ Aceasta promitea:

- discutarea publică a "tuturor problemelor" ;
- participarea tuturor claselor la administrarea țării;
- libertatea tuturor persoanelor de a-și alege ocupația preferată;
- abandonarea "vechilor obiceiuri rele din trecut" (nespecificate);

- înmagazinarea de cunoștințe din lumea întreagă menite să întărească patria (sau mai exact, "să întărească fundamentul administrației imperiale").

Din acest al cincilea articol apărea clar că noul guvern nu plănuia să țină piept amenințării străine, ci să învețe de la occidentali și să-și însușească punctele tari ale acestora. Sloganul xenofobie timpuriu sonrid joi (venerați-i pe împărat, expulzați-i pe barbari) a fost repede înlocuit cu unele mai pragmatice și mai constructive, cum ar fi

O istorie a Japoniei

wakon yosai (spirit japonez, știință occidentală). Această abordare a modernizării a fost, în mod ironic dar mai mult ca sigur, conștient) similară cu cea a guvernelor vechilor perioade Yamato și Nara. Trecutul se dovedea o lecție folositoare pentru modernitate.

Japonia a avut norocul că și-a putut permite să învețe conform propriului ritm și în felul său, pentru că, întocmai precum China vremurilor de demult sau europenii secolului al XVI-lea, puterile occidentale ale secolului al XIX-lea nu se vedeau cu adevărat interesate în colonizarea Japoniei. Aveau capturi mai ușoare de făcut în alte părți - de data aceasta nu Lumea Nouă - America însăși fiind una dintre acele puteri occidentale, - ci lumea veche a Chinei.

Scurtul preambul al Jurământului Cartei promitea și o constituție. Aceasta a fost promulgată oarecum în grabă cu trei luni mai târziu, fiind o afacere care a stârnit puține "valuri". Așa-numita Constituție din 1868 avea să fie umbrită de o Constituție Meiji mai târzie, mult mai cunoscută, totuși ea stipula teoretic necesitatea unei adunări naționale, votul public și un Mare Consiliu de Stat.⁴ Acesta din urmă a fost singurul punct pus în practică la momentul respectiv, diverșii miniștri și oficiali conferind o sporită legitimitate tinerilor conducători ai guvernului.

Reflectând practica guvernării japoneze Yamato-Nara, cabinetul Meiji dorea o singură capitală care să fie centrul puterii, spre deosebire de "dublele capitale" Edo și Kyoto. A fost ales Edo, care a primit numele de Tokyo (capitala de est). Împăratul s-a mutat acolo de la Kyoto în 1869. Noul Mare Consiliu își avea sediul tot acolo.

Printr-o altă mișcare în stil Nara, pământul țării a fost naționalizat. Primul naționalizat va fi fostul teritoriu al shogunatului, care reprezenta cam un sfert din tot teritoriul. Apoi, în martie 1869 conducătorii guvernului Satsuma-Choshu i-au convins pe daimyo de pe domeniile de acasă să înapoieze teritoriile lor împăratului

pentru a fi reorganizate în prefecturi. Și alți daimyo au urmat acest exemplu foarte curând. În unele cazuri, renunțarea la pământ nu a fost un gest de totală bunăvoie, însă nimeni nu prea avea de ales și nu dorea să-și atragă nemulțumirea guvernului. În august 1871, guvernul a mers mai departe, abolind în mod legal domeniile și înlocuindu-le cu prefecturi. 5

Daimyo au fost convinși să accepte aceste schimbări fie printr-aranjamente financiare generoase și/sau posturi de guvernatori ale noilor provincii. Nu numai că daimyo au primit venituri generoase, dar guvernul a preluat asupra sa datoriile domeniilor precum și 'răspunderea pentru plata stipendiilor suitei lor de samurai - pe care i-a redus, cam cu o treime. Acest tratament generos al daimyo și, într-o măsură mai mică a samuraiului, a fost important politic pentru că a redus riscul unei rezistențe armate împotriva regimului.

Totuși, o asemenea generozitate s-a dovedit nefastă finanțelor guvernului, aflate într-o condiție precară de mult dinainte de Restaurare. În primii ani ai regimului s-au aplicat o serie de reforme financiare. S-a construit o monetărie modernă și un sistem bancar nou bazat pe yen. Aceste reforme au fost supervizate de figuri importante precum Okuma Shigenobu (1838-1922, din Hizen), care a fost ministru de finanțe, și Ito Hirobumi, care a fost trimis în Statele Unite pentru a studia sistemele valutare și a lucrat ca asistent al lui Okuma.

O reformă financiară deosebit de importantă a fost introducerea unei taxe fixe pe pământ în iulie 1873, bazată pe un procentaj al valorii estimate a unui anumit lot de teren. Aceasta a înlocuit sistemul feudal de taxe variabile legate de recoltă. Proprietatea unei bucăți de teren era acum considerată a reveni unei persoane (de obicei capul familiei) care a plătit în mod tradițional taxa pe recolta obținută de pe acesta. Reforma a oferit noi stimulente pentru sporirea productivității. Totuși, a avut și efectul puțin dorit de a mări rata de arendare până spre 40 la sută, deoarece fermierii mai săraci erau obligați în anii proști să-și ipotecheze pământul pentru a achita impozitul.⁶

O altă reformă semnificativă dusă la bun sfârșit de noul guvern în vederea modernizării a fost abolirea sistemului restrictiv al claselor. Aceasta nu era, cu siguranță, o reflectare a influenței perioadei Nara. Conform promisiunilor din Jurământul Cartei din 1868

restricțiile privitoare la ocupațiile pe clase au fost ridicate în 1869. Clasele au fost restructurate din shi-no-ko-sho în kazoku (nobili, incluzându-i pe daimyo), shizo-ku (descendenți ai samurailor) și heimin (oamenii de rând), familia imperială constituind o "clasă" separată, kozoku. În 1870, oamenilor de rând li s-a

O istorie a Japoniei

permis să adopte un prenume. În 1871 declarații eta și hinin au fost, practic, desființați ca sub-clase, oferindu-li-se egalitatea cu cei de rând, deși, în practică, discriminarea a rămas puternică. De asemenea, pentru cauza egalității, în anul 1872 educația universală a fost declarată obiectiv, deși au mai trecut mulți ani până să devină o realitate.

Probabil că cea mai mare lovitură la adresa vechiului sistem stratificat a fost eliminarea treptată a clasei samurailor. În practică, tulburările produse de Restaurare implicau faptul că majoritatea samurailor erau lăsați fără nici un fel de ocupație, chiar de natură birocratică. Se aștepta să-și poarte singuri de grijă, găsindu-și o altă formă de a-și ocupa timpul. Unii au continuat să lucreze ca administratori, de data asta pentru guvern, iar alții au reușit ca oameni de afaceri sau ca polițiști ori fermieri, însă cei mai mulți se bazau pe stipendii din ce în ce mai mici. Totuși, în 1873 guvernul a introdus recrutarea, ceea ce însemna că bărbați din toate categoriile sociale deveneau acum în mod oficial potențiali militari. Se mai oferea foștilor samurai posibilitatea plății unei sume globale finale în titluri guvernamentale în loc de stipendii. Acest lucru a devenit obligatoriu în 1876. În același an samurailor care nu decisese încă să accepte asta li s-a interzis să poarte săbii.

Aceste reforme au fost considerabile și, deși indicau încredere fermă și autoritate din partea noii guvernări, nu au fost întotdeauna bine primite. Mulți țărani se opuneau cu putere recrutării, cunoscute ca "impozitul pe sânge", precum și noii taxe agrare. În mai multe ocazii și-au exprimat sentimentele prin demonstrații violente.

Cea mai gravă expresie de nemulțumire, însă, a venit din partea samurailor, nu a țăranilor. Culmea a reprezentat-o revolta Satsuma sau Seinan (sud-vest). În mod ironic în miezul rebeliunii se găsea una dintre cele mai proeminente figuri ale noii guvernări, Saigo Takamori

Saigo suferise o înfrângere politică în octombrie 1873. În timp ce mulți guvernanți importanți precum Okubo, Kido, Ito sau Iwakura se găseau plecați în Misiunea Iwakura din 1871-3 7, Saigo propusese o invazie a Coreei. Aceasta era menită să fie una punitivă deoarece unii considerau că țara respectivă insultase Japonia, nedezvoltând relații directe cu noul său guvern. Și totuși, în ciuda

implicării sale în noul regim, Saigo era un samurai de modă veche, iar propunerea sa mai poate fi interpretată ca o modalitate de a facilita fostului samurai un sentiment de valoare și utilitate.⁸ Întâmplarea face ca după întoarcerea Misiunii Iwakura, în septembrie 1873, planul să fie dejucat de Marele Consiliu.⁹

Istoria ne sugerează că propunerea lui a fost mai degrabă amânată decât respinsă de-a dreptul, dar lui Saigo nu i-a picat bine, ba chiar a făcut o cădere nervoasă. S-a întors la Kagoshima, principalul oraș al fostului domeniu S asuma, împreună cu un număr de suporteri. În curând a devenit centrul nemulțumirii foștilor samurai și în general, al sentimentelor antiguvernamentale.

În următorii ani tensiunea a crescut în Kagashima. Guvernul bănuia că se pregătește o revoltă și în ianuarie 1877 a trimis o unitate navală în oraș să ridice muniția. Aceasta a fost atacată și de atunci înainte luptele s-au intensificat. La sfârșitul lui februarie armata lui Saigo, de circa 40.000 de oameni, s-a confruntat cu forțele guvernamentale la Kumamoto, în nord. Bătălia a durat șase săptămâni și în cele din urmă victoria a revenit armatei proaspăt recrutate a guvernului. Saigo, împreună cu 400 de oameni, o sutime din forța sa originală, și-a croit cu greu drum înapoi spre Kagoshima, unde s-a sinucis la 24 septembrie după un ultim atac plin de curaj.

Nemulțumirea și actele de violență din rândul foștilor samurai au continuat încă mulți ani. Un asemenea incident a fost asasinarea lui Okubo, în mai următor, de către foști samurai Satsuma care-l considerau trădător. Totuși, revolta Satsuma a fost, într-adevăr, ultima acțiune în care au participat "samurarii de școală veche" în proporție semnificativă. Ca și când Saigo și cei care au murit cu el știuseră prea bine de la început că vremea samurailor apusese și au preferat să termine cu viața.¹⁰

4.2 OCCIDENTALIZAREA SOCIETĂȚII

Cu excepția lui Saigo, acum mort, noul guvern percepea occidentalizarea ca pe un element cheie al modernizării. Aceasta avea să facă Japonia mai puternică, mai capabilă să concureze cu puterile

O istorie a Japoniei

vestice și poate chiar să le întrecă. Unul din multiplele sloganuri ale acelei epoci avea să fie oitsuke, oikoze - "prinde din urmă, întrece". O Japonie occidentalizată avea să fie luată mai în serios de către vest, iar Japonia și-o dorea. Umiliința "Tratatelor inegale" semnate în ultimii ani ai shogunatului îi displăcea și ar fi vrut foarte mult să le revizuiască. Dorea să fie tratată pe picior de egalitate sau, și mai bine, ca superioară.

Instituțiile și practicile vestice aveau să fie introduse nu numai în domenii ca politica, armata, industria și economia, dar și în societate, în general. Occidentalizarea societății apărea uneori mai neselectivă decât i-ar fi convenit guvernului, dar furniza un fundal important reformelor economice și politice .

Schimbările din viața de zi cu zi, inspirate de lumea vestică veneau tot mai numeroase și adesea uluitoare. De la întâi ianuarie 1873 s-a adoptat calendarul solar vestic (gregorian) în locul celui vechi lunar, adică datele erau devansate între trei și șase săptămâni.¹¹ În 1869 au început să funcționeze telegrafele, iar serviciul poștal în 1871. De la începutul anilor 1870 proliferază ziarele moderne și, ca probă a înaltului grad de alfabetizare a națiunii, pe la 1875 circulau mai bine de 100.¹² Ținuta vestimentară occidentală a ajuns la modă printre progresiști, iar în 1872 a devenit obligatorie pentru guvernanți (inclusiv în ocazii festive) și pentru funcționari publici, cum ar fi poștașii.¹³ Tunsorile occidentale se purtau și ele din ce în ce mai mult, ca simbol al modernității.¹⁴ Consumul de carne de vacă era foarte popular printre progresiști, - așa-zisa mâncare japoneză tradițională sukiyaki se baza pe aceasta, - deschizându-se multe restaurante specializate care să facă față cererii numărului sporit de străini.

Deși frecventat numai de câțiva aleși, unul dintre cele mai cunoscute simboluri ale occidentalizării a fost Rokumeikan (Pavilionul Țipăului căprioarei). Această sală construită de guvern lângă Palatul imperial a fost proiectată de remarcabilul arhitect britanic

Joseph Conder și terminată în 1883. A găzduit baluri și multe ocazii speciale incluzând demnitari vestici, fiind foarte utilizată de ministrul de externe Inoue Kaoru. Guvernul din acea vreme a purtat numele de "guvernul dansator", iar publicul japonez a născocit

termenul de "febra dansului" (butonetsu) cu mult înainte de apariția echivalentului său englezesc.

Cel mai important simbol fizic al modernizării a fost, probabil, calea ferată.¹⁵ Prima linie din Japonia a fost inaugurată în mai 1872, între localitatea Yokohama și Shinagawa, iar șina a fost prelungită până la Shinbashi, Tokyo, în septembrie același an. În cincisprezece ani s-au montat o mie de mile de cale ferată, iar până la sfârșitul secolului, cinci mii.

Efectul căii ferate asupra circulației oamenilor și mărfurilor - și, în consecință, și asupra economiei - a fost enorm. În perioada Tokugawa o călătorie de la Edo la Kyoto, până atunci întreprinsă aproape întotdeauna pe jos, lua cam două săptămâni, în medie. Chiar și luxul de a închiria "mărșăluitori profesioniști", de fapt, purtători de lectică, nu economisea mai mult de o zi sau două. După terminarea căii ferate însă, pe la sfârșitul anilor 1880, durata se scurtase la mai puțin de o zi. În plus, biletul de tren reprezenta mai puțin de o treime din costul călătoriei cu lectica.¹⁶

Alte elemente ale progresului în perioada Meiji au fost invenția ricșei (de la jinrikisha, vehicul propulsat de forța omului) în 1869,

I precum și inaugurarea serviciilor de vapoare cu aburi și diligente - aproape întotdeauna în anii de început în proprietatea și conducerea

străinilor - în 1868.¹⁷

Guvernul dădea o importanță deosebită dezvoltării transporturilor căci recunoștea valoarea infrastructurală a acestora pentru economia și forța generală a națiunii. Între 1870 și 1874 o treime din | investițiile statului au mers numai în construcția de căi ferate.¹⁸ Comentatorul social Tsuda Mamichi (1829-1903) scria, în

iunie 1874, că în dezvoltarea transporturilor vede singura prioritate de seamă menită să aducă prosperitate națiunii, care trebuie chiar "să vină înaintea sistemului militar și construcției de școli".¹⁹

În termeni sociali și demografici, dezvoltarea transportului atât intravilan cât și extravilan a adus cu sine noi modele de urbanizare, în jurul stațiilor s-au ivit grupuri de locuitori, mai ales la intersecția rutelor. "Întinderea urbană" a devenit vizibilă pe măsură ce distanțele reprezentau un obstacol din ce în ce mai mic. Universurile oamenilor s-au lărgit, grație posibilității de a călători liber, nemai-fiind restrânși la propria comunitate.

O istorie a Japoniei

Mai important, răspândirea sistemelor de transport mai însemna și că oamenii pot locui acum separat de locul unde muncesc. Adică epoca navetei - notorie în Japonia de azi - începuse. În decurs de câteva decade naveta la orele de vârf devenise deja o problemă. Ziarul Niroku se plângea în ediția din 23 martie 1910 că "de obicei cei de la capăt de linie și din stațiile imediat următoare pot să se suie, dar nimeni din cei ce așteaptă în stațiile mai depărtate nu are șansa să se urce decât cu prețul unei lupte nebunești." 20 și, ca și în Japonia modernă, unii bărbați profitau de amestecul de sexe din vagoanele supraîncărcate.²¹

În mod mai puțin evident se schimbau și tiparele de gândire. Grație traducerilor și sporitei abilități de a citi în limba engleză sau în altele a început să pătrundă un val întreg de scrieri beletristice filozofice și științifice, de la Goethe la Darwin, de la Mill până la Rousseau. Aceasta a generat o valtoare de idei și influențe, adesea contradictorii și de neîmpăcat, nu întotdeauna recunoscute ca atare. Literatura japoneză a timpului se găsea în degringoladă, amestecând romantismul și naturalismul, utilitarismul și evazionismul în același timp, se vădea autoritatea lucrurilor de sorginte occidentală. La fel cum, într-o manieră confirmată de timp, tinerilor conducători ai Restaurării le-a fost necesară autoritatea împăratului pentru a-și legitima actele, așa și numeroși scriitori căutau autoritatea figurilor vestice pentru a da greutate ideilor lor sau a-și justifica alegerile. Chiar și operele de ficțiune ale momentului sunt împânzite de referințe la un scriitor sau gânditor vestic sau la altul. Aceasta nu se întâmpla numai cu autorii care promovau vreun fel de model occidental. În mod straniu, acestea mai erau folosite și pentru a portretiza frustrările și eșecurile acelor japonezi incapabili să țină piept dinamismului efervescent al procesului de occidentalizare în sine. Conceptul literar rusesc de "om de prisos" le părea deosebit de apropiat în special acelor japonezi care se simțeau tulburați și depășiți de toate aceste schimbări.²²

Omul de prisos din Japonia era un nerealizat într-o lume dură de campioni și perdanți, o lume unde oamenii de trezeau dintr-odată lăsați de capul lor să reușească sau să eșueze conform propriilor puteri. Ortodoxia rigidă a perioadei Tokugawa însemna că oamenii aveau un loc al lor clar și cineva le spunea cum să gândească și cum

să se comporte. Acea siguranță dispăruse. Libertatea se dovedea o sabie cu două tălșuri.

În mod puțin surprinzător, ideile conexe de "supraviețuirea celui mai tare" și "ajută-te singur" se dovedeau foarte populare.

Lucrarea lui Samuel Smiles, *Self Help* (1859), pe tema "Dumnezeu îți ajută pe cei care se ajută singuri" a fost una dintre primele opere traduse în japoneză, în 1871. S-a dovedit un best seller.

Filozofia ajutorului de sine se potrivea perfect cu sentimentele lui Fukuzawa Yukichi (1835-1901), unul dintre cei mai importanți profesori și suporter²³ ai occidentalizării din Japonia perioadei Meiji. În lucrarea sa *Gakumon no Susume* (Promovarea învățaturii) din 1872, el scrie²⁴:

"Nu există distincții înnăscute de stare între nobili și cei de rând, între săraci și bogați. Numai persoana care a studiat cu silință astfel încât a dobândit stăpânire asupra lucrurilor și evenimentelor poate deveni nobilă și bogată, în timp ce opusul său devine josnic și sărac."

Teoriile lui Darwin despre evoluție și selecția naturală au fost foarte populare în Japonia Meiji, la fel ca darwinismul social. Aceasta ca urmare a atracției exercitate de filozoful britanic Herbert Spencer (1820-1903), care a născocit expresia "supraviețuirea celui mai tare!"²⁵

Spencer era atât de stimat încât cel mai înalt nivel de reprezentanți ai guvernării Meiji de mijloc îl consulta în particular, cerându-i sfaturi cu privire la cele mai bune politici pentru națiune. Răspunsul său dintr-o scrisoare datată 26 august 1892 a fost, la cerere, ținut secret până după moartea sa pentru că se temea că avea să stârnească nemulțumirea compatrioților săi.²⁶ Printre altele, el sugera ca politica japoneză să-i țină pe americani și pe europeni cât mai departe cu putință. Apoi, mai zicea el, trebuie ca proprietatea străină să fie interzisă, să existe restricții asupra

drepturilor străinilor în afaceri, iar rasa japoneză să fie păstrată pură, neamestecată cu străini. Pe scurt, Spencer a recomandat multe dintre lucrurile pentru care guvernarea japoneză a fost criticată de britanici și de alți străini până în zilele noastre.

O istorie a Japoniei

Întâmplător, o bună parte dintre măsurile propuse de el fuseseră deja luate de către guvernul japonez. De exemplu, în 1873 a fost adoptată o lege ce interzicea cumpăratul de pământ de către străini.²⁷ Astfel, sfaturile lui Spencer au venit mai mult ca o întărire a unor măsuri deja aplicate.

Guvernul japonez a cerut asistența și altor numeroși experți și specialiști străini, pe lângă Spencer. Mulți dintre aceștia au fost invitați în Japonia. Erau experți în minerit, navigație, educație, transporturi, bănci, științe politice, agricultură, baterea de monede, drept, agricultură și chiar forțe armate.²⁸ În general, rolul lor se limita la probleme tehnice și aveau puțină trecere în luarea de decizii importante. În 1875 se găseau 520 de angajați străini în guvern. Cu timpul folosirea de experți străini s-a mutat spre sectorul privat, 760 fiind angajați de către particulari în 1897.²⁹ Conform unor estimări, aproape 5 la sută din cheltuielile guvernamentale în perioada Meiji au mers pe salarii și alte speze legate de angajații străini.³⁰ O treime din bugetul primei universități moderne japoneze, Universitatea Tokyo, fondată în 1877, a angajat și ea un număr important de experți străini.³¹

Pe lângă occidentalii invitați să predea în Japonia și japonezii au început să viziteze vestul pentru a învăța. Au existat astfel un număr de misiuni oficiale sau semioficiale în America și/sau Europa, cea mai mare și mai bine cunoscută fiind Iwakura din 1871-3. Această misiune includea aproape cincizeci de membri oficiali, plus personalități politice de marcă, precum Ito, Okubo, Kido și Iwakura însuși, precum și cel puțin tot atâtea persoane (majoritatea studenți) ca însoțitori neoficiali. Faptul că o astfel de misiune cuprinzătoare a putut fi trimisă din Japonia - cuprinzând atât de mulți lideri pe care îi scotea practic din "pâine", atât de curând după Restauratie, stă mărturie pentru încrederea noului guvern. Ca și în cazul altor misiuni, mulți dintre cei plecați și-au publicat gândurile și impresiile la întoarcerea în Japonia, răspândind cunoștințele câștigate. Relatările despre călătoriile făcute au fost

extrem de citite de către o națiune alfabetizată, dornică să învețe de la vest, dar încă puțin cam zăpăcită de tot ce se întâmplă.

4.3 PUNÂND ÎN VALOARE ENERGIIILE POPORULUI

Filozofia lui "ajută-te singur", care și-a făcut apariția în anii 1870, a reprezentat o potențială problemă pentru noul regim. Dacă indivizii deveneau prea puternici și independenți, aveau să fie prea greu de controlat. Strădaniile lor puteau fi dezorganizate și zadarnice. Chiar și autoritatea guvernului era posibil să fie afectată. Toate acestea puteau să slăbească țara și să o facă vulnerabilă în fața puterilor străine, dacă acestea, finalmente, aveau să se gândească la colonizarea Japoniei.

Pe de altă parte, nu era ușor să faci o națiune puternică dintr-un popor slab și neimplicat, iar guvernul dorea foarte mult să conducă o națiune puternică. Oamenii trebuiau încurajați să devină puternici și să fie în stare să atingă diverse țeluri, dar de o manieră Tokugawa, adică în cadrul unor limite. Nou eliberatele lor energii trebuiau puse în valoare.³²

Naționalismul reprezenta o cauză ideală. Se folosea foarte bine de sentimentul reînviat de identitate națională și de criză, generat de reapariția pericolului străin și fondat pe kokugaku anterior. Era ușor de difuzat în public prin metode precum sloganurile. Să devii puternic și să construiești o națiune puternică! Fă ca succesul tău să fie cel al întregii națiuni! Fă-te puternic și arată-le occidentalilor că Japonia nu este o națiune cu care te poți juca! Frazele nu sunau numai a Oitsuke, oikose ("Prinde din urmă, întrece), dar și fukoku kyohei ("Națiune puternică, armată puternică!).³³ Succesul {risshishugi) era la ordinea zilei.

Naționalismul avea nevoie de simboluri ca și de sloganuri. Și asta le-a ieșit destul de bine celor a căror putere fusese legitimată de împărat, căci împăratul avea să devină principalul simbol. Sprijin pentru împărat însemna sprijin pentru ei, suporterii săi.

Într-o perioadă când atât de multe ideologii se confruntau nu era o sarcină prea ușoară să aduci la unison toate curentele de gândire. Oricât de bună sunt cauzele, câțiva detractori hotărâți pot, oricând,

să creeze probleme. O unealtă principală era îndotrlnarea, dar, în mod ironic aceasta era îngreuiată de una dintre puținele forțe adevărate ale Japoniei timpului acela - înalta rată de alfabetizare și

O istorie a Japoniei

educație a națiunii. Ar fi fost păcat să se sacrifice așa ceva. De fapt, era extrem de importantă pentru construcția unei națiuni puternice.

Răspunsul a fost evident. Educația însăși trebuia ținută sub obroc. Trebuia controlat ceea ce citesc oamenii sau, și mai bine, trebuia scris pe comandă. Educația supravegheată avea, cu timpul, să însemne că întreaga perspectivă asupra vieții - modul în care oamenii percepeau viața - putea fi controlată.³⁴

Educația generală fusese declarată scop în 1872. Încă din 1879 două treimi din băieți și un sfert dintre toate fetele primeau educație cel puțin la nivel elementar. La început, multe manuale reprezentau traduceri ale textelor străine, iar studenții intrau astfel în contact cu idei precum egalitarismul și drepturile individuale.

Nimeni altul decât împăratul a atras atunci atenția despre cât de puțin binevenit este acest lucru. În timpul unui tur în centrul lui Honshu, în 1878, el a ajuns la concluzia că adoptarea tuturor lucrurilor occidentale mersese prea departe, pe seama unor valori cum ar fi devoțiunea filială. Din acest punct de vedere, sub supravegherea tutorelui imperial, confucianistul Metoda Eifu (1818-91) educația avea să acorde tot mai multă importanță instrucției moale adecvate, mai ales valorilor confucianiste și naționalist/shintoiste. Statul avea să exerseze o influență din ce în ce mai mare asupra selecției textelor, urmând ca la sfârșitul perioadei Meiji să controleze totul.³⁵

Eroii vestici din textele școlare au fost înlocuiți de figuri virtuozice confucianiste, cum ar fi harnicul Ninomiya Sontoku (1757-1856, cunoscut și drept Kinjiro). Steagul Japoniei a început a fi redat la fiecare capitol al fiecărui text. La adunările școlare au început să se cânte cântece cu un conținut moral înălțător.

Într-un fel, Japonia producea propria versiune a tipului de naționalism ce domina școlile din Marea Britanie sau alte națiuni impe-

riale. Totuși, a mers un pas mai înainte cu îndobținarea, restrângând puternic perspectiva asupra lumii a studenților săi. O mișcare deosebită a fost publicarea în octombrie 1890 a Edictului imperial despre educație, care, de fapt, a fost redactat în bună măsură de Motoda Eifu și Yamagata Arimoto.³⁶ Se intenționa să fie un mesaj către societate în mare, nu numai pentru cei din școli:

Să știți, voi, supușii noștri,

Că strămoșii Noștri imperiali au fondat imperiul Nostru pe o bază largă și atotdurabilă și că au inculcat adânc și statornic virtutea. Supușii noștri, uniți perpetuu în loialitate și devoțiune filială au ilustrat frumusețea acestei atitudini din generație în generație. Ea face gloria caracterului fundamental al Imperiului Nostru și în ea constă sursa educației Noastre. Voi, supușii Noștri, purtați-vă filial față de părinții voștri, iubitori față de frații și surorile voastre, fiți înțelegători ca soți și soții, ca adevărații prieteni, și purtați-vă modest și cu moderație; bunăvoința voastră să îi cuprindă pe toți; învățați bine și cultivați artele, astfel dezvoltând facultățile intelectuale și perfecționând puterile morale; în plus, promovați binele public și interesele comune; respectați Constituția întotdeauna și supuneți-vă legilor; în caz de nevoie, dăruți-vă Statului plini de curaj; și astfel păstrați și apărați prosperitatea Tronului Nostru Imperial, deopotrivă cu cerul și pământul. Astfel nu numai că veți fi supușii Noștri buni și credincioși, dar veți face ilustre cele mai bune tradiții ale strămoșilor voștri.

Calea prezentată aici este într-adevăr învățătura transmisă de Strămoșii Noștri Imperiali pentru a fi păstrată întocmai de Descendenții Lor și de către supuși, infailibilă în toate epocile și valabilă în toate locurile. Este dorința Noastră să o păstrăm cu pioșenie în inimă, la fel ca și voi, supușii Noștri, pentru ca să ajungem toți la aceeași virtute."

Edictul trebuia învățat pe dinafară de toți studenții și era citit în ocazii deosebite. Nu tot publicul îl accepta ca atare, mai ales profesorii, iar calea spre unitate națională pe care o reprezenta nu era în întregime lipsită de asperități.³⁷ Cu toate acestea, ideologia pe care o conținea s-a impus cu timpul.

Tineretului zilei i se spunea astfel să fie harnic, respectuos, să lucreze pentru binele public și să slujească Statul și pe împărat.

Valorile shinto din Edict puneau laolaltă Statul și împăratul, făcând această uniune să fie una cu însăși originea vieții. Valorile sale confucianiste au transformat împăratul într-o figură binevoitoare și au promovat respectul pentru familie, ceea ce nu caracteriza epocile timpurii ale istoriei japoneze. Armonia începe acasă. Constituția oferise libertate religioasă, iar Edictul părea să contrazică aceasta prin accentul pus pe shintoism. (Confucianismul nu era o problemă, de vreme ce, lipsindu-i o zeitate, reprezenta mai

O istorie a Japoniei

mult o ideologie decât o religie.) Totuși, s-au îndepărtat criticile, declarându-se shintoismului ca expresie a patriotismului, nu a religiei ca atare. Era vorba despre "shintoism de stat".

Edictul nu folosea o terminologie alarmistă în legătură cu pericolul străin. În schimb, oferea oamenilor un simțământ naționalist de scop, pentru ca și cei care nu izbutiseră să aibă succes răsunător în afaceri sau în orice alt domeniu să poată simți a fi realizat ceva prin faptul că-și serveau cu devoțiune împăratul și națiunea-familie. Nu spunea Edictul că asta făcuseră japonezii de la începutul lumii? Nu era acesta modul lor de viață? A-l sluji pe împărat însemna să fii japonez cu adevărat. Era un privilegiu de care alte nații nu se bucurau fiind, implicit, ființe mai mărunte.

În multe feluri reprezenta o întărire a legitimității împăratului ce aducea aminte de Kojiki sau Nihon Shoki de mai bine de o mie de ani în urmă. Edictul și documente similare formau, într-un fel, "miturile moderne"³⁸ ale Japoniei. Terminologia învechită în care era îmbrăcat nu constituia o coincidență și aci vedem din nou o paralelă cu perioada Yamato-Nara.

Guvernul Meiji învățase valoarea îndoctrinării de la conducătorii de odinioară ai națiunii.

4.4. PAȘI CĂTRE UN FEL DE DEMOCRAȚIE

Oricât de mult ar fi fost pusă în valoare pentru binele național, mișcarea de autoajutorare era încă o problemă potențială pentru noul guvern. Încuraja idei ca drepturile omului și democrația despre care nu se mai auzise în istoria Japoniei. Astfel de concepte puteau stânjeni guvernul în acțiunea sa de coordonare a națiunii.

Pe de altă parte, puterile vestice păreau să pună preț cu adevărat pe aceste idei. Politic, se dovedea util ca Japonia să acționeze în aceeași direcție. Națiunile vestice păreau mai înclinate să ia în serios o națiune care urmărea aceleași principii. Chestiunea avea

să grăbească revizuirea tratatelor inegale, un țel ce devenise simbolul succesului Japoniei în modernizarea și acceptarea de către puterile lumii.

Construind o națiune modernă

IIP

Era clar că democrația, la fel ca și autoajutorarea promovate, dar într-o manieră controlată și în cadrul unor limite.

Creștinismul era o problemă înrudită, potențial neliniștitoare.. Guvernul Meiji știa că vesticii credeau că democrația și creștinismul merg mână în mână și chiar tindeau să evalueze gradul de

al unei națiuni după atitudinea sa față de creștinism. La un dat chestiunea aceasta părea că ar putea deveni majoră. Cam de "creștini ascunși" și-au făcut apariția în anii imediat de Restaurație, unii samurai fiind și ei convertiți. Noul guvern, a reafirmat interdicția în 1868, dar puterile străine au protestat aceasta a fost ridicată în 1873. Comentatorii sociali cum ar fi T Mamichi au sugerat chiar că Japoniei i-ar putea fi de folos să creștinismul în mod oficial de vreme ce era religia puterilor occidentale.³⁹

Însă, din fericire pentru noul regim, amenințarea nu s-a realizat. Creștinismul pur și simplu n-a prins și nu a fost adoptat mult de unu la sută din populație. Chiar când prezenta atractivitate pentru japonezi cu o oarecare influență, acesta era adesea "japonezizat", fiind făcut mai flexibil și punându-se accentul pe valoni precum datoria și munca temeinică.⁴⁰ Nu a trecut mult astfel și Japonia a putut anunța vestul că primește creștinismul cu brațele deschise, știind foarte bine că acesta nu avea să se dovedea

Sca o problemă.

Mai multe necazuri veneau din parte ne-creștinilor implicati în "Mișcarea pentru libertate și drepturi ale omului" (jyū minlun) care a prins a se dezvolta în anii 1870 și la începutul anilor 1880.⁴¹ În 1880 existau deja 150 de societăți locale ale

populare. În anul următor a fost fondat Partidul Liberal primul partid important al Japoniei. Peste un alt an s-a creat un al doilea partid important, cel al Reformei Constituționale (Rikken Kaishintō), care lupta pentru o constituție și un parlament în stil englezesc.⁴²

Cei din Mișcare nu au uitat promisiunea din 1868 a guvernului de a forma o adunare națională. Pe la sfârșitul anilor 1870 Lișă pentru stabilirea adunării naționale pretindea că are 130.000 de membri în toată țara. La vremea respectivă politica interesa pe

O istorie a Japoniei

foarte multă lume, ceea ce se vedea nu numai din popularitatea romanelor cu temă politică, dar și din sugestiile domestice de adoptare a unei noi constituții mai potrivite.⁴³

Mișcarea democratică nu era una simplă. Conținea, fără doar și poate, un element cu adevărat favorabil unei forme mai democratice de guvernământ. Ceva din acesta izvora din idealuri și viziuni mărețe. Mai cuprindea, de asemenea, și o notă de frustrare față de liderii guvernului care se mențineau la putere în numele împăratului fiind, de fapt, o oligarhie (deținerea puterii de către o mână de oameni) în toată legea. Aceasta, în schimb, era generată de interes propriu și pragmatism. Ambii fondatori ai celor două principale partide, Itagaki Taisuke (1837-1919) și Okuma Shigenobu respectiv, făcuseră parte din guvern, dar nici unul nu era din Satsuma sau Choshu, ambii fiind motivați de ambiții personale și frustrări.⁴⁴

Oligarhii nu erau complet surzi sau imuni la diversele mesaje. Știa, că le plăcea sau nu, că democrația trebuia să menajeze aparențele. Astfel de aparențe aveau valoare politică nu numai prin faptul că impresionau puterile vestice, dar și pentru că atenuau sentimentul anti-guvern. Totul trebuia, însă, făcut într-un ritm susținut și în cadrul unor limite - la modul ideal, precum o aparență care nu exprima necesarmente substanța, într-o veche și stimabilă manieră japoneză. Trebuia să fie democrație în termenii oligarhilor, o "democrație autoritară".

Să dai de cap unei contradicții în termeni nu e o afacere ușoară și nu merge întotdeauna ca ape roate. În cele din urmă totuși, ajutați de o îndelungă abilitate japoneză de a îmbina elemente conflictuale, precum și de o tradiție din perioada Tokugawa de "libertate cu limite" s-a atins un fel de echilibru. Adesea acesta lua forma unor acte simultane de represiune și liberalism.

În 1875, guvernul a introdus legi dure suprimând libertatea de

expresie. Cu toate acestea, în același an împăratul a promis din nou că se va forma o adunare națională, iar guvernul a căzut de acord să stabilească un senat pentru discutarea problemelor legislative, apoi o precursoare a Curții Supreme și să țină o conferință a guvernatorilor prefecturilor. Această conferință a dus, în câțiva ani, la introducerea principiului de alegere pe post în adunările prefec-turale. Dreptul de a vota în aceste alegeri era limitat, ca și puterea

adunărilor prefecturale. Totuși, aceste corpuri, prima oară întrunite în martie 1879, au fost primele organisme politice alese în mod "popular" care au acționat cu succes în afara lumii occidentale⁴⁵.

În 1880 a fost adoptată o altă lege dură, nedemocratică. Restrângea întrunirile publice și prevenea implicarea neautorizată în politică a unor oameni cu anumite ocupații, cum ar fi polițiști, profesori, studenți și soldați. Și totuși, imediat după asta, guvernul a permis formarea celor două principale partide politice. Iar în 1880, Ito a promis din nou că o să existe o nouă adunare națională și o nouă constituție. De data asta a furnizat o indicație precisă cu privire la momentul când cele două aveau să se producă - în termen de zece ani.

Dar, într-o demonstrație clasică de democrație autoritară, constituția nu fu lăsată publicului, în ciuda numeroaselor sugestii constructive. Ito obținu autoritatea imperială de a o compune el însuși. Dacă era să aibă o constituție, atunci Ito o dorea pe linie germano/prusacă, nu britanică, cum susținea Okuma. O constituție în stil prusac reținea suficientă putere în mâinile împăratului (sau celor care îl sfătuiau) și limita implicarea partidelor în guverne. Influența germană deja predomină în sfera militară, sub controlul lui Yamagata Aritomo și avea să predominie și asupra codului juridic. ⁴⁶ Guvernul, în general, era pro-german și nu pro-britanic, cum se credea.

În acest scop, Ito a mers în Europa anul următor pentru a studia diverse constituții, confirmându-și preferința pentru modelul prusac, iar la întoarcerea în Japonia a întocmit primul proiect de constituție împreună cu un număr impresionant de consilieri germani.⁴⁷ Munca la proiectul de constituție a fost destul de încheată, așa cum dorea Ito. Avea astfel timp să născăască elemente care să contrabalanseze riscul experiment iminent al democrației.⁴⁸ În 1884 a creat pairi pentru a umple locurile din viitoarea Cameră a pairilor, majoritatea fiind foști daimyo. El însuși avea până la urmă

să atingă cel mai înalt rang, cel de prinț. În 1885 senatul a fost înlocuit de un cabinet conținând miniștri, care, în majoritate, erau ei înșiși oligarhii. Ito a asumat poziția de prim ministru, prima persoană din istoria Japoniei care a ocupat acest post în stil occidental. Apoi, când s-a terminat proiectul în aprilie 1888, Ito a stabilit imediat un consiliu

O istorie a Japoniei

de coroană peste cabinet care să discute și să aprobe Constituția din partea împăratului. Și-a dat demisia din postul de premier ca să poată conduce noul organism și să se asigure că lucrătura sa era aprobată.⁴⁹

Documentul finit, prima constituție deplină adoptată în afara lumii occidentale, a fost promulgată la 11 februarie 1889.⁵⁰ Această dată reprezenta aniversarea așa-zisei zile când a fost fondat statul japonez, conform anticului Nihon Shoki, 11 februarie, 66 î. Hr. Momentul a fost deliberat ales. Atât data cât și constituția făceau parte din mașinăria de creat miturile moderne ale Japoniei.

Pentru aceasta era vital ca împăratul să fie respectat. De fapt, nu numai că primul articol al constituției subliniază drepturile imutabile și suverane ale împăratului, dar constituția însăși a fost reprezentată sub forma unui dar făcut de împărat poporului. Jurământul imperial ce întovărășea promulgarea evidenția că întocmirea documentului are rădăcini vechi, mergând până la zeița soarelui Amaterasu, constituția fiind, pur și simplu, o repunere în forme moderne a preceptelor pe care împărații țării le urmaseră întotdeauna.

Deși pe dinafară împăratul părea privit cu deosebit respect, o citire mai atentă a poziției sale indică ambiguitatea acestuia fapt. În teorie, i se acorda puterea absolută, dar în practică era ținut în chingi.⁵¹ Toate decretale imperiale necesitau contrasemnătura unui ministru de stat. La urma urmei, guvernul trebuia să guverneze și nu putea risca să i se pună împăratul de-a curmezișul.

A fost întocmită o Dietă bicamerală, (parlament) formată dintr-o cameră inferioară și una superioară. Camera Pairilor conținea nobilii de cel mai înalt rang, nobili aleși de rang mai mic, și numiți imperiali (de obicei, oameni de știință), în timp ce Camera Reprezentanților cuprindea numai membri aleși. Totuși, dreptul de a vota s-a acordat numai bărbaților adulți ce plăteau taxe de cel puțin 15 yenii anual, ceea ce însemna cam 2 la sută din populația

adultă. Miniștrii nu răspundeau în fața Dietei, ci a împăratului. În probleme de comandament, militarii de asemenea nu răspundeau decât în fața împăratului, comandantul suprem al armatei și marinei. Erau garantate diverse drepturi populare, cum ar fi libertatea cuvântului, de religie, de asociere și așa mai departe, dar pe de altă parte acestora

Construind o națiune modernă

115

\

li se opunea termeni precum "conform unor limite, pentru a prejudicia pacea și ordinea".⁵²

Constituția a însemnat în unele privințe un pas înainte pentru

I democrație, lăsând totuși oligarhilor, care acționau în numele împăratului, grosul puterii. Partidele populare puteau să spună ce aveau de spus, dar oligarhii nu erau obligați să asculte. În alte cuvinte,

j partidele nu guvernau efectiv.

Natura cabinetului în sine nu apărea clar în Constituție, dar a fost

I explicată ziua următoare de Premierul Kuroda Kiyotaka (1840-11900)⁵³ :

"Guvernul trebuie să stea constant dincolo de partidele politice și să urmeze astfel calea dreptății."

Cabinetul era, conform lui Kuroda "transcendental" (chozen naikaku) deoarece mergea dincolo de interesele partizane ale partidelor politice.

Peste câteva zile Ito spunea și el cam același lucru:⁵⁴

"Împăratul este mai presus de popor și departe de orice partid. În consecință, guvernul nu poate favoriza un partid față de altul."

Primele alegeri pentru Dietă au fost ținute la 1 iulie 1890, iar aceasta s-a întrunit la 25 noiembrie în același an.

În luna octombrie a aceluiași an, pentru a contrabalansa aceste măsuri prea riscant democratice a fost emis Edictul imperial despre educației. Libertățile și drepturile trebuiau canalizate spre țeluri corecte.

Părea că într-adevăr era nevoie de acest Edict. Alegerile au arătat oligarhilor că subestimaseră politicienii din partide, mulți dintre aceștia posedând acum abilități electorale considerabile grație experienței dobândite în adunările prefecturale. Din 300 de locuri în Camera reprezentanților, Partidul Liberal reformat a ocupat 130, iar 40 au mers la Partidul Reformei Progresiste. Toată chestiunea nu le-a părut de bun augur oligarhilor. Mulți alți independenți și reprezentanți minori ai partidelor au dat să se înțeleagă că nu vor

O istorie a Japoniei

accepta fără critici orice fel de afirmații autoritare venite din partea oligarhilor.⁵⁵

Chiar Dieta a criticat natura dictatorială a oligarhiei, iar membrii aleși și-au folosit toate prerogativele pentru a-și exersa influența. De exemplu, Dieta s-a opus primului buget, care a trebuit să fie micșorat cu peste 10 la sută, având efect mai ales asupra salariilor oligarhilor și a elitei birocratice care îi sprijinea.

În următorii ani, oligarhii au recurs la metode dubioase sau pur și simplu ilegale pentru a-și face acceptate politicile.⁵⁶ La nevoie, Ito folosea tactica de a obține sprijin prin obligație morală, pretextând că propunerile sunt, de fapt, cereri venite din partea împăratului. Succesorii lui Kuroda ca prim ministru, Yamagata și apoi Matsukata, amândoi au recurs la mită și intimidare. În alegerile de notorietate din februarie 1892, pe care Matsukata a încercat să le manipuleze și care au implicat intervenția⁵⁷ evidentă și brutală a guvernului, au fost uciși douăzeci și cinci de oameni.

Matsukata și-a dat demisia câteva luni mai târziu, iar Ito a devenit prim ministru pentru a doua oară (până în 1896). Ito devenea din ce în ce mai pragmatic, crezând acum - în tradițional stil japonez - că nu trebuie să se opună dușmanului, ci să învețe de la el și, într-o oarecare măsură chiar să se alinieze lui, ștergând diferențele. Aproape imediat a început negocieri constructive și cooperative cu Dieta, ba chiar a sugerat formarea unui partid de guvernământ cu scopul de a câștiga locuri în Dietă. Totuși, Yamagata și oligarhii conservatori s-au arătat alarmați de această aparentă slăbiciune, iar planurile referitoare la partid ale lui Ito au fost puse la păstrare. Arena politică era dominată de o atmosferă neliniștitoare și tensionată. Autoritarismul și democrația nu făceau casă bună împreună.

4.5 RĂZBOIUL ȘI POLITICA

Când problemele interne devin deranjante este adesea util să-ți

concentrezi privirea asupra celor externe. În anii 1890 pericolul unei încercări de colonizare de către puterile vestice trecuse în cea mai mare parte, deși nu definitiv. Acestea continuau să se extindă în Asia

continentală și exista chiar un proverb popular, "Coreea este un pumnal îndreptat spre inima Japoniei", desigur un pumnal folosit de estici, nu de coreeni.

Guvernul japonez nu aprobase propunerea lui Saigo din 1873 de a invada Coreea, dar își menținuse un puternic interes în zona respectivă. Folosindu-se de aceeași diplomatie bazată pe forță pe care vestul o futilizase împotriva Japoniei însăși, se obținuse propriul "tratat inegal" sub forma Tratatului Kangha din 1876. Aceasta îi oferea privilegiile comerciale și dreptul la extrateritorialitate. De atunci Japonia se implicase în politica din Coreea, inclusiv într-un atentat în 1884. Lucrurile mergeau spre un deznodământ cu China, care avea și ea interese în Coreea.

Conform unei tradiții înverdate de timp, Japonia prefera să evite confruntarea cu o putere mai mare, în caz că era posibil. China sfârșitului de veac XIX, slăbită de fragmentare și influența vestică, nu-i părea, însă, o putere remarcabilă. De fapt, se pare că Japonia a căutat cu tot dinadinsul un război cu China pe tema Coreei.⁵⁸

În vara lui 1894 regele Coreei a cerut sprijin militar din partea Chinei pentru a reprimă o rebeliune condusă de o sectă religioasă puternică. China s-a conformat. La fel a făcut și Japonia. Deși rebeliunea a fost repede înăbușită, ambele părți au refuzat să-și retragă trupele. Japonezii păreau hotărâți să lupte și în iulie au inițiat o acțiune militară împotriva Chinei, scufundând un vapor ce transporta trupe chinezești. Japonia a declarat război mai târziu, la 1 august. Astfel a început războiul chino-japonez.

În încleștările ce au urmat, Japonia s-a dovedit mai tare atât pe uscat cât și pe mare, elementul decisiv fiind însă superioritatea tacticii sale navale, modelate după cea britanică. Vasele chineze au fost serios avariate la gurile fluviului Yalu, în septembrie, baza navală Port Arthur din Manciuria de sud a fost cucerită în noiembrie, iar flota chineză a fost finalmente înfrântă la Weihaiwei,

În februarie 1895.

Conform Tratatului de la Shimonoseki din aprilie 1895, China a trebuit să plătească daune importante, să-și abandoneze interesele oficiale din Coreea și să cedeze teritoriu Japoniei, inclusiv Taiwanul și Peninsula Liaotung/Kwantung (Liaodong/Guandong) din Manciuria de sud.

O istorie a Japoniei

Era primul pas spre construcția unui imperiu japonez în Asia, iar puterile vestice nu au putut să nu remarce acest lucru. Mai ales Rusia, care nutrea propriile planuri pentru Coreea și Manciuria, și care s-a grăbit să acționeze. La mai puțin de o săptămână după Tratatul de la Shimonoseki a convins Germania și Franța să o sprijine, consiliind Japonia, în Intervenția tripartită, să renunțe la peninsula Liaotung pe motive că ar cauza instabilitate în regiune. Dornică să păstreze bunăvoința puterilor vestice, guvernul japonez a urmat acest sfat, spre neplăcerea publicului japonez.

Această neplăcere s-a transformat curând în indignare de-a

- dreptul, când, peste câțiva ani, în 1898, aceleași trei state vestice au

început să împartă între ele părți din China. Rusia, mai ales, era

privită cu ochi rău pentru că obținuse Peninsula Liaotung pe termen

de 15 de ani, obligând Japonia să renunțe la ea.

Acum, prin reformele politice și victoria asupra Chinei, Japonia reușise să câștige respectul națiunilor străine. Mai reușise și să obțină revizuirea cel puțin parțială a tratatelor inegale. Cu câteva săptămâni înainte de Războiul chino-japonez Britania căzuse de acord să renunțe la dreptul de extrateritorialitate și parțial redase Japoniei autonomie tarifară. Celelalte națiuni importante i-au urmat exemplul în 1897, deși deplina refacere a controlului tarifar nu a avut loc decât în 1911.

Totuși, victoria în războiul chino-japonez și succesul marcat în revizuirea tratatelor nu au adus cu sine mult doritul grad de stabilitate al situației politice din Japonia. În unele privințe aceasta chiar s-a înrăutățit ca urmare a afacerii Peninsulei Liaotung, care a generat critici severe la adresa liderilor Japoniei.

Pe arena politică s-a produs degringoladă.⁵⁹ S-au format partide, s-au destrămat, format din nou, și-au schimbat numele, readoptând altele vechi sau luând în mod eliberat denumirile altor partide și adăugând la propriile versiuni termenul de "Adevăratul" sau "Singurul". Politicienii își primeneau cu regularitate adeziunea și/sau partidul (adeseori cele două nemergând împreună). Demisiile și revenirile în funcție erau ceva obișnuit. Între mijlocul anului 1895 și mijlocul anului 1901 ocupantul postului de premier s-a schimbat de șapte ori, de trei ori datorită demisiilor lui Ito Hirobumi din funcție.

Un element important a fost acela că Ito a reușit să formeze un partid politic nou în 1900, un partid de guvernământ numit Rikken Seiyukai (Asociația prietenilor guvernului constituțional). Totuși, și-a atras nemulțumirea conservatorilor înrăiți cum ar fi Yamagata, precum și a patra demisie din postul de premier, în mai 1901, care a fost și ultima. Se săturase de politică, deși a rămas președinte al Seiyukai până în 1903. Partidul său s-a menținut puternic până cu puțin înainte de cel de-al doilea război mondial.

După demisia lui Ito din 1901, lui Yamagata i s-a oferit din nou portofoliul, dar și el fusese prim ministru mai mult de o dată și îi pierise cheful. În schimb, postul a fost ocupat de protejatul său, Katsura Taro (1847-1913). Deși se născuse într-o familie de samurai Choshu, fiind numai cu câțiva ani mai tânăr decât Ito sau Yamagata, Katsura a fost, în general, considerat omul "unei a doua generații". Trecuse vremea oligarhilor sau a genro ("bătrânii de la început")⁶⁰.

Katsura a adus și o relativă stabilitate în politică, supraviețuind patru ani și jumătate în funcție - mai mult decât orice alt prim ministru Meiji. Un motiv pentru aceasta a fost un alt eveniment extern care a prevalat asupra problemelor interne, și anume războiul ruso-japonez din 1904-5.

Pragmaticul Ito dorea ca Japonia să ajungă la un aranjament "de troc" cu Rusia: Japonia avea să recunoască interesele Rusiei în Manciuria în schimbul recunoașterii de către Rusia a intereselor japoneze în Coreea. Cu toate acestea, Rusia s-a opus. La fel și Yamagata și Katsura, care erau convinși de inevitabilitatea unui război cu Rusia. Au preferat să dobândească sprijinul Britaniei. Acesta a fost obținut prin Alianța anglo-japoneză din ianuarie 1902. A fost o alianță epocală, primul pact militar încheiat de pe picior de egalitate între o națiune vestică și una ne-vestică.

Alianța nu recunoștea controlului Japoniei asupra Coreei, deși îi

admitea "interesele speciale" în acea țară. Nici nu înțelegea ca Britania să lupte lângă Japonia dacă și când aceasta pornea război împotriva Rusiei. Îi dădea totuși Japoniei încrederea că alte puteri vestice nu aveau să acționeze împotriva unui astfel de război.

Hotărârea de a porni războiul a fost luată în ianuarie 1904. Puterea militară a Japoniei era considerabilă, mai bine de jumătate din bugetul său național fiind alocat pentru cheltuieli militare.

O istorie a Japoniei

Totuși, mulți în Japonia - inclusiv militarii - erau nesiguri de rezultatul unor ostilități contra unor puteri importante precum Rusia. Nu puțini sperau că succesul în încleștările de început vor atrage o intervenție a celorlalte puteri ⁶¹ în favoarea Japoniei.

Japonia a rupt relațiile diplomatice cu Rusia la 6 februarie 1904, atacând corăbiile rusești la Port Arthur pe 8 februarie și apoi declarând război la 10 februarie. În luna următoare, trupele japoneze au debarcat în Coreea, avansând spre nord și traversând fluviul Yalu spre Manciuria, în mai. În același timp, forțele maritime au acostat în peninsula Liaotung și au cucerit Nanshan și Dairen. În luna august a început asediul la Port Arthur, care, totuși, a căzut până în ianuarie 1905. În martie 1905, după lupte puternice, cu 70,000 de victime japoneze și un număr asemănător de victime rusești, trupele japoneze au cucerit Mukden, capitala manciuriană, deși nu într-o bătălie decisivă.

Ambele state găseau că este dificil să continue lupta. Rusia se afla într-o poziție net dezavantajată din cauză unei revoluții interne⁶² și a trebuit să cheme în ajutor flota baltică. Englezii i-au refuzat accesul spre Canalul de Suez, ceea ce însemna un foarte mare ocol. La sfârșitul lui mai, când flota a încercat ultima etapă a călătoriei sale maraton, tepezindu-se spre Vladivostok, a fost interceptată și distrusă în Strâmtoarea Tsushima de către vasele japoneze combinate sub comanda amiralului Togo Heihachiro (1838-1934). Această victorie decisivă a pus Japonia într-o poziție de forță atunci când a cerut în secret Președintelui Theodore Roosevelt să medieze conflictul.⁶³

Și acesta l-a mediat cu succes. A fost un triumf eficient pentru Japonia. Tratatul Portsmouth din septembrie 1905 a repus China în drepturi de suveranitate asupra Manciuriei, (deși în practică aceasta a fost, în mare parte, numai cu numele), a recunoscut interesele Japoniei în Coreea și a dat Japoniei contractul rusesc asupra Peninsulei Liaotung și o bună parte din calea ferată

manciuriană de sud, construită de ruși. Japonia cheltuiase imens cu războiul, împrumu-tându-se mult de la Anglia și Statele Unite. Era, de aceea, nerăbdătoare să obțină o despăgubire de la Rusia. Totuși, spre indignarea publicului japonez aceasta nu s-a realizat. În schimb, Japonia a

Construind o națiune modernă

121

sa-și

obținut partea de sud a insulei Sahalin (Karafuto) 'a ^ord de Hokkaido.

Războiul a cauzat Japoniei multe suferințe 0llierXești și financiare, dar a obținut respect internațional pentru națiun%. Rusia nu era defel cea mai puternică dintre puterile vestice, aar era cea mai mare, iar victoria Japoniei asupra ei era prima obțin11 a xie către a națiune vestică asupra uneia ne-vestice.

Japonia își atinsese acum scopul de a se plasa pe ^ a ^i picior cu puterile vestice și de a fi luată în serios de ele. DeP ^ de a fi confruntată cu pericolul colonizării de către puterile așa cum se temuse cu o decadă mai înainte, era acul11 ocupe locul între acestea. Luase deja Taiwanul și actf \ -s,,lvia ^ teritoriu și în Mancuriia, parte din Sahalin și mână libef*m Coreea. Avanzamentele vestice, precum Noua Zeelandă, începuseră se teamă de colonizare japoneză. Japonia învățase b^ rolul unei puteri mondiale în devenire - până acum-

Japonia nu a pierdut timpul stabilindu-și controlul as P ^. Coreei, în noiembrie 1905, guvernul coreean a fost "convins s^ devină protectorat japonez. Faptul că soldații japonezi ocup* h palatul regal a fost de ajutor în luarea deciziei. Ito Hiroburni ^ ^venit el însuși general rezident. Oficialitățile coreene au fost * Qcuite cu japonezi. Armata coreeană a fost dezafectată, faC și maj pregnantă nevoia de "protectorat" japonez. Protestele core^rie acjre. sate națiunilor vestice au fost ignorate. La fel și °e_e 1450 de reprimări armate ale unor rebeliuni coreene de c trupele japoneze, între anii 1908 și 1910.64 în 1909 coreeni »u r^ușit să-l asasineze pe Ito, dar în august 1910 Japonia a făcut și P* ^rrnător, anexând națiunea fără nici un fel de opoziție internați°na ^,

joace

Reîntorcându-ne în Japonia, urmările războiului ruso-japonez au fost similare, în unele feluri, cu cele ale războiului ruso-japonez. Victoria în sine a fost glorioasă, dar guvernul a fost puternic criticat pentru umilința de a nu obține o despăgubire de la Rusia. Au avut loc demonstrații cu aproape o mie de victime numai la Tokyo și s-a declarat legea marțială.⁶⁵ Katsura a fost silit să demisioneze în ianuarie 1906.

A fost înlocuit de unul dintre protejații lui Ito, nobilul Prinț (jeu de curte) Saionji Kinmochi (1849-1940) care devenise și președintele

O istorie a Japoniei

partidului Seiyukai. Ca și Ito în anii din urmă, Saionji a fost destul de deschis față de politica de partid. Sub autoritatea sa, politica japoneză a intrat într-o altă fază de relativă stabilitate pentru restul perioadei Meiji. La un moment dat, conservatorul Katsura s-a întors chiar. Relațiile dintre cabinet și Dietă erau destul de lipsite de asperități, politicienii partidului obținând "puncte" încet, dar sigur. Cu toate acestea, mai ales atunci când Katsura a revenit la conducere de la jumătatea anului 1908 până la jumătatea lui 1911 au reapărut semne că democrația japoneză încă mai are o tentă de autoritarism.

În 1910, în timpul "Incidentului de înaltă trădare" sute de simpatizanți de stânga au fost interogați despre ceea ce autoritățile bănuiau a fi un complot de anvergură menit să-l îndeparteze pe împărat. Douăzeci și șase de persoane au fost judecate în secret. Dovezile împotriva a cinci dintre suspecții principali păreau evidente, dar nu pentru toată lumea. Totuși, douăzeci și patru au fost condamnați la moarte. Doisprezece au beneficiat de comutarea pedepsei. Ceilalți doisprezece au fost executați în ianuarie 1911.

Incidentul a avut loc după o serie de represiuni ale activităților de stânga în timpul ultimei decade Meiji. Politica partinică era una, iar socialismul alta. La fel ca și creștinismul, nu a prins niciodată adevărate rădăcini în Japonia, deși se poate spune că nu i s-a oferit, propriu-zis, ocazia. Oricum, socialiștii au fost nevoiți să nu se facă deloc remarcați în Japonia până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.⁶⁶

Ca rezultat al Incidentului de înaltă trădare a fost înființată o unitate specială de poliție în 1911. E vorba de faimoasa "poliție a cugetului". În timp ce democrația făcea progrese din punct de vedere al structurii exterioare și al instituției nu același lucru se poate spune despre substanța intimă a conceptului. Această dualitate venea pur și simplu în continuarea unei lungi tradiții. La

fel, lipsa de democrație reală.

4.6 DEZVOLTARE ECONOMICĂ PLANIFICATĂ

Dezvoltarea economică a Japoniei a fost un alt aspect al modernizării națiunii care i-a impresionat pe vestici. Japonia se putea deja lăuda cu o sumă de factori cheie ai producției la începutul acelei perioade pe care îi exploata la maximum, neuitând să dezvolte și alții în același timp. Astfel, avea:

- forță de muncă în număr considerabil
- forță de muncă școlite
- în general, forță de muncă ascultătoare
- o forță de muncă agricolă de o asemenea mărime încât o parte semnificativă putea fi mutată spre sectorul industrial
- capital acumulat în sectorul privat (mai ales negustori)
- firme cu o oarecare experiență
- în ciuda limitării generale a resurselor naturale o cantitate acceptabilă de surse energetice de bază sub formă de lemn, apă și, într-o oarecare măsură, cărbune sau chiar fier (nisipuri feroase).

Ce îi lipsea era tehnologia și întreprinzătorii.

Deficitul de tehnologie, incluzând atât echipament cât și expertiză, a fost repede compensat. Aceasta s-a făcut în mare parte prin importarea de echipament străin, angajarea de numeroși consilieri tehnici occidentali și trimiterea japonezilor la studii în străinătate. Japonia pierduse trenul Revoluției Industriale, dar pe de altă parte profitase de pe urma faptului că se dezvoltase târziu. Putuse astfel utiliza tehnologie de ultimă oră la care alte națiuni ajunseseră numai după un secol sau chiar mai mult de încercări și eșecuri costisitoare.

Cât despre spiritul întreprinzător, acesta nu putea categoric fi lăsat străinilor. Trebuia să fie poporul japonez acela care fonda și

deținea măcar principalele industrii moderne. În general, casele comerciale din perioada Tokugawa nu doreau prea mult să se aventureze în a se lansa în industrii moderne, pe care le considerau prea riscante. Mitsui și Sumitomo erau, de fapt, singurele case care făcuseră asta. De fapt, în majoritatea cazurilor inițiativa

O istorie a Japoniei

antreprenorială era luată fie de guvernul însuși sau de aceeași "clasă" de samurai de rang mai mic - asociații țărănești în marea parte a cazurilor - care forma guvernul.

Cei mai bine cunoscuți antreprenori din Japonia Meiji, Iwasaki Yataro (1835-85) fondatorul Mitsubishi și Shibusawa Eiichi (1840-1931) fondatorul țesătoriei Osaka, precum și o duzină de alte companii proveneau din acest gen de samurai țărani. Ambii reprezentau principiul de "ajută-te singur" în acțiune. Shibusawa mai ales era favoritul guvernului pentru că spunea adesea că succesul în afaceri trebuie obținut pentru binele națiunii și al individului. Era exact "muzica" pe care guvernul dorea să o asculte. Filantropismul său, manifestat prin fondarea de școli și cămine pentru bătrâni i-au câștigat, de asemenea, popularitate la public. A contribuit semnificativ la îndepărtarea stigmei ce marca îndeletnicirea de a face bani în perioada Tokunawa. Guvernul îi era din nou recunoscător și pentru asta, căci o asemenea etichetă s-ar fi dovedit o problemă pentru dezvoltarea cu succes a Japoniei.

Totuși, mai ales în anii de început, guvernul s-a arătat dezamăgit de lipsa de antreprenori particulari. A trebuit astfel să fondeze singur multe întreprinderi, în speranța că acestea vor servi drept modele reușite pentru ce aveau să fie urmate de industria privată. În practică însă rezultatele au fost adesea slabe și puțin inspirante. Transportul feroviar a fost o reușită și în timp ce în decada 1870 aproape tot ce se construia ca linie ferată aparținuse guvernului, în 1890 cam 75 la sută era realizat de sectorul privat. Pe de altă parte, inițiativele guvernului în industria textilă s-au dovedit un răsunător fiasco. Din fericire, în schimb, țesătoria Osaka, construită și deținută în privat de Shibusawa a fost un model de succes. În timpul anilor 1870, guvernul a clădit fabrici în industrii precum muniția, cărămida, cimentul și sticla și a preluat o serie de mine și șantiere navale.

În ciuda speranțelor și eforturilor guvernului economia nu a dus-o

prea bine în primii ani ai perioadei Meiji, iar națiunea s-a găsit confruntată cu o criză la sfârșitul anilor 1870. Cauzele au inclus nu numai slaba performanță a unor întreprinderi ale guvernului, dar și cheltuiala considerabilă pentru plata consilierilor străini, a foștilor daimyo și samurai, precum și costurile Rebeliunii Satsuma din 1877 și o relativă lipsă de valută care să mențină moneda fiduciară. A

izbucnit o inflație vertiginoasă. De exemplu, prețurile la orez s-au dublat între 1877 și 1880.

În chip de contramăsură, guvernul a anunțat în 1880 vânzarea industriilor nestategice pe care le deținea. Și-au făcut apariția prea puțini doritori și până la urmă guvernul a trebuit să scape de ele sub prețul de cost - în unele cazuri chiar sub 10 la sută din valoarea lor de cost.⁶⁷ Adesea vânzările aveau loc spontan, fără licitație, mergând spre oameni cu care guvernul întreținea deja legături și pe care îi considera serioși. Aceștia se simțeau, desigur, obligați guvernului, ceea ce cimentea și mai mult relația existentă între guvern și interesele marilor afaceriști. Vânzarea ducea astfel la concentrarea unei bune părți din industrie în mâinile unui mic număr de organizații din ce în ce mai puternice - mai târziu cunoscute sub numele puțin măgulitor de zaibatsu sau "clici financiară".

Alte contramăsuri includeau fondarea unei bănci centrale (Banca Japoniei, 1882) și a unui surplus bugetar care avea să genereze rezervele de valută. Măsurile austere au cauzat unele dificultăți în sectorul agricol mai ales, dar, pe de altă parte așa s-a ajuns la transferarea unei bune părți din forța de muncă în mai modernul sector industrial. În 1886, Japonia avea un sistem financiar stabil, cu dobânzi mici și o economie ce progresa. Din acel moment, produsul intern brut (PIB) avea să crească în medie constant cu peste 3 la sută pe an până la sfârșitul perioadei Meiji. Exporturile, pe care guvernul era dornic să se promoveze, sporeau și ele neîncetat, ridicându-se de la 6-7 la sută din PIB pe la sfârșitul anilor 1880 spre aproape 20 la sută la terminarea perioadei Meiji.⁶⁸

În ciuda progresului industrializării, pe ansamblu economia Meiji era dominată de agricultură, care ocupa mai mult de jumătate din forța de muncă în întreaga perioadă. Cu toate acestea, valoarea agriculturii ca parte din produsul intern brut (PIB) a scăzut continuu, de la 42 la sută în 1885 la 31 la sută la sfârșitul perioadei

Meiji. În schimb, proporția reprezentată de sectorul manufacturier în aceeași perioadă a fost mai mare decât dublă, de la 7 la 16 la sută.⁶⁹

În cadrul acestui din urmă sector, industria ușoară a textilelor era deosebit de importantă. Guvernul promova producția textilă ca mod de diminuare a importurilor, adesea încurajând potențialii

O istorie a Japoniei

antreprenori prin furnizarea de echipamente ieftine. Proprietarii de țesătorii se foloseau de mână de lucru feminină ieftină și își stabileau sediile în centre rurale. Asta însemna costuri de construcție mici și acces facil la muncitorii agricoli locali care doreau o a doua slujbă convenabilă. Producția textilă s-a mărit de la aproape 25 la sută din total producției manufacturate în 1880 la 40 la sută în următorii 20 de ani.⁷⁰ Într-o analiză a fabricilor neguvernamentale din 1884 se arată că 61 la sută erau ocupate în textile.⁷¹

În timpul ultimei perioade Meiji, bunurile electrice au devenit o altă importantă industrie manufacturieră. Deși nu era încurajată proprietatea străină, companiile japoneze din domeniu au format societăți mixte cu cele occidentale pentru a pune mâna pe tehnologia vestică. Binecunoscutul gigant de azi, NEC (Nippon Electric Company) a fost fondat în 1899 ca o firmă mixtă dintre o companie americană, Western Electric și un agent japonez. Un alt gigant, Toshiba, a pornit ca firmă mixtă la începutul anilor 1900, fiind compusă din General Electric din America și două companii japoneze, Tokyo Electric și Shibaura Electric (parte din grupul Mitsui).⁷²

În anii 1870, Japonia era în bună parte un importator de produse manufacturate (91 la sută din totalitatea importurilor, din care majoritatea erau textile) și exportator de produse primare (inclusiv mătase brută, 42 la sută din exporturile totale). Spre începutul primului război mondial, chiar după terminarea perioadei Meiji, cifrele s-au inversat. Atunci, mai bine de 50 la sută din importurile totale erau produse primare și aproape 90 la sută din exporturile totale⁷³ erau bunuri manufacturate (din care mai bine de jumătate textile). Japonia a avut atât de mult succes cu industria textilă a bumbacului ca mijloc de a substitui exporturile încât spre sfârșitul perioadei putea exporta produsul, deși bumbacul crescut în Japonia era de slabă calitate, iar bumbacul brut trebuia importat. Important era că se adăuga valoare în Japonia care devenise o națiune producătoare.

Și industria grea s-a dezvoltat cu putere spre sfârșitul perioadei, parțial în pas cu campaniile militare ale țării. Industria șantierelor navale, cu importanță strategică, a fost stimulată viguros în ultimii cincisprezece ani ai perioadei Meiji. De la mijlocul anilor 1890

guvernul a început să subvenționeze din greu cumpărarea de vapoare din oțel și fier făcute în Japonia. În timpul acelei perioade de 15 ani, navlositul și construcția de nave au primit cam 75 la sută din toate subvențiile guvernamentale.⁷⁴ Industria siderurgică - care, precum textilele din bumbac, se baza puternic pe materie primă importată - a fost puternic stimulată de fondarea de către guvern a uzinelor Yawata în Kyusho de nord, 1901. Uzina avea să asigure mai bine de jumătate din producția siderurgică internă până în anii 1930.

Pe parcursul perioadei Meiji guvernul a avut un important rol de îndrumător în economie, dezvoltând și păstrând relații cu lumea afacerilor, și oferind asistență în anumite domenii prioritare, unor companii favorite. Natura exactă a aceluși rol pentru perioada Meiji, ca și pentru perioada actuală⁷⁵, este subiect de dezbatere intensă. Diriguitul guvernului poate să nu fi fost întotdeauna foarte folositor, deoarece, în mod sigur, s-au făcut greșeli și nu s-a arătat mereu consecvență. Deși țintele fuseseră stabilite calea de a le atinge a fost adesea departe de-a fi netedă. Totuși, un lucru era sigur - guvernul nu dorea să lase dezvoltarea economică doar pe seama forțelor pieței. Lucrul este încă valabil.

4.7 O ERĂ SE SFÂRȘEȘTE

Împăratul Mutsuhito s-a stins de diabet la 30 iulie 1912. Murind, a primit numele perioadei dinamice căreia i-a fost martor, epoca "guvernării luminate". "Miturile moderne" ale Japoniei i-au acordat împăratului un rol central în prosperitatea națiunii, deși în practică este sub semnul întrebării cât de mult a fost personal implicat în realizările epocii.⁷⁶

Totuși, ca simbol al epocii a fost plâns la trecerea în neființă. În ziua înmormântării sale, 13 septembrie, generalul Nogi Maresuke (1849-1912) și-a străpuns pântecul în maniera tradițională a samurailor, junshi (ca urmare a morții stăpânului). Și soția, Shizuko (1858-

1912) s-a sinucis, urmându-și domnul. Junshi fusese interzis de ceva timp și actul lui Nogi a fost criticat drept anacronic, dar în general publicul a fost mișcat de această supremă demonstrație de

O istorie a Japoniei

spirit samurai. După cum remarca scriitorul Tayama Katai (1872-1930) în memoriile sale, același spirit fusese evidențiat și de aceia care își dăduseră viața în bătlia pentru țară, dorind ca Japonia să ajungă marea națiune care era acum. 77

Nici împăratul Meiji nici realizările Japoniei Meiji nu au stârnit admirația tuturor. Rar se întâmpla - fiind o infracțiune ce se pedepsea cu moartea - ca împăratul să fie criticat personal. Într-un faimos poem din 1904, cu ocazia războiului ruso-japonez poeta Yosano Akiko (1878-1942) îl criticase public pentru lașitatea de a nu fi mers el însuși la război. 78

Marea parte a criticilor nu erau adresate împăratului personal, ci lua forma de rezerve exprimate la adresa a cea ce se realizase în numele său. Cel mai cunoscut romancier Meiji, Natsume Soseki (1867-1916) considera că occidentalizarea introdusese un tip rece de egoism și generase indivizi singuratici, alienați de rădăcini și neam. Mai credea că schimbările avuseseră loc într-un ritm prea frenetic pentru a putea fi absorbite cum trebuie. Într-o lucrare din 1909, Sore Kara (și atunci) când Japonia se găsea, fără doar și poate, într-un punct culminant al prestigiului său internațional acesta scrisese: 79

"Priviți la Japonia...încearcă să-și forțeze drumul printre puterile mondiale...Este ca broasca ce se străduiește să devină la fel de mare precum vaca. Desigur că în curând va crăpa. Aceasta strădanie ne afectează pe tine și pe mine și pe oricine altcineva. Din cauza presiunii competiției cu occidentul, japonezii nu mai au timp să se relaxeze.. .Nu-i de mirare că toți sunt nervoși.. .Nu se gândesc la nimic altceva decât la ei înșiși și la nevoile lor imediate. Uitați-vă oriunde în Japonia și nu veți găsi nici un colțișor luminat de speranță. Peste tot este numai întuneric."

O figură mai puțin populară ar fi putut să se trezească dusă în fața autorităților pentru astfel de vederi. Cineva mai bine informat

despre lunga istorie a interesului de sine japonez nu și-ar fi format astfel de păreri din capul locului.

Era însă de înțeles ca o epocă de astfel de schimbări masive să aducă după sine un grad de nesiguranță, dezorientare, anxietate și un

sentiment de neajutorare, de a fi prins în ceva peste putință de controlat. Nu era neobișnuită autoparodierea modernizării japoneze copiate după occident. Multe cântece populare ale zilei conțineau acest sentiment negativ.⁸⁰ Și este clar că publicul era gata să exprime nemulțumire cu privire la eșecul guvernului de a câștiga compensații adecvate în urma unor succese militare sau de a progresa mai mult în ceea ce privește anularea tratatelor inegale. O astfel de stare sugerează tensiune și frustrare, dar în același timp și o intensă mândrie națională.

În ciuda unor rezerve și a unui pesimism de neconfundat, mândria națională și optimismul reprezentau concepția primordială spre sfârșitul epocii. Tayama Katai mustea pur și simplu de mândrie națională atunci când, la moartea împăratului a trecut în revistă realizările perioadei Meiji. ⁸¹

"Cine nu ar fi mișcat până la lacrimi de ilustra viață a Majestății sale, împăratul Meiji, „Mutsuhito cel mare", Domnul Restaurației, care în ciuda faptului că a crescut în condiții vitrege a reușit să treacă peste toate felurile de obstacole și pericole pentru a conduce Japonia spre stadiul de națiune internațională nemaipomenită la care a ajuns astăzi? ...Am participat în războiul cu Rusia ca membru al unității de fotografi. Am urmărit o etalare teribilă a puterii auguste și virtuozitate a împăratului care se întindea până departe. Pur și simplu am sărit de bucurie când am văzut steagul Soarelui Răsare fâlfâind deasupra fortărețelor inamice la Chin-chou și Nanshan și mi-am dat seama că sângele din venele mele este sânge japonez. Ideologic sunt un liber cugetător, dar spiritul meu este cel al unui japonez naționalist... Iar acum, dragul, multiubitul, grațiosul împărat Meiji, sprijinul și forța noastră, a murit!"

Oricât de divini ar fi ei și împărații mor. Întrebarea era ce se va alege de națiune? Avea ea să se mulțumească cu ce realizase și să intre într-o fază de consolidare? Sau avea broasca din povestea lui

Soseki să continue să se umfle până avea să plesnească în cele din urmă?

REZUMATUL PĂRȚII A PATRA

Japonia a intrat în perioada Meiji într-o stare de nesiguranță remarcabilă. Nu era clar dacă restaurația imperială urma să aibă succes, nici chiar dacă străinii aveau să încerce să cucerească țara. Din fericire, aceștia nu s-au arătat interesați de o invazie, cel puțin pentru moment, iar băiatul-împărat nu a reprezentat o problemă. Tinerii samurai care au condus lovitura de stat în numele său au fost în stare să-și consolideze controlul asupra guvernului și să aducă o oarecare stabilitate țării dincolo de orice fel de schimbări.

Scopul lor era să construiască o națiune puternică care să fie egala sau poate chiar să întreacă Occidentul. Pentru început era important ca puterile vestice să fie făcute să ia Japonia în serios, cel puțin pentru a-și potoli gândurile de colonizare, iar pentru țară să anuleze tratatele umilitoare din perioada Tokugawa târzie. Asta însemna modernizare, care la rîndu-i implica o mare parte de occidentalizare - proces care nu numai că va duce la câștigarea recunoașterii de către vest, dacă se făcea așa cum trebuie, dar va permite Japoniei să adopte părțile tari ale puterilor occidentale pentru a se simți mai puternică și mai competitivă.

Nu era numai o chestiune de a învăța de la vest totuși, căci în unele cazuri acești fondatori de națiune moderni par să fi studiat cu băgare de seamă politicile utile din propriul trecut al Japoniei.

Reformele timpurii adoptate de noul guvern au inclus reamplasarea capitalei imperiale cu scopul de a centraliza puterea și, cu același țel, naționalizarea domeniilor feudale pentru a le înlocui cu prefecturi. Sistemul de clase feudal restrictiv a fost abolit, inclusiv clasa samurailor din care proveneau chiar conducătorii guvernului. Aceasta a stârnit o oarecare nemulțumire care s-a acutizat în rebeliunea Satsuma din 1877. În același timp, înlocuirea tradiționaliștilor samurai ca rezultat al rebeliunii a facilitat modernizarea conform liniilor occidentale.

Pentru a câștiga recunoașterea puterilor vestice era deosebit de

important să se urmeze un număr de căi potențial riscante. Acestea includeau receptivitate la creștinism, adoptarea instituțiilor economice și politice occidentale și demonstrații de forță militară.

Deschiderea națiunii spre creștinism s-a dovedit o problemă mai puțin de temut decât s-a crezut pentru că, pur și simplu nu îi atrăgea pe marea parte a japonezilor, chiar dacă intrau în contact cu acesta, în economie, cu ajutorul consilierilor și tehnologiei occidentale și cu un guvern în stil japonez la conducere, Japonia a fost în stare să profite de pe urma propriilor atuuri și să devină o mare putere economică într-o perioadă de timp foarte scurtă. Spre sfârșitul perioadei se încetățenise ca o națiune producătoare cu un sector al industriei grele în plin avânt.

Occidentalizarea politică s-a dovedit mai dificilă și a trebuit urmată cu mare prudență. S-au făcut reforme dându-se semnale externe extreme de democrație, mai ales prin stabilirea unei noi constituții și a unui parlament, toate acestea punctate de opriri și poticniri. Cabinetul oligarhilor a rămas "transcendental", făcând legea după capul său, iar libertățile erau limitate. Indivizii entuziasmați de ideile vestice de autoajutorare și supraviețuirea celor mai adaptați au fost încurajați să obțină prosperitatea nu numai pentru sine, dar și pentru cauza mai mare a țării. Prin îndoctrinare bazată pe noțiunile de împărat și stat, materializându-se în Edictul imperial despre educație și texte școlare, autoajutorarea a devenit cheia succesului național, energiile populației proaspăt eliberate și oarecum dezorientate fiind îndreptate și canalizate spre scopuri naționale.

Din punct de vedere militar Japoniei a învățat rapid cum să lupte în stil occidental cu arme moderne și ce înseamnă o armată recrutată. După o ocazie fericită de a se antrena luptând împotriva propriilor samurai nemulțumiți în Rebeliunea Satsuma, Japonia a înfrânt o Chină slăbită și apoi o Rusie într-o poziție stânjenitoare. Teritoriile câștigate direct sau indirect prin aceste victorii, mai ales Coreea, au reprezentat pietre de hotar pe drumul construirii imperiului.

Modernizarea Japoniei nu a fost întotdeauna lină. S-au succedat

mai multe evenimente neplănuite, au avut loc multe încercări greșite, iar șansa a jucat un rol mai mare decât le-ar fi plăcut liderilor națiunii. Aceștia au împrumutat, improvizat, studiat și plănuit cum s-au priceput mai bine și au fost ajutați de noroc și pură hotărâre de a reuși. Nu toți indivizii ce făceau parte din națiune erau

O istorie a Japoniei

mulțumiți sau mândri, dar majoritatea totuși da, iar dacă a reuși se măsura în termeni de a fi recunoscut ca o putere de tip vestic consolidată, cu o colonie sau două, atunci Japonia reușise.

Principalele realizări pe calea succesului sunt prezentate succint în tabelul 4.1

Tabelul 4. 1 Evenimente cheie din perioada Meiji

Evenimentul

perioada

Domnia imperială restabilită în teorie, în

practică domneau însă oligarhii

Sfârșitul anilor 1860

Principalele reforme timpurii puse în practică,

cum ar fi naționalizarea pământului și abolirea claselor feudale
Occidentalizarea societății și economiei cu sprijinul consilierilor
vestici

Sfârșitul anilor 1869-începutul anilor 1870

începutul anilor 1870

Ideologia "ajută-te singur" devine puternică Anii 1870-1880

Idei de "libertate și drepturi ale omului"

Guvernul vinde industriile industrialștilor

particulari

Formarea partidelor politice

Realizările individuale direcționate spre

scopuri naționale, în deosebi prin intermediul
educației și mai ales avându-1 pe împărat
în centrul tuturor acțiunilor

Proclamarea constituției, convocarea
parlamentului

Apariția Edictului imperial despre educație

Se dezvoltă industria grea, Japonia devine
o națiune producătoare

Războiul chino-japonez, victoria Japoniei

Japonia obține revizuirea tratatelor
inegale și recunoașterea de către puterile
occidentale

Alianța anglo-japoneză

Războiul ruso-japonez, Japonia victorioasă

Japonia anexează Coreea

Represiunea socialismului prin

Incidentul înaltei trădări

Anii 1870-1880

începutul anilor!880 începutul anilor 1880

De la începutul anilor 1880

1889-90 1890

De la începutul anilor 1890 1894-5

La mijlocul anilor 1890

1902

1904-5

1910

1910-11

Perioada Meiji a dat la iveală multe valori și practici de mare relevanță pentru Japonia zilelor noastre, în același timp arătând o continuitate cu trecutul țării. Toate acestea sunt rezumate în tabelul 4.2, conținând o listă destul de lungă.

Tabelul 4.2 Valorile și practicile principale din perioada Meiji

- incorporarea punctelor tari ale unui pericol potențial
 - abilitatea de a amesteca noul cu vechiul, localul cu străinul
 - "japonizarea" multor elemente străine
 - pragmatismul
 - "libertatea cu limite"
 - distincția dintre autoritatea formală și cea efectivă
 - distincția dintre forma exterioară și substanța interioară
 - voința de a învăța
 - hotărârea de a reuși
 - urmărirea țelului
 - confucianism (în stil japonez)
 - idealizarea valorilor familiei
 - întărirea naționalismului renașterea respectului față de împărat
- dezaprobarea față de inflexibilitatea religioasă de tip creștin
- istețimea economică
- tendința răspândită de a fi ghidat de autorități chiar și în căutarea unor

scopuri personale

neîncrederea în socialism

controlul concepțiilor despre lume prin propagandă și educație

În mai puțin de jumătate de secol Japonia a evoluat de la a fi practic ignorată de Occident, care o considera o țară nebuloasă și cam înapoiată, până la a fi recunoscută ca o putere importantă. Se poate spune că a fost cea mai mare realizare a vreunei națiuni în istoria lumii.

PARTEA A CINCEA

Excesele de ambiție: războiul din Pacific și evenimentele conexe

5.1 FRAGILA DEMOCRAȚIE TAISHO (1912-26)

Atunci când fiul împăratului Meiji, Yoshihito (1879-1926) s-a urcat pe tron, în 1912, lucrurile mergeau bine pentru Japonia. Numele de bun augur Taisho, însemnând "Marea Justețe", a fost ales pentru a marca noua eră. Sugera încredere în sine ca putere mondială, făgăduind înțelepciune și dreptate.

Totuși, pentru Yoshihito personal lucrurile nu păreau la fel de promițătoare. Existau tot mai multe îndoieli privind capacitatea sa mentală și fizică. Acestea erau atribuite, în genere, meningitei de imediat după naștere, dar el avea acum peste treizeci, iar efectele unei asemenea boli ar fi fost, în mod normal, de mult anihilate. Aproape sigur, era vorba de o altă disfuncție - probabil mai stânjenitoare - care îl necăjea acum. Doctorii l-au declarat apt de a se sui pe tron, dar curând starea de sănătate i s-a deteriorat apreciabil. În decurs de trei ani a devenit incapabil de-a merge sau de-a vorbi normal. Situația neplăcută s-a perpetuat câțiva ani, până ce fiul său Hirohito (1901-89) a preluat regența în noiembrie 1921.

Domnia nesigură a lui Yoshihito a început cu o criză politică. Spre sfârșitul lui 1912 cabinetul Saionji a refuzat să acorde armatei, dornică de expansiune, divizii suplimentare. Ministrul armatei a demisionat și armata a refuzat să-1 înlocuiască, provocând căderea cabinetului. Abordat de Yamagata și alți oligarhi, Katsura Taro a acceptat să formeze un al treilea cabinet. Cu toate acestea, el era o alegere nepopulară pentru public și pentru partidele politice, care îl percepeau ca pe un simbol al autoritarismului oligarhic. Principalele partide includeau nu numai pe (Rikken)Seiyukai dar și nou formatul (Rikken)Kokuminto (Partidul Naționalist Constituțional). Aceste două partide au inițiat Mișcarea de Protecție a Guvernului

Constituțional (Kensei Yogo Undo), care a atras multe mii de susținători din public.

Aceste două partide au inițiat de asemenea o mișcare de neîncredere împotriva lui Katsura, care a răspuns convingându-l pe noul împărat să ordone retragerea mișcării. Ordinul împăratului a fost ignorat - dovadă a extraordinar de joasei stime de care se bucura. Numai decît, în ianuarie 1913, mii de demonstranți furioși au înconjurat clădirea Dietei, obligându-l pe Katsura să demisioneze după mai puțin de două luni de guvernare. A fost prima dată în istoria Japoniei cînd vocea poporului a ajutat la căderea unui

guvern.

Omul care i-a urmat lui Katsura ca prim ministru, amiralul Yamamoto Gonbei (1852-1933), era politic neutru, arătîndu-se favorabil partidelor politice. Acestea și-au întărit în mod gradat reprezentarea în cabinet, dar nu se putea spune că politica partinică se împămîntenise. Bătrînul Okuma Shigenobu, care i-a urmat lui Yamamoto în 1914, posibil să fi fost membru de partid în trecut, dar la acea dată se afla sub influența oligarhilor. La rîndul său, el a fost urmat în 1916 de Terauchi Masatake (1852-1919), care a fost un ferm opozant al politicii de partid și un prim ministru nepopular.

Primul cabinet cu adevărat dominat de partide a fost cel al lui Hara Takashi (1856-1921, de asemenea Kei) din partidul Seiyukai, care l-a urmat pe Terauchi în 1918. Totuși, el nu era în mod necesar reprezentantul ideal al democrației. Deși larg cunoscut ca politicianul omului de rînd, acesta provenea, de fapt, din rîndul samurailor de rang înalt și avea relații foarte bune. Devenise prim ministru numai după ce fusese îndelung cercetat și aprobat de oligarhi. Era printre primii exponenți ai politicii de cîștigare a alegătorilor locali prin alocarea de fonduri pentru diverse proiecte

în zonă și nu se dădea în lături de la a recurge la metode nedemocratice, cum ar fi folosirea de bățauși profesioniști pentru a-și intimida fizic oponenții.¹ După asasinarea sa în 1921 a fost urmat de mai multe cabinete nepartinice.

Acesta a fost genul de politică practicat în perioada Taisho. La fel ca și în perioada Meiji, democrația și liberalismul au făcut unele progrese, dar constant contrate și ținute în frâu prin autoritarism și

renresmne.

O istorie a Japoniei

Pe de o parte Minobe Tatsukichi (1873-1948), un influent profesor de drept de la Universitatea Tokyo, propovăduia constituționalismul democratic. Și-a promovat și părerea că împăratul reprezintă un organ al statului, spre deosebire de natura absolută a autorității imperiale vehiculată de guvernul din perioada Meiji. Pe de altă parte, un alt profesor de drept de la Universitatea din Tokyo, Uesugi Shinkichi (1878-1929) susținea că împăratul este de natură absolută.

Acesta era, de fapt, controversa. În 1925 a fost votată o Lege de menținere a păcii de natură represivă, care stabilea că este o infracțiune să susții schimbările fundamentale ale structurii politice naționale. În același an, totuși, s-a extins dreptul de a vota la toți bărbații de 25 de ani și peste. Ca într-un joc de lumini și umbre.

Unul dintre cele mai întunecate momenet din Japonia lui Taisho a fost în septembrie 1923, după una dintre cele mai dezastruoase calamități naturale, Marele Cutremur de la Tokyo. Acesta a ucis 100.000 de oameni și s-a soldat cu nenumărați răniți. Mai bine de trei milioane de persoane și-au pierdut căminele, majoritatea în incendiile care au urmat, mai degrabă decât în cutremurul propriu-zis. Foarte rapid s-au răspândit zvonuri cum că responsabili de multe focuri erau cetățenii coreeni. S-a mai spus că s-ar fi făcut vinovați și de faptul că ar fi profitat de ocazie pentru a jefui și a-i năpăstui și mai mult pe japonezi, otrăvind-le fântânile și așa mai departe. Unii japonezi credeau chiar că din cauza coreenilor care îi supăraseră pe zei prin prezența lor pe pământ japonez avusese loc și cutremurul. În starea de nelegiuire imediat următoare calamității (de fapt, se declarase legea marțială) aproape 6.000 de coreeni au fost uciși de japonezi care au luat dreptatea în propriile mâini.² Membri anti-coreeni ai publicului nu erau singurii care să profite de debandadă: poliția militară a ucis un număr de radicali și pe cei asociați cu ei, inclusiv anarhistul Osugi Sakae (1885-1923) soția sa și nepotul de șase ani.³

Și pe arena internațională Japonia Taisho avea să treacă și prin rele și prin bune. Uneori aveau loc restrângeri bugetare impuse de guvern asupra cheltuielilor și dezvoltării militare. Au existat și momente când se credea mai degrabă în diplomație decât în puterea militară. Cu precădere în ultimii ani ai perioadei, când Shidehara

Kiiorf) (\ 879.-1951"» a fost nrim ministru Tntnei iAppa âe

expansionism agresiv susținută de aripa militară era departe de a somnola. Primul Război Mondial, în care Japonia a fost nominal implicată ca aliat al Marii Britanii, dar în practică abia de a luat parte, a ocupat neîndoielnic atenția marilor puteri europene. Japonia nu a pierdut momentul, profitând de aceasta. A pus rapid mâna pe teritorii nemțești din peninsula Shantung (Shandong), China, și pe diverse insule proprietate germană din Pacific.

Cea mai extremă acțiune a sa a fost prezentarea celor Douăzeci și unu de cereri Chinei, la începutul lui 1915. Acestea includeau recunoașterea de către China a unor "capete de pod" japoneze, cum ar fi nou achiziționatul teritoriu din Shantung și concesiuni în Mongolia și Manciuria. Apoi numirea de consilieri japonezi în guvernul chinez, în forțele armate și poliție. Practic, toate acestea ar fi pus China sub control japonez. Scandalizată, China a apelat la puterile occidentale, care au fost incapabile să se decidă la vreo acțiune. În cele din urmă, China a fost obligată să semneze sub presiune o versiune revizuită a documentului, din care fuseseră eliminate cererile de numiri japoneze.

Cele Douăzeci și unu de cereri au creat îngrijorare deosebită în Occident, precum și în China, cu privire la motivele Japoniei. Mai ales America a reacționat negativ, iar din acel moment a privit Japonia cu mare suspiciune.⁴

Cu toate acestea, ca membru al aliaților victorioși, Japonia a ocupat un loc semnificativ la Conferința de Pace de la Versailles (Paris) din 1919, având vot egal cu cel al puterilor triumfătoare. La fel s-a întâmplat și la Conferința de la Washington din noiembrie 1921-februarie 1922. Aceasta urmărea realizarea unei noi ordini mondiale mai stabile, concentrându-se mai degrabă asupra acordurilor multilaterale decât bilaterale între națiuni. Una dintre rezoluțiile de la Washington obliga Japonia să cadă de acord asupra limitării numărului de nave japoneze la trei față de cinci americane și cinci britanice. Asta însemna mult mai mult decât Franța și Italia,

cu 1,75 (fiecare), dar tot a nemulțumit pe japonezii de acasă care considerau că trebuie să aibă același statut naval ca și America sau Anglia.

Un sentiment de a fi tratați în mod inegal avea să-i irite în mod constat pe japonezi în perioada interbelică, adesea justificat. În

O istorie a Japoniei

1920, Japonia era unul dintre membrii fondatori ai consiliului Societății Națiunilor. În acest anume aspect de internaționalism venea înaintea Statelor Unite, care nu au fost practic niciodată membru al Societății. Curând, Japonia a fost puternic dezamăgită și supărată că nu reușise nimic în ceea ce privește introducerea clauzei de egalitate rasială în Carta Societății. Asta se datora în mare parte opoziției Australiei, care de mai multe decade pusese în aplicare politica sa de "Australia albă".⁵

Una dintre sursele de nemulțumire pentru japonezi a reprezentat-o un pachet de legi de excludere pe baze rasiste, adoptate de Statele Unite. Mai ales, Legea Emigrării din 1924 care interzicea efectiv emigrarea japonezilor (legând cota de emigranți de o lege a naturalizării din 1870). Emigranți japonezi intraseră în Statele Unite în număr mare încă din anii 1880, mai ales după anexarea Hawaiiului de către Statele Unite în 1897. În preajma Primului război mondial erau mai bine de 100.000 numai în California, care, de un timp, nutrea un sentiment anti-japonez puternic ca rezultat al volumului de emigrări. Restrângerile voluntare nu s-au soldat cu succes, ducând la Legea din 1924 care a fost înăsprită deliberat pentru a acționa asupra japonezilor.⁶ Acest lucru i-a scandalizat pe japonezi și a slăbit considerabil argumentele celor care propovăduiau cooperarea cu Statele Unite în noua ordine mondială încetățenită de tratatele de la Washington.⁷

Japonezii înșiși nu se puteau lăuda a fi modele de virtute dacă venea vorba de atitudini rasiale, după cum arăta tratamentul pe care îl aplicaseră coreenilor. Numai când ei înșiși erau victime efective sau potențiale ale discriminării atunci vorbeau despre egalitate rasială. Totuși, Japonia începuse să priceapă că nu avea să fie tratată egal, până la urmă. Era respectată pentru realizările sale și considerată o putere majoră de comunitatea mondială, dar nu avea niciodată să fie acceptată ca un adevărat egal deoarece populația sa pur și simplu nu era albă. Puteau ei să facă treburile în stil occidental cât poșteau, nu aveau nicidecum să constituie o

națiune albă.⁸ Așa că de ce să se mai deranjeze? Unele lucruri occidentale erau, totuși, folositoare pentru a face din Japonia o națiune puternică și a o menține astfel într-o lume dominată de occidentali. Dar dacă

"treaba" asta incomodă denumită democrație era unul dintre ele sau nu, reprezenta o altă problemă.

5.2 PORNIND CU DIFICULTATE SPRE SHOWA

Hirohito a devenit împărat la moartea tatălui său, pe 25 decembrie 1926. Deși avea numai douăzeci și ceva de ani, ca regent dobândise o experiență considerabilă și călătorise mult în străinătate. Parțial datorită admirației pentru monarhia britanică, parțial datorită influenței lui Minobe Tatsukichi, era dornic să fie monarh constituțional.⁹ Problema aici era că în Constituție lucrurile privitoare la rolul monarhului sunau cam ambiguu.

Nu numai constituționalismul constituia singura influență asupra lui Hirohito. De copil fusese crescut într-o puternică atmosferă militară, întâi datorată generalului Nogi, apoi amiralului Togo. Printre tutorii săi se găseise și naționalistul Sugiura Shigetake (1855-1924). Ca persoană, Hirohito era distant și îndepărtat de popor. Era un rege cu numele, iar în practică un elitist care nu știa aproape nimic despre viața supușilor săi de rând.

Domnia lui Hirohito a primit numele de "Showa", ceea ce însemna "Pace ilustră". De fapt, aproape de la început a fost caracterizată de crize și zbateri atât în țară cât și peste hotare.

Acasă, economia nu prea se prezenta într-o formă bună. Primul război mondial avusese consecințe benefice pentru Japonia, permițându-i să umple goluri pe piață din Asia lăsate de puterile vestice angajate în lupte. În timpul anilor de război, producția industrială crescuse de cinci ori, exporturile mai mult decât se triplaseră, iar economia, în general, crescuse cu aproape 50 la sută.¹⁰ Dată fiind o astfel de situație, Japonia și-a permis să experimenteze noi tehnologii și să diversifice.¹¹ Zaibatsu în special profitaseră de pe urma războiului. După conflagrație prețurile însă se prăbușiseră și se instalase o recesiune de durată. Așa-numita "economie duală" s-a înrăutățit pe măsură ce diferența dintre

giganticele zaibatsu și companiile mai mici se accentua.
Reconstrucția pricinuită de cutremurul din Tokyo din 1923 a reprezentat o mică relaxare, din păcate urmată de criza financiară din 1927 după care un sfert din băncile

O istorie a Japoniei

japoneze au dat faliment. Mătasea încă reprezenta un export de bază, prețurile scăzând totuși la mai bine de jumătate spre sfârșitul anilor 1920. Sectorul rural a fost din nou lovit de o prăbușire similară a prețurilor orezului în 1930, și, în general, sectorul rural a purtat greul depresiunii mondiale care se abătuse și asupra Japoniei. Între 1926 și 1931 veniturile rurale în bani se diminuaseră de la un indice de 100 la 33, ceea ce însemna mai mult de jumătate din scăderea veniturilor urbane.

Populația de la orașe creștea în mod simțitor. Ceea ce reprezenta în sine o sursă de probleme sociale. În 1895 numai 12 la sută din cei atunci 42 de milioane de japonezi trăiau în orașe cu mai mult de 10.000 de locuitori, dar pe la jumătatea anilor 1930 numărul acesta a crescut la 45 la sută din cei 70 de milioane de japonezi.¹² Desigur, nu toți orașenii se bucurau de avere și de o calitate superioară a vieții, dar, în general, exista o discrepantă considerabilă între viața la țară și viața la oraș.¹³ Japonia rurală era caracterizată de un standard de viață mai scăzut și de modele tradiționale, pe când Japonia urbană se bucura măcar de promisiunea de înstărire, a modernității și occidentalizării, simbolizate de moga și mobo (de la "modern girl" și "modern boy"). Cea mai mare nemulțumire domnea în comunitățile rurale. Asta avea să se dovedească spre beneficiul militarilor, ale căror" forțe proveneau cu precădere din sectorul rural și care împărtășeau cu populația de la sate o perspectivă asupra vieții preponderent conservatoare și mai puțin internaționalizată.¹⁴

Militarii și mulți membri ai publicului se vădeau din ce în ce mai înfuriați de evenimentele economice și politice. Exista concepția foarte răspândită că marii afaceriști aveau prea multă influență asupra politicianilor, mergând până la corupție. Chiar și politicianii înșiși acceptau acest punct de vedere. Guvernul Seiyukai din 1927-9 a fost poreclit "cabinetul Mitsui" de către principalul partid de opoziție, Minseit (Rikken), Partidul Constituțional democratic, în mare derivând din Kokuminto. În schimb, guvernul/ Minseito din

1929-1930 a fost poreclit "cabinetul Mitsubishi" de către Seiyukai}5

Mulți acuzau influența occidentală ca fiind principala sursă de corupție, punând laolaltă toate relele occidentale cum ar fi instituțiile parlamentare, marile afaceri, individualismul și stilul de

viață urban relativ liberal.¹⁶ Creștea nemulțumirea cu privire la ce anume realizase Japonia prin adoptarea sistemelor economic și politic vestice, mai ales dat fiind că acestea în mod clar nu reușiseră să stopeze marea depresiune a Occidentului. În schimb, succesul naziștilor în Germania și al fasciștilor în Italia era semn că poate o abordare mai puțin democratică ar fi mai eficientă și chiar și unele națiuni occidentale începuseră să-și dea semn de asta.

Pe măsură ce nemulțumirea și intoleranța față de democrație sporeau, se făceau auzite tot mai multe îndemnuri ale militarilor de a adopta o politică de expansiune teritorială ca soluție pentru toate suferințele Japoniei. Toți ochii se îndreptară spre China. Cum politicienii ezitau, armata a luat problema în mână.

În iunie 1928, elemente extremiste din armata japoneză Kwantung au aruncat în aer în mod deliberat un tren lângă Mukden, ucigându-l pe războinicul Chang Tso-lin (Zhang Zuolin, 1873-1928). Complotiștii au dat vina pe bandiții chinezi, sperând să folosească această justificare pentru a porni o acțiune militară japoneză în zonă. Moderații din armată au făcut ca situația să nu degenereze, iar complotiștii au fost pedepsiți numai de formă. Hirohito l-a certat pe premierul Tanka Giichi (1864-1929) pentru că nu a acționat hotărât, determinându-l să-și dea demisia, dar nici el nu a luat măsuri împotriva complotiștilor.

Tanaka a fost urmat ca prim ministru de Hamaguchi Osachi (1870-1931). Și acesta a fost în curând confruntat cu o criză. La Conferința navală de la Londra din 1930, care intenționa să reînnoiască acordul Conferinței de la Washington asupra limitărilor navale, Hamaguchi nu a reușit să obțină nici o îmbunătățire semnificativă a poziției Japoniei. Lucrul a scandalizat Japonia. Hamaguchi a fost împușcat de un tânăr fanatic de dreapta, murind, în cele din urmă, din cauza rănilor. Peste câțiva ani, Japonia s-a retras din toate acordurile privind limitările navale.

În septembrie 1931 a survenit Incidentul manciurian. Practic, a fost o repetiție a tacticii folosită de armata Kwantung în 1928. O cale ferată de lângă Mukden a fost aruncată în aer de trupe japoneze, chinezii fiind acuzați din nou, în speranța că aceasta va provoca o criză care să permită întărirea poziției japoneze. Acțiunea a fost îndeplinită de un grup de ofițeri de grade mijlocii, conduși de lt.

O istorie a Japoniei

colonelul Ishiwara Kanji (1889-1949), dar de data asta cu aprobarea tacită a unor înalte figuri militare din comandamentul militar.¹⁷

Acum moderații nu au mai avut succes. Spre deosebire de cazul din 1928, intervenția militară japoneză a survenit rapid, la câteva ore, de fapt. Guvernul s-a dovedit incapabil de a o opri. Cabinetul Minseito, condus de succesorul lui Hamaguchi, Wakatsuki Reijiro (1866-1949) și-a dat demisia peste câteva luni din cauza inabilității de a rezolva criza. Wakatsuki a fost urmat de bătrânul Inukai Tsuyoshi (1855-1923) din Seiyukai, care a încercat să-i țină în frâu pe militari, dar a fost asasinat de ofițeri navali de extremă dreapta la câteva luni numai după instalarea sa pe post. Inukai a fost ultimul prim ministru de partid până la cel de-al doilea război mondial.

Se spunea că Hirohito era alarmat de acțiunile armatei din Manciuria și a fost îndemnat să intervină de către fratele său, prințul Chichibu (1902-1953), dar a refuzat să o facă.¹⁸ În ce măsură aproba sau dezaproba acțiunile armatei nu va fi poate niciodată stabilit cu claritate, dar lipsa sa de acțiune precum și tăcerea publică au condus publicul să conchidă că sprijinea acțiunile militarilor în Manciuria. Intervenția militară japoneză în Manciuria a dus curând la stabilirea Republicii Manchukuo (Manshokoku) de către armata Kwantung în martie 1932. Această națiune creată de armată a fost în mod formal recunoscută de guvernul japonez în septembrie al aceluși an și renumită Imperiul Manchuko în martie 1934. Împăratul său a fost faimosul "ultim împărat" al Chinei, domnitorul marionetă Pu'I (Puyi, 1906-1967).

Incidentul manciurian a stârnit reacția Societății Națiunilor. O comisie condusă de Lordul britanic Lytton s-a deplasat în Manciuria în 1932 pentru a investiga. Pe baza raportului său, în februarie 1933, Adunarea Generală a Societății Națiunilor a condamnat acțiunile Japoniei, care s-a retras prompt din Societate.

Practic, acum nu mai era nimic care să-i oprească pe militari, opoziția fiind redusă la tăcere. "Poliția cugetului" era activă, iar uciderea celor ale căror idei nu erau corecte se practica des. Nici împăratul nu părea a reprezenta un obstacol pentru planurile de expansiune ale militarilor. Într-adevăr, militarii și-au asumat obligația de a-1 proteja contra "rău sfătuitoarelor" cu idei greșite, celor care erau prea occidentali și liberali în concepții. Printre

victime s-a numărat și Minobe Tatsukichi ale cărui păreri despre constituționalism i-au atras o condamnare pentru trădare. Multe dintre scrierile sale au fost retrase.

Mișcarea generală de repunere a Japoniei în stare de funcționare a fost adesea tratată ca o încercare de "Restaurație Showa", deși aceasta înseamnă lucruri diferite pentru oameni diferiți. La începutul și jumătatea anilor 1930 mai ales au avut loc o sumă de asasinat și chiar încercări de lovituri de stat pentru cauza acestei restaurații.

Cea mai cunoscută, "Incidentul de la 26 februarie" sau "Incidentul 26-2-36" a avut loc în primele ceasuri ale lui 26 februarie 1936. Cam 1.400 de soldați conduși de subofițeri au năvălit în mai multe clădiri guvernamentale, ucigând și rănind un număr de figuri politice importante și de consilieri imperiali. Scopul lor era instalarea unui guvern militar mai tolerant față de ideile ultranaționaliste. Totuși, nu au primit sprijin deplin, iar gradele superioare militare nutreau păreri diferite față de acțiunea lor. Un factor decisiv care a grăbit deznodământul a fost, spre surprinderea multora, Hirohito. Rebelii se declaraseră credincioși împăratului, dar cauza lor a fost puternic ciuntită de Hirohito care, scandalizat de faptul că-i fuseseră atacați consilierii, a refuzat să aibă de-a face cu ei, insistând să fie judecați ca trădători. Le-a negat până și dreptul de a comite sinuciderea rituală. Liderii rebeli sperau ca procesul să le ofere o platformă pentru ideile lor, dar și asta le-a fost refuzat, fiind judecați în secret. Până la urmă nouăsprezece persoane au fost executate și alte șaptezeci închise. Cu toate acestea, nici unul dintre ofițerii superiori care își arătaseră simpatia în mod deschis nu au fost condamnați.

Incidentul de la 26 februarie a fost un caz rar de intervenție hotărâtă a lui Hirohito și de reprimare a militarilor. În general, în primii ani Showa ai lui Hirohito militarii s-au înstăpânit asupra națiunii pe socoteala guvernării parlamentare. Atitudinea lor agresiv antioccidentală, antiliberală, împărtășită de mulți membri ai publicului nu a constituit un început prea propice al "Păcii

ilustre".

5.3 IDEOLOGIIILE DIN SPATELE EXPANSIONISMULUI

Printre cei executați pentru complicitate în Incidentul de la 26 februarie s-a numărat și naționalistul radical Kita Ikki (1883-1937) un gânditor de frunte al mișcării de restaurație Showa. El dorea o lovitură militară pentru a scăpa Japonia de guvernării săi incompetenți și pentru a-l repune pe împărat într-o relație directă cu poporul. Îl percepea pe acesta ca fiind absolut, dar nu - în mod foarte interesant - de natură divină, ceea ce, probabil, i-a fost fatal. Oricum, Kita credea că monarhul trebuia să suspende constituția și să se elibereze de influența corupătoare a politicienilor și oamenilor de afaceri pentru a duce la dreapta redistribuire a pământului și bunurilor țării. Kita vedea Japonia ca având un destin special de eliberatoare a națiunilor asiatice de sub jugul imperialismului occidental. Odată ce Japonia își revenea la o stare normală de sănătate și vitalitate atunci putea conduce o Asie unită și liberă. Convingerile lui Kita făceau parte dintr-un set de ideologii ale zilei, utile pentru a justifica expansionismul japonez. Cel mai răspândit era conceptul de împărat absolut și divin și ideea unei Japonii care ocupă și controlează Asia pentru a o elibera - o idee specific japoneză de imperialism antiimperialist.¹⁹

Conceptul de împărat absolut și divin datora mult ideologiei din spatele Edictului imperial despre educație din 1890. Aceasta s-a intensificat în anii 1930. A culminat cu Kokutai no Hongi (Principiile cardinale ale națiunii), biblia "sistemului monarhic" (tennosei). Acest document de lungimea unei cărți a fost publicat de Ministerul educației în martie 1937. Folosea terminologie similară Edictului și era pur și simplu intenționat să fie de folos profesorilor și altor persoane care aveau autoritatea de a inculca atitudinile corecte celor din grija lor. În 1937 nu mai puțin de 36 la sută din populație era în grupa de vârstă în care primea educație obligatorie și deci, o țintă foarte propice îndochinării.

Era un document ce făcea apel la emoții și nu la intelect. Plin de inconsecvențe, limbajul său în mod deliberat pocit făcea ca orice analiză să fie ceva peste nivelul majorității cititorilor. În același

timp, un astfel de limbaj îi dădea o aură de vechime și autoritate. Principala sa misiune era să pună accentul pe originea divină a

împăratului și importanța obedienței totale până la sacrificiul de sine în fața voinței acestuia, într-o asemenea măsură încât servirea cu credință a împăratului și a națiunii reprezenta nu numai o datorie, dar, de fapt, obiectul însuși al existenței.²⁰ Textul definește națiunea japoneză după cum urmează:²¹

"șirul neconținut de împărați, primind Oracolul Fondatorului Națiunii, domnește etern asupra Imperiului japonez. Aceasta este entitatea noastră națională eternă și imuabilă. Astfel, bazându-se pe acest principiu, întreg poporul, unit în suflet ca o măreață familie și dând ascultare Voinței Imperiale, scoate în evidență frumoasele virtuți ale loialității și pietății filiale. Iată gloria entității noastre naționale."

împăratul este "o zeitate în carne și oase", un descendent direct al lui Amaterasu, iar a-1 slui nu este numai "o datorie ca atare sau supunere față de autoritate", ci o manifestare "naturală a inimii". Spre deosebire de națiunile vestice ale căror cetățeni reprezintă "conglomerate de indivizi separați" fără "o legătură adâncă între conducător și cetățean care să-i lege", împăratul și supușii săi "provin din aceeași sursă". Relația dintre acesta și supușii săi este cea de simpatie, "ca a unui tată cu copilul său". Este o "legătură naturală," nu una contractuală cum este cea dintre guvernant și cetățeanul occidental. Într-adevăr, Japonia urmează mersul naturii, "natura și omul fiind uniți ca unul". Este, de asemenea caracterizată de armonie, căci armonia "este produsul marilor realizări ale fondării națiunii noastre". Armonia supremă este cea dintre împărat și supușii săi, mai exact "punctul suprem al armoniei se găsește în sacrificiul vieții unui supus pentru împărat" (sublinierea mea). În perioada din urmă "individualismul occidental și raționalismul" au corupt aceste noțiuni și "trebuie să dăm la o parte putregaiul cugetului și întunecarea cunoașterii ce provine din...a fi înălțat cu 'șinele' și redat unei stări de spirit pură și clară." Nu numai pentru binele Japoniei sau chiar și al Asiei, ci al întregii lumi. "Trebuie să facem asta nu numai pentru binele națiunii

noastre, dar pentru binele întregii rase omenești, care se luptă să găsească o ieșire din impasul cu care este confruntat individualismul."22

O istorie a Japoniei

Mulți occidentali care s-au întâlnit cu japonezi în timpul decadei de după Kokutai no Hongi au fost surprinși să constate că nu numai masele, dar și mulți oameni deosebit de inteligenți, din păturile de sus păreau să creadă această 23 propagandă - chiar și cei care ajutaseră la întocmirea ei. E adevărat că spre sfârșitul anilor 1930 toți japonezii mai tineri de 50 de ani fuseseră educați și crescuți într-un mediu controlat, având figura împăratului în centrul existenței ca urmare a Edictului din 1890. Aceasta includea multe persoane în poziții deosebite. Unele dintre ele poate că s-au lăsat cu adevărat mistificați de mit și realitate. Și, fără îndoială, marea parte a maselor era cu adevărat îndoctrinată. În același timp, a pune la îndoială sistemul imperial însemna a-ți risca viața. Și frica a jucat un rol.

Importanța împăratului în ideologia din Japonia dinaintea războiului a făcut ca uneori alte aspecte din Kokutai no Hongi să fie ignorate. Unul dintre acestea era ideea că japonezii sunt "uniți cu natura" și că se bucură de o existență mai pură și mai naturală decât națiunile occidentale corupte de individualism. Cu siguranță, ideii de armonie specială cu natura i s-a acordat o poziție atât de importantă în document din cauza unuia dintre membrii comitetului care au întocmit documentul, Watsuji Tetsuro (1889-1960), un filosof binecunoscut cu un interes deosebit pentru determinismul de mediu. Deși poate că nu aceasta a fost intenția sa cu exactitate, a fost folosită ca încă o justificare a extinderii Japoniei pe continentul asiatic. Japonezii puteau astfel să pretindă că expansiunea lor spre partea continentală a Asiei nu însemna numai aruncarea cătușelor reprezentate de sistemele politice și economice vestice, dar și restabilirea armoniei dintre om și natură.

Armonia naturală cunoscută ca musubi era un termen complex. Combina înțelesuri de "împreunare", "armonie" și "întovărașire" în sensul biblic. Avea conotații de "procreare" și "geneză" și, prin extindere, "vitalitate" și "forță vitală", precum și "puritate veche" asociată cu viață nouă.

Una dintre cele mai clare descrieri de musubi în limba engleză poate fi găsită în lucrarea lui Kawai Tatsuo, *The Goal of Japanese Expansion*, din 1938:24

"În decursul evoluției lor ca o rasă distinctă, japonezii, sub influența mediului natural și climatului lor variat și nemaipomenit au căpătat o pasiune pentru frumusețe și puritate. Trăiau aproape de natură... precum copii ai zeilor, strămoșii noștri au trăit în armonie cu natura, căpătând o perspectivă socială liberală care s-a transformat în idealul de frăție universală. În același timp, percepend în forțele naturii lucrarea unei forțe misterioase, ei au formulat filosofia Musubi... Observând neîntrerupta rotație a anotimpurilor și fericita multiplicare a creaturilor vii, strămoșii noștri au perceput existența unei puteri sau a unui principiu care operează în natură, creând, hrănind și multiplicând toate genurile de lucruri. Au numit această putere Musubi... Istoria națiunii japoneze nu este altceva decât mărturia evoluției credinței lor în natură - armonizarea și identificarea unei rase cu mediul său natural ...Păstrează natura și redescoperă-te! Iată ce spune filosofia Masubi."

Kawai explică cum japonezii vor să readucă spiritul musubi într-o Chină degenerată, spre binele Chinei și al Asiei întregi:25

"Urmând învățătura Musubi, Japonia, împreună cu o Chină renăscută, se va identifica în forța cosmică ce creează și generează viața și va promova procesul acesta nesfârșit spre înfrumusețarea și desăvârșirea modului de viață asiatic. Iată fundamentul politicii japoneze referitoare la China.

Nu toți japonezii mergeau spre asemenea înfloriri filosofice pentru a justifica politica japoneză privitoare la China. Mulți se refereau, simplu, în stil nazist, la nevoia de lebensraum, "spațiu vital", ignorând terenurile încă slab utilizate din Hokkaido. Teoria "spațiului vital" era adesea legată de un argument în mod clar selectiv conform căruia existau numai trei moduri de a ușura presiunea exersată de surplusul de populație: emigrarea, cucerirea de piețe mondiale și expansiunea teritorială. Japoniei se presupunea că nu îi rămăsese altceva de ales decât a treia posibilitate, deoarece vestul, prin legile sale anti-emigrare 26

japoneză și tarifele comerciale pur și simplu blocaseră primele două. Nimeni nu părea pregătit să se gândească la posibilități precum controlul exersat asupra populației, care se dovedise atât de eficient în perioada Tokugawa. O altă justificare mai simplă a fost cea a lui Ishiwara Kanji, cu aceeași faimă ca și Incidentul Manciuria. El dorea- ca ocuparea

O istorie a Japoniei

militară japoneză și reorganizarea Asiei să ofere resurse Japoniei pentru a se pregăti de un Război Final prin care să câștige dominație mondială.²⁷ Această luptă avea să se poarte între Japonia și Statele Unite. Ishiwara a fost influențat de credința călugărului budist medieval Nichiren într-o conflagrație finală de proporții care să pună capăt tuturor războaielor. S-a situat, de asemenea, pe poziția filosofică conform căreia războiul, prin distrugerile cauzate, deschide calea reconstrucției și deci face parte din mersul civilizației. Totuși, în ciuda aerului de filosofie, părerea sa despre viață era subordonată considerațiilor militare, constituind o versiune de militarism pur și simplu. ²⁸

Ishiwara personal nu era prea simpatizat, iar colegii săi²⁹ nu i-au acordat prea mare încredere. Acești factori i-au cam limitat influența. Cu toate acestea, părerile lui despre importanța obținerii de resurse asiatice de către Japonia în vederea unei înfruntări cu Statele Unite câștigau din ce în ce mai mult teren. Pe măsură ce anii 1930 treceau ideea sa de folosire a acțiunii militare pentru a lua controlul Asiei a ajuns să predomină asupra altor păreri pan-asiatice mai puțin agresive.

O astfel de o opinie mai "calmă" aparținea sinologului Tachibana Shiraki (1881-1945). Tachibana credea că Japonia, fiind națiunea cea mai potrivită, trebuia să-și stabilească conducerea culturală și politică asupra Asiei, nu cea militară. Astfel se va crea o entitate asiatică cultural-politică care va contrabalansa dominanța entității occidentale deja stabilite. Din nefericire, pe lângă sugerarea confucianismului și Căii Imperiale ca principii universale conducătoare ale acestei entități asiatice, Tachibana nu a propus alte mijloace specifice de organizare. Tăcerea sa a ușurat calea militarilor spre supremație.

5.4 PREGĂTIRILE PENTRU RĂZBOI

E adevărat că Japonia putea profita mult de pe urma resursele din

partea continentală a Asiei, mai ales acele resurse naturale cu care nu prea era înzestrată. Pe măsură ce dorința de bogății de pe continent căpăta un ton militar din ce în ce mai agresiv, în mod ironic

economic Japonia intra într-o perioadă de refacere. La începutul anilor 1930, Japonia făcuse, fără precedent și cu mult curaj, pasul "Keynesian" de a folosi cheltuielile bugetare deficitare pentru a aduce "reflație" și a pune capăt recesiunii.³⁰ Scosese, apoi, yenul din sfera standardului internațional de aur, ceea ce dusesse la o depreciere cu aproximativ 30 la sută și o creștere în consecință a exporturilor Japoniei, acum mult mai ieftine. În 1936, Japonia era cea mai mare exportatoare din lume de bunuri de bumbac. Reprezenta una dintre națiunile importante care se desprindea de depresiunea mondială. De fapt, în următorii ani după 1930 creșterea economică medie anuală a Japoniei a fost de 5 la sută³¹, iar între 1929 și 1937 PIB a făcut un salt de mai bine de 50 la sută.³²

Revirimentul economic indica faptul că Japonia în anii 1930 avea alte alternative decât expansiunea militară.³³ Problema era dacă dorea să le urmeze. O economie mai puternică însemna și o armată mai puternică, în spiritul sloganului Meiji "o națiune bogată, o armată puternică".

Deși economia părea sănătoasă la nivel național, beneficiile nu ajungeau, însă, la suficienți oameni. Majoritatea populației locuia la țară, angajați în agricultură, iar veniturile rurale și-au revenit foarte încet. La jumătatea anilor 1930 acestea erau la aproape jumătate din ceea ce fuseseră prin anii 1920.³⁴ În ciuda productivității îmbunătățite, agricultura nu se dovedise pur și simplu la fel de eficientă precum producția, căci proporția de forță de muncă reprezenta mai mult decât dublul proporției sale din PIB. În cadrul producției, în ciuda succesului exporturilor cu piese de bumbac, industria textilă pierdea vizibil teren în fața industriei grele cum ar fi cea de mașini.³⁵ Faptul că fabricile de textile erau adesea situate în zone rurale sporea necazurile provincialilor.

Nici muncitorii de la orașe nu o duceau mult mai bine din cauza dualizării sporite a industriei. De la începutul anilor 1930 guvernul promovase în mod deliberat o politică de raționalizare industrială care autoriza cartele în industriile importante. Aceasta le-a fost de

mare folos deja bogatelor și puternicelor zaibatsu pentru a se consolida și mai mult. În 1937 cele două zaibatsu principale, Mitsui și Mitsubishi, dețineau o șeptime din tot capitalul din comerț și industrie.³⁶ Salariul mediu al unui muncitor într-o zaibatsu²¹

O istorie a Japoniei

importantă (mai mult de 5.000 de muncitori) era mai mult decât dublul cel al unuia dintr-o companie mică (sub treizeci de muncitori).

Legătura dintre guvern și zaibatsu nu se apărea întotdeauna ca una de nemărginită încredere. Mulți din guvern credeau că zaibatsu deja consolidate aveau prea multă influență, erau corupte și decadente și dificil de controlat. Preferau să nu vadă adevărul, astfel încât numai câteva din zaibatsu deja solide dominau piața excluzând alte mari companii.³⁸ Acesta este unul dintre principalele motive pentru care guvernul a promovat "noile zaibatsu", precum Nissan și Toyota, active mai ales în zona producerii de vehicule.

Aceste companii din industriile cheie au fost ajutate de un pachet de legi din anii 1930, parțial de inspirație germană. Acestea aproape dădeau afară competiția străină prin restricții asupra valutei și cereri de control managerial japonez pentru a putea căpăta autorizații. Ford era o astfel de amenințare, iar prevederile Legii industriei producătoare de automobile din 1936 au fost antedatate pentru a face ilegală noua uzină Yokohama din 1935. Aceeași lege, prin scutiri de taxe și impozite, venea în ajutorul companiilor care scoteau vehicule militare, punându-le astfel sub control guvernamental. Legi similare au fost votate pentru industrii precum cea a petrolului, oțelului, mașinilor unelte, șantierelor navale și aviației.

În vreme ce guvernul își întetea controlul asupra industriei, la fel proceda și armata cu guvernul. După încercarea eșuată din 26 februarie 1936 s-a format un nou cabinet sub Hirota Koki (1878-1948). Hirota a rămas pe post numai câteva luni, dar s-a arătat foarte receptiv la dorințele armatei. A mărit considerabil bugetul militar, a promovat orientarea industriei grele către un efort de război și a reinstituit principiul dinainte conform căruia numai amiralii și generalii activi puteau fi aleși miniștri ai armatei și marinei.

În noiembrie același an, din nou nesigură cu privire la intențiile sovietice în Asia, Japonia a semnat pactul Anti-Comintern cu Germania. Italia s-a alăturat și ea la scurt timp. Pactul reprezenta, de fapt, un acord de asistență mutuală prin schimb de informații contra inamicului comun, Uniunea Sovietică.

Anul următor Japonia a pornit războiul contra Chinei, în urma Incidentului de pe Podul Marco Polo din 7 iulie 1937. Acesta a

Început atunci când trupe japoneze staționate în mod legal pentru manevre în apropiere de Pekin (Beijing) au pretins că s-a tras asupra lor de către chinezi. Situația, care poate foarte bine să fi fost provocată de japonezi în mod deliberat, 39 a condus la o înclăștare armată locală. Într-o lună aceasta a degenerat într-un război total, deși niciodată declarat.

Chiar dacă ciocnirea inițială a fost accidentală, nu a existat nici o încercare din partea guvernului japonez sau a împăratului de a preveni escaladarea conflictului.⁴⁰ Ba mai mult, noul prim ministru, Konoe Fumimaro (1891-1945) a promovat intens o atitudine războinică față de China. ⁴¹ La rândul său, China, sub un Cian-Kai-și înviorat, nu avea nici o dispoziție să dea înapoi.

Luptele s-au întins spre Shanghai în august, orașul căzând în noiembrie. Japonezii au pornit-o apoi spre capitală, Nanking (Nanjing), care a fost luată în decembrie numai după câteva zile de lupte. Prăbușirea orașului a continuat cu crime, violuri, torturi și jafuri întreprinse de trupele japoneze într-una dintre cele mai faimoase atrocități din lume. Nu se va putea ști niciodată cu certitudine numărul victimelor chineze, stabilit la 340.000 de către chinezi și la numai 30.000 de către japonezi. Ce este sigur e că au fost omorâte mai multe zeci de mii de oameni, mulți dintre ei civili.

Unele dintre atrocitățile din Nanking au fost filmate.⁴² Au existat mărturii pline de remușcări din partea trupelor japoneze implicate în masacru.⁴³ Chiar prințul Mikasa (n. 1915), fratele mai tânăr al împăratului, care a fost încartiruit la Nanking a recunoscut într-un interviu acordat unui ziar popular la mulți ani după masacru că acesta a avut loc.⁴⁴ Totuși, chiar și azi există japonezi, inclusiv în posturi înalte, care neagă masacrul de la Nanking. La fel și toată ideea despre Japonia care s-ar fi comportat vreodată agresiv.

Spre surprinderea japonezilor, chinezii nu au capitulat după Nanking. Lucrurile au intrat într-un punct mort, Japonia marcând

ceva pași înainte, dar prea mici. Conducătorii au început să-și facă griji că această campanie chineză s-ar putea prelungi prea mult, slăbind țara și lăsând-o neajutorată în fața Uniunii Sovietice. Aceste temeri nu erau total nefondate. Sovieticii își exprimaseră în mod deschis sprijinul față de China. Au existat și încleștări serioase militare între Uniunea Sovietică și Japonia la sfârșitul anilor 1930,

O istorie a Japoniei

japonezii ieșind cam "șifonați". Tot aceștia s-au alarmat atunci când Germania a semnat un pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică în august 1939, încălcând spiritul Pactului Anti-Comintern dintre Japonia și Germania.

Japonia s-a simțit trădată de Germania. Încrederea în fostul idol fusese zdruncinată de proclamația deschisă a lui Hitler despre superioritatea rasei ariene și de descrierea japonezilor ca fiind un "popor de categoria a doua".⁴⁶ Mai mulți japonezi se temeau că Germania s-ar putea întoarce asupra Japoniei ca "pericolul galben", în timp ce alte puteri occidentale, precum Statele Unite s-ar putea alătura Germaniei într-o astfel de cauză. Nu s-a descotorosit niciodată de asemenea îndoieli.⁴⁷

Totuși, succesele nemțești din prima perioadă a primului război mondial care a început imediat după septembrie 1939, au sugerat Japoniei că o politică pro Axă (Germania și Italia) ar fi profitabilă. Ca rezultat, Japonia a semnat Pactul tripartit în septembrie 1940. Principalele puncte ale pactului includeau un acord de a veni în sprijinul celorlalte în caz de atac din partea unei puteri ce nu era implicată în războiul din Europa sau în conflictul sino-japonez. Adică Statele Unite ale Americii.

Erau recunoscute interesele Japoniei în Asia. Acestea se bazau pe viziunea unei Sfere de co-prosperitate în Asia de est Mare {Dai Toa Kyoei-Ken), condusă de Japonia. Nu era o imagine prea clară, dar versiunile sale mai idealiste includeau chiar și țări precum Australia și Noua Zeelandă.

Pactul tripartit i-a dat Japoniei încrederea de a își extinde activitățile în interiorul continentului asiatic. Aproape în același timp cu semnarea Pactului la Berlin, trupele japoneze s-au deplasat spre nordul Indochinei franceze. O Franță schilodită le-a opus prea puțină rezistență. Statele Unite au răspuns prin limitarea exporturilor către Japonia de produse cum ar fi combustibil de

avioane, oțel și reziduuri de fier, dar s-au reținut de la orice fel de acțiune militară. Publicul american era deosebit de indignat de acțiunile Japoniei în Asia, ca și de cele ale Germaniei în Europa și de semnarea pactului tripartit, dar, în general, poporul american sprijinea politica oficială de neintervenție a guvernului.⁴⁸

În iunie 1941, Germania a încălcat pactul de neagresiune și i-a atacat pe sovietici. Acum, sovieticii fiind angajați în lupta cu Germania, Japonia s-a simțit asigurată că achizițiile sale din nordul Manciuriei sunt în siguranță. Putea astfel să-și îndrepte atenția spre sud. Japonia dorea mai ales să-și asigure o bază din care să se poată deplasa în Malaysia de vest și Indiile olandeze de est, bogate în resurse. La 21 iulie 1941 a avansat spre sudul Indochinei, deși și-a dat seama că asta avea să stârnească o reacție din partea Statelor Unite.

Replica oficială a americanilor a fost să înghețe bunurile japoneze din America și să impună un embargo cuprinzător asupra bunurilor americane ce mergeau spre Japonia. Acestea includeau neprețuitul petrol. Japonia depindea 90 la sută de petrolul din importuri și mai bine de trei sferturi din acesta venea din Statele Unite.⁴⁹

Neoficial, președintele Franklin Roosevelt a fost imediat de acord cu un plan idealizat de bombardare pe furiș a Japoniei. Planul fusese propus cu șapte luni înainte de Claire Chennault, conducătorul un grup voluntar de piloți americani cu baza în China, cunoscut ca Tigrii zburători. Aceștia erau angajați ca mercenari de către guvernul chinez în lupta contra Japoniei. Chennault dorea mult să recurgă la raiduri strategice bombardând Japonia "pre-emptoriu". Ceruse sprijin mascat de la guvernul american și primise ceva suport financiar, dar nu și aprobarea pentru a-și pune planul în aplicare. În mai 1941, consilierul lui Roosevelt, Lauchlin Currie, a vizitat China și la întoarcere a repus planul pe tapet. Roosevelt și unii dintre membrii mai importanți ai personalului său s-au dovedit entuziasmați de idee, dar au simțit totuși că nu e practică. Cu toate acestea, pe 23 iulie, la o zi după mișcarea spre sud a trupelor japoneze în Indochina, Roosevelt și principalii săi ofițeri militari, cum ar fi amiralii Hart și Turner și-au pus semnăturile pe documentul JB 355 (Seria 691) intitulat "Cereri aviatice ale Guvernului chinez".⁵⁰

Printre alte lucruri, acesta a autorizat folosirea de bombardiere Lockheed-Hudson și Douglas DB-7 (alte avioane urmau să fie puse

la dispoziție mai târziu) pentru următorul scop bine determinat:

O istorie a Japoniei

"Distrugerea fabricilor japoneze pentru a zdruncina producția de muniții și articole de bază pentru menținerea structurii economice a Japoniei."

S-a întâmplat că avioanele au fost pus la dispoziție mai târziu și alte evenimente au survenit înaintea planului și a oricărui raid de bombardare.

Poate că a fost mai bine așa întrucât JB 355 era, practic, condamnat de la început. La aproape 2.000 de kilometri de bazele din China aceste bombardiere lente s-ar fi găsit în afara sferei protejate de escortele lor de avioane de vânătoare și ar fi fost mai mult ca sigur distruse de perfecționatele avioane de vânătoare Mitsubishi Zero. Acest moment de aparentă nebunie, în care militari și conducători politici cu experiență au căzut de acord asupra unui plan atât de fantezist, nu poate fi pus decât pe seama sentimentului de frustrare resimțit în fața comportamentului Japoniei. Desigur, personaje de frunte, precum secretarul de stat Cordell Huli și însuși Roosevelt s-au pronunțat oficial de mai multe ori, dând curs mâniei față de japonezi și dorinței de a le da o lecție.⁵¹

Embargoul asupra petrolului a fost mai eficient decât s-ar fi dovedit JB 355, căci a lăsat Japonia cu foarte puține resurse de petrol. În mod clar, situația nu putea continua așa. La 3 septembrie conducătorii națiunii au decis să pornească război împotriva Statelor Unite dacă situația petrolului nu avea să se rezolve până în octombrie. (Termenul a fost, apoi, extins până în noiembrie.)

În același timp, propunerea de-a ataca Pearl Harbor, făcută în ianuarie de amiralului Yamamoto Isoroku (1884-1943), a fost finalmente aprobată, făcându-se repetiții în Golful Kagoshima din sudul Kyushu. Existau persoane în Japonia care încă sperau că diplomația va prevala, ca de exemplu prim ministrul Konoe (în ciuda spiritului său beligerant față de China), dar Huli mai ales a

rămas tare pe poziție cum că Japonia să-și modifice radical politica înainte de orice fel de concesie. Dorea ca japonezii nu numai să se retragă din Indochina, dar și din China. Konoe a demisionat în octombrie pentru a fi înlocuit de ministrul apărării, generalul Tojo Hideki (1884-1948).

Japonia a făcut ultima concesie la sfârșitul lui noiembrie, căzând de acord să se retragă din sudul Indochinei, dar nu din China. Huli nu a acceptat, dar Japonia nici nu se așteptase să o facă. Sub comanda amiralului Nagumo Chuichi (1887-1944) vasele sale porniseră deja din Kurile spre Hawaii. Era o flotă mare cu o misiune ucigașă, conținând șase port-avioane cu mai bine de 400 de avioane, două nave de război, trei crucișătoare, nouă distrugătoare și mai mult de o duzină de submarine.

Împăratul Hirohito a aprobat formal începutul războiului la 1 decembrie, mai târziu susținând că "în chip de monarh constituțional într-un sistem politic constituțional nu aveam de ales decât să accept hotărârea cabinetului Tojo de a porni războiul."⁵² și mai important, tot el a spus că: "Probabil aș fi încercat să votez contra deciziei de a porni războiul dacă atunci aș fi putut prevedea viitorul" (sublinierile mele).⁵³ Adică, nu s-a găsit chiar în imposibilitatea de a interveni, ci nu a vrut să o facă pentru că atunci credea că rezultatul războiului va fi favorabil Japoniei.

Hirohito și-a închipuit un timp că este posibil să dai o lovitură americanilor și apoi să abordezi o politică de pace. ⁵⁴ Aici părerea lui coincidea cu a majorității. Numai cei mai fanatici japonezi credeau că vor învinge de tot America. Nu era nici măcar practica tradițională japoneză aceea de a te întâlni față în față cu un inamic mai puternic pentru a risca o înfrângere umilitoare. Există însă o acceptare fatalistă a faptului că o confruntare cu America era necesară și majoritatea vedea o posibilitate bună de a ajunge la o remiză onorabilă, cum se întâmplase cu Rusia. Adică, puteau să se lupte cu un dușman mai puternic până la punctul în care acesta se plictisea și părea gata să discute condiții de pace, condiții care ar fi găsit Japonia într-o poziție mai bună decât în 1941⁵⁵. Sau cel puțin așa credeau ei.

5.5 RĂZBOIUL DIN PACIFIC

Prima lovitură japoneză din Războiul din Pacific nu a fost împotriva americanilor la Pearl Harbor, ci împotriva britanicilor în Malaya. Cu aproape 90 de minute înainte de Pearl Harbor aproape 5.000 de

O istorie a Japoniei

trupe japoneze au atacat cu succes o forță britanică din Kota Bharu, în Sultanatul Kelantan.⁵⁶

Japonezii și-au dat seama că, oricum, războiul împotriva Americii înseamnă aproape sigur și război împotriva britanicilor. Aveau nevoie de resursele din Malaya cât de curând pentru a susține efortul de război și știau că nu prea au de ce se teme de britanici. Câteva luni mai devreme, într-una din rarele demonstrații de ajutor german dat Japoniei, un comandant al unui submarin german le-a transmis un raport ultrasecret adresat de statul major britanic ministerului de război.⁵⁷ Raportul afirma că Singapore și alte teritorii britanice din Asia de sud-est nu puteau fi apărate împotriva unui atac japonez, putând să primească foarte puține (sau deloc) întăriri militare. Aflând asta japonezii nu numai că au căpătat siguranța de a ataca pozițiile britanice, dar li s-au risipit și orice fel de rezerve privind angajarea a atât de multe resurse în agresiunea de la Pearl Harbor și a pozițiilor americane.

Pearl Harbor a fost atacat puțin înainte de 8 dimineața la 7 decembrie (ora locală). Prima lovitură a constat într-un val de 183 de bombardiere. Cel de-al doilea val a cuprins 167 de bombardiere și a lovit peste o altă oră. Forțele americane de acolo erau total nepregătite. S-au înregistrat 4.500 de victime (dintre care cam trei sferturi au fost uciși sau dați dispăruți, presupunându-se că au fost omorâți). America a pierdut și patru nave de război, aproximativ 180 de avioane și trei distrugătoare. În pus, patru alte nave de război, optzeci de avioane și trei crucișătoare ușoare au suferit avarii modeste. De partea japoneză, pierderile s-au cifrat la cinci submarine, douăzeci și nouă de avioane și șaiszeci de oameni.

În ciuda faptului că a fost considerabil, efectul loviturii de la Pearl Harbor ar fi putut și ar fi trebuit să fie și mai teribil. Amiralul Nagumo a fost criticat de un număr de colegi de-ai săi pentru că nu a ordonat decât două raiduri aeriene și pentru că nu a reușit să distrugă niște depozite mari de petrol, ateliere, alte mijloace de

reparații, hangare de avioane, nenumărate vapoare și avioane neatinse sau numai parțial lovite.⁵⁸ Din punct de vedere militar, atacul nu a înregistrat succesul pe care ar fi trebuit să-l aibă. Ca și când japonezilor nu le venise să nu creadă că pot avea așa noroc încât să producă atâtea ravagii și atunci s-au retras prematur.

Atacul nu a fost un model de eficiență operativă, dar a fost . suficient pentru a realiza inttarea americanilor în război, imediat și cu vârf și îndesat s-ar putea spune. Neintervenționismul a fost practic neutralizat de indignarea publică față de ceea ce a fost perceput ca o lovitură dată fla spate, lipsită de onoare.

Faptul că japonezii au atacat fgră 0 înștiințare prealabilă a reprezentat pentru mulți o mărturie clară a modului acestora de a face lucrurile pe furiș. Japonezii au pretins că aceasta nu s-a datorat unei omisiuni deliberate din partea lor, ci nepriceperii personalului de la ambasada japoneză dtf Washington, care a făcut ca notificarea să sosească la o oră după atac, în loc de jumătate de oră înainte. Problema a generat o controversă, dar de fapt întreaga chestiune capătă un aer teoretic, gândindu-ne cum a fost ignorată lovitură de la Kelantan. Chiar dacă înștiințarea ar fi sosit la vreme, cu jumătate de oră înainte de Pearl Harbor, tot la 0 oră după Kelantan ar fi fost, iar lovitură asupra acelei localități pur șj simpiu nu a fost anunțată. Cu alte cuvinte, în ciuda negațiilor oficiale japoneze nu încape dubiu că la Pearl Harbor s-a produs un atac deliberat fără nici un fel de prevenire, chestiune considerată ca rușinoasă de mulți dintre proprii conducători militari al Japoniei, inclusiv pilotul de marcă Sakai Saburo.⁵⁹ Pe de alta parte, acest "atac neașteptat" nu ar fi trebuit să constituie nici o surpriză pentru nimeni, dată fiind tactica anterioară folosită de Japonia contra Chinei și Rusiei.

Indiferent de faptul ca Japonia a omis să trimită c* notificare oficială, chestiunea dacă liderii americani au fost sau nu luați prin surprindere este mult mai controversată. La o extremă se situează cei care cred că Pearl Harbor a fost o conspirație a lui Roosevelt și colegilor săi, care știau totul despre atacul iminent, dar l-au permis, - sau chiar l-au încurajat - sacrificând vieți americânești pentru a face Statele Unite să se implice în războiul împotriva Japoniei, aliata Germaniei. La cealaltă extremă se situează cei care susțin că America a fost pur și simplu Prinsă pe picior greșit, din prea multă

complezență. Pot fi aduse dovezi în ambele sensuri și probabil că nu se va ști niciodată care a fost adevărul.⁶⁰

Desigur, au existat, indiscutabil, mai multe avertismente privitoare la atac, inclusiv interceptări de coduri, semnale radar, interceptări și contrainformații furnizate Americii nu numai de proprii

O istorie a Japoniei

agenți, dar și de alte națiuni, precum ar fi olandezii. Întrebarea cheie este cât de mult au fost recunoscute acestea ca atare la vremea respectivă. Pentru că atunci, un atașat naval de la Ambasada americană din Tokyo, de la care te-ai așteptat să fi fost la curent cu ce se întâmplă cu Japonia și cu puterea sa militară, pretindea că "japonezii pot fi făcuți pulbere în 24 de ore".⁶¹ Mulți din marină doreau "să se bată oricând cu mititeii colorați", înainte de Bătălia din Atlantic.⁶² Astfel de atitudini nu favorizau luarea în serios a amenințărilor japoneze și a tuturor semnalelor evidente. Fără doar și poate că a fost vorba și de prea multă încredere în forțele proprii.

Pe de altă parte, este la fel de clar că cei care țineau cu dinadinsul să se lupte, inclusiv câțiva dintre liderii Americii, și-au văzut visul cu ochii prin Pearl Harbor. Japonezii dăduseră o lovitură mai puternică decât se așteptase oricine, dar, finalmente, bătălia se pornise. Oricum ar fi, rămâne faptul că atacul s-a dovedit eficient în anihilarea sentimentului de neintervenționism și aruncarea Americii în războiul contra Germaniei, ajutând astfel Anglia, cum Churchill dorea atât de mult.⁶³ Chiar Roosevelt le-a spus mai târziu lui Churchill și Stalin că dacă nu ar fi fost atacul japonezilor ar fi avut mari dificultăți în a convinge poporul american să intre în război.⁶⁴ Era asta o expresie de mulțumire la atingerea unui scop sau un simplu enunț al unei stări de lucruri? Iată, deci, un exemplu tipic de ambivalență caracterizând aproape tot materialul legat de controversa nesfârșită și complicată a atacului de la Pearl Harbor. Deși fascinantă și relevantă pentru cei interesați de Japonia, această controversă trebuie totuși să rămână numai o problemă a istoricilor politicii americane.

Dinspre partea japonezilor, ei se găseau acum în război cu America. În ciuda criticilor operaționale legate de atacul de la Pearl Harbor, bucuria în Japonia era mare, inclusiv la palatul imperial.⁶⁵ Această bună dispoziție avea să continue printr-o succesiune de succese japoneze marcate în primele stadii ale Bătăliei din Pacific.

La puține ore după Pearl Harbor, forțele aeriene americane au fost puternic zdruncinate de un atac asupra flotei sale aeriene, cantonată în Filipine și reprezentând practic o altă țintă perfectă în imobilismul său. Într-o săptămână sau așa ceva, Thailanda a fost ocupată și s-a predat diplomatic. Modesta flota britanică din Malava

a fost puternic avariata, permițând japonezilor să facă progrese în zonă. Guamul a căzut la 11 decembrie și alte insule din pacific în următoarele două luni. Hong Kong-ul a fost capturat pe 25 decembrie. Borneo s-a predat la 19 ianuarie. La 15 februarie, într-unul dintre cele mai demoralizante momente din istoria militară britanică, Singapore a capitulat fără condiții în urma unui atac terestru neașteptat. Majoritatea britanicilor îl consideraseră de necucerit, posedând cam 70.000 de combatanți, de două ori mai mult decât trupele japoneze care l-au atacat. Spre sfârșitul lui februarie, Sumatra, Timor și Bali căzuseră și ele. Djakarta s-a predat 6 martie, Rangoon în Birmania a urmat la 8 martie și Java la 9 martie. În Filipine, Manila a fost luată la 2 ianuarie 1942, deși Bataan a rezistat până la începutul lui aprilie, iar Insula Corregidor până la 7 mai. În martie, generalul Douglas MacArthur (1880-1964), comandantul american al forțelor din Orientul îndepărtat, părăsise baza din Filipine pentru a merge în Australia cu ordin de la Washington. Faimoasele vorbe "Mă voi întoarce" aveau să devină un slogan de unire al Aliaților în regiunea Pacificului.

Succesele inițiale ale Japoniei s-au datorat parțial faptului că Aliații erau ocupați în Europa, dar mai mult intensității atacurilor. Aliații nu erau pregătiți pentru așa ceva. Mulți împărtășeau comentariul lui Winston Churchill la căderea Singaporei: "Violența, furia, abilitatea și puterea Japoniei au depășit cu mult tot ce crezusem noi."⁶⁶ Occidentalii subestimaseră mult Japonia, inclusiv aliații occidentali ai acesteia. Hitler a fost puternic descumpănit de ușurința cu care japonezii, acești *untermenschen* ("oameni inferiori") înfrânseseră trupe albe, mai ales la Singapore.

Intensitatea japoneză avea, conform celor spuse de ei înșiși, o motivație spirituală.⁶⁸ Credeau că spiritual sunt mai puternici decât molâii de occidentali, moleșiți de materialism și egoism. Erau, apoi, hotărâți de a lupta până la moarte. Printr-o ilustrare specifică, un contraatac aliat în Insulele Aleutine din mai 1943 s-a soldat cu 2.351 de japonezi morți, numai 28 predându-se.⁶⁹

Proporția de morți față de cei care se predaseră, de 84/1 nu era neobișnuită pentru japonezi. A fost chiar întrecută în nordul Birmaniei unde a fost de 120/1. În plus, majoritatea japonezilor luați prizonieri erau fie răniți, fie inconștienți sau oricum nu în deplinătatea capacităților atunci când

O istorie a Japoniei

fuseseră capturați. Ceea ce contrastează puternic cu proporția Aliaților de o moarte la 4 predări⁷², o diferență de câteva sute de ori, deși sporită de capitulările aliate în masă, cum ar fi la Singapore.

Nu toți japonezii erau pregătiți să lupte până la moarte, așa cum arată dări de seamă orale, ulterioare.⁷³ Unii s-au predat, mai ales în ultimele stadii ale războiului, deși la acel punct mulți au simțit dificultatea gestului, de ambele părți fiind luați puțini prizonieri.⁷⁴ Totuși, majoritatea considerau moartea preferabilă predării. Desigur, mulți fuseseră îndoctrinați să creadă că sacrificiul suprem în beneficiul națiunii era cel mai de seamă serviciu în slujba împăratului-zeu, însuși scopul existenței și maxima purificare. Povestiri orale relatează extinderea acestei dorințe de a muri, care pricinuia adesea angoase severe celor împiedicați să moară pentru cauză.⁷⁵ Aliații n-au fost niciodată siguri, până ce războiul nu s-a terminat, că rasa japoneză, în întregime, nu se va autodistruge mai degrabă decât să capituleze, într-o dorință de moarte în masă, cunoscută ca *ichioku gyokusai* ("autodistrugerea sutei de milioane ca un giuvaer").⁷⁶ Mulți japonezi credeau că asemenea luptă până la moarte pentru o cauză, este în onorabila tradiție a samurailor, puțini înțelegând cât de idealizată le era reprezentarea acestei tradiții.

La un nivel mai puțin glorios, multor japonezi li se sugera că în caz de capturare vor fi torturați cu brutalitate de către inamic și că moartea ar fi mai puțin dureroasă. Chiar cei care neinfluențați de îndoctrinare sau de avertismentele privind tortura, preferau totuși moartea, deoarece credeau că predarea i-ar umple de rușine și victimiza pe ei și familiile lor, mai târziu, acasă în Japonia.¹ Majoritatea celor care au supraviețuit în captivitate au preferat ca familiile lor să-i considere morți în luptă - spre deosebire de prizonierii aliați care invariabil cereau ca familiile să fie informate de faptul că sunt încă în viață.²

Credința idealizată că un adevărat războinic perfect luptă până la moarte explică brutalitatea tratamentului aplicat celor ce nu își luau viața. Comportarea deplorabilă a japonezilor cu prizonierii aliați este bine cunoscută. Rata morții era înjur de 30% pentru prizonierii din lagărele japoneze, prin contrast cu mai puțin de 5% pentru cei din lagărele germane sau italiene.³ Totuși, japonezii își tratau proprii oameni cu aproape aceeași brutalitate dacă îi bănuiau că au acționat

fără onoare sau dacă erau altcumva întinați sau impurificați.⁴ Cei desemnați pentru serviciu în lagărele de prizonieri aliați aparțineau de obicei acestei categorii, căci adevăratul războinic nu trebuie să aibă de a face cu "ființe umane descalificate" cum erau prizonierii. Propria lor nemulțumire și autotestarea pentru faptul că au fost desemnați să îndeplinească asemenea sarcini ar putea explica parțial unele exagerări în comportamentul lor față de prizonieri.

Brutalitatea cu care îi tratau pe aliații captivi a fost accentuată de mânia și neîncrederea față de vest care mocnea de câteva decenii. Există și un sentiment de dispreț față de apuseni, care se considerau superiori și nu i-ar fi recunoscut pe japonezi ca egali, dar iată că se dovedeau acum mai slabi ca aceștia în luptă. Disponibilitatea japoneză de a ierarhiza lucrurile se aplica și raselor, și mulți nici nu aveau nevoie de îndoctrinare prin Kokutai no Hongi sau altceva similar, pentru a se convinge că Japonia reprezenta o supernațiune. Ca rasă erau puri și perfecți. Ființele imperfecte sau impure rar meritau respect - chiar dacă nu erau prizonieri, așa cum au aflat multe dintre națiunile asiatice ocupate.

Și, desigur, mai existau și sadicii, care s-au dat în vileag cu prilejul oferit de război de a mutila, ucide, tortura și a-și dovedi bărbăția. Toate națiunile războinice și-au avut proprii sadici, iar Japonia nu a fost o excepție, cu siguranță. În anumite ocazii s-ar părea că a și încurajat asemenea comportament, ca mijloc de insensibilizare a propriilor trupe.⁵

În mod ironic, chiar ardoarea în luptă a japonezilor și însăși ușurința victoriilor de început a lucrat împotriva lor. Succesele facile le-au dat senzația de invincibilitate, îndepărtând planul inițial de a lovi rapid și apoi de a căuta pacea. Brutalitatea lor a impulsionat spiritul războinic al Aliaților, și a făcut foarte improbabilă o acceptare din partea acestora a unei oferte de încetare a ostilităților în termeni favorabili Japoniei.

Invincibilitatea Japoniei a fost știrbită încă din 18 aprilie 1942, prin raidul Doolittle. Este vorba de o misiune de bombardament asupra orașului Tokyo, executată de 16 bombardiere americane B-25 lansate de pe portavioane departe de coastele Japoniei, și condusă de colonelul James Doolittle. De data aceasta fusese rândul Japoniei de a fi luată prin surprindere. Bombardierele B-25 au lovit

O istorie a Japoniei

Înainte ca oricine din Japonia să-și fi dat seama ce se întâmplă și spre îngrijorarea și stânjeneala japonezilor nici unul dintre avioane n-a fost atins de focul anti-aerienei. Toate și-au continuat zborul și au aterizat în China, unde opt dintre piloți au fost capturați de către forțele japoneze. Trei au fost executați ca teroriști, provocând protestul Germaniei la adresa aliatului japonez, aceste execuții stabilind un precedent nedorit.⁶ Alții au suferit vivisecții, pe post de cobai umani pe parcursul desfășurării experimentelor japoneze în domeniul războiului chimic și biologic.⁷

O lovitură mai serioasă la adresa moralului japonez a survenit la mai puțin de o lună, o dată cu bătălia din Marea de Coral pe 7-8 mai 1942, care a împiedicat planurile japoneze de a invada Port Mo-resby în Noua Guinee. Japonia a rămas fără unul dintre portavioane, iar altul a suportat stricăciuni serioase. America a suferit, de fapt, pierderi mai mari, dar bătălia a marcat prima ocazie în care japonezii fuseseră opriți în Pacific.

O lovitură majoră - de fapt o cotitură decisivă în război - a venit în luna următoare, în bătălia de la Midway, din 4-6 iunie. Japonia intenționa să ocupe insula Midway, la cam 1500 km vest de Hawaii, ca bază strategică. Însă planurile i-au fost descoperite de agențiile aliate de informații. Spre deosebire de cazul Pearl Harbor, de această dată informația a fost utilizată cu eficiență. Flota japoneză, condusă din nou de Nagumo, a pierdut 4 portavioane peste 2.000 de membri de echipaj și un crucișător greu.

Din acel moment înainte, în ciuda unui număr de victorii și înaintări pe continentul asiatic, norocul Japoniei s-a "ofilit", începând cu Pacificul. Planurile de a ocupa Noua Caledonie, Fiji și Samoa au fost abandonate, ca și orice idee de a ocupa Australia sau Noua Zeelandă. Trupele le-au fost gonite din Noua Guinee și Guadalcanal la începutul lui 1943. Guadalcanal-ul i-a costat 25.000 de oameni, în timp ce americanii au pierdut doar 1.500.

În 1943 resursele japoneze ajunseseră la limită. Au fost nevoiți atunci să-și înlocuiască controlul direct asupra unui număr de țări asiatice cu un control mai indirect. Unor națiuni ocupate precum Birmania și Filipine li s-a acordat independența nominală. Japonia încerca să mențină unitatea în interiorul intereselor sale asiatice și propriul rol conducător, prin concentrarea asupra rolului său de

pretins eliberator de sub imperialismul apusean. Asta s-a concretizat în Declarația Marii Asii de Est, făcută la 6 noiembrie 1943 la Tokyo de către conducătorii marionetă ai Manciuriei, Chinei, Thailandei, Birmaniei, Filipinelor și "Indiei libere". Declarația ataca imperialismul apusean și reafirma cooperarea asiatică.⁸ Mulți dintre oamenii acestor națiuni îi întâmpinaseră poate, pe japonezi ca eliberatori. Totuși, în realitate ei erau profund dezamăgiți la acea dată de duritatea japoneză. Ocupația japoneză îi lăsa pe localnici de multe ori fără hrană și alte resurse, obligați să muncească ca salahori, uneori deportați chiar în Japonia.

Chiar și poporul japonez era supus restricțiilor la resurse și legilor mobilizării la muncă grea. Toate femeile nemăritate sub vârsta de 25 de ani au fost înrolate în agricultură sau industrie începând din septembrie 1943.⁹ și cantitatea de hrană în Japonia a scăzut mult în acel an, spre sfârșitul căruia rațiile furnizau numai 1.405 calorii pe zi, nici jumătate din necesar.¹⁰

În 1944 Japonia a făcut noi eforturi, născute mai ales din disperare. Acasă se obținuse o creștere marcată a producției de echipamente de război. În acel an s-au produs mai mult de 28.000 de avioane, față de numai 5.000 în 1941.¹¹ Dar asta nu era încă nici pe departe cât producția Statelor Unite sau a multora dintre aliați. În perioada 1941-4 Japonia a realizat 58.822 avioane, în timp ce Marea Britanie scosese din fabricație 96400 iar Statele Unite 261.826.¹² Oricât de avansate tehnic ar fi fost, avioanele Japoneze erau pur și simplu insuficiente

În străinătate, de-a lungul anului se marcaseră un număr de succese japoneze în China. Totuși părea imposibilă neutralizarea aerobazei de la Szechwan, ceea ce însemna că America putea continua să-o folosească pentru a bombarda ținte din Japonia cu bombardierele cu rază mare de acțiune B-29. Ceea ce a și făcut cu frecvență sporită, întâlnind slabă rezistență. O lovitură deosebit de serioasă pentru Japonia a fost pierderea insulei Saipan din

arhipelagul Marianelor în iulie, după lupte foarte grele. De acum și aceasta putea fi folosită ca bază pentru bombardamente împotriva Tokyo-ului. Apărarea teritoriului patriei a devenit astfel o prioritate stringentă.

Pierderea Saipan-ului a reprezentat o lovitură devastatoare pentru Tojo însuși, deoarece doar cu câteva luni mai devreme își asigurase colegii că aceasta nu poate fi cucerită. A fost înlocuit atât ca prim ministru - generalul Koiso Kuniaki (1880-1950) preluând puterea - cât și ca șef al statului major al armatei. Încrederea în Tojo și efortul japonez de război au fost afectate în mod serios. Mulți militari cu grade înalte, care acum erau conștienți și de declinul Germaniei, s-au întors la convingerea antebelică că o victorie japoneză era exclusă. Simțiseră că ar fi fost înțelept să încerce să obțină pacea, în cei mai buni termeni. Aceștia ar fi fost în mod sigur mai puțin favorabili decât se sperase în 1941, dar măcar ar fi adus oprirea ostilităților. Există credința greșită că Uniunea Sovietică ar putea fi de partea Japoniei în această problemă. În realitate, cu un an mai devreme, în 1943, sovieticii s-au angajat să se alăture Aliaților împotriva Japoniei după ce Germania va fi fost înfrântă. Oricum, cu speranța unui posibil ajutor sovietic în minte, cabinetul Koiso a decis să continue lupta. Mai exista și iluzia că s-ar fi putut ajunge la un compromis dacă apărarea japoneză a teritoriului patriei ar fi fost suficient de tenace pentru a-i epuiza pe Aliații ce înaintau, făcându-i să accepte să cadă la pace, decât să piardă oameni.

Măsura de apărare tenace adoptată ceva mai târziu în acel an a fost folosirea sistematică a piloților kamikaze. Cunoscuți oficial sub numele de Shinpu Tokubetsu Kogekitai, sau "Vântul Divin" Forța Specială de Atac, piloții erau numiți după 'vântul divin' (kamikaze sau shinpu) care salvase Japonia de invazia mongolă în secolul al XIII-lea. Deși uneori erau utilizate aparate obișnuite, "avioanele sinucigașe" erau de obicei doar bombe cărora li se adăugaseră aripi și mecanisme rudimentare de pilotaj. Nu puteau să devieze de la ținta aleasă și oricum nu aveau combustibil și pentru întoarcere. Erau cunoscuți de aliați ca "bombe baka" ("bombe pentru proști"), iar piloții lor erau de cele mai multe ori tineri sub 20 de ani cu doar

câteva săptămâni de antrenament.

Kamikaze au fost folosiți pentru prima dată pe 25 octombrie 1944, în bătălia de la Leyte din Philipine. MacArthur își îndeplinea promisiunea de a se întoarce și a debarcat la Leyte pe data de 20 a lunii. Lupta ce a urmat în Golful Leyte între 23-26 octombrie 1944 a fost cea mai mare confruntare navală în istoria lumii. S-a încheiat cu distrugerea efectivă a marinei militare japoneze. Deși trupele

japoneze continuau să rămână în diverse locuri din insule până la sfârșitul războiului - și în unele cazuri și după aceea - dominația lor era încet dar sigur erodată. Corregidor a fost recucerit în februarie 1945 iar Manila la mijlocul lui martie.

Recucerirea Manilei a constituit o tragedie deosebită pentru localnici. Cei 20.000 de japonezi prinși în capcană, care aproape toți aveau să lupte până la moarte, și-au ieșit din minți sub presiunea atacului american. S-au petrecut scene de viol și jaf și omor similare celor de la Nanking, deși este vorba despre o relativ puțin cunoscută atrocitate. Aproximativ 100.000 de cetățeni au fost omorâți în luna premergătoare recapturării orașului.¹⁴ În acele luni finale ale războiului civilii japonezi din Phillipine au suferit și ei din cauza trupelor japoneze. În mai 1945 soldații japonezi în retragere au omorât vreo 20 de copii ai civililor japonezi care însoțeau trupele, astfel încât plânsul acestora să nu dea în vileag poziția unității.¹⁵ Mai 1945 a fost martor recuceririi Rangoon-ului de către britanici urmând recapturării Mandalay-ului în martie. Pornirea anti-japoneză a Aliatilor a fost întărită, în acest moment, de descoperirea brutalelor condiții de muncă forțată de la notoria cale ferată din Birmania. Acela fusese un proiect desfășurat de japonezi între octombrie 1942 și noiembrie 1943 cu scopul de a asigura aprovizionarea din Thailanda. Provocase moartea a cam 60.000 de muncitori, incluzând localnici și cam 15.000 de prizonieri de război britanici și australieni.

În primele luni din 1945 americanii și-au îndeșit raidurile asupra Japoniei, folosind bombardierele cu rază lungă de acțiune B-29, mai ales în misiuni de noapte la joasă înălțime. Aceste raiduri fuseseră mult ușurate de capturarea Iwojimei (Iojima) din grupul de insule Bonin (Ogasawara) în martie, care a pus la dispoziție o bază convenabilă la mijlocul distanței între Japonia și Saipan. Japonezii nu aveau nici un răspuns la aceste raiduri. La un total de 31.387 zboruri, între iunie 1944 și sfârșitul războiului în august 1945, s-au pierdut numai 74 de B-29 - o rată de pierderi de sub 0,25%.¹⁶ Cel

mai reușit raid a fost asupra Tokyo-ului la 10 martie, având ca rezultat mai mult de 100.000 de morți. Marea majoritate a marilor orașe din Japonia cu excepția "sitiurilor culturale" cruțate, cum ar fi Kyoto și Nara,¹⁷ au suferit distrugeri de obicei situate între 40 și

O istorie a Japoniei

50%. Se estimează că până la sfârșitul lui mai cel puțin 13 milioane de oameni rămăseseră fără case.¹⁸

La 1 Aprilie a început invazia Okinawei. Aceasta făcea parte chiar din Japonia. Patru zile mai târziu primul ministru Koiso a demisionat, și a fost înlocuit cu bătrânul amiral Suzuki Kantaro (1867-1948). Luna următoare, pe 8 mai, Germania a fost înfrântă, Aliații putându-se concentra nestânjeniți asupra Japoniei. Ceea ce părea a fi de rău augur pentru japonezi.^{***}

Okinawa a fost pierdută pe 21 iunie, după trei luni de lupte teribile. 110.000 de soldați și cam 150.000 de civili au murit. De partea americană cam 13.000 de oameni au fost omorâți și încă 40.000 au fost răniți. Acestea au fost cele mai mari pierderi americane din întregul război și sugerau că apărarea japoneză avea să fie cu adevărat tenace. Bătălia pentru Okinawa a implicat și folosirea disperată a cea. 2.000 de piloți kamikaze precum și un mare număr de sinucideri în masa de civili care fuseseră învățați să creadă că invadatorii americani erau niște monștri inumani. De aceea, preferau să se arunce de pe acoperișuri decât să fie obligați să-și trăiască viața prizonieri.¹⁹

Înfrângerea apărea acum iminentă. Totuși, deși Suzuki însuși nu agreea în mod deosebit ideea continuării războiului, poziția militarilor (în special din armata de uscat, care a ieșit învingătoare) era de a lupta până la sfârșit. Simțeau că a capitula, ar fi însemnat să dezonoreze pe cei ce și-au dat viețile în bătălie.²⁰ Acum exista în toate o puternică doză de fatalism.

Pe 17 iulie președintele Truman - Roosevelt murise în aprilie - s-a întâlnit cu Stalin și Churchill la Potsdam, în Germania, pentru o rundă de convorbiri de două săptămâni privind situația în război. Cian Kai-și a participat prin telefon. În acea lună Statele Unite testaseră cu succes o bombă atomică, iar Truman a așteptat rezultatele înainte de a decide asupra unei note ce urma să fie

remisă Japoniei. Este vorba de Declarația de la Potsdam, emisă pe 26 iulie.²¹ Numele lui Stalin nu apărea la acea dată, deoarece Uniunea Sovietică nu declarase încă război Japoniei, dar sovietele au aprobat Declarația mai târziu. Aceasta cerea Japoniei să capituleze necondiționat sau să suporte "o distrugere imediată și deplină". Se mai menționa, de asemenea, ocupația, epurarea liderilor militari, stabilirea unei noi ordini politice democratice și recunoașterea

suveranității poporului japonez, dar numai în interiorul granițelor stabilite la începutul perioadei Meiji. Nici un cuvânt despre împăratului.

Japonia nu a acceptat declarația.²² Aliții doreau să evite grelele pierderi care ar fi urmat cu siguranță dacă ar fi continuat atacul asupra arhipelagului japonez, cunoscut în plan drept Operațiunea Olympic. Americanii erau nerăbdători să oprească rapid ostilitățile pentru a minimiza câștigurile sovieticilor, care erau pe cale să intre în război.²³ S-ar putea chiar ca ei să fi vrut să-i impresioneze pe aceștia cu noua lor tehnologie atomică, sau pur și simplu au dorit să testeze pe o țintă adevărată.²⁴ Posibil, dar puțin probabil, ca ei să fi supraestimat realizările japoneze la propria armă atomică și să și intenționat să-și asigure prima lovitură.²⁵ În orice caz, decizia de a se folosi noua bombă atomică asupra Japoniei a fost luată.

La 6 august s-a lansat o bombă atomică deasupra orașului Hiroshima. Era prima dată în istoria lumii când se folosea o asemenea armă. A cauzat în jur de 90.000 de morți imediat sau la scurtă vreme după aceea.²⁶ Cam tot atâția au murit în anii următori din cauza efectelor bombei. Mai mult de 80% din clădirile orașului au fost distruse. Lipsa unui răspuns prompt japonez a avut ca rezultat lansarea unei a doua bombe pe 9 august, de data asta la Nagasaki. Aceasta a mai cauzat încă 50.000 de morți imediat sau la scurtă vreme după aceea și încă 30.000 în anii care au urmat.

În ziua precedentă Uniunea Sovietică declarase război Japoniei și atacase Manciuria aproape imediat. Aceasta constituise o altă lovitură neașteptată.

Japonia nu mai avea alternativă realistă decât să accepte termenii Declarației de la Potsdam, dacă nu voia să-și urmărească propria distrugere ca națiune. În seara zilei de 9 a fost convocată o întrunire la nivel la vârf. Unii încă ar fi preferat distrugerea capitulării, unii doreau să continue lupta în căutarea unor termeni

mai favorabili, alții erau gata să cedeze. Hirohito era pregătit să accepte Declarația cu condiția ca instituția imperială să poată fi păstrată intactă. Americanii informați despre asta prin intermediul Elveției și al intermediarilor elvețieni, au refuzat să dea un răspuns ferm, dar au permis ca împăratul să conducă în conformitate cu decizia Comandantului Suprem al Puterilor Aliate (SCAP) și conform voinței poporului japonez.

O istorie a Japoniei

La o nouă întâlnire pe 14, avută cu scopul de a discuta răspunsul american, s-a manifestat din nou indecizie. La cererea lui Suzuki, Hirohito a avut votul decisiv, făcând remarcă: Japonia va trebui să "suporte ceea ce este de nesuportat".²⁷ ↑

Decizia sa nu a fost bine primită de către toți așa cum s-a aflat neoficial. Un număr de ofițeri cu grade mai mici au încercat fără succes să-l împiedice pe împărat să-și înregistreze 'discursul de capitulare' pentru a fi transmis către națiune a doua zi. Cam 500 de militari au decis să se sinucidă mai degrabă decât să se opună pe față împăratului. Aceștia au inclus și câțiva lideri militari de marcă, precum vice amiralul Onishi Takijiro (1891-1945), omul care născocise ideea piloților kamikaze. Onishi, ca și alții, voia să obțină termeni mai buni de capitulare printr-o tenace apărare a teritoriului arhipelagului.

Pe 15, discursul împăratului a fost transmis la radio poporului, anunțându-l de situația nefericită. A fost prima emisiune radio a împăratului și prima oară când marea majoritate a supușilor săi l-au auzit vorbind. Limbajul de curte, rafinat și arhaic suna atât de departe de vorbirea de zi cu zi încât mulți nici nu l-au înțeles și au fost nevoiți să se încreadă în interpretarea altora. Chiar aceia care i-au descifrat vorbele nu au priceput întotdeauna ce voia să spună, fiindcă termenii erau vagi și nu se refereau explicit la "înfrângere" și "capitulare". În loc de asta, se pomenea despre "situația în război care evoluează nu neapărat în avantajul țării", lăsându-se să se înțeleagă că Japonia s-ar fi decis să nu mai lupte pentru ca să salveze omenirea de distrugerea semănată de Occident, nu fiindcă fusese înfrântă.²⁸

În cele din urmă, mesajul a devenit clar: Japonia pierduse războiul. Semnarea oficială a documentelor capitulării a avut loc peste câteva săptămâni, pe 2 septembrie, la bordul navei USS Missouri în golful Tokyo. Venea după un edict imperial din aceeași zi care autoriza parafarea capitulării și ordona supușilor japonezi s-o

onoreze.29

Aflată în al paisprezecelea an de război, începând de la incidentul maniurian din 1931, Japonia suferise pierderi de aproape 3 milioane de militari și 500.000 de civili. Majoritatea acestor pierderi s-au produs în cei 4 ani ai Războiului din Pacific. Toate sacrificiile au fost în zadar pentru Japonia care a înregistrat prima sa înfrângere

într-un război (spre deosebire de bătălii izolate) și acum era pe cale să suporte prima ocupație străină din istoria statului Yamato.

"Există unii în Japonia, ca și aiurea în lume, care pretind că înfrângerea a fost cumva incorectă datorită utilizării bombei atomice, dar o asemenea opinie maschează pur și simplu realitatea că și în termeni de război convențional Japonia fusese învinsă complet.³⁰

Într-o scrisoare adresată fiului său Akihito datată 9 septembrie 1945, Hirohito atribuie înfrângerea unei subestimări a Marii Britanii și Americii, unei prea mari încrederi în spirit prin opoziție cu știința, și unor lideri militari aroganți care nu știau decât cum să meargă înainte.³¹

Japonia devenise o putere mondială de primă mână, dar ambițiile ei crescuseră prea mult. Soseki avusese dreptate. Broasca se umflase până ce pleznise. Mândra Japonie Meiji era acum, sub Hirohito, într-o poziție umilitoare. Într-un fel, era norocoasă că mai exista în vreo poziție, căci nu puțini dintre Aliați i-ar fi dorit anihilarea.³² Chiar și umanitarul Roosevelt, se pare, a avut gânduri de exterminare totală a rasei japoneze.³³

Poate că Hirohito avea dreptate să dea vina pentru înfrângere pe un exces de spirit japonez. Dar acum era nevoie de o enormă tărie de spirit pentru ca națiunea să se ridice din nou și să devină o putere respectată.

REZUMATUL PĂRȚII A CINCEA

Fragila democrație ivită spre sfârșitul perioadei Meiji a atins un scurt apogeu în timpul perioada Taisho. Curând însă a fost înlocuită de mereu prezentul autoritarism, de natură tot mai agresiv militară. Japonia era acum sigură pe sine, după succesele perioadei Meiji, când se ridicase atât de repede la statutul de putere mondială și chiar obținuse colonii proprii prin forță militară. A continuat pe acest drum cu asemenea intensitate a ambiției încât a ajuns la confruntare cu națiunile vestice aliate - cu toată

neplăcerea sa tradițională de a se angaja în dispută cu un dușman mai puternic.

Au existat, fără discuție, factori externi care au influențat parțial purtarea Japoniei. Un stimul special a fost refuzul apusenilor de a-i considera pe japonezi drept egali pe motive rasiale. Politicile

imperialiste ale puterilor occidentale au transmis Japoniei mesajul că ocuparea de teritorii este un comportament demn de o putere mondială.

Un alt motiv major al acțiunilor expansioniste a fost credința japonezilor în propriul destin de rasă superioară. Aceasta fusese întărită prin îndoctrinare și se reflecta în ideile subzistente în Kokutai no Hongi, eliberarea pan-asiatică a națiunilor Asiei de sub imperialismul apusean, musubi, și așa mai departe.

Militarii se vedeau tot mai nerăbdători să demonstreze superioritatea japoneză. În străinătate au încercat cu bună știință să provoace incidente, uneori chiar reușind. Acasă s-au amestecat în politică, ne-ezitănd să asasineze dacă se dovedea necesar. Au ajutat la orientarea economiei în curs de îmbunătățire spre un efort de război controlat. L-au dominat și pe împărat, de obicei obținându-i autorizația mai mult prin omisiunea acestuia de a le critica acțiunile.

Nemulțumită numai cu câștigurile din Asia, Japonia era gata să înfrunte cele mai mari puteri mondiale, Statele Unite și Marea Britanie. Spera că acestea, preocupate de războiul din Europa, să-i permită să obțină succese mai mari înainte de a face demersuri spre o propunere de pace. O lovitură rapidă și decisivă le-ar fi învățat minte pe arogantele puteri vestice.

Totuși, succesele Japoniei au lucrat împotriva ei. Ușurința victoriilor sale de început - atribuite superiorității spirituale - au făcut-o să dorească să continue războiul în loc să își respecte ideea inițială de a propune pacea și de "a se opri în plin avânt". Aceeași ușurință i-a schimbat frustrarea în dispreț față de apuseni, ceea ce, în combinație cu ideile privind propria superioritate, a împins-o la acte de brutalitate ce au întărit pornirea apusenilor împotriva-i. Oricum,

nu mai putea fi vorba acum de o încercare de pace rapidă',

Războiul în care Japonia se înglodase în mod fatal s-a întors curând contra sa. Ambițiile peste măsură de umflate i-au fost iute descurajate, îngustându-se în final până la speranța că o apărare tenace a teritoriului arhipelagului îi va convinge pe Aliați să-i acorde condiții mai favorabile de predare condiționată. Asta nu avea să se întâmple. America dezvoltase armamentul atomic și asta avea să o coste mult mai puține vieți Aliate decât o invazie a Japoniei. ; Avertizată, aceasta încă ezita, totuși. Când a devenit prima victimă

Excesele de ambiție

171

a unui atac atomic a înțeles inutilitatea continuării rezistenței și a capitulat necondiționat. Din ambițiile ei se alesese praful.

În tabelul 5.1 sunt rezumate principalele evoluții ale Japoniei în această perioadă fatidică.

Tabel 5.1 Evenimente cheie din perioada Meiji până la sfârșitul războiului

Eveniment

Perioada

Fragila democrație Taisho coexistă

cu autoritarismul

Calamități economice

Umilințele rasiale aplicate Japoniei

de către vest

Noul împărat dă dovezi de slăbiciune

Armata se afirmă acasă și în străinătate,

provocând incidente

Armata japoneză formează

colonia Manciuria

Japonia întoarce spatele vestului

Politica de partid se sfârșește, militarii

scapă de sub orice control, asasinatelor

devin o obișnuință

Economia se îmbunătățește dar

problemele rămân din cauza dualității •

și proastei distribuții a bogăției

în zonele rurale

Economia este orientată

spre efortul de război

Ideologiile expansioniste domină, inclusiv

îndoctrinarea prin "sistemul centrat

pe figura împăratului"

Războiul agresiv neoficial cu China

Japonia intră în alianță inconfortabilă

cu Germani-a

Expansiunea japoneză continuă aduce

1912-mijlocul anilor '20 1920

începutul-mijlocul anilor '20 mijlocul anilor '20

de la sfârșitul anilor '20

începutul anilor '30 începutul anilor '30

de la începutul anilor '30

de la începutul anilor '30 început-mijlocul anilor '30

de la mijlocul anilor '30 de la mijlocul anilor '30

de la mijlocul '30

O istorie a Japoniei

replici violente din partea Americii 1940-1

Japonia îi provoacă pe Aliați sperând

câștiguri rapide în Asia urmate de retragere

Câștigurile ușoare de început împing

Japonia la continuarea războiului

Războiul se întoarce împotriva Japoniei,

dar este prea târziu pentru a mai fi oprit de la mijlocul 1942

Ambițiile se reduc la apărarea teritoriului

arhipelagului

Japonia se predă necondiționat după

bombardamentul atomic

sfârșit 1941

sfârșit 1941-început 1942

de la mijlocul 1944

mijlocul lui 1945

Valorile cheie și practicile zilei au reprezentat în multe feluri o intensificare a celor anterioare. Sunt rezumate în tabelul 5.2.

Tabel 5.2 Valori cheie și practici din perioada Meiji până la sfârșitul războiului.

suspiciune și disconfort față de străini

suspiciune și disconfort față de libertate și democrație reală

(

hotărârea de a avea succes

mândrie națională puternică și spirit național

supunere față de autoritate (cu toate că uneori sub constrângere)

venerație pentru împărat

concepție dirijată asupra vieții

înțelegerea importanței economiei

lipsa conceptului de comportament rău

distincție între autoritatea oficială și puterea reală și continua
necesitat*

de legitimare din partea celei dintâi

reînvierea ierarhizării, de data asta aplicată raselor

intensificarea conceptului de puritate, mai ales în ce privește
Japonia

însăși

idealizarea epocii samurailor

tendința de a se lăsa purtați de emoții în pofida rațiunii

tendința de a avea perspective înguste

un oarecare fatalism

Excesele de ambiție

173

Dacă Japonia ar fi fost în stare să-și modereze ambițiile și, de asemenea, să-și înghită parțial mândria, suportând ripostele rasiste ale vestului, istoria secolului XX ar fi putut arăta altfel. Ce grozav lucru ar fi să știi dinainte ce are să se întâmple!

PARTEA A ȘASEA

Un Phoenix din cenușă: Succesele postbelice și din perioada următoare

6.1 VISURI AMERICANE PRIVIND O NOUA JAPONIE

Trupele aliate au început să sosească în Japonia spre sfârșitul lui august 1945, iar ocupația s-a instituit o dată cu capitularea oficială pe 2 septembrie. Japonezi se temuseră de represalii aliate brutale, dar discursul de acceptare a capitulării pronunțat de cel care urma să conducă ocupația, generalul american Douglas MacArthur, i-a liniștit. MacArthur a accentuat cât de important este să lași mânia deoparte și să contempli un viitor pașnic. Și-a exprimat de asemenea încrederea că poporul japonez va reconstrui națiunea și își va recâștiga demnitatea.¹

Oamenii săi nu l-au dezamăgit. Inevitabil au existat câteva cazuri de tratament brutal,² dar în general trupele de ocupație au manifestat blândețe la adresa fostului dușman. Japonezii, pe de altă parte, s-au arătat extrem de cooperanți. Ca rezultat, dimensiunea forței de ocupație a putut fi curând redusă de la 500.000 la numai 150.000 de oameni.

În mod vizibil, pe lângă imediatele și gravele preocupări practice privind hrana și adăpostul,³ poporul Japoniei era cuprins de confuzie și de anxietate. Încrederea lor îndoctrinată în superioritatea divină și invincibilitatea Japoniei fusese puternic subminată. La fel și încrederea în conducătorii politici și mai ales militari. Mulți japonezi se simțeau mânioși, deziluzionați și trădați de către acești conducători. Unii chiar nutreau gânduri nefavorabile cu privire la Hirohito, mai puțin cu privire la instituția imperială însăși.

MacArthur i-a liniștit pe japonezi nu numai prin discursul său dar și prin felul de a fi. Având acum în jur de 65 de ani, era general de la vârsta de 38 - la acea vreme cel mai tânăr în istoria Statelor Unite. Născut pentru a conduce, demn și încrezător în forțele

proprii, hotărât dar binevoitor, poseda o convingere aproape mesianică în destinul său divin de a da formă istoriei.⁴ Cu amestecul său de democrație și autoritarism, prin fermitatea convingerii că știe cel mai bine ce le trebuie celor pe care-i conducea, el amintea cumva de oligarhii Meiji. Pentru o națiune obișnuită să fie dirijată, un nou conducător era binevenit. Japonezii l-au întâmpinat cu urale, ca pe un nou shogun, împărat american al Japoniei, sau chiar o zeitățe.⁵ Proprii săi oameni obișnuiau să spună în derâdere că dacă te trezeai destul de devreme dimineața l-ai fi putut vedea "mergând pe apele" din șanțul castelului imperial, aflat la mică distanță de cartierul său general.⁶

În teorie, ocupația a fost un exercițiu aliat și nu doar o afacere americană, și cu atât mai puțin a unui singur individ. Titlul oficial al lui MacArthur era Supreme Commander of the Allied Powers (SCAP - comandant suprem al forțelor aliate). Dintre acestea, China și Uniunea Sovietică nu au trimis trupe în Japonia, în schimb trupele Commonwealth-ului britanic au avut un rol, chiar dacă limitat, în ocupație, restrâns la o zonă în vestul insulei Honsu.⁷ Cele patru mari puteri aliate - Statele Unite, Marea Britanie, Uniunea Sovietică și China - au format un consiliu aliat (Allied Council) la sfârșitul lui decembrie 1945, la Tokyo, unde se întâlneau din două în două săptămâni. Există, de asemenea, o comisie a Extremului Orient (Far Eastern Commission) formată din toate cele 11 națiuni victorioase, care se întrunea la Washington, începând din februarie 1946, pentru a determina politica generală de ocupație, ce urma apoi să fie transmisă prin consiliul aliat.

În practică, totuși, ocupația a fost de fapt aproape în exclusivitate o afacere americană, iar MacArthur a jucat rolul de maestru de ceremonii. El desconsidera consiliul aliat, privindu-l ca pe o 'plictiseală', iar comisia Extremului Orient drept 'ceva mai mult decât un 'cenaclu'.⁸ Vroia să-și continue treaba, iar planurile pe care el și Washington-ul le aveau în minte, fuseseră oricum puse în mișcare în mare parte.

Atât Washington-ul cât și MacArthur aveau nu numai idei

referitoare la dezmembrarea funcțională a unei Japonii militariste și totalitariste, ci și viziuni grandioase despre construcția unei noi națiuni utopice. Washington-ul își începuse planificarea încă de la

O istorie a Japoniei

mijlocul anului 1942, cu un considerabil aport din partea așa-numiților New Dealers.⁹ Planurile lui MacArthur se pare că au apărut mai târziu, dar în mod norocos erau aproape identice cu cele ale guvernului.

Politicile Washington-ului erau adesea trasate de indivizi "invizibili" din Departamentul de Stat precum Hugh Borton sau George Blakeslee. Borton mai ales, - un om retras bine familiarizat cu Japonia dar căruia nu i s-a recunoscut rolul în reconstrucția națiunii - pare să fi fost implicat în majoritatea aspectelor legate de politicile de ocupație.¹⁰ Acesta au fost în cea mai mare parte transmise printr-o directivă trimisă lui MacArthur în octombrie 1945. Se numea Basic Inițial Post Surrender Directive to Supreme Commander for the Allied Powers for the Occupation and Control of Japan (Directiva inițială principală post-capitulare către comandantul suprem al puterilor aliate pentru ocupația și controlul Japoniei), mai convenabil cunoscută ca JCS 1380/15 (JCS însemnând Joint Chiefs of Staff - șefii de stat major).¹¹

Directiva contura pentru Japonia o democrație idealistă în stil american. Împăratul, dacă ar fi fost păstrat, ar fi urmat să aibă un rol pur simbolic, ca reprezentant al națiunii. Urmau să existe garanții ale drepturilor civile și libertăților personale, impuse printr-o nouă constituție, dacă s-ar fi dovedit necesar. Toți adulții, inclusiv femeile, urmau să aibă drept de vot. Armata și poliția de tip vechi, urmau să fie abolite iar zaibatsu urmau să fie desființate. Toți cei din armată, guvern și lumea afacerilor, care contribuiseră la efortul de război, trebuiau epurați din orice funcție cu responsabilitate. Sindicatele urmau să fie încurajate, iar drepturile sindicale protejate.

Ideile în bună parte similare ale lui MacArthur sunau mai pompos. În memoriile sale, el si-a asemănat situația cu cea a lui Alexandru cel Mare, Cezar și Napoleon, și a scris:¹²

"A trebuit să fiu economist, politolog, inginer, director de producție, profesor și chiar teolog al speciilor. A trebuit să reconstruiesc o națiune care fusese aproape complet distrusă de război... Japonia a devenit marele laborator al lumii unde se experimenta eliberarea unui popor de sub conducere militară totalitară și liberalizare a guvernării din interior. Era clar că experimentul trebuia să meargă mult mai departe decât

Un Phoenix din cenușă

scopurile inițiale ale aliaților - distrugerea capacității Japoniei a purta un alt război și pedepsirea criminalilor de W-7-toi. ... Am simțit că reformele pe care le preconizam erau cele mai bune să alinieze Japonia la gândirea și acțiunea moderii Progresive în Prilul rând trebuia distrusă puterea militară. Apoi pe sește crii război. Apoi urmează construirea structurilor unei reprezentative; modernizarea constituției; țineam de ale Sen - acordarea de drepturi electorale femeilor; elibera de deținut P-Itici; emanciparea fermierilor; înființarea unei mișcări &re; încurajarea economiei libere; abolirea opresiunii poliției; <=>ezvo1 re3 unei prese libere și responsabile; liberalizarea educației; descentralizarea puterii politice; separarea bisericii de stat — "

Pentru a restaura demnitatea și morala japoneză, el i-a încurajat să nu abandoneze tot ce este japonez, ci să caute o îmbinare sănătoasă între ce-i mai bun la ei și ce-i mai bun la noi. *aPtuj- ci în majoritatea cazurilor MacArthur îndeplinea Ordinele, tu ne; agl rolul extraordinar de puternic. JCS 1380/15 în Hsăși, în ti P c6"1 dă ordine cuprinzătoare, oarecum paradoxal, îi confieră Pu erea personală. îi declara în mod clar că în plus fața de puterile COI Ven ționale ale unui ocupant militar în teritoriul inamic, aveți căderea S0 luați orice măsură considerată necesară și corectă de către dușmanul vostru pentru a traduce în fapt prevederile Declarației de Potsdam. 14 În câteva ocazii el avea să folosească această Put personală.

Demilitarizarea a fost primul pas din ambiției program al lui MacArthur și al Washington-ului de reconstrucție a Japoniei. Cu acest scop, armata și marina au fost demobilizate în câteva zile. Japonia a fost dezbrăcată de teritoriile pe care le câștigase în mijloace militare, întorcându-se la situația dinaintea începerii Războiului Sino-Japonez din 1894-5. S-au început demersurile pentru repatrierea a 3 milioane de militari japonezi și a unui număr similar de civili, împrăștiați prin Asia. S-au emis ordine ca Japonia să plătească despăgubiri de război națiunilor victimizate.

dintre navele Japoneze au fost date aliaților, în timp ce alte echipamente de război și arme au fost distruse - inclusiv, ca sarcină prioritară și împotriva dorinței personale a lui >AacAr hu>'

O istorie a Japoniei

acceleratoarele sale nucleare de particule.¹⁵ Între 1946 și 1948 vreo 700.000 de indivizi au fost monitorizați, iar cam 200.000 care păreau să fi fost, în exprimarea directivei JCS 1380/15, exponenți activi ai naționalismului militant și agresivității, au fost 'epurați' din administrație. Și asta, măcar în ce privește dimensiunile, s-a făcut, s-ar părea, împotriva părerii personale a lui MacArthur.¹⁶

Poate că cea mai semnificativă dintre măsurile de demilitarizare a fost inserarea în noua constituție, schițată la începutul lui 1946 de personalul SCAP, a faimoasei clauze japoneze "no war" (fără război). Aceasta a fost introdusă de MacArthur personal, dar n-a fost neapărat și inițiată de către el, deoarece sursa ei exactă este încă neclară. ¹⁷ Integral, articolul (art. IX) sună astfel:18

"Aspirând sincer la o pace internațională bazată pe justiție și ordine, poporul japonez renunță pentru totdeauna la război ca drept suveran al unei națiuni, și la amenințare sau folosirea forței ca mijloc de rezolvare a disputelor internaționale.

Pentru a atinge ținta paragrafului precedent, armata de uscat, marina și forțele aeriene, ca și orice alt potențial de război, nu vor mai fi niciodată menținute. Dreptul la beligeranță al statului nu va fi recunoscut."

Pedepsirea criminalilor de război a constituit parte a procesului general de demilitarizare. La procesul criminalilor de război de la Tokyo, desfășurat între mai 1946 și noiembrie 1948 la nou creatul tribunal militar pentru Extremul Orient (care implica toate cele 11 națiuni victorioase), douăzeci și cinci de oameni au fost judecați pentru crime majore (clasa A), cum ar fi complotul în vederea războiului sau instigarea la război. În ceea ce a fost uneori descris ca 'justiția învingătorului', toți au fost găsiți vinovați în diverse măsuri. Șapte, inclusiv generalul Tojo și fostul prim ministru Hirota (singurul civil), au fost condamnați la moarte și apoi spânzurați.¹⁹ Un număr de alte procese au fost ținute în diverse locuri, cum ar fi

Singapore, Filipine și Hong Kong. În aceste procese locale mai mult de 5.000 de japonezi au fost găsiți vinovați de crime specifice (de clasă B și C) cum ar fi cruzimea acerbă la adresa prizonierilor de război. Cam 900 au fost executați.

De la început a existat o opinie larg răspândită, atât în Japonia cât și în străinătate, că indivizii judecați erau într-o oarecare măsură țapi ispășitori.²⁰ Mulți care ar fi putut fi considerați mai vinovați n-au fost niciodată aduși în fața instanței. Printre cei care au scăpat de proces au fost și membrii unității 731, care a condus numeroase experimente de război chimic și biologic, asupra civililor și prizonierilor de război. Întreaga afacere 731a fost mușamalizată de americani, care au oferit imunitate în schimbul datelor științifice din experimente pe care propria etică și legile le împiedicau.²¹

Cea mai controversată omisiune de punere sub acuzare a fost în cazul lui Hirohito. Asta i-a uimit chiar și pe majoritatea japonezilor, oricât de ușurați s-ar fi simțit.²² Existau cu siguranță mulți în America, Australia și alte națiuni aliate, care credeau cu tărie că Hirohito ar fi trebuit judecat, așteptând un verdict de vinovăție și spânzurarea.²³ Poziția guvernului american în ce-1 privea pe împărat era una de precauție. Nu exista o dorință reală de a dezmembra instituția imperială însăși, deoarece aceasta avea un rol util de păstrare a unității naționale și de menținere a moralului național și, de asemenea, în legitimarea politicii de ocupație.²⁴ Specialiștii în probleme japoneze din Departamentul de Stat înțelegeau importanța ideii adânc înrădăcinate pentru japonezi că exercitarea puterii să fie legitimată de o autoritate înaltă care s-o facă astfel acceptabilă. Fără o asemenea legitimare, anarhia ar fi putut triumfa, expunând națiunea la comunism. Mai mult, cu împăratul la locul său, organele administrației naționale ar fi mai ușor de ținut în funcție. Asta era o chestiune importantă, deoarece spre deosebire de cazul forțelor de ocupație din familiarul vechi inamic, Germania - mai degrabă distructive decât constructive - erau puțini cei care aparțineau forțelor de ocupație din Japonia, care să ajbă cunoștințele sau încrederea de a ridica o mașinărie administrativă nouă, potrivită pentru acești străini. Specialiștii în probleme japoneze, ca Borton erau foarte rari pe teren în Japonia însăși.

Dar, în ce-l privește pe Hirohito în persoană, exista mai puțină simpatie în cercurile guvernamentale. Mulți ar fi fost mulțumiți să-l vadă pe Hirohito dat de o parte, fie prin proces și execuție, fie prin abdicare, și înlocuit cu un nou împărat. Astfel lucrurile ar fi fost mai ușoare pentru un nou început. În fond, o nouă eră mergea

O istorie a Japoniei

tradițional, mână în mână cu un nou împărat. Chiar dintre japonezi mulți credeau că Hirohito ar fi trebuit să abdice măcar.²⁵

Marele salvator al lui Hirohito a fost MacArthur. Se întâlniseră în particular spre sfârșitul lui septembrie și MacArthur fusese foarte impresionat. Se pare că exista o puternică afinitate personală între ei. Împărtășeau mai ales aceiași ură față de comunism. MacArthur simțea că păstrarea lui Hirohito în persoană, nu doar a instituției imperiale, ar constitui cea mai eficientă măsură de prevedere împotriva anarhiei și comunismului. În memoriile sale urma să spună că și-a dat seama că Hirohito nu era responsabil pentru relele făcute.²⁶ Acesta se poate să fi fost o interpretare generoasă a evenimentelor, posibil făcută în mod deliberat.²⁷ Oricum, într-un memorandum adresat șefilor de stat major (JCS) în ianuarie 1946 MacArthur a făcut o pledoarie puternică pentru păstrarea unui Hirohito nevinovat, avertizând împotriva consecințelor teribile pentru planurile de ocupație, dacă măsura nu ar fi fost acceptată.²⁸ A fost. Hirohito a supraviețuit. Nu numai că a evitat procesul și probabila execuție, dar mulțumită lui MacArthur a reușit chiar să evite necesitatea de a abdica.²⁹

S-ar putea ca asta să fi fost ce a dorit MacArthur, dar a generat în mulți o statornică neîncredere legată de o posibilă nedorită continuitatea ceea ce fusese Japonia înainte de război. Neîncredere ce s-a menținut până în ziua de astăzi, mai ales printre națiunile asiatice care au suferit sub jug japonez, dar și printre japonezii progresiști.

Hirohito a supraviețuit într-adevăr, dar el nu a putut evita o schimbare de rol și imagine. El trebuia să devină un simbol al poporului și să-și câștige acceptarea și respectul sub formă de afecțiune, mai degrabă decât venerație inconștientă pentru o încarnare a zeității. În concordanță cu politica Washington-ului și cu părerile personale ale lui MacArthur privind pericolele unui împărat-zeu, Hirohito avea să fie transformat în simplu muritor.³⁰ Aceasta

ar fi redus mult pericolul unei renașteri a îndoctrînării în sistemul împăărătesc, vizibilă în Imperial Rescript on Education și Kokutai no Hongi. În acest sens, schimbarea de statut era o măsură în plus împotriva posibilității oricărei reînvieri a militarismului. În legătură cu această măsură statul Shinto avea să fie distrus. Shinto urma să fie declarată religie, iar religia să fie legal separată de stat.

Venerarea dumnezeului-împărat nu mai era o datorie națională pentru japonezi.

Directiva Shinto care a stopat existența statului Shinto a fost emisă de personalul SCAP în decembrie 1945. În aceeași lună, personalul SCAP a schițat discursul popular cunoscut ca Declarația of Humanity (Ningen Sengen), pe care Hirohito l-a transmis la 1 ianuarie 1946. Poziția oficială era ca acesta venea chiar de la Hirohito însuși, ceea ce s-a dovedit problematic. De fapt când a văzut proiectul Hirohito a fost destul de supărat că trebuia să renunțe la descendența sa divină și subtil dar semnificativ, a reușit să schimbe totul într-o renunțare mai degrabă la statutul său de dumnezeu în viață.³¹ Înțelegând că acum democrația urma să fie impusă națiunii, s-a asigurat de asemenea că discursul începea cu o reluare a jurământului lui Charter din 1868, astfel accentuând continuitatea între monarhie și democrație, începând cu Restaurația, în orice caz, versiunea finală a declarației transmisă în ianuarie includea fraze cheie cum ar fi "falsa concepție că împăratul este divin și că poporul japonez este superior altor rase și sortit să conducă lumea".³² MacArthur și Washington-ul erau foarte mulțumiți.

Umanizarea lui Hirohito și rolul său de simbol al poporului, trebuiau să fie întărite formal în constituție, câteva luni mai târziu. Asta i-a schimbat rolul din cel de monarh absolut în cel de "simbol al statului și al unității poporului, a cărui poziție derivă din voința poporului care deține puterea suverană".

Începând din acest punct, Hirohito, acum împărat al poporului, a fost constrâns să plece în turnee de întâlnire cu populația, în ciuda vizibilului său disconfort. Imaginea sa personală de unchiuș, "bătrânul inofensiv" în costume nepotrivite a fost compusă de personalul SCAP pentru a-i spori accesibilitatea atât acasă cât și în străinătate.³³ Curând au început să apară cărți populare și articole accentuându-i viața particulară și calitățile umane, precum și realizările

de cărturar (naturalist). A fost prezentat ca un intelectual cultivat, iubitor de pace, ale cărui gânduri erau întotdeauna la popor - un împărat uman care fusese prost reprezentat de către militari și alți reprezentanți ai răului.³⁴ S-a evidențiat curajul său de a lua poziție pentru terminarea războiului. Faptul că nu a abdicat totuși a fost pus

O istorie a Japoniei

pe seama unei poziții "de onoare", deoarece era obligat să suporte consecințele "insuportabile" ale Declarației de la Potsdam pe care el însuși decisese s-o accepte. Cu alte cuvinte, era manipulat de specialiști în relații cu publicul chiar mai mult decât fusese bunicul său Meiji.

Noua constituție reprezenta, în mod contestabil, cea mai mare realizare a Ocupației, nu doar pentru umanizarea lui Hirohito. A rămas neschimbată până în zilele noastre ca simbol al democratizării unei națiuni - măcar la exterior - în ciuda multor murmure privind articolul IX, în special. A fost schițată la începutul lui februarie 1946 de o tânără și neexperimentată echipă formată din personal SCAP plus câțiva civili. Aceștia au lucrat cu un document cadru provenit de la Washington și numerotat SWNCC 228.35 Sub presiunea lui MacArthur, care disperase să-i mai aștepte pe japonezi să introducă un proiect potrivit,³⁶ ei au rezolvat treaba în mai puțin de o săptămână. Tinerețea și lipsa lor de experiență în construcția statală i-a diferențiat prea puțin de oligarhii Meiji. Nici unul dintre aceștia nu știa multe despre Japonia sau despre constituții. Chiar și cel ce răspundea de îndeplinirea misiunii, conducătorul echipei colonelul Charles Kades, recunoștea că are "zero" cunoștințe despre Japonia.³⁷ Această neștiință însemna că aportul autorului șef al documentului cadru, Hugh Borton de la Departamentul de Stat³⁸ devenea mult mai important. Mai însemna și că japonezii înșiși au avut posibilitatea de a face - ca în multe din directivele SCAP - modificări neoficiale în produsul final.³⁹

SCAP a exagerat voit asemenea aport neoficial, constituția fiind oficial considerată ca întocmită de japonezi înșiși. Puțini au fost astfel păcăliți. Originea americană a constituției continuă să fie sursă de controversă. Nakasone Yasuhiro, bine cunoscut prim ministru naționalist din anii '80, nu dezaprobă conținutul constituției. Totuși, el argumentează că adevărata democrație nu poate fi impusă de o putere exterioară, ci ar trebui să vină din

interior. Adică, mai bine sau mai rău, japonezii ar fi trebuit să fie lăsați să-și producă propria constituție.⁴⁰ Dorința autorităților de ocupație de a impune japonezilor libertatea cu forța, dacă ar fi fost necesar, este unul din paradoxurile constituției și ocupației. Este însă în același timp și

convenabil, căci permite Japoniei să se pretindă o democrație, când în practică asta stă sub semnul întrebării - alt caz de diferență între formă și fond.⁴¹

Noul parlament urma să fie ales democratic, dar ca și oligarhii Meiji, MacArthur dorea democrație numai în condițiile impuse de el. la alegerile din aprilie 1946⁴² primul ministru desemnat Shidehara Kijoro a fost înfrânt. El urma să fie înlocuit de Hatotama Ichiro, care conducea nou formatul partid liberal japonez (Nihon Jiyuto), descendent Seiyukai. Totuși Hatoyama fusese implicat într-un număr de activități neliberale înainte de război și nu a fost pe placul SCAP. A fost epurat din administrație în prezua formării cabinetului. În locul său, președinția partidului și funcția de prim ministru au revenit lui Yoshida Shigeru.

Când proaspătul proiect de constituție a fost supus spre aprobare noului parlament, secțiunea despre drepturile femeilor pare să fi cauzat dezbateri deosebit de vii. Aceasta devenise pentru SCAP un simbol al noii democrații, în ciuda fundalului extraordinar și aproape cavaleresc - încredințată unui "firicel de fată" ruso-americană (conform spuselor unui oficial al ocupației) și impusă în grabă reprezentanților japonezi din comitetul de redactare al proiectului fără o dezbatere adevărată.⁴³ A fost sprijinită de către cele treizeci și nouă de femei nou alese membre ale parlamentului -dintr-un total de 466 locuri în camera inferioară - dar respinsă de majoritatea politicianilor bărbați. Din public nu doar bărbații i s-au opus, ci și multe femei așisderea, mai ales, dar nu doar, din cauza îndoctrinerii confucianiste care avea să mai dăinuie încă multe decenii.⁴⁴ În orice caz protestele n-au folosit la nimic. Împăratul și-a făcut clară poziția de susținere. Noua constituție, completată cu garantarea drepturilor egale pentru femei, a fost în cele din urmă aprobată după cuvenita finalizare. A fost promulgată în noiembrie 1946, intrând în vigoare în mai 1947.

În majoritatea cazurilor constituția sprijinea pur și simplu politici ce

fuseseră împlinite de diverse directive ale ocupației. Alte prevederi constituționale urmau să fie cuprinse în legi curând după aceea. Punctele cheie afirmau:

- împăratul a devenit un simbol al poporului;

O istorie a Japoniei

- suveranitatea legitimată de popor;
- renunțarea la război și la întreținerea unor forțe armate;
- egalitatea sexelor;
- garantarea drepturilor omului în general, mai ales "dreptul la viață, la libertate, și la căutarea fericirii";
- garantarea libertății de asociere, de gândire și de opinie (inclusiv religioasă) și de exprimare;
- dreptul de a vota acordat tuturor adulților peste 20 de ani; I
- separarea bisericii de stat; î
- garantarea drepturilor muncitorilor de a se organiza și de a negocia colectiv și condiții minime de muncă; ;
- stabilirea educației gratuite și egale;
- abolirea aristocrației;
- stabilirea unui sistem judiciar independent;
- prevederea de a putea revizui constituția (cu o majoritate de două treimi în ambele camere și sprijin popular majoritar într-un referendum).

O directivă ante constituțională foarte importantă a fost Civil Liberties Directive din octombrie 1945. Aceasta ordona eliberarea tuturor deținuților politici - inclusiv a temuților comuniști. Conținea, de asemenea, prevederi privind libertatea de asociere, care a condus la proliferarea partidelor politice. Acest fapt fusese interzis oficial în Japonia începând din 1941, atunci când toate partidele au fost obligate să fuzioneze în Imperial Rule Assistance Association (asociația de asistență a conducerii imperiale), dar practic ele fuseseră puternic descurajate de cel puțin un deceniu. Acum au

revenit cu vârf și îndesat - cel puțin din punct de vedere numeric, formându-se cu sutele, literal, dar marea majoritate având numai câțiva membri. Caraghioslăcurile includeau Great Japan Charcoal Production Party (Partidul producției de mangal din marea Japonie).⁴⁵ Mai puțin ciudat a fost Partidul Comunist, care suferise o represiune severă în perioada dinainte de război, dar care s-a reînființat în prima zi după apariția directivei.

O ilustrare clară a paradoxului ocupației de a băga democrația cu forța pe gâtul japonezilor a fost că în timp ce garanta libertatea de exprimare, SCAP practica el însuși o cenzură destul de riguroasă.⁴⁶

În același timp în care SCAP insista că filmele ar trebui să arate libertățile omului și demnitatea, cum ar fi femei emancipate și săruturi în scenele de dragoste,⁴⁷ tot el interzicea anumite cărți și filme. Tobacco Road al lui Erskine Caldwell, care arăta partea mai sumbră a societății americane a fost un exemplu de carte interzisă, în timp ce filmele cu samurai erau printre cele 236 filme condamnate de SCAP ca feudale și militariste.⁴⁸ Toate referințele la implicarea SCAP în reformele guvernului erau de asemenea interzise.⁴⁹

Textele din cărțile de școală erau printre țintele cenzurii SCAP, căci și MacArthur cunoștea valoarea acestora ca unelte de îndoctrinare. A ordonat ca toate lecțiile și instrucțiunile incluse să fie revizuite după principii democratice. Texte ca Kokutai no Hongi au fost înlocuite cu fragmente americane cum ar fi History of the War, compilate de personalul SCAP.⁵⁰ Persoanele nepotrivite au fost îndepărtate din învățământ în octombrie 1945, printr-o epurare rapidă. A fost introdus sistemul american 6-3-3-4 (6 ani școală elementară, 3 ani primul ciclu liceal, 3 ani al doilea ciclu liceal și 4 ani învățământul superior). Pentru a evita centralizarea excesivă autoritățile regionale au fost împuternicite să numească propriile consilii de conducere prin alegeri. Pentru a elimina elitismul antebelic, universitățile de patru ani au proliferat, fiind constituite după modelul american.

Reformele au acoperit și domeniul economic. Astfel o lege agrară din 1946 a dat permisiunea fermierilor de a deține atât pământ cât puteau lucra ei înșiși - de obicei cam 3 hectare - și să închirieze o mică suprafață de teren în satul de reședință. Chiriile erau controlate, drepturile chiriașilor impuse, și diferite mecanisme de supraveghere erau în vigoare. Guvernul însuși a preluat pământul aparținând unor proprietari absenți și 1-a redistribuit fermierilor. Ca rezultat al acestor măsuri, arenda s-a redus de la aproape 50% la

cca.10%.⁵¹

:

Altă reformă economică majoră, privită ca fiind atât în interesul

demilitarizării cât și al democratizării, a fost dizolvarea zaibatsu. La sfârșitul războiului cei "patru mari" - Mitsui, Mitsubishi, Sumitomo și Yasuda - controlau împreună 25% din capitalul japonez, iar șase j

zaibatsu mai mici încă 11%. Acești zece erau principalele ținte pentru reformă.⁵² Măsurile luate, la sfârșitul lui 1945 includeau I

O istorie a Japoniei

dizolvarea companiilor holding zaibatsu, interzicerea membrilor familiilor zaibatsu de a lucra în propriile lor companii, împiedicarea firmelor zaibatsu de a solicita guvernului achizițiile din timp de război, eliminând profitul excesiv de pe urma războiului, și distribuirea stocurilor zaibatsu pe o bază mai largă. În aprilie 1947 s-a votat legea Anti-monopol, și vreo 325 de companii din sectorul industrial și de servicii au fost desemnate oficial ca având o concentrare excesivă a puterii.⁵³

În câmpul muncii,⁵⁴ o serie de legi adoptate între decembrie 1945 și aprilie 1947 au pus în practică prevederile constituției, însă cu unele restricții, cum ar fi a dreptului la grevă atunci când aceasta pune în pericol bunăstarea publică. Ca rezultat al noilor drepturi și libertăți, apartenența la sindicate a crescut puternic de la cea 420.000 înainte de război (1936), la aproape 7 milioane la mijlocul lui 1948. Rata apartenenței sindicale a forței de muncă a atins un vârf în 1949, cu 56%.

Totuși, în câmpul muncii s-a petrecut unul dintre cele mai serioase incidente ale ocupației. Acesta a fost interzicerea de către MacArthur a unei greve generale planificată pentru 1 februarie 1947.

Comuniștii au avut un rol însemnat în evenimente. Printre altele, un comunist, li Yashiro, era principalul conducător al grevei planificate. MacArthur împreună cu mulți lideri guvernamentali japonezi, fusese îngrijorat de la început de eliberarea comuniștilor din închisoare. Printre cei puși în libertate se găsea și influentul Tokuda Kyuichi. Acestuia i s-a alăturat curând o altă figură pregnantă, Nosaka Sanzo, care s-a întors din China la începutul lui 1946. Starea jalnică a economiei imediat după război era o sursă potențială de neliniște și deja avuseseră loc câteva mari demonstrații și greve în 1946. Comuniștii păreau capabili să folosească asta în propriul avantaj. Nu avuseseră mare succes în arena politică oficială, dar și-au dus campania mai degrabă la locul de muncă.

Deși Partidul Comunist nu număra mulți membri, totuși structura sa părea a fi în creștere⁵⁵ ca și sprijinul acordat comunismului de către public în general. În decembrie 1945 tirajul cotidianului comunist Akahata (Steagul Roșu) era de 90.000 de exemplare, dar în februarie 1946 crescuse la 250.000.⁵⁶ Comuniștii înșiși erau

nepotrivit de gălăgioși și activi. Îl sfidau deschis pe împărat și criticau guvernul. Ocupau poziții de conducere în multe sindicate, și păreau să facă agitație voită și să folosească grevele și alte dispute, în scop politic.⁵⁷ Curând au apărut temeri atât în Japonia cât și în străinătate, că țara era - într-o frază popularizată de Yoshida - "scufundată într-o mare de steaguri roșii".⁵⁸ Yoshida a inflammat situația numindu-i "bandiți" pe liderii sindicali comuniști.⁵⁹

Greva generală planificată ar fi implicat mai mult de 3 milioane de funcționari publici și multe alte milioane din sectorul privat. MacArthur n-ar fi vrut să intervină, dar a simțit că nu poate permite o asemenea masivă întrerupere și provocare. Cu doar câteva ore înainte de grevă, după ce discuțiile cu li și alții au eșuat, a interzis-o.

Într-o manieră aducând aminte de oligarhii Meiji, MacArthur a contrabalansat imediat acest act de autoritarism cu o acțiune democratică.⁶⁰ A convocat alte alegeri generale pentru a lăsa poporul să-și exprime dorințele. Acestea s-au ținut în aprilie și spre ușurarea sa comunistii, care sperau să-și mărească prezența în parlament de la 5 la cel puțin 20 de locuri, de fapt au pierdut din sprijin, ieșind din alegeri cu numai 4 locuri.

N-au fost singurii pierzători. Publicul nu era pe de-a întregul mulțumit de Yoshida, care era perceput ca având prea mult în comun cu cei dinainte de război care conduseseră Japonia la dezastru. Cabinetul său a căzut, înlocuit de o coaliție de partide în frunte cu Partidul Socialist al creștinului Katayama Tetsu. Și acesta făcea parte dintre partidele care suferiseră interdicții în perioada antebelică, deși nu fusese tratat cu aceiași asprime ca Partidul Comunist. Ceilalți membri ai coaliției includeau nou formatul Partid Democratic (Minshuto), descendent al Minseito. Nici MacArthur nu se simțise totdeauna confortabil cu Yoshida și a sprijinit considerabil cabinetul Katayama. Printre altele și-a exprimat satisfacția de a vedea Japonia condusă de un prim ministru creștin.

La mijlocul lui 1947, mare parte dintre planurile de demilitarizare și democratizare ale ocupației Japoniei fuseseră puse în mișcare, atât

oficial cât și neoficial. Procesul se dovedise mai lin decât se așteptaseră mulți, deși activitatea comuniștilor și necesitatea de a interzice greva au fost evenimente nefericite. Oamenii nu erau încă

O istorie a Japoniei

perfect liniștiți, iar economia se vădea totuși foarte slabă. "Utopia" mai putea fi încă instaurată, însă, câțiva nori începuseră să se ivească la orizont.

6.2 REALITĂȚILE RĂZBOIULUI RECE REMODELEAZA VISUL

Interzicerea grevei generale a fost o ocazie de reflecție, atât pentru guvern cât și pentru populație, atât pentru japonezi cât și pentru americani. Încă de la începutul ocupației, guvernul japonez a fost neliniștit de viteza de introducere și de intensitatea reformelor democratice. Yoshoda vorbea despre un "exces de democrație".⁶¹ Publicul de asemenea, după ce fusese antrenat de primele izbucniri de reformă, începea acum să gândească în aceiași termeni.⁶² Desigur preferau libertatea represiei, dar trebuia să existe un echilibru între libertate și control. Nimeni n-ar fi putut accepta ca să se abuzeze de libertate ajungându-se la anarhie. Democrația era o fiară puternică și periculoasă. Putea aduce binefacere, dar avea nevoie să fie manevrată cu grijă și ținută sub control.

Guvernul american era de asemenea alarmat și publicul american la fel. În 1947 mijloacele media americane au afișat o atitudine critică la adresa politicii de ocupație, acuzând proasta gestionare a problemelor, promovarea unei prea mari democrații și insuficienta recuperare economică. Cei care nu erau adepți ai New Deal se grăbeau cu criticile - chiar și din interiorul cartierului general al SCAP.⁶³

1947 a fost anul în care termenul de "război rece" a fost născocit, pentru a desemna diviziunea ideologică, politică și economică între lumea liberă și lumea comunistă. Frica de o confruntare majoră cu comuniștii a generat o bună parte din schimbarea de poziție americană față de Japonia și față de lume. Coreea se găsea deja împărțită în zone, comunistă contra non-comunistă, iar Berlinul mergea pe aceiași cale. În China forțele lui Chian Kai-și stăteau gata de a fi evacuate în Taiwan de către comuniștii conduși de Mao. Europa de est cădea din ce în ce mai mult sub controlul

comuniștilor. Era important, de aceea, ca Japonia să rămână o fortăreață a lumii libere.

Dar aceasta nu putea exista numai ca idee. Necesita putere și substanță. În lumea postbelică, în care toate confruntările militare generând spaima de consecințe nucleare se doreau evitate pe cât posibil, era nevoie în primul rând de putere economică. În 1947 Japonia se afla departe de a fi o putere economică. Producția încă nu atinsese nici jumătate din nivelurile antebelice, iar inflația depășea 200% pe an. Lucrurile trebuiau puse la punct, și nu MacArthur părea omul potrivit pentru această treabă.

La începutul lui 1948 Washington-ul 1-a trimis pe George Kennan din Departamentul de Stat, într-o misiune de recunoaștere în Japonia. De ceva vreme Kennan insista constant asupra imperativului de a îngriji expansiunea comunistă. Concluzionase că la acea dată reformele ocupației "pavau calea unei preluări comuniste". Astfel, a recomandat ca "regimul de control al SCAP asupra guvernului Japonez să fie relaxat... Accentul urma să fie schimbat acum dinspre reformă spre refacere economică".⁶⁴ Recomandările altor "depanatori", cum ar fi sub-secretarul de stat pentru armată William Draper (bancher de investiții), au fost similare.⁶⁵ Ca urmare, începând din 1948, politica americană față de Japonia a fost comutată spre refacerea economică. Asta însemna oprirea politicilor existente și introducerea altora noi.⁶⁶

Epurările de conducători de afaceri au fost oprite, fiindcă părea prostesc să înlocuiești persoane capabile. Din cei 200.000 de persoane îndepărtate de ocupație, numai 3.000 erau oameni de afaceri, iar dintre aceștia majoritatea au fost doar parțial sau temporar înlăturați.

Desființarea zaibatsu a fost oprită, deoarece eficiența lor economică era recunoscută. Definiția de "concentrare excesivă" din legislația anti-trust a fost schimbată subtil dar semnificativ din

"concentrare care împiedică competiția efectivă a noilor veniți pe piață" în "concentrare dezavantajoasă pentru eficiența producției".⁶⁷ Firmele postbelice cu statut de zaibatsu erau cunoscute drept keiretsu kigyo, sau "companii aliniate".

Plata despăgubirilor de război națiunilor victimă a fost, de asemenea, stopată.⁶⁸ Se intenționase să se facă mai ales sub formă

O istorie a Japoniei

de echipamente industriale mai degrabă decât sub formă de bani, având în vedere economia strâmtorată a Japoniei. Echipamentele ce fuseseră deja confiscate în acest scop, mai ales de la zaibatsu, erau acum în bună parte înapoiate industriei japoneze. Totuși, nu au fost înapoiate aceluiași zaibatsu care investeau în echipament mai modern. Au revenit în schimb, unor companii mai mici, care în mod normal n-ar fi fost niciodată capabile să achiziționeze asemenea echipament, chiar devenit demodat.

Legislația muncii a fost înăsprită pentru a împiedica dezagregarea industrială. Noile legi din 1948 negau muncitorilor din sectorul public dreptul la grevă și restrângea posibilitățile de acțiune politică directă ale organizațiilor muncitorești.

MacArthur însuși imaginase câteva dintre măsuri. Încă de la început s-a opus să se facă epurări în lumea afacerilor sau să fie plătite despăgubiri. Amânările sale în aceste probleme în anii de început ai ocupației au făcut ca noua politică să fie mult mai eficace decât ar fi putut fi altfel. Cu toate acestea, se considera că are nevoie permanentă de consiliere economică. Astfel, la începutul lui 1949 președintele Truman l-a trimis pe expertul Joseph Dodge drept consilier economic oficial al SCAP, funcție pe care urma s-o păstreze până la sfârșitul ocupației.

În acest stadiu Yoshida era din nou prim ministru. Katayama demisionase în februarie 1948, după mai puțin de un an în funcție, datorită unei dizidențe interne în Partidul Socialist - o problemă care avea să-l afecteze de-a lungul întregii existențe până azi. A fost înlocuit de Ashida Hitoshi, liderul Partidului Democrat, dar acest cabinet a căzut după doar câteva luni, mai ales datorita scandalurilor de corupție. Yoshida s-a întors în octombrie și a fost confirmat de o victorie sigură pentru ^proaspăt creatul său partid conservator, Partidul Democrat Liberal (Minshu Jiyuto), în alegerile din ianuarie 1949.

Noul său partid s-a format în 1948 prin fuziunea Partidului Liberal Japonez (Nihon Jiyuto) cu disidenții din Partidul Democratic, combinând tradițiile celor două partide principale antebelice, Seiyukai și Minseito respectiv. Era o formațiune conservatoare și, în ciuda rezervelor privind stilul antebelic al lui Yoshida, ceea ce dorea publicul era în mod clar aerul său de stabilitate. De altfel, conserva-

Un Phoenix din cenușă

191

torii vor guverna Japonia până în ziua de astăzi (cu excepția unei foarte scurte întreruperi la mijlocul anilor '90). Yoshida însuși, figura guvernamentală cel mai des asociată cu ocupația, a rămas în biroul primului ministru până în 1954. Omul căruia nu i-a plăcut "excesul de democrație" atinsese fără doar și poate coarda sensibilă a publicului.

Ca pentru a confirma temerile războiului rece la adresa comunismului, comuniștii Japonezi au prins a-și reînnoi activitățile după înfrângerea din 1947. Începuseră să-și recâștige influența și popularitatea. În aceleași alegeri din 1949, care i-au dat un vot de încredere guvernului conservator al lui Yoshida, ei și-au crescut reprezentarea în Dietă de la 4 la 35 de locuri. Trebuia făcut ceva, De la sfârșitul lui 1949 și în 1950, cam 12.000 de comuniști au fost îndepărtați din administrație în așa numita 'epurare roșie'.⁶⁹ Totuși, proporția lor de locuri în Dietă avea să rămână în preajma lui 5% până astăzi.

Guvernului Yoshida i s-a ordonat să stabilizeze economia și să echilibreze bugetul, misiune ce urma să fie supravegheată de Dodge. Sub îndrumările lui Dodge inflația s-a redus mult, rata de schimb s-a stabilizat, iar subsidiile guvernamentale au fost tăiate. Abordarea sa austeră a fost eficientă și în 1949 Japonia a prezentat un buget echilibrat. Până în iunie 1950 dobânzile reale au crescut cu 30% față de nivelurile din 1936.⁷⁰ Totuși, măsurile sale au provocat greutăți și antipatie printre angajatori și muncitori. Falimentele și șomajul s-au înrăutățit.

Cel mai puternic stimulent pentru economia Japoniei a venit din altă sursă exterioară. În iunie 1950 trupele comuniste nord coreene au trecut peste paralela 38, linia de separație recunoscută între zonele peninsulei coreene, declanșând războiul coreean. Yoshida l-a numit "un dar al zeilor".⁷¹ Cel mai mare beneficiu se datora "achizițiilor speciale" (tokuju) ale armatei americane care lupta în Coreea. Valoarea acestora a ajuns la suma de 2 - 4 miliarde de

dolari într-o perioadă de 3 ani, echivalentul a cam o treime din întregul venit japonez extern în acea perioadă de timp. Ca efect, venitul disponibil al Japoniei s-a dublat, rezultând și dublarea importurilor. Aceasta a permis de asemenea unor industrii dependente de materii prime importate să-și sporească de două ori producția.⁷² Către

O istorie a Japoniei

sfârșitul războiului coreean s-au atins din nou nivelurile producțiilor antebelice.

Războiul coreean a avut un număr de alte consecințe majore* Una dintre ele a fost reînarmarea forțelor japoneze. Marea majoritate a trupelor de ocupație urmau să fie de serviciu în Coreea, așa că pentru a menține ordinea în Japonia MacArthur a ordonat formarea Poliției Naționale de Rezervă, de 75.000 de oameni în iulie 1950. Pentru a nu încălca articolul IX al constituției aceasta a fost concepută ca o unitate de auto-apărare, însă reînarmarea a cauzat oricum suficientă controversă. Pentru a-i clarifica natura defensivă a fost renumită National Safety Forces (Forțele de siguranță națională) în 1952, și îft sfârșit și-a primit titlul de astăzi, Self-Defence Forces (Forțele de auto-apărare - Jieitai) în 1954. În acest moment număra 165.000 de membri.

O altă consecință majoră a războiului coreean a fost demiterea lui MacArthur. Acesta primise comanda trupelor americane în Coreea și conform propriei relatări se părea că, în decurs de câteva luni, a câștigat efectiv războiul - în termeni convenționali.¹ Cucerise Seoul-ul spre sfârșitul lui septembrie și capturase Pyongyang până la sfârșitul lui octombrie, ceea ce, după părerea sa, simboliza înfrângerea Coreei de Nord. N-a putut înțelege faptul că Washington-ul nu a profitat de victoriile sale și că în schimb i s-au impus restricții cu privire la noile acțiuni. Când întăririle comuniste chinezești au intrat în Coreea de Nord, din senin, i s-a interzis permișiunea de a le ataca. Washington-ul ducea acum un nou tip de război - așa numitul "război limitat". Mac Arthur nu a putut înțelege această "întâmpinare a forței brute cu pacifism" și incapacitatea de a păstra "voința de a învinge".² A criticat în mod deschis Washington-ul și pe Truman. În cele din urmă, fisura între felul lor diferit de a gândi, a devenit atât de mare încât, la 11 aprilie 1951, Truman l-a eliberat de însărcinările din Coreea și din Japonia. I s-a organizat o plecare eroică din Japonia și o sosire eroică în America.

O dată cu demiterea lui MacArthur a luat sfârșit o perioadă scurtă dar intensă. Înlocuitorului său, generalul Matthew Ridgeway, îi lipseau carisma și viziunea predecesorului, însă oricum se pare că a fost numit doar în calitate de "administrator". Sunt puține lucruri memorabile din timpul lui Ridgeway. Chiar și numele său abia de

mai este pomenit. Printre alte "non-întâmplări", pe durata mandatului său ca SCAP nici măcar nu l-a întâlnit pe Hirohito.³ În mințile japonezilor ocupația a fost cu siguranță legată integral, de impunătoare prezență a lui MacArthur - o personalitate atât de covârșitoare, încât chiar destituirea sa a fost probabil, așa cum mulți au observat, cea mai mare lecție de democrație ce li s-a predat japonezilor pe parcursul ocupației.

Încă o consecință majoră a războiului coreean a fost că a precipitat nevoia semnării unui tratat de pace cu Japonia și a încheierii oficiale a ocupației. Printre altele, asta ar fi eliberat America de povara unei responsabilități continue față de Japonia. Discuții vagi privind un tratat de pace se purtau de câțiva ani, de la începutul lui 1947, dar abia o dată cu războiul din Coreea lucrurile s-au pus cu adevărat în mișcare. Procesul a fost complex și a luat mult timp. În cele din urmă la începutul lui septembrie 1951 a avut loc o conferință de pace în San Francisco, la care Japonia și alte patruzeci și opt de națiuni au semnat un tratat de pace (8 septembrie).⁴ MacArthur lucrase la document împreună cu Secretarul de Stat John Foster Dulles, dar nu a fost invitat să participe.⁵

Tratatul de la San Francisco a confirmat că Japonia pierdea toate fostele colonii, inclusiv Taiwan și Coreea. Sahalinul de sud și Insulele Kurile din apropiere au fost date Uniunii Sovietice, deși urma să aibă loc o dispută încrâncenată - care continuă încă și astăzi - privind care anume dintre insule constituie Kurilele. La celălalt capăt al țării insulele Ryukyu au fost încredințate americanilor pe termen nelimitat (returnate în cele din urmă Japoniei în 1972). Același lucru s-a întâmplat și cu insulele Bonin (Ogasawara) situate la 1.000 km. de Tokyo, în largul Pacificului (înapoiate în 1968). În termenii tratatului Japonia a fost de acord până la urmă să ofere despăgubiri, lucrul fiind îndulcit de o clauză adițională care stipula că aceasta va depinde de economia sa. În final a plătit foarte puțin, în ciuda masivei creșteri economice ce a

urmat. În general tratatul a fost foarte favorabil Japoniei. A intrat în vigoare la 28 aprilie 1952, încheind astfel ocupația.

Totuși, nu a însemnat și un sfârșit pentru prezența trupelor americane. Poate că America dorea să scape de responsabilitatea completă și oficială față de Japonia, dar în mod sigur nu voia s-o

O istorie a Japoniei

lase vulnerabilă în fața comuniștilor. Și mulți dintre conducătorii japonezi la fel. La numai câteva ore după semnarea tratatului, Japonia și Statele Unite au încheiat un tratat de securitate reciprocă care garanta menținerea pe durată nedefinită a bazelor militare americane în Japonia, mai ales în Okinawa. Asta a ajutat Japonia nu numai în termeni de securitate militară. A adus, de asemenea, beneficii economice importante, mai ales prin faptul că Japonia n-a mai trebuit să cheltuiască nici pe departe cât celelalte națiuni pentru propria apărare. De aici înainte, până în prezent, avea să cheltuiască pentru apărare nu mai mult de 1 % din produsul național, în timp ce normal în vreme de pace suma este de 6-7%, pentru majoritatea națiunilor.

Publicul larg s-a dovedit mai puțin entuziasmat de continua prezență americană, lucru ce avea să conducă mai târziu la o serie de probleme sociale și politice. Totuși, beneficiul economic a fost incontestabil. Acesta a fost un factor major - chiar dacă incidental - în așezarea Japoniei pe calea de a deveni o superputere economică.

Ocupația a avut actualmente o semnificație epocală. Încă de la început s-a confruntat cu un număr de dificultăți. Trebuia să fie autoritară și nu prea. Trebuia să fie distructivă dar și constructivă. Trebuia să păstreze moralul japonez prin conservarea unor tradiții și îndepărtarea altora. Trebuia să îngrijească tânăra democrație fără a părea că o impune în mod nedemocratic. A fost nevoită chiar să-și schimbe direcția la mijlocul drumului. Și a trebuit să facă toate astea pornind de la o cunoaștere foarte limitată. Să ocupi o națiune străină cu scopul de a o reconstrui, mai ales cu toate aceste greutăți, nu este o sarcină ușoară. Și totuși, în mare, se pare că a fost încununată de succes. Nu în mică măsură asta s-a datorat dorinței japoneze de a învăța și de a reconstrui națiunea încă o dată ca putere respectată. A fost ajutată și de faptul că politica guvernului american ce a stat la baza ocupației nu a fost considerată în primul rând o afacere punitivă, care să lase Japonia

schilodită și îngenunchiată. S-a desfășurat astfel o fază constructivă în istoria modernă a națiunii care a plasat-o în poziția favorabilă de a continua pe drumul revenirii la statutul de putere mondială de primă mărime.

Japonia nu a ratat ocazia economică ce-i fusese oferită de către America. Guvernul jucase un rol important în economie încă din perioada Meiji și a continuat s-o face. Creșterea economică era mult prea importantă pentru a o lăsa pe seama forțelor economiei de piață și a intereselor private.

Ministerul Comerțului Exterior și Industriei (MITI), creat în 1949 din fostul Minister al Comerțului și Industriei, a jucat un rol deosebit de important. Una dintre funcțiile sale cheie era "îndrumarea administrativă" (gyosei shido). Oficialii MITI se întâlneau regulat cu căpeteniile industriei pentru a stabili politici generale favorabile comerțului guvernamental, administrației și marilor afaceri. Acele politici acopereau investițiile și dezvoltarea în anumite sectoare cu creștere economică estimată, protejarea unor industrii strategice și raționalizarea unor industrii din sectoare ce nu mai erau considerate demne de a fi urmărite.

Deși eficiența tehnică reală a MITI a fost exagerată,⁷⁸ era totuși importantă ca simbol. Indica o continuă relație strânsă între guvern și industrie și dispoziția liderilor din industrie de a asculta părerea guvernului și de a lua în considerație interesele naționale. Situația nu diferea prea mult de cea din perioada Meiji. Deși majoritatea guvernelor, până la un punct, își planifică economia și speră s-o îndrume, ca procentaj economia japoneză era foarte puternic caracterizată de preponderența planificării asupra forțelor economiei de piață. În termenii economiștilor asta era o economie de plan mai degrabă decât una de piață, controlată mai degrabă decât lăsată la voia întâmplării.

În timpul anilor '50 prioritatea acceptată era dezvoltarea industriei grele, mai ales siderurgică, incluzând produse cum ar fi vapoare și mașini grele. Fraza lozincă era lju-ko-cho-dai' (greu-gros-lung-mare). Avea să fie urmată în anii '60 de concentrarea pe industrii mai ușoare, mai înglobatoare de cunoștiințe și tehnologie, cum ar fi bunurile electrice și aparatele de fotografiat. Lozincă devenise

acum 'kei-haku-tan-sho' (ușor-subțire-scurt-mic). Ceea ce nu înseamnă desigur că industria grea a dispărut peste noapte. Departamentele de așa ceva, construcția de nave a continuat să se dezvolte. Producția de

O istorie a Japoniei

mașini, combinând oțelul cu tehnologia, s-a dezvoltat de asemenea în perioada anilor '60.

În ce privește forța de muncă angajată, în industriile secundare - mai ales manufacturiere dar și în construcții - a crescut de la 22% în 1950 la 35% în 1970. În schimb, industriile primare, mai ales agricultura, s-au redus de la 48% în 1950 la 18% în 1970. În mod clar, exista un interes crescut pentru manufacturare, dar ridicarea industriilor terțiare (servicii) nu trebuie trecută cu vederea. Acestea au fost mereu importante în economia japoneză și, de fapt, în această perioadă ele ocupau mai multă forță de muncă decât industriile secundare, crescând de la 30% în 1950 la 48% în 1970.

Tiparele consumatorilor sunt și ele supuse sloganurilor. Au existat cele "trei comori" ale anilor '50 - radio, motocicletă și mașină de cusut. Comorile au fost modernizate și redefinite la începutul anilor '60 transformându-se în frigider, televizor și mașină de spălat. Sfârșitul anilor '60 a fost vremea celor trei "C" - car, color TV și cooler (mașină, televizor color și congelator). Consumatorul japonez a început să achiziționeze din ce în ce mai multe bunuri deoarece câștigurile reale s-au triplat între mijlocul anilor '50 și 1973.

Economia, măsurată în PIB, a crescut constant cu aproximativ 9% în fiecare an, în perioada anilor '50. Apoi a sporit ușor până la 10% la începutul anilor '60, și la mai mult de 13% la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70. Adică între sfârșitul ocupației și criza petrolului din 1973, economia japoneză a crescut cu un procent anual mediu de mai bine de 10%. La vremea crizei mondiale a petrolului avea să fie o superputere economică. Ca dimensiune reprezenta a treia economie mondială (după Statele Unite și Uniunea Sovietică), primul producător de vapoare, al treilea producător de oțel, al doilea producător de mașini (cel mai mare până la sfârșitul anilor '70), cel mai important producător de radio și televizoare și așa mai departe.

Remarcabila înflorire economică a Japoniei după război, este adesea numită "miracol economic".⁸⁰ Multe dintre cauze, de fapt câteva duzini, sunt identificabile, "miracol" putând fi numit doar faptul că au fost concomitente. Am discutat deja despre câteva dintre acestea, despre altele merită să discutăm în continuare, iar

Un Phoenix din cenușă

197

unele sunt prea tehnice pentru a fi abordate aici în detaliu. America apare nu în puține dintre ele. În general, principalele cauze includ (fără o ordine anumită):

- politici constructive ale ocupației americane/ de ocupație, cum ar fi re-vitalizarea zaibatsu și abandonul plăților de despăgubiri (ca și cedarea echipamentelor confiscate unor companii mai mici);
- consilierea economică americană/ de ocupație și din partea lui Joseph Dodge;
- ajutorul financiar american/ de ocupație (de ordinul a 2 miliarde de dolari pe timpul ocupației);
- achizițiile americane pe parcursul războiului coreean;
- măsurile de securitate americane pentru Japonia făcând posibilă păstrarea cheltuielilor de apărare la o fracțiune din cele ale altor națiuni;
- bunăvoința americanilor (cel puțin până în anii '70);
- sprijin și îndrumare în afaceri din partea guvernului și a administrației;
- acceptarea importanței planificării în loc de a se baza exclusiv pe legile economiei de piață și a lua în considerație interesul național mai degrabă decât interesul întreprinderii;
- folosirea frecventă a barierelor netarifare pentru a proteja interesele industriei autohtone în fața competiției străine;
- ocazia, pentru companiile mari de a adopta tehnologie de ultimă oră pe scară mare datorită distrugerii în război a echipamentelor și facilități existente (și în unele cazuri datorită confiscării uzinei pentru plata unor despăgubiri ulterioare);

- relativă stabilitate a guvernului și administrației;
- orientarea pe termen lung cu o focalizare pe supraviețuire și împărțirea pieței mai degrabă decât o orientare pe termen scurt cu focalizare pe profit (ajutată de pretențiile mici ale deținătorilor de acțiuni japonezi);
- în acest cadru pe termen lung, abilitatea pragmatică de a schimba direcția și a diversifica pe termen scurt, unde este necesar;
- consum mic guvernamental pentru relativ neproductivele cheltuieli suplimentare sociale, pentru locuințe sau protecție socială.

O istorie a Japoniei

- o rată înaltă de acumulare a economiilor personale și deci a capitalurilor ca urmare a nevoii de a compensa insuficiența, protecție socială guvernamentală, combinată cu concesiile la taxele personale și alte stimulente ale guvernului;
- o rată înaltă datorie-garanție, sprijinită de politica Băncii Japoniei (adică împrumuturi mari puteau fi dobândite cu garanție colaterală mică);
- concesiile la plata taxelor corporațiilor și alte stimulente;
- politica de a cumpăra patente mai degrabă decât obținerea lor sub licență;
- modelarea cercetării și dezvoltării pentru considerații comerciale practice prin încredințarea lor corporațiilor mai degrabă decât institutelor academice neutre de cercetare sau similar;
- o situație favorabilă a comerțului mondial care a permis importul de materii prime ieftine și exportul de bunuri gata fabricate pe piețe nesaturate;
- strămutarea forței de muncă din relativ neproductivul sector primar (mai ales agricultura) în mai productivele sectoare secundar (manufacturier) și terțiar (servicii);
- promovarea consumului;
- hărnicia muncitorului japonez (trăsătură oarecum discutabilă dacă ar fi s-o privim drept caracteristică permanentă a națiunii, dar în mod cert un aspect important al perioadei postbelice);
- larg răspândita angajare a tuturor japonezilor, de a reconstrui Japonia și de a recuceri un loc printre puterile lumii;
- rata relativ înaltă de păstrare a muncitorilor experimentați și loiali, prin așa numitul sistem de "angajare pe viață" adoptat de

majoritatea corporațiilor (deși fenomenul a fost exagerat);

- relativa lipsă de întrerupere a producției prin acțiunea muncitorilor (deși și asta a fost exagerată, mai ales în anii dinainte de 1960).

Mulți, incluzând și câțiva japonezi, ar adăuga la listă și accentul pus pe export. De fapt, contribuția exporturilor Japoniei la PIB a fost în mod tipic sub aceea a majorității națiunilor. Pur și simplu PIB a crescut atât de mult încât în termeni absoluți exporturile Japoniei păreau să domine lumea. Tendința de a compara Japonia numai cu

Un Phoenix din cenușă

199

America, care are o rată excepțional de scăzută export-PIB și de asemenea are un masiv dezechilibru comercial cu Japonia, contribuie la proasta percepție.

Stabilitatea guvernului a furnizat un cadru propice creșterii economice. După 1948, în ciuda șovăielilor și mișcărilor din spatele scenei, Japonia a fost guvernată de conservatori cu, aceiași filozofie, în esență, până la mijlocul anilor '90. În deosebi din 1955 până în 1993 a fost condusă de către Partidul Liberal Democratic (LDP, Jiyu Minshui). Formarea LDP în 1955 a fost de fapt o realiniere a partidelor existente, continuând efectiv fuziunea dintre antebelicele tradiții Seiyukai și Minseitō. Se contura un element de continuitate conservatoare între erele antebelică și postbelică.

Acest fenomen a fost de asemenea perceput în triada guvern-administrație-afaceri. După ce epurările au fost oprite, mulți indivizi puternici înainte de război - unii chiar înțemnițați pentru rolul din timpul războiului - și-au reluat pozițiile de forță. Probabil că cel mai cunoscut dintre aceștia este Kishi Nobusuke. Fusese oficialul responsabil pentru legislația din 1936 care scosese pe Ford din Japonia și care mai târziu a devenit membru al cabinetului de război Tojo. Înțemnițat pentru activitățile sale din perioada războiului, a fost eliberat în 1948. Ales în camera reprezentanților ca membru al Partidului Liberal în 1953, a fost principalul arhitect al realinierii care a condus la formarea, în 1955, a LDP și a devenit prim ministru în 1957 (până în 1960).

Kishi și fratele său, Sato Eisaku (Kishi născut în familia Sato, dar adoptat de un unchi), sunt numai doi dintre cei șase birocrați antebelici care au devenit prim miniștri după război. Sato a fost prim ministru din 1964 până în 1972. Ceilalți patru sunt Yoshida Shigeru (1946-7, apoi 1948-54), Ikeda Hayato (1960-4), Fukuda Takeo (1976-1978) și Ohira Masayoshi (1978-80). Adică, în primele câteva decade după război, Japonia a fost guvernată mai ales de birocrați antebelici.

Aceștia și colegii lor au făcut tot ce au putut să reimplanteze un număr de practici dinainte de război, de obicei în mod subtil, în etape, și nu suficient ca să atragă contramăsuri din partea Washing-ton-ului, dar suficient pentru a-i face să se simtă mai confortabil. Una dintre principalele lor preocupări a fost educația, domeniul

O istorie a Japoniei

încercat și de încredere pentru inocularea unor gânduri potrivite, începând de la mijlocul anilor '50 guvernul a reintrodus controlul central asupra educației, anulând voit politica de descentralizare a ocupației.⁸¹ În 1956 alegerile pentru consiliile școlare au fost abolite, iar acestea au fost înlocuite de numiri prin intermediul primarilor și / sau guvernatorilor prefecturii. Consiliile au devenit subordonate Ministerului Educației. Doi ani mai târziu programa ministrului a devenit obligatorie, înlocuind libertatea de opțiune promovată de ocupație. Asta deschidea calea pentru un și mai strâns control central, conducând la verificări riguroase și o cenzură a cărților, care se menține și în ziua de astăzi.

Părerile publicului erau împărțite în privința acestor continuități. Într-un sens general legăturile cu trecutul erau liniștitoare, dar în același timp mulți erau îngrijorați de legăturile restabilite. Yoshida Shigeru vorbea despre pierderea războiului dar câștigarea păcii⁸² și mulți împărtășeau și erau inspirați de dorințele sale de a face națiunea încă o dată mare. De data aceasta avea să fie în termeni economici, nu militari. La locul de muncă găseai în mod obișnuit un *moretsu-gata* ("tip extrem de hotărât"), dedicându-și eforturile proprii și realizările reconstrucției națiunii. Ceea ce semăna mult cu naționalismul pragmatic al perioadei Meiji, dar fără supratonurile militariste - deși unii vedeau asta ca pe o continuare agresivă a războiului, adesea în combinație cu opinia că înfrângerea militară a Japoniei n-a prea contat, de fapt, deoarece a fost rezultatul folosirii bombei atomice.⁸³ Mulți dintre *moretsu gata* erau mândri să treacă drept samurailor epocii moderne, adevărați războinici ai corporațiilor.

Pe de altă parte, una era să lucrezi pentru binele națiunii, dar exista o limită pentru sacrificiul personal pe care poporul era acum dispus să-l facă. Fuseseră expuși la democrația în stil american și la drepturile omului și deși nu doreau neapărat un exces din toate astea - deoarece primiseră lecția agitației comuniste din 1946-7 - nici n-ar fi dorit să le respingă total. Încetaseră să mai fie supuși

fără minte ai împăratului-zeu, cu singurul scop în viață de a fi sacrificați.

O sursă aparte de stinghereală pentru mulți era senzația că nu suficient din bogăția pe care o creau le revenea. Asta se întâmpla mai ales în anii '50, înainte ca măririle de salarii să-i facă pe oamenii obișnuiți să simtă că făceau un real progres. Încă existau

condiții proaste la locul de muncă și salarii mici. Disputele industriale erau frecvente și adesea se încheiau cu confruntări violente și din când în când cu moarte.

Greva din 1953 de la Nissan a fost un exemplu de dispută gravă. A durat șase luni și s-a încheiat cu înfrângerea membrilor Sindicatului Industriei de Automobile din întreaga Japonie. Acesta a fost literalmente dezmembrat. A fost începutul așa numitelor "sindicate de întreprindere" care încă mai caracterizează practicile de muncă japoneze, în opoziție cu mai răspânditele "uniuni sindicale" ale occidentului. Sindicatul de întreprindere reunește practic toți lucrătorii dintr-o companie sub nivelul conducerii superioare, fără să țină seama de ocupație. Uniunea sindicală este organizată pe bază apartenenței la o anumită meserie și include muncitori din toate (sau măcar și din alte) companiile. Unii observatori ai managementului japonez au văzut în sindicatele de întreprindere un simbol al armoniei între muncitor și angajator, însă acestea sunt în mod clar un mijloc de slăbire a sindicalismului și drepturilor muncitorești prin tactica veche de când lumea a diviziunii. Deși există "asociații umbrelă" de syndicate, mai largi, în practică muncitorii nu au unde să se adreseze pentru sprijin dacă problemele nu pot fi rezolvate în întreprindere.

Una dintre cele mai amare și istorice confruntări a avut loc în 1960, la minele de cărbune Miike deținute de Mitsui în Kyushu.⁸⁴ Aici neliniștea fierbea de ceva vreme din cauza unor pretenții salariale respinse și concedieri plănuite. Fundalul era politica triadei guvern-birocrație-afaceri de a înlocui cărbunele cu petrolul (importat) ca sursă primară de energie în Japonia. S-a acordat prea puțină atenție consecințelor serioase pricinuite forței de muncă din minierit.

Disputa de la Miike a degenerat curând într-o confruntare majoră între mișcarea muncitorească și marile afaceri sprijinite de guvern. Patronii au recurs pe față la gangsteri spărgători de grevă și unul

dintre aceștia a înjunghiat fatal un miner ca să arate că nu glumește. Guvernul a adus la fața locului 10% din poliția națională, gata să-i înfrunte pe mineri mai degrabă decât pe gangsteri. Desigur, guvernul părea foarte mult să-i favorizeze pe patroni, și n-a dat

O istorie a Japoniei

impresia de neutralitate. Până la urmă, după 9 luni, greviștii au pierdut bătălia, deși au obținut câteva concesiile pe hârtie.

Rar s-au mai dovedit sindicatele o amenințare serioasă prin acțiuni greviste, mai ales după ce au fost convertite în nepericuloasele "sindicate de întreținere". Norocul a fost că atât salariile cât și condițiile de lucru aveau să se îmbunătățească în curând oricum, atenuând neliniștile muncitorești. Nemulțumirile se manifestau în alte feluri, în timp ce grevele deveneau simbolice scurte întreruperi ale lucrului - uneori de numai o oră - la date ale anului acceptate. Astfel cantitatea de zile de producție pierdute prin acțiune sindicală avea să fie doar o mică fracțiune din cea a majorității națiunilor, în general sub o zecime. Asta a fost de ajutor pentru performanța economică.

Muncitorii, cel puțin bărbații cu "gulere albe" (birocrații) din companiile mari, au fost și mai potoliți prin promisiunea de siguranță sub forma de "angajament pe viață". Această practică a fost mult exagerată atât în termeni de scară cât și istorici. Deși o privire selectivă asupra istoriei anterioare poate releva unele antecedente în perioada Meiji și chiar în perioada Tokugawa, practica a fost esențialmente o postbelică. Mai mult, niciodată nu a fost aplicată la mai mult de o treime din forța de muncă. Totuși, a devenit un fel de ideal pentru societate în genere. Studiezi din greu, să obții rezultate bune, să te angajezi la o companie mare și să obții siguranță pe viață - ca să nu mai menționăm salariul cu o treime mai mare decât într-o companie mică, căci structura duală a industriei continuă să existe.

Altă sursă de disconfort public era posibilitatea reînvierii militarismului, în ciuda restricționărilor constituționale. Unii japonezi nu erau împotriva revigorării activității militare,⁸⁵ dar marea majoritate simțeau o neliniște continuă în privința prezenței trupelor americane și a posibilității ca Japonia să fie târâtă într-un război cu Statele Unite. Problema a culminat în 1960, cu programata

reînnoire a tratatului de securitate cu Statele Unite. Autoritarismul arătat de guvern în disputa Miike nu a contribuit la detensionare. Nici tensiunile crescânde în lume, ale războiului rece, și mult publicata remarcă, veche de câțiva ani, a celui ce avea să devină președinte, Richard Nixon, cum că acea clauză anti-război din constituția Japoniei fusese o greșeală.⁸⁶ În negocierile cu America, Kishi a obținut ceea ce el

considera o concesie. Acum Japonia avea să fie consultată înainte ca America să-și utilizeze trupele staționate acolo. Mulți au văzut asta ca mărind șansele Japoniei de a fi atrasă într-un conflict armat, parând acum un participant benevol la orice acțiune americană. Există o opoziție considerabilă la propusa ratificare a reînnoirii, incluzând o serie de revolte și confruntări fizice între parlamentarii din Dieta. La o sesiune de noapte, în mai, Kishi a reușit să obțină aprobarea Dietei pentru ratificare, prinzând opoziția nepregătită. A urmat și mai multa neliniște, incluzând o parțială cucerire a clădirii Dietei, la mijlocul lui iunie. Președintele Eisenhower plănuia să viziteze Japonia mai târziu în acea lună, dar călătoria sa a fost anulată ca urmare a frământărilor. Kishi și-a dat demisia peste câteva zile, fiind înlocuit ca prim ministru de Ikeda Hayato. Acesta a promis să nu repete niciodată tactica de intimidare a Dietei folosită de Kishi și a potolit poporul parțial cu promisiunea de a dubla veniturile înainte de terminarea anilor '60.

Protestatarii împotriva reînnoirii tratatului includeau mulți stângiști și asta a provocat reacția aripii drepte. O victimă a fost Asanuma Inejiro, președinte al Partidului Socialist Japonez. Asanuma, care printre altele făcuse o serie de declarații anti-americane în ultima vreme, a fost înjunghiat fatal de către un tânăr fanatic de dreapta în timpul unui discurs televizat, în octombrie '87. Marea majoritate a Japoniei și o bună parte a lumii a văzut în detalii crude și înspăimântătoare cum lama de aproximativ cincizeci de centimetri îl străpungea mortal pe Asanuma.

A fost un an turbulent. Un simbol al neliniștilor și aparentei fragilități a democrației de tip occidental - nu prea diferită de cea a perioadei Taisho, cu jumătate de secol mai devreme. Agitația de la locul de muncă a fost în cele din urmă liniștită, însă publicul a continuat să se simtă stingherit ceva vreme. Studenții mai ales au organizat demonstrații tot mai violente în următorii câțiva ani. Extremiștii de stânga Zengakuren (o federație studentască națională) au adoptat voit o politică de confruntare violentă, incluzând

utilizarea armelor cum ar fi bombele incendiare, și au cauzat închiderea multor campusuri.⁸⁸ O parte din mânia lor viza reînnoirea tratatului, deoarece intrarea Americii în războiul din Vietnam în 1961 a sporit amenințarea de implicare a Japoniei. Erau de aseme-

O istorie a Japoniei

nea supărați de creșterea cheltuielilor pentru educație și natura tot mai controlată a educației în Japonia, ca și de corupția printre cadrele universitare. Mai târziu, în anii '60, cei mai extremiști dintre studenți au contribuit la formarea infamei organizații teroriste Armata Roșie (Sekigun).

Din nou însă, ca în perioada Taisho, se poate spune că în anii '60 a existat atât lumină cât și întuneric. Printre toate frământările și autoritarismul existente au existat și momente marcante pe drumul Japoniei de reafirmare în lume. În 1961 s-a dat în folosință Shinkansen ("trenul glonț"), la acea vreme trenul cel mai avansat tehnologic din întreaga lume. În contrast cu simbolul întunecat al lamei asasinului, venea cu un simbol luminos al unei noi ere de prosperitate și tehnologie și o mare sursă de mândrie pentru japonezi. A fost arătat astfel mulțimii de străini care au vizitat Japonia în 1964, în timpul Olimpiadei de la Tokyo. Organizarea Jocurilor a declanșat adevărata reprimire a Japoniei în comunitatea internațională, recunoscută oficial în 1956, odată cu admiterea la ONU. În același an 1964, restricțiile de călătorie au fost mult ușurate, iar japonezii au început să voiajeze în străinătate în număr mare. Limitările operau de la sfârșitul războiului, parțial din cauza ratelor de schimb, dar și ca apărare împotriva sentimentelor anti-japoneze de peste hotare. Apoi, la sfârșitul decadei, în 1970, Expoziția Mondială s-a ținut la Osaka și din nou Japonia a putut sași demonstreze prosperitatea și statutul de mare națiune.

Cel mai important factor în acceptarea ei, a fost fără îndoială, creșterea economică. Promisiunea lui Ikeda din 1960 de a spori de două ori veniturile în următorii 10 ani a fost împlinită cu mult înaintea. Veniturile s-au dublat până în 1967. În anul următor PIB-ul japonez (produs intern brut) 1-a depășit pe cel al Germaniei Federale, devenind al doilea ca mărime în lumea liberă, după Statele Unite.

Revenirea Japoniei la statutul de mare putere a fost, desigur,

observată în străinătate. În întreaga lume au început să apară cărți analizându-i drumul spre succes, nu numai în termeni economici, dar și în termeni de management al statului, educație și alții mai generali. Pe lângă alte acceptări ale statutului său, apăsarea cu pregnanță în scenariile mondiale create de specialiști în probleme internaționale. Un bine cunoscut exemplu de început a fost populara operă a lui Herman Kahn din 1971 *The Emerging Japanese Superstate*

(Apariția Superstatului Japonez), care aducea osanale Japoniei. Asemenea lucrări aveau tendința să desconsidere efectele negative ale creșterii economice intense, cum ar fi marile probleme de poluare.

Japonezii au scris și ei cu mândrie lucrări care încercau să le explice succesul, atât lor înșiși cât și lumii. De obicei, argumentau că Japonia ar fi fost cumva unică și specială și revendicau caracteristici naționale ca loialitatea, armonia și orientarea de grup. Asemenea cărți constituiau un gen aparte, cunoscut ca Nihonjinron ("Teorii despre Japonia"). Două exemple foarte bine cunoscute au fost lucrarea lui Nakane Chie din 1967 *Tate-shakai no Ningen Kankei: Tan itsu-shakai no Riron* ("Relații personale într-o Societate Verticală: O Teorie a Societății Omogene"), care a apărut în engleză în 1970 sub titlul *Japanese Society*, și *Amae no Kozo* ("Anatomia dependenței"), din 1971, a lui Doi Takeo, care a apărut în engleză în 1973.⁸⁹ Amândoi pretindeau, cu dovezi îndoielnice, că relațiile interpersonale japoneze sunt unice și mai puternice decât în alte societăți. Unele lucrări Nihonjinron, de obicei implicite dar uneori și explicite, mergeau cu un pas mai departe și ridicau încă o dată spectrul purității și superiorității rasiale, alarmând, mai ales națiunile asiatice.

Ridicarea în slăvi de acasă și din străinătate a continuat pe parcursul anilor '70, o decadă care a însemnat un vârf în privința respectului lumii pentru Japonia ca superputere economică. Nu întotdeauna a fost vorba de aprecieri, pentru că existau în mod clar o serie de probleme, dar până la urmă a fost mai multă laudă decât critică. Una dintre cele mai mari aprecieri a venit în 1979 sub forma lucrării lui Ezra Vogel *Japan As Number One*. Vogel admiră în special performanțele economice ale Japoniei și aparenta sa îndemânare în managementul de stat și în coordonarea națională. N-a fost o surpriză faptul că lucrarea a devenit imediat una dintre cele mai bine vândute cărți din toate timpurile în Japonia, japonezii înghesuindu-se în librării să soarbă cu deliciu această laudă venită

din partea unui profesor la Harvard.⁹⁰ Subtitlul său Lessons for America era deosebit de satisfăcător pentru că arăta că elevul învățase atât de bine încât acum era în stare să-i dea lecții profesorului.

În multe privințe era chiar adevărat. Într-o lume acum dominată de afaceri, apusenii dornici să învețe secretele succesului japonez

O istorie a Japoniei

priveau cu invidie spre practicile manageriale mai ales. O mare cantitate de literatură a apărut pe acest subiect,⁹¹ în majoritate superficială. Nu toți autorii au înțeles cât de recente erau unele practici ca angajarea pe viață. Chiar mai puțini au înțeles că o parte din practicile asociate cu managerii japonezi erau, de fapt, învățate din vest - doar că Japonia le făcuse mai eficiente. Acestea includeau controlul de calitate, care a fost introdus în Japonia în 1950 de către inginerul american W. Edward Deming și folosirea cutiilor de sugestii pentru a încuraja participarea angajaților, care fusese încercată deja de companii cum ar fi Estman Kodak din America încă din 1890.⁹² Într-o oarecare măsură se putea regăsi influența occidentală și în practica angajării pe viață și cea ce o acompania, grija pater-nalistă față de viața personală a angajaților cât și de cea profesională.⁹³

De partea negativă, Japonia a continuat să-și ignore infrastructura subdezvoltată, preferând să-și investească bogăția într-o nouă dezvoltare în loc să îmbunătățească casele și drumurile. Atunci când a construit, a părut adesea s-o facă nu pe bazele unei planificări corespunzătoare, ci mai degrabă pe considerentul de a produce beneficii proprietarilor unui anume teren sau companie de construcții, în fundal exista o rețea de relații comode între marile afaceri, lumea subterană și guvern. Scandalurile de corupție în marile afaceri și în guvern erau de multă vreme ceva obișnuit în Japonia, iar Ministerul Construcțiilor deținea un record deosebit de negativ.

Ironie, atunci când în sfârșit a fost propus un plan de dezvoltare a infrastructurii, acesta a venit din partea unui om etern asociat cu scandalul, Tanaka Kakuei. În iulie 1972, când a devenit prim ministru, Tanaka și-a promovat planul principal "Reconstrucția arhipelagului japonez". Printre alte lucruri, el urmărea să elimine inechitățile regionale prin reamplasarea unor industrii departe de concentrația din centura coastei Pacificului, spre interior și spre coasta de la Marea Japoniei. Planul a fost întâmpinat cu oarecare

cinism, deoarece propria sa circumscripție electorală era din întâmplare una dintre regiunile de la Marea Japoniei desemnate pentru dezvoltare, iar Tanaka era vestit pentru politica sa de ungere a electoratului. Cel puțin venise cu un plan.

Acesta nu avea să fie transpus în realitate. Nu numai că Tanaka a fost obligat să demisioneze după numai doi ani, ca urmare a câteva scandaluri deosebit de grave,⁹⁴ dar a survenit și criza petrolului din 1973. Națiunile arabe producătoare de petrol au crescut brusc prețul petrolului de cinci ori. Majoritatea țărilor au fost crunt lovite și au suferit o inflație cu două cifre, precum și o reducere severă a creșterii economice în următorii câțiva ani. Japonia folosea petrol pentru mai mult de trei sferturi din producția de energie primară și era virtual 100% dependentă de importul de petrol, 90% din acesta provenind din Orientul Mijlociu (care înlocuise petrolul american). Fiind proporțional atât de dependentă de petrolul arab a fost lovită deosebit de rău. În 1974 a înregistrat o creștere negativă pentru prima dată de la război. În acel an indicele prețului de vânzare a făcut un salt de 31%, iar al prețului de consum de 24%.⁹⁵

Sub îndrumarea Ministerului Comerțului Internațional și Industriei, Japonia a introdus imediat măsuri de a-și reduce dependența de petrol. A îmbunătățit eficiența, mai ales prin introducerea unor tehnologii ne-energofage. A raționalizat industriile, transferându-le parțial în străinătate și a mărit accentul pe dezvoltarea unor procese industriale cu mic consum energetic, mai ales servicii și tehnică înaltă (high-tech). În următorii 10 ani a fost capabilă să-și reducă dependența de petrol cu aproximativ un sfert, iar diversificarea surselor i-a redus dependența relativă față de petrolul din Orientul Mijlociu cu încă o cincime.

În ciuda - sau poate din cauza - vulnerabilității sale, Japonia și-a revenit mai repede ca alții. În 1975 a realizat o creștere economică record de 4%. Cu excepția unei mici căderi urmând o nouă criză a petrolului în 1979, avea să-și mențină această medie mult peste cea uzuală în anii '70. Această revenire rapidă a fost o altă sursă de respect din partea vestului, părând a sugera că superputerea economică japoneză era invincibilă.

Altă mărturie a eficienței japoneze s-a observat în felul în care poluarea a fost abordată în anii '70, așa cum a evidențiat Vogel. Guvernul și lumea afacerilor au început să se preocupe de poluare

abia după câteva procese intentate de victime ale unor boli generate de poluare, care amenințau să devină o stingheritoare problemă națională.⁹⁶ Oricum, o dată ce și-au pus mintea la contribuție, rezul-

O istorie a Japoniei

tatele au apărut repede și eficient. Impresionant. Phoenix-ul nu numai că se ridicase din cenușă, se ridicase în slăvi și rămânea acolo.

Cam în același timp cu criza petrolului, America a furnizat și ea câteva șocuri Japoniei. Acestea au rămas cunoscute ca șocurile Nixon. În iulie 1971, fără o consultare prealabilă cu Japonia, Nixon a anunțat planul de a vizita Republica Populară Chineză. A fost începutul unei perioade de apropiere între Statele Unite și China care a cauzat mari dificultăți politicii externe a Japoniei. Până în acel moment Japonia urmărea linia americană și favorizase Taiwan-ul. Acum trebuia să facă ajustări rapide și penibile. Apoi, la doar o lună distanță, din nou fără consultări prealabile, Nixon și-a anunțat noul program economic. Acesta includea o taxă suplimentară de 10% pe multe dintre bunurile pe care Japonia le exporta în Statele Unite (cam o treime din exporturile japoneze mergea spre SUA). Asta însemna și abandonarea standardului aurului, forțând yen-ul japonez să fie scos din rata fixă de schimb aplicată de la război. Valoarea yen-ului a crescut foarte mult, iar ca rezultat exporturile au devenit și mai scumpe. Dar Nixon nu terminase încă cu trimiterea "mesajelor reci" spre Japonia. În vara lui 1973, temându-se de o criză a păștilor de soia pe piața internă, el a interzis brusc exporturile de soia. Asta a lovit puternic Japonia, unde soia americana era o marfă agricolă importantă.⁹⁷

Șocurile Nixon nu au fost atât de dăunătoare precum criza petrolului, dar i-au deranjat pe japonezi, semnalând clar o răcire în atitudinea binevoitoare față de ei. Oricum Japonia le-a depășit pe toate și spre sfârșitul anilor '70 mulți japonezi se întrebau dacă mai aveau nevoie de bunăvoința americană. Japonia era acum profesorul și dacă America îi întorcea spatele, avea să fie pierderea Americii și nu a Japoniei. Nu așa le spusese un profesor de la Harvard?

6.4 SUPERPUTERE IN DERIVA

Economia Japoniei a continuat să aibă o creștere de 4%, la începutul anilor '80. Excedentul în comerțul cu America, care începuse să apară la sfârșitul anilor '70, a devenit masiv, de ordinul a 40-50 de milioane de dolari. Produsele Japoneze puteau fi văzute peste tot.

Existaseră critici la adresa concentrării Japoniei numai pe creșterea economică în perioada anilor '70, dar în general laudele predominaseră. Acum balanța se înclina în cealaltă direcție. Repercușiunile începuseră să devină serioase, nu numai în America. Japonezii se vedeau tot mai criticați drept "animale economice" care nu recunoșteau alte valori în afara banilor. S-au înregistrat proteste anti-japoneze în care produse japoneze au fost distruse cu baroasele. Au apărut cărți care denunțau moralitatea unor practici comerciale japoneze.⁹⁸

O parte din critici avea justificare. Japonezii se făceau uneori vinovați de "dumping" (vânzare sub costuri pe o piață țintă) sau de ridicarea unor bariere netarifare (dezavantajarea importurilor prin practici noneconomice cum ar fi testările cu mare consum de timp). Totuși, criticile foloseau un limbaj tot mai emoțional. Părea că se pune la cale un război economic ce amenința să fie scăpat de sub control.

Pentru a remedia situația s-a convocat o întâlnire în 1985 la Piaza Hotel din New York la care s-au prezentat liderii financiari ai Statelor Unite, Marii Britanii, Franței, Germaniei Federale și Japoniei. În așa numitul Acord Piaza ei au convenit să devalorizeze dolarul față de yen. Yenul a crescut imediat, devenind ceea ce este cunoscut ca endaka ("yenul înalt"). Un rezultat a fost transferul sporit al afaceriștilor japonezi în străinătate pentru a face uz de forță de muncă mai ieftină. Totuși, contrar speranțelor americane, bunurile americane nu au reușit să se impună în Japonia. În schimb bunurile japoneze - acum produse adesea în străinătate - au continuat să ocupe piața americană.

Japonezii au încercat acum, cu oarecare succes, să stimuleze cererea internă prin punerea la dispoziție a capitalului ieftin. Împrumuturile au fost făcute accesibile cu o dobândă remarcabil de joasă. Prețurile pământului în particular, care era folosit ca garanție colaterală pentru împrumuturi, au fost lăsate să crească la niveluri

absurde. În 1988 terenul din imediata vecinătate a palatului imperial costa teoretic cât toată California. Proprietățile teritoriale japoneze la acea vreme erau echivalente cu, nu mai puțin de 60% din valoarea întregului teren de pe planetă - de 200 de ori mai mult decât reprezintă cei 0,3% de suprafață ocupată de Japonia în termeni

O istorie a Japoniei

geografici. " Prețul acțiunilor a fost mult umflat de asemenea, unele întreprinderi valorând pe hârtie mai mult decât întregul PIB (produs intern brut) al multor țări. Aceasta a fost infama economie "bulă de săpun" (Bubble Economy).

Japonia devenise a doua mare economie din lumea liberă, la sfârșitul anilor '60. Totuși, abia în timpul lui Bubble Economy de la sfârșitul anilor '80, japonezii au devenit oficial cel mai bogat popor din lume, în termeni de venit pe cap de locuitor - cel puțin pe hârtie.

Banii au început inevitabil să se scurgă în străinătate. Părea că Japonia cumpără lumea. În acest stagiou era cel mai mare investitor pe glob. Controla 4% din economia americană, companii japoneze cumpărând chiar și bastioane ale Americii cum ar fi Rockefeller Center și studiourile de film Columbia.

La fel de inevitabil, asta a agitat și mai mult sentimentele anti japoneze. Japonezii au numit asta "bumbăceala Japoniei" și s-au simțit profund nedreptățiți. Conform felului de a gândi nu făceau altceva decât jocul economic al capitalismului occidental și să câștige. Iar aceștia nu erau decât niște jucători care nu știu să piardă, bătută la propriul joc de o echipă mai bună.

Tensiunile în creștere între Japonia și occident, din timpul anilor '80 aveau două mari cauze legate între ele. Una era critica occidentului, în parte justificată, dar parțial - așa cum pretindeau japonezii - o exprimare emoțională a frustrării de a fi fost întrecuți.100 Cealaltă era că mândria națională japoneză se transformase în aroganță națională, mergând apoi mai departe spre șovinism național.

O primă indicație a acestei agravări de atitudine a apărut în 1982, când Ministerul Educației a încercat să înlocuiască în texte de școală pe care le cenzura, cuvântul "avansare" (shinshutsu) cu "invazie" (shinnyu) pentru a descrie acțiunile antebelice ale

Japoniei pe continentul asiatic. S-a încercat de asemenea să se șteargă sau să se atenueze tonul referirilor la atrocitățile japoneze. Asta a cauzat izbucniri de mânie printre națiunile asiatice și unii japonezi.¹⁰¹

Neonaționalismul japonez a devenit o preocupare tot mai importantă pentru comunitatea internațională, mai ales fiindcă părea să fie sprijinit de personalități conducătoare guvernamentale. În august 1985 primul ministru Nakasone Yasuhiro, fost militar, cunoscut

pentru naționalismul său de stil vechi (inclusiv dorința de a modifica Articolul IX al constituției), a rupt-o cu tradiția postbelică și a adus omagiu morților japonezi în război la Yasukuni Shrine, nu în calitate personală, cum făceau foștii prim miniștrii, ci în rolul oficial de șef al guvernului. Asta a sugerat în mod clar renașterea unei legături între stat și religie - interzisă prin constituție - și a alimentat temeri în privința revitalizării statului Shinto. Cam în același timp a făcut și o serie de comentarii în ideea că Japonia, fiind populată de o rasă pură, are mai mult succes decât societățile multi-rasiale. Cel mai faimos discurs al său în această problemă a avut loc în septembrie 1986, la o adunare a conducătorilor tineretului LDP (Partidul Eșemocrat-Liberal), când a remarcat că japonezii erau mai deștepți ca americanii, deoarece nivelul intelectual în America fusese coborât de negrii și de hispanici.¹⁰²

Ca rezultat al puternicilor reacții occidentale Nakasone a trebuit să-și ceară scuze pentru discurs. Totuși, el vorbise astfel doar la câteva săptămâni după ce reacțiile internaționale l-au obligat să-1 demită pe ministrul educației, Fujio Masayuki, pentru că minimizase în mod public atrocitățile de la Nanking și pentru declarația că anexarea Coreei de către Japonia, în 1910, era parțial și responsabilitatea Coreei deoarece fusese de acord cu fuziunea.¹⁰³ Ca și cum soarta lui Fujio nu-1 învățase pe Nakasone - și pe alții care au făcut remarci similare - nimic.

Dar Nakasone fusese considerat pe față slab și un 'yes-man' al lui Regan, de către un membru al Dietei, romancierul Ishihara Shintaro, care în 1989 a fost coautorul unei cărți controversate, intitulată *The Japan That Can Say 'No': Why Japan Will Be First Among Equals* (Japonia care poate spune "nu": De ce Japonia vă deveni primul dintre egali).¹⁰⁴ Cartea exprima puternice resentimente față de plângerile și cererile (de cooperare tehnologică) ale unei Americi de mâna a doua, și de asemenea arăta o puternică credință naționalistă în supremația Japoniei. Ea este cheia spre viitor, proclama cartea și America ar trebui să se

deștepte și să înceteze să mai aștepte ca Japonia să fie vioara a doua. Japonia ar trebui să adopte o linie mai fermă în fața Americii și să nu mai joace așa cum i se cântă.

O istorie a Japoniei

Parțial un răspuns la "bumbăceala Japoniei", aceasta era o scriere explozivă, care se adresa, deloc diferit de Kokutai no Hongi din 1937, emoțiilor primordiale mai degrabă decât intelectului. Printre altele repeta o acuzație auzită uneori, că America a folosit bombe atomice contra Japoniei și nu contra Germaniei din motive rasiste.¹⁰⁵ Ceea ce neglijează faptul, deloc nesemnificativ, că bomba atomică nu a fost testată cu succes decât în iulie 1945, două luni după capitularea Germaniei. Într-adevăr, cartea consideră ca sursă a tuturor problemelor, rasismul american. Apoi, furată în mod vizibil de propriul naționalism, sugerează că recentul succes economic al națiunilor asiatice este legat de faptul că au fost nu de mult ocupate - oricât de puțin - de către Japonia (ca foste colonii apusene nu obținuseră defel asemenea succese).¹⁰⁶

Pe de altă parte, în timp ce Ishihara și cei ca el întâmpinau critici-ocidentale cu sfidare, alții în guvern încercau să adopte o atitudine mai conciliantă și mai constructivă. Aceștia promovau internaționalizarea Japoniei (kokusaika), făcând din asta o lozincă a decadei. Într-o oarecare măsură lucrul era inevitabil în condițiile în care Japonia încerca să-și diversifice relațiile internaționale în afara Americii, iar japonezii călătoreau din ce în ce mai mult în străinătate. S-au făcut o serie de mișcări pozitive, cum ar fi instituirea unor burse pentru studenții străini și programe de schimb de experiență pentru tineret în general. Totuși, au apărut curând critici că Japonia ar abuza de spiritul internaționalismului. În loc să aducă împreună Japonia și restul lumii, părea să folosească internaționalizarea ca vector de explicare a Japoniei în lume - sau mai exact, a motivelor pentru care era diferită de (și mai bună decât) restul lumii. Nou înființatul, cu sprijin guvernamental, Centru Internațional de Studii Japoneze din Kyoto (Nihon Bunka Kenkyu Sentaa, sau Nicibunken), de exemplu, părea să producă lucrări Nihonjinron care accentuau unicitatea Japoniei și asta într-un sens favorabil Japoniei.

Unele dintre criticile occidentale la adresa Japoniei au atins o coardă sensibilă în rândurile publicului japonez. În același an 1979

În care Vogel lăuda Japonia ca numărul unu mondial, un raport al comisiei Comunității Europene îi desemna pe japonezi ca "workaholics" (dependenți de muncă) care trăiau în 'cotețe de iepuri'.¹⁰⁷ Amândoi termenii i-au jignit profund pe japonezi, mai ales din

Un Phoenix din cenușă

213

cauză că păreau să conțină ceva adevăr. Japonezii lucrau cam cu 400 de ore mai mult pe an decât muncitorul tipic occidental și chiar locuiau în căsuțe mici, care la doar 90 m² erau doar la jumătate din suprafața standard americană de locuit.¹⁰⁸

Acești termeni nu prea măgulitori, împreună cu alte exprimări ca "națiune bogată, popor sărman",¹⁰⁹ aduceau pe tapet probleme legate de calitatea vieții în Japonia, din ce în ce mai des întâlnite în anii '80. Japonezii nu numai că lucrau mai multe ore și locuiau în case mai strâmte, dar adesea trebuiau să facă și un drum de o oră până la serviciu, într-un tren aglomerat, și încă o oră înapoi. Cei din zona Tokyo se puteau bucura de numai a douăsprezecea parte din suprafața de verdețură pe cap de locuitor de care beneficiau londonezii. Cel puțin majoritatea caselor din Tokyo dispuneau de canalizare, căci pe plan național proporția de locuințe conectate la canalizare (adică la toalete cu apă curentă), era sub jumătate. Și pe

măsură ce prețul pământului creștea în timpul anilor "Bubble", chiar

și "cotețele de iepuri" au devenit atât de scumpe încât ratele pe o generație întreagă erau singura cale de a achiziționa unul. La sfârșitul decadei, în 1990, criticul cu vechi state, Jon Woronoff a continuat să atace maxima laudă adusă Japoniei, lucrarea lui Vogel,

publicând lucrarea Japan As - Anything But - Number One (Japonia

în chip de - orice - numai numărul unu nu), în care critică în mod special standardul sărăcăcios de viață.

Mândria națională a publicului japonez a fost puternic lovită de aceste acuze. Dar era lipsit de sens să-i contra-ataci pe acești apu-seni, cum era Woronoff, deoarece aveau dreptate. Problemele erau în interiorul Japoniei. Pentru ce tot sacrificiul și munca grea? Exis-taseră aceleași nemulțumiri legate de calitatea vieții și distribuția bogăției și în anii '50, dar japonezii fuseseră calmați de creșterea salariilor și achiziții de bunuri materiale. Ei deveniseră, după spu-sele faimosului comentator social Hidaka Rokuro, o societate controlată (kanri shakai), în care acceptarea blajină a politicilor guvernului fusese cumpărată cu belșug material.¹¹ Dar câtă satisfacție adevărată se putea obține dintr-o geantă Gucci sau un ceas Cartier sau costume de designer? Publicului i se promisese ră îmbunătățiri de infrastructură la începutul anilor '70, dar acestea fuseseră suspendate din cauza altor probleme, cum ar fi criza

O istorie a Japoniei

petrolului. La sfârșitul anilor '80, asta nu mai reprezenta o scuză. Era timpul ca poporul japonez să primească și niște beneficii adevărate de pe urma bogăției naționale.

Acest public de la sfârșitul anilor '80 a fost zdruncinat și mai departe de un scandal deosebit de grav, scandalul Recruit. Compania Recruit care începuse ca o agenție de recrutare dar care își diversificase activitatea în diverse domenii, cum ar fi afacerile imobiliare, a utilizat fondurile ușor de obținut în epocă "Bubble" pentru a câștiga capital politic printr-o masivă distribuie de fonduri. Mai mult de 150 de oficiali, politicieni și alte categorii de oameni cu poziții de influență au primit contribuții, împrumuturi ieftine și mai ales, acțiuni de fondator în companie. Aceste acțiuni au crescut în valoare de 5 ori din cauza cererii publice, constituind un profit frumos pentru cei ce le primiseră în ceea ce a rămas cunoscut sub numele popular de scandalul 'acțiuni pentru favoruri'. La mijlocul lui 1989 vreo douăzeci de membri ai Dietei (dintre care majoritatea aparțineau LDP) au demisionat din cauza implicării în afacerea Recruit, inclusiv o jumătate de duzină de membri ai guvernului. Demisiile au inclus-o și pe cea a primului ministru, Takeshita Noboru și a predecesorul său, Nakasone.

Alegerile pentru camera superioară din acel an au avut ca rezultat o majoritate fără precedent a Partidului Socialist Japonez. Asta reflecta frustrarea față de guvernul conservator beneficiar, și nu atât o preferință vizibilă pentru socialiști. Cu adevărat conta camera inferioară, nu cea superioară și astfel LDP a rămas la conducerea țării, dar a primit un avertisment serios.

Același an 1989 a adus și sfârșitul unei ere, deoarece Hirohito a murit în ianuarie. Exista speranță că sub fiul său, Akihito, ar fi putut să apară o oarecare schimbare de direcție de care să beneficieze în sfârșit și publicul. Noua eră a primit numele Heisei, însemnând literal "Realizarea păcii depline".¹¹¹ Erau conotații foarte pozitive aici, sugerând că unele dintre problemele tărgănite de la război

-unii ar fi zis că Hirohito însuși fusese una dintre ele - aveau să fie depășite. Greaua muncă de reconstrucție a națiunii distruse de război era, poate, pe terminate, iar publicul putea să se bucure de fructele muncii sale. Din păcate noua eră a început cu stângul prin

Un Phoenix din cenușă

izbucnirea scandalului Recruit și apariția cărții provocatoare a Ishihara.

La intrarea în anul 1990 Japonia s-a văzut confruntată cu m[^] lumii exterioare, în timp ce publicul japonez era și el cuprins[^] furie, dar față de propriul guvern. În aer pluteau semnele unei

Poate spre norocul său - sau cel puțin al relațiilor sale ționale - în acel moment "Bubble" a plesnit și economia i prăbușit.

Escaladarea prețurilor în Japonia scăpase în așa hal de control încât, de la sfârșitul lui 1989, Banca Japoniei a fost [^]ată să crească ratele de dobândă fără milă - alegând să spargă[^]Bubb»,e»_ ui mai degrabă decât să aștepte să plesnească de la sine. [^] 1991 au înregistrat plonjonul Japoniei într-o recesiune care, stabilizare, avea să continue pe durata anilor '90. Costurile nu rilor au scăzut rapid cu mai mult de o treime. Prețurile la burs[^] de valori au căzut de la maximul din decembrie 1989 cu mai mu|(dg 60% Falimentele și datoriile nerambursate au abundat. Șomaj [^] a explodat. Creșterea economică generală s-a prăbușit, ramai>|ncj practic la zero, rar peste 1%. Guvernul și afaceriștii interpretau a,Ces_ te evenimente ca semne de iminentă revenire, ceea ce nu sa întâmplat însă. Într-unui din trimestrele lui 1997 econom[^] a experimentat căderi de 11%.

Printre alte consecințe ale recesiunii, mult lăudatul și sistem de "angajare pe viață" care depindea de o creștere înaltă, a colapsat. Un total de 60.000 de manageri - de presupț[^] cele mai sigure dintre posturi - au fost concediați în numai doj m 1992-3.113 în următorii câțiva ani mai mult de 1 din 10 manageri fost fie concediat fie retrogradat. Cuprinși de temeri, manage[^] s îngrămădeau să se înscrie în syndicatele independente, in cre[^]ter rapidă, a căror existență cu greu putea fi observată odinioară. 4 A fost intentate procese de mulți dintre cei concediați sau O lovitură dură pentru expertiza managerială și economica a ja nezilor s-a produs în 1996 când pentru prima dată o corporație jap neză importantă a fost constrânsă să accepte un apusean ca p,-eșe_

dinte la cartierul general din Japonia - Scot Henry Wallace (fost angajat al Ford) ocupând poziția de vârf la Mazda, într-o "miSiune de salvare".115

O istorie a Japoniei

"Angajarea pe viață" fusese un bastion al stilului de gândire Nihonjinron cuprinzând "familiarismul" unic japonez, loialitatea de grup, armonia și așa mai departe. Colapsul său a subminat puternic această concepție.

Spargerea "bulei de săpun" a stins rapid tensiunile cu vestul. Majoritatea economiilor occidentale simțiseră că "bula" avea să plesnească inevitabil, deși a durat mai mult decât se așteptaseră și a adus îndoială în privința acelor predicții. Fenomenul a adus asigurări lumii că legile economice funcționau totuși și nu puteau fi batjocorite de "miracolul economic" japonez. A însemnat de asemenea și finalul temerilor că Japonia va cumpăra întreaga lume. Și poate și mai important, a dezumflat, într-un sens mai larg, aroganța japoneză. Războiul din Pacific le turtise pretenția de superioritate în termeni militari, iar "bula de săpun" și recesiunea ce a urmat-o au făcut același lucru în termeni economici. N-a fost chiar o pierdere pentru Japonia, căci ea a rămas superputere economică, dar a arătat că nu e invincibilă.

Poporul japonez n-a mai fost atât de liniștit. De fapt s-au simțit cumplit. Deja erau destul de supărați că bogăția Japoniei nu e folosită pentru a spori calitatea vieții japonezilor de rând. Colapsul actual al economiei însemna că îmbunătățirile urmau să fie din nou amânate. Chiar mai important, amenința să distrugă rezultatul muncii grele și sacrificiilor pe care le făcuseră pentru cauza națiunii.

În același timp ieșeau la lumină și mai multe scandaluri implicând politicieni. În 1992 a explodat, scandalul Sagawa Kyubin. Încă o dată s-a văzut că un mare număr de politicieni și oficialități au luat mari sume de bani în schimbul unor favoruri, de data aceasta către compania Sagawa (o companie de distribuție a coletelor). Figuri de lideri precum Takeshita și Nakasone erau din nou implicați. Amestecul lumii subterane era de asemenea vizibil.

Mânia populară stârnită de colapsul economic, veșnica slabă calitate a vieții și corupția neconținută a guvernului, a fost atât de mare încât în octombrie, acel an, un maior din forțele de auto-apărare, Yanai Shinaku, a adus în discuție publică ideea unei lovituri militare.¹¹⁶ Exista o puternică simpatie populară pentru opinia sa că politicienii se ocupă de probleme personale, în timp ce națiunea suferă, iar corupția trebuie stârpită. Mai puțină adeziune întrunea ideea

ca militarii să fie lăsați să preia puterea. Mulți japonezi ar fi dorit să evite asta, căci Japonia mai fusese cândva pe acel drum și plătitese pentru asta. Yanai a fost concediat.

Nu a fost singurul. La fel a pățit și LDP, în iulie anul următor. În iunie 1993 un vot de neîncredere a fost declanșat împotriva lui Miyazawa Kiichi, prim ministru din noiembrie 1991. Ca ministru de finanțe în 1989 Miyazawa demisionase din cauza scandalului Recruit. La reîntoarcerea în politică a încercat să împace publicul promițând să facă din Japonia o superputere ca nivel de trai. În mod clar asta nu se întâmplase. Votul împotriva lui a dus la alegeri luna următoare. LDP nu a reușit să obțină majoritatea în decisiva cameră inferioară, câștigând numai 223 de locuri din 511.¹¹⁷

Publicul se săturase, iar cei 38 de ani de conducere neîntreruptă a LDP s-au încheiat. Schimbarea împăratului nu a adus cine știe ce îmbunătățiri. Cum ar fi făcut-o poate o schimbare de guvern. Nici aceasta, însă, nu a fost chiar așa de mare. Tot conservatorii erau la putere. Succesorul lui Miyazawa ca prim ministru, Hosokawa Morihito, era fost membru al LDP și nepot de fiu al ultimului prim ministru antebelic, prințul Konoe. Hosokawa conducea o alianță formată din șapte partide, dintre care mai multe fuseseră formate în pripă chiar înaintea alegerilor. A reușit să inițieze o legislație care să aducă schimbări semnificative sistemului electoral,¹¹⁸ dar curând a fost și el obligat să demisioneze datorită implicării într-un scandal.

Anii ce au urmat au fost martorii unei intense agitații politice aducând aminte de anii '80. Partide se formau și se desființau, loialitățile se schimbau, intrigile abundau. În cei 9 ani dintre 1987 și 1996, Japonia a avut tot atâția prim miniștri. Singurul factor constant a fost controlul națiunii de către conservatori. Chiar și socialistul Murayama Tomiichi, care ajunsese prim ministru cu o nouă alianță, între iunie 1994 și ianuarie 1996, a fost clar sub papucul conservatorilor.¹¹⁹ Partidul Socialist - care și-a schimbat numele la

Începutul anilor '90, în Partidul Social Democrat din Japonia - și-a abandonat majoritatea principiilor politice, s-a aliat cu rivalii tradiționali din LDP și a pierdut mult din credibilitate și chiar mai mult din terenul câștigat la sfârșitul anilor '80. De fapt avea să piardă locuri la fiecare alegere și, după încă o schimbare de nume (renunțând la 'din Japonia'), avea practic să dispară la sfârșitul

O istorie a Japoniei

anilor '90. La sfârșitul lui 1996, LDP era din nou oficial la putere, fără a avea măcar nevoie de parteneri de coaliție. În 1991 Nakasone spusese că poporul nu avea alternativă în afara LDP-ului. Acest comentariu părea și mai potrivit la sfârșitul anilor '90.

Spre surpriza multor observatori, publicul japonez de la sfârșitul anilor '90 căzuse într-un fel de complezență politică. Își exprimase mânia în alegerile pentru camera superioară din 1989 și cele pentru camera inferioară din 1993. În alegerile locale din 1995 mandatasese doi foști actori să fie guvernatori la Tokyo și Osaka, lucru ce părea un fel de declarație politică.¹²⁰ Cutremurul de la Kobe din 1995, care a omorât mai mult de 5.000 de oameni, a fost semnalul unei noi rafale de mânie față de guvern și afaceriști, privind probleme de natura corupției în construcții, conducând la slăbirea construcțiilor¹²¹ și lipsa de reacție rapidă și eficientă la dezastru. De atunci, însă, apatia a dominat. Alegerile din octombrie 1996 pentru camera inferioară, care au fost martore la revenirea în forță a LDP-ului, au însemnat și un record de slabă participare la vot (59%).

Ca și cum poporul deziluzionat a acceptat - cu un fatalism cunoscut în istoria japoneză - că anumite lucruri pur și simplu nu se vor schimba niciodată, cel puțin nu fără un stimul extern major. Scandalurile serioase, de exemplu, au continuat până la sfârșitul anilor '90, aproape lună de lună. De fapt, au devenit mai rele, căci corupția odinioară se considera a exista numai în politică și afaceri și nu în birocrăție, iar acum această credință s-a dovedit naivă. Mai mult, scandalurile moderne nu i-au implicat doar pe cei de la putere făcând afaceri în interes personal, ci și publicul ca victimă. Se știe acum că o treime din victimele SIDA din Japonia au luat boala ca rezultat al acceptării date cu bună știință de autoritățile în domeniu de a se utiliza sânge netratat la transfuzii. Se mai știe acum că micii investitori au fost făcuți să sufere pierderi mai mari decât ar fi fost normal, pentru a minimaliza pierderile unor clienți investitori importanți.

Sub apatia politică, publicul japonez de la sfârșitul anilor '90, este neliniștit. Aceasta nervozitate pare să fi înlocuit mânia de la începutul perioadei. Există o impacientare generală cauzată de recesiune, care a depășit așteptările și continuă să producă noi șocuri pe măsură ce instituții financiare de primă mărime dau falii-

ment. Alte cauze importante de nervozitate au fost șocul provocat de cutremurul de la Kobe din 1995, notoriile atacuri cu gaz toxic de la metrou, ale sectei AUM Shinrikyo, mai târziu în același an. Aceste evenimente au scos la iveală un simțământ de vulnerabilitate al japonezilor. În plus "cărțile albe" ale guvernului prezintă în mod repetat preocupările populației privind creșterea criminalității, dezintegrarea familiei, lipsa de securitate financiară, îmbătrânirea populației, deteriorarea eticii și moralei tinerilor și natura educației.

Și guvernul împărtășește multe dintre aceste preocupări. A introdus legi noi pentru a permite asigurarea îngrijirii bătrânilor. A promis să reformeze educația pentru a elimina din presiunea examenelor și a stimula creativitatea. A început o politică de reglare financiară într-o încercare de a însănătoși economia. Cât de eficiente vor fi aceste măsuri rămâne de văzut.

La scară internațională poate că mânia față de Japonia a fost potolită, dar sentimentele potrivnice cu siguranță n-au dispărut. În particular, națiunile asiatice sunt consternate și deranjate de lipsa încercărilor Japoniei (împrejurările nelipsindu-i) de a-și denunța comportamentul dinainte și din timpul războiului. Moartea lui Hirohito, în 1989 și cea de a 50-a aniversare a războiului din 1995 au fost asemenea ocazii care au fost scăpate, situația agravându-se. Dieta a emis o declarație formală diluată despre război care exprima regretele obișnuite, dar nu cerea cuvenitele scuze. Gestul a fost interpretat ca o insultă la adresa națiunilor victimă. La mijlocul și spre sfârșitul anilor '90 politicienii japonezi au continuat să facă declarații negând sau minimalizând atrocitățile japoneze și uneori însăși ideea că Japonia s-ar fi comportat vreodată agresiv. În 1996 primul ministru Hashimoto Ryutaro a repetat chiar vizita oficială a lui Nakasone la Yasukuni Shrine în onoarea celor morți în război. Cam în același timp guvernul a dat la o parte plângeri ale așa numitelor "femei confortabile" - cele care fuseseră forțate să ofere servicii sexuale trupelor japoneze - aruncându-le denunțurile într-un fond privat.

Acest tip de atitudine nu avansează cu nimic re-acceptarea Japoniei de către Asia, ba, în termeni mai cuprinzători îi pune încă în pericol relațiile cu întreaga lume. Multe națiuni asiatice au respectat Japonia pentru realizările ei economice, și chiar au luat-o

O istorie a Japoniei

de model. Dar în mod sigur nu i-au respectat lipsa disponibilității de a înfrunta deschis abuzurile trecutului.¹²² Încrederea în conducerea economică japoneză le-a fost diminuată de colapsul economic al acesteia (și de propriile dificultăți economice recente), dar nu s-a stins. Totuși, echilibrul între respect și lipsa acestuia este în schimbare. Dacă Japonia nu dă piept cu realitatea în curând, sentimentele favorabile vor devia mult spre partea opusă.

În timp ce Japonia se apropie de noul mileniu problemele sale acasă și în străinătate se mențin. Pare a nu poseda soluția problemelor interne, și pare a nu ști - sau a nu vrea să știe - cum să se integreze în lume. Nu are perspectivă, simț al direcției sau al țelului. Imaginile despre ea s-au schimbat. Phoenix-ul în zbor sau soarele la răsărit au fost înlocuite cu un vas fără cârmă. Ca și când cârma vasului statal a devenit într-adevăr nefuncțională. Unii au spus că de vină e faptul că a rămas fără modele.¹²³ Nu mai are nici o țintă de atins sau depășit sau spre ce să-și canalizeze energiile naționale.

Asta ar putea părea adevărat. Succesul de tip vechi al perioadei Meiji și al perioadei imediat după război nu mai poate fi reeditat cu ușurință azi. Japonia nu-și poate întări armata pentru a-și construi un imperiu prin forță. Nu mai poate reînvia sistemul regal. Poporul nu mai vrea să mai facă sacrificii personale ca "tipii hotărâți" ai anilor '50 pentru a impulsiona creșterea economică. Într-adevăr populația e greu de determinat să mai facă un cât de mic sacrificiu, fiind dominată de deziluzii într-o perioadă dominată de valorile post moderne.

Dar poate că va putea să se inspire din caracteristicile naționale și fostele tipare ale succesului. În particular poate profita de pe urma mândriei naționale și disponibilității de a lucra în interesul națiunii. Poate profita de înalta stimă a oamenilor pentru învățământ și realizări. Poate miza pe abilitatea poporului de a amesteca elemente noi și vechi, străine și autohtone. Se poate concentra iar

pe asocierea autoajutorului cu ajutorul național în scopul de a deveni o superputere. De data aceasta, totuși va trebui să fie o superputere conectată la epoca modernă, pe linia trasată de Miyazawa de "superputere a nivelului de trai". În acest fel poate din nou să învețe

unde este cazul de la modele din întreaga lume, pe care le poate și îmbunătăți. De data asta însă va fi nevoită să-și împărtășească realizările cu restul lumii, nu doar să le utilizeze ca dovadă a propriei supremații.

A devenii o superputere a stilului de viață postmodern va fi o mare provocare pentru Japonia, fiindcă multe valori ale epocii moderne nu pot fi împăcate ușor cu punctele forte tradiționale ale Japoniei, cum ar fi îndrumarea autoritară a națiunii, sacrificiul și munca din greu. Dar japonezilor le-au plăcut întotdeauna provocările și le-au răspuns pozitiv. Luptând pentru un țel care le fusese cândva promis va face provocarea și mai atrăgătoare.

REZUMATUL PĂRȚII A ȘASEA

Ocuparea Japoniei înfrânte a fost esențialmente o problemă americană. Inițial bazată pe scopurile îngemănate ale demilitarizării și democratizării a fost mai degrabă constructivă decât distructivă. Pentru MacArthur și câțiva de la Washington a fost șansa de a construi o utopie. Politicile de demilitarizare au inclus demobilizarea armatei, desființarea zaibatsu care contribuiseră la efortul de război, epurarea indivizilor necorespunzători din pozițiile de influență și pedepsirea criminalilor de război. Mulțumită protecției personale a lui MacArthur, Hirohito nu a fost judecat drept criminal de război și nici măcar forțat să abdice. În loc de asta, el a jucat un rol important în politica lui MacArthur de democratizare. A fost umanizat, a devenit un simbol al națiunii și a dat legitimitate reformelor de ocupație. Măsura maximă de demilitarizare a fost renunțarea la război, care urma să fie introdusă în constituție.

Noua constituție proiectată de tineri americani cu oarecare aport limitat din partea japonezilor a inclus majoritatea reformelor democratice ale ocupației. A confirmat noul rol al lui Hirohito, investind suveranitatea națiunii în propriul popor, a afirmat drepturile omului

și egalitatea între sexe, a separat biserica de stat, a consfințit diverse libertăți ca cea de exprimare și cea de adunare și a deschis drumul reformelor progresiste în domeniul muncii și educației. În plus pluripartitismul a fost reinstaurat. Reforme progresiste ale pământ-

O istorie a Japoniei

tului au fost introduse, reducând arendarea și făcând tot mai mulți oameni proprietari ai trenului pe care îl lucrau.

Totuși mulți americani și japonezi simțeau că reformele erau prea liberale, mai ales din punctul de vedere al creșterii tensiunilor războiului rece. Expansiunea comunismului reprezenta o îngrijorare deosebită. O grevă generală plănuită în februarie 1947, pe care MacArthur a fost nevoit s-o interzică în ultimul moment, a fost simbolul neliniștilor muncitorești și al amenințării comuniste. O economie încă slabă sporea pericolul unei lovituri de stat comuniste.

În 1947 Washington-ul părea să fi pierdut încrederea în MacArthur și a trimis o serie de consilieri care au impus o linie politică mai strictă. Scopul principal era acum acela de a întări economia Japoniei, transformând-o într-un bastion al lumii libere, în Orientul îndepărtat. Desființarea zaibatsu a fost oprită, împreună cu epurările. Japonia a evitat totodată și plata unor despăgubiri de război semnificative către țările victimă. Abia introdusele legi ale muncii au fost înăsprite. Prin intermediul unor stricte politici financiare sub îndrumarea unor specialiști consilieri americani, inflația a fost redusă iar economia a început să-și revină. Un sprijin important; pentru refacerea economică a sosit prin intermediul achizițiilor americane pentru războiul din Coreea, care a început în 1950.

Războiul coreean a condus și la demiterea lui MacArthur, din cauza unui dezacord politic cu președintele Truman, precum și la semnarea tratatului de pace și încheierea ocupației. În același timp cu încheierea tratatului de pace, America și Japonia parafau un tratat de securitate care permitea trupelor americane să fie staționate în Japonia. Deoarece America preluase efectiv răspunderea pentru securitatea Japoniei - în ciuda formării unei forțe de auto apărare - Japonia a avut cheltuieli de apărare foarte mici care au ajutat în continuare economia.

În timpul anilor '50 guvernul conservator japonez a contracarat voita unele din reformele ocupației. Mai ales educația a fost martor reintroducerii centralismului și controlului strict guvernamental. Nu a invalidat însă și recente politici economice ale ocupației, ci chiar le-a dezvoltat, combinându-le cu propria tradiție de coordonare guvernamentală a economiei. Performanța economică a fost stimu-

Iată mult de atitudinile tradiționale, ca disponibilitatea de a învăța și de a lucra din greu în interesul națiunii. Unii erau chiar gata să reînceapă războiul, numai că de data asta pe tărâm economic.

Astfel, și cu ajutorul unei multitudini de alți factori economici -un amestec de sprijin american și auto-ajutor, de autoritarism și democrație, de predispoziții culturale și de mecanisme economice -Japonia a reușit să realizeze o creștere economică rapidă pe parcursul următoarelor două decade. La sfârșitul anilor '60 a devenit a treia economie mondială după Statele Unite și Uniunea Sovietică.

Progresul n-a fost întotdeauna lin. Industrializarea a generat o poluare de luat în seamă. Neliniștile muncitorești au continuat în anii '50, culminând cu confruntarea majoră de la Miike din 1960, între mișcarea muncitorească pe de o parte și guvern și patronate pe de alta. Combinația guvern-patronate a câștigat. Începând din acest moment au fost aplicate multe din politicile supranumite "management în stil japonez", cum ar fi sindicatele pe întreprindere și angajarea pe viață. Spre norocul lor, îmbunătățirile în economie au condus la creșteri salariale, iar achiziționarea de bunuri a liniștit forța de muncă.

Economia Japoniei a continuat să se ridice în decursul anilor '70 în ciuda crizei petrolului. A reușit să-și rezolve problema poluării. Părea invincibilă. Mândria cauzată de aceste succese a condus la apariția literaturii de auto-măgulire Nihonjinron, care avea tendința de a accentua singularitatea Japoniei, cu puternice tonuri de supremație înăscută. Mulți apuseni au părut să fie de acord și au început să studieze disperat diverse aspecte ale Japoniei, ca stilul ei de management, în scopul de a îmbunătăți propriile națiuni/companii. Un moment de mare satisfacție a avut loc în 1979 când un profesor de la Harvard a scris o carte bine vândută referitoare la Japonia ca fiind numărul unu și despre lecțiile pe care le putea preda Americii. Elevul devenise acum profesor.

Din păcate succesele Japoniei au dus la aroganță printre japonezi și la invidie și frustrare printre occidentali. Neonaționalismul japonez, sfidarea și un clar sentiment de superioritate - exacerbate de unele comentarii chiar la nivel de prim ministru - au alarmat lumea și Asia în special. Dinspre partea ei, combinația guvern-patronate părea fixată pe calea expansiunii economice, deși o mare parte din

O istorie a Japoniei

public începuse să protesteze din cauza lipsei de reformă a infrastructurii. Japonia era numărul unu ca superputere economică, dar oamenii trăiau ca în lumea a treia. Încercările internaționale de a opri dominația economică japoneză cauzând o creștere de curs a yen-ului și o eliberare de capital ieftin au înrăutățit situația, pe măsură ce "banii de Bubble" japonezi cumpărau acum proprietăți în întreaga lume. La sfârșitul anilor '80 sistemul japonez era ținta mâniei multor occidentali, asiatici și chiar a multor japonezi, mai ales când publicul a aflat despre scandalurile majore cu politicieni căptușindu-și propriile buzunare. Suirea pe tron a unui nou împărat în 1989 n-a schimbat nimic, mărinind frustrarea.

Situația era aproape de criză când, poate printr-un noroc, economia a intrat în colaps, în 1990. S-au prăbușit atunci mulți dintre stâlpii aroganței de tip Nihonjinron. De exemplu, demiterea managerilor a arătat cât de exagerate fuseseră pretențiile de armonie înăscută și de loialitate. Această cădere economică a dezumflat tensiunile față de occidentali, dar a înfuriat și mai tare publicul japonez, căci acum reforma infrastructurii avea să fie din rîou amânată. Toată munca și sacrificiile pentru a face din Japonia o superputere păreau periclitare.

Frustrarea publică din această cauză, combinată cu nelipsitele scandaluri guvernamentale, a condus la o răsturnare a LDP în 1993, și alte expresii ale mâniei populare. Totuși, ca rezultat al recesiunii economice permanente, la care se adăugau efectele altor evenimente, cum ar fi cutremurul de la Kobe din 1995 și atacurile cu gaz toxic ale sectei AUM din același an, precum și preocupări mai îndepărtate ca îmbătrânirea societății, mânia publică pare să fi fost înlocuită de neliniște publică. Cu o resemnare aproape fatalistă publicul de la sfârșitul anilor '90 a devenit apatic politic. LDP este din nou la putere și scandalurile continuă. Nimeni din cei la conducere nu pare a avea o imagine despre viitor, simțul direcției sau scop.

înfrentând noul mileniu, este indispensabil pentru Japonia să-și revitalizeze telul în viață și să-și exploateze încă o dată tradiționalele ei puteri ca hotărârea oamenilor de a realiza ceva și disponibilitatea de a învăța. Acceptarea provocării de a face din Japonia o superputere a "standardului de viață" în acord cu prezentul pare o cale de a obține scopul propus și de a continua să câștige respectul

Un Phoenix din cenușă

225

lumii. Dar printre altele, asta înseamnă împăcarea cu națiunile Asiei prin înfruntarea realității cu privire la comportamentul Japoniei din trecut.

Evenimentele cheie ale perioadei sunt rezumate în tabelul 6.1

Tabel 6.1 Evenimente cheie de la sfârșitul războiului până la sfârșitul anilor '90.

Eveniment

Perioadă

Ocupația țintește o "utopie" de demilitarizare și democratizare
Ocupația schimbă direcția ținând seama de Războiul rece, ținând
întărirea economiei japoneze ca bastion al lumii libere
Conservatorii de după ocupație "japonizează" reformele ocupației,
construind pe fundațiile lor economice Creștere economică dirijată
de mare viteză, neliniște acasă potolită prin câștiguri materiale
Recunoaștere în străinătate și mândrie acasă pentru
realizărieconomice, în ciuda problemelor de infrastructură s
Creștere mai înceată dar continuă I Mândria națională se
preschimbă în I aroganță națională, respectul occidental [devine
mânie, iar populația este tot nemulțumită Ide standardul scăzut de
viață și de corupție [japonia domină lumea cu "economia de bulă",
■ situația acasă și în străinătate aproape de criză (Colaps
economic, mândria/aroganța dezumflate, tensiunile cu vestul
reduse Recesiunea continuă, corupția continuă, nemulțumirea
publică se manifestă politic Recesiunea continuă, corupția
continuă, Japonia are o direcție nesigură, nemulțumirea publică se
manifesta prin anxietate și apatie politică, relațiile cu Asia privind
trecutul încă tensionate

1945-7 1947/8-52

din 1952

început '50-început 70

sfârșit '60-sfârșit '70 mijloc '70-mijloc '80

1980-90 sfârșit '80 început '90 început -mijloc '90

mijloc - sfârșit '90

O istorie a Japoniei

Principalele valori și practici ale perioadei sunt rezumate în tabelul 6.2. Majoritatea continuă valorile trecutului.

Tabel 6.2 Valori cheie și practici de la război până la sfârșitul anilor '90

hotărârea de a obține succesul

mândria națională permanentă și spiritul naționalist

disponibilitatea de a învăța de la națiuni mai puternice
i

rezistență

concentrarea pe un singur scop l

suspiciune și disconfort față de democrația fără limite

obediință față de autorității (chiar dacă de multe ori sub
constrângere!

înțelegerea importanței economiei

înțelegerea importanței educației în formarea unei viziuni despre
lume

abilitate pragmatică de a amesteca vechiul cu noul, autohtonul cu
străinul

importanța legitimării puterii de către o autoritate mai importantă

reînvierea parțială a ideii supremației rasiale japoneze j

lipsa de entuziasm pentru socialism ^

preferința pentru conservatorism

(

tendința de a se lăsa antrenată de emoții în detrimentul rațiunii

tendința de a îngusta prea mult observația și concentrarea

"

reînvierea parțială a fatalismului

'.

moralitatea destul de laxă (în ciuda ocazionalei furii față de excese)

Cu un amestec de noroc, tactici potrivite și atuuri naționale, Japonia a devenit una dintre cele mai mari superputeri economice din toate timpurile. Acum provocarea este să-și câștige recunoașterea ca superputere într-un sens mai cuprinzător, în concordanță cu valorile postmoderniste, internaționalizate, ale zilei. Japonia trebuie să se alăture lumii nu să încerce să o domine.

CONCLUZII: lecții pentru superputeri în devenire

Apusenii au aplicat nu o dată termenul de "miracol" cu referire la istoria modernă a Japoniei. L-au folosit pentru a-i descrie realizările în perioada Meiji, când în doar jumătate de secol s-a transformat dintr-un teritoriu obscur și izolat al orezăriilor, într-o mare putere imperială. După numai cîteva zeci de ani l-au utilizat din nou pentru a descrie ridicarea și mai rapidă a națiunii, după război, din cenușa înfrîngerii la a deveni, întrucîtva cel mai bogat stat de pe planetă, în orice caz o uriașă superputere economică.

Adevăratele miracole nu au, însă, o explicație logică, dar realizările Japoniei da. Sigur că pura întâmplare și-a jucat rolul, însă mult mai des realizările s-au legat de răspunsul dat circumstanțelor. Adică, într-un anume sens, Japonia si-a făurit singură norocul, profitînd de situații și depășind greutăți. În genere, răspunsul la circumstanțe s-a bazat pe valori și practici cu rădăcini în istorie.

Paradoxal, deși tendința de a recurge la valorile tradiționale poate părea a restrînge plaja de răspuns a Japoniei, una dintre valorile sale tradiționale esențiale este pragmatismul. Acesta are ca rezultat un răspuns adaptat cu flexibilitate la particularitățile situației, practic la fiecare caz în parte, spre deosebire de limitările impuse de un set abstract de principii care cer o anume evoluție. Japonia a avut și coduri de principii restrictive, cum ar fi mult exagerata și idealizata "cale a războinicului", dar, în general, japonezii - inclusiv, în practică, mulți dintre războinici - au preferat pragmatismul în pofida idealismului rigid. Asta le dă o anumită libertate de mișcare la nivel individual, iar la nivel național minimizează conflictul intern dintre idealști și permite națiunii să prezinte o fațadă relativ unitară. Încă din primele ei zile, din perioada Yamato, în Japonia aproape că n-au existat conflicte religioase și foarte puține privitoare la acuze morale. În schimb s-au făcut multe compromisuri în probleme care adesea i-au dezbinat pe vestici și a existat o toleranță mutuală, favorizînd conviețuirea oamenilor.

Ocazional s-au ivit forțe ce păreau opuse pragmatismului, cum ar fi intoleranța, absolutismul și idealurile, dar acestea nu i-au dominat

O istorie a Japoniei

istoria. De exemplu, regimul Tokugawa a demonstrat multă intoleranță față de cei care-i sfidau politica de conformism, dar asta s-a limitat în genere la aparențe. Când comportamentul întrunea standarde acceptabile se permitea o libertate destul de mare, la nivel mai puțin formal. Era, iarăși paradoxal, un tip de intoleranță gata să facă compromisuri în practică, în anumite împrejurări. Absolutisme, ca venerarea împăratului în perioada Meiji și Japonia antebelică, au fost mai degrabă o excepție decât o regulă. În genere, lucrurile sunt privite ca relative, și nuanțe subtile de gri prevalează asupra simplistelor alb și negru. Astfel, calitatea de "absolut" a Dumnezeului creștin este un motiv fundamental pentru care această religie nu a prins rădăcini în Japonia, deși este tolerată. Creștinii au propriile cauze pentru care luptă și scopuri idealiste la care aspiră, iar japonezii, ca toată lumea, le au pe ale lor, oricât de pragmatici ar fi. Totuși în cazul Japoniei, aproape întotdeauna a existat o mare înclinare spre compromis și flexibilitate în alegerea drumului de atingerea scopurilor și câștigarea disputelor.

Îndeosebi, s-a remarcat predispoziția de a încerca lucruri diferite, amestecând vechiul cu noul, autohtonul cu străinul, până la obținerea celei mai potrivite mixturi. Mai mult, japonezii par să aibă o mare abilitate de a "japoniza" noul și străinul, făcându-le mai ușor de combinat cu tradiția și mai acceptabile. Cei ce au construit statul în perioada Meiji au exemplificat aceasta punând laolaltă elemente noi, străine, cum ar fi democrația și tehnologia apuseană cu metode de demult ale autoritarismului Tokugawa și practici încă mai îndepărtate de creare a statului din perioada Yamato-Nara, care, în unele cazuri, erau la rândul lor adaptate după uzanțe chinezești. Shogunatul Tokugawa s-a inspirat din politica mai veche a lui Hideyoshi și Nobunaga, care la rândul lor împrumutaseră unele idei de la Ashikaga Yoshimitsu.

Învățăturile de la alții reprezintă unul din punctele tari ale Japoniei. La nivel național asta este mai ales adevărat atunci când ceilalți par

să aibă ceva mai bun sau mai grozav decât Japonia. A adoptat, adaptat și deseori îmbunătățit, făcând din forța unui potențial competitor sau adversar, propria forță. Nu este doar un caz de "cunoaștere a adversarului", ci mai exact o cunoaștere a ceea ce dă putere adversarilor și apoi o folosire a acestor forțe împotriva lor.

Cu mai mult de 1.000 de ani în urmă Japonia a preluat mult de la China, până acolo încât nu a mai fost o națiune vasală, ci s-a considerat superioară acesteia. A repetat procesul într-o oarecare măsură în secolul al XVI-lea, învățând de la vestici să utilizeze armele de foc. În perioada Meiji a studiat cu furie puterile imperiale apusene până ce a devenit ea însăși o putere imperială. După război a împrumutat mult de la America - admitând de la început lipsa de alternative - dar a depășit stadiul lecțiilor obligatorii, până acolo unde a inversat rolurile și s-a transformat în magistru.

Entuziasmul pentru a învăța de la alții este parte a respectului mai cuprinzător pentru puterea învățământului și educației în general. Lucrul a fost mereu valabil, dar cu precădere vizibil începând cu perioada Tokugawa. Dacă dispui de educație poți realiza lucrurile mai bine. Asta este valabil atât pentru individ cât și pentru națiune. Din punctul de vedere al statului este adevărat că devii mai greu de controlat și de coordonat, dar problema poate fi depășită prin controlul asupra cunoașterii însăși, așa încât ceea ce înveți este "sigur". Guvernările Meiji și Showa de început au arătat clar că înțeleg importanța controlului educației, iar guvernările de după Showa au făcut probă de aceeași percepție.

Educația ca metodă de a obține succesul este o reflectare a dorinței generale de a reuși. Aceasta datează mai ales din timpul perioadei Meiji, când succesele care combinau interesele naționale și individuale erau mult încurajate. O orientare spre realizări se poate observa și mai devreme, de exemplu, în dinamismul negustorilor epocii Tokugawa, materialismul țăranilor aceleiași epoci, sau și mai devreme, în adesea nemiloasele ambiții ale diversilor domni războinici medievali. Printre conducătorii națiunii asta se poate observa încă din timpul perioadei Yamato.

Spre norocul Japoniei, conducătorilor săi nu le-a fost prea greu să îmbine interesele individuale cu cele naționale, deoarece cauza națională a fost mereu una puternică. Încă de la fondarea Japoniei

a existat o dorință clară de a face națiunea puternică și respectată -măcar respectată de către China, deoarece conștiința unei lumi mai largi era relativ limitată până la venirea europenilor la mijlocul secolului al XVI-lea. Sosirea europenilor a stimulat mult identitatea națională, accentuată de statutul de insulă și de o puternică

O istorie a Japoniei

mentalitate de delimitare clară a ceea ce este autohton de ceea ce este "importat", străin de loc, ea însăși întărită de politica Tokugawa, care făcea din străini o posibilă sursă de neplăceri. Reîntoarcerea vesticilor la mijlocul secolului al XIX-lea a adus în prim plan un tip de naționalism mai puternic și mai răspândit, publicul larg fiind angajat în transformarea națiunii într-una mare și puternică. Îndoctrinarea a ajutat, dar germenii naționalismului existau deja în public, încolțiți grație conștiinței crizei. Aceasta s-a transformat curând într-o conștiință a mândriei naționale. Faptul că mândria națională a renăscut așa de rapid după lovitura cauzată de înfrângerea în război poartă mărturie nu numai în ce privește ' II \\ (|, adâncimea spiritului național, dar și despre calitatea japonezilor de

a nu se da bătuți.

Conducătorii Japoniei au beneficiat și de un public relativ dispus să estompeze interesele individuale în favoarea unei cauze mai importante. Spiritul de echipă a fost mult exagerat, dar este adevărat că în Japonia s-a manifestat o conștiință a puterii de grup mai mare decât în multe alte națiuni. Degeaba ai un atelaj de cai puternici dacă ei nu lucrează, în fapt, ca o echipă și se trezesc fiecare trăgând în altă direcție, așa cum atât de des pare să se întâmple în vest. Mai mult, fiecare echipă are nevoie de un conducător, un coordonator și asta este iarăși ceva ce japonezii au înțeles. Se cunosc cazuri în Japonia, mai ales în vremuri de criză, de conducători extrem de puternici și dominatori, dar în general ei îl preferă pe cel în stare să formeze o echipă, un individ priceput și eficient care poate face un compromis ici, o conciliere de interese colo, de obicei neieșind în evidență și care duce treaba la bun sfârșit. Asta se datorează aplecării Japoniei spre a face distincție între autoritatea formală și puterea reală. Marea majoritate a deciziilor sunt luate de oameni nevăzuți, din spatele scenei, care beneficiază de o mai mare libertate de mișcare decât cei ce dețin formal autoritatea.

Din aceste variate motive democrația de tip occidental și conceptul drepturilor omului "au prins" decât parțial în Japonia. Desigur, japonezii, ca oricine, au preferat libertatea represiunii, dar au arătat o mai mare dispoziție decât majoritatea apusenilor de a accepta limitări. Supraviețuirea grupului înseamnă cel puțin supra-

viețuirea majorității membrilor individuali. Este în interesul fiecărui membru să protejeze grupul - motivul principal pentru care armonia a devenit un ideal de o asemenea forță. Însă grupul poate fi distrus dacă unui individ i se dă prea multă libertate. Aceasta s-ar ciocni cu libertățile celorlalți și ar distruge echilibrul care menține grupul împreună. Lumea occidentală are, în teorie, aceeași concepție, cum se vede, de exemplu, în "contractul social" al lui Rousseau, dar în practică - ca pentru a se convinge pe sine de minunile democrației și egalității - adesea pare să dea prioritate intereselor minorităților, mai ales dacă acestea sunt privite ca fiind într-un oarecare dezavantaj. Japonia n-a făcut niciodată așa ceva. Singura "minoritate" pe care a respectat-o cu adevărat vreodată este cea numerică a elitei conducătoare.

Asta nu vrea să spună că Japonia n-a avut niciodată momente de pur egoism. (Samuraiul medieval este un exemplu clasic.) Dar înseamnă că de-a lungul timpului a găsit că propriul interes, voalat sau, și mai bine, dirijat, e o soluție mai reușită. Regimul Tokugawa a reprimat aspru egoismul perioadei medievale, cel puțin în termeni din punct de vedere al exprimării fățișe. Aceea a fost o perioadă deosebit de importantă pentru japonezi, care s-au obișnuit să asculte de autoritate și cu ideea de responsabilitate colectivă (deși, teoretic, aceasta reprezentase norma legală de mai multe secole). Urmărirea deschisă a interesului personal s-a primenit în timpul următoarei perioade Meiji, fiind însă înhămată de guvern spre binele națiunii, pentru a obține cel mai bun amestec de democrație și autoritarism. Desigur, cuantumul de autoritarism n-a plăcut unora dintre japonezi, mai ales în anii antebelici, dar în genere, s-a acceptat faptul că se poate avea un exces de democrație. Yoshida Shigeru a generat un val de simpatie când a exprimat un asemenea comentariu despre reformele de ocupație de început. Publicului japonez a arătat o adevărată disponibilitate de a permite conducătorilor națiunii un rol mai larg și mai "invadator" decât în multe națiuni occidentale - deși fenomenul a fost pus sub semnul întrebării în anii 1990.

Confucianismul, cu ideile sale de armonie și ordine și "de a-ți cunoaște propriul loc", a avut un rol semnificativ în formarea atitudinilor japoneze. Pare ceva esențial naturii umane - măcar în istoria lumii dominate de bărbați - să fii ambițios și competitiv și să

O istorie a Japoniei

te bucuri de o poziție bună în societate. Confucius știa asta, iar japonezii o știu și ei. În decursul istoriei au apreciat ierarhia și rangul. Ei sunt de părere că egalitatea cu forța între ființe inegale este nenaturală și sursă de nefericire și frustrare. Poate înmuia ambiția și submina realizarea, apoi nu este benefic pentru națiune să tratezi oameni slabi ca egali ai celor puternici. Japonezii au recunoscut de mult inegalitățile în mod deschis, mai iute decât să încerce să le mascheze și să pretindă că nu există. Acesta a fost unul din motivele pentru care darwinismul le-a plăcut așa de mult. La nivel național, ei sunt gata să se întreacă cu restul lumii pentru a se dovedi cei mai bine pregătiți, națiunea care ar trebui să stea în fruntea ierarhiei. Dacă pierd, atunci sunt gata să învețe de la națiunea care i-a învins și vor continua să se străduiască până ce, în cele din urmă, vor ajunge "numărul unu" - fiindcă ei simt că "acolo le este locul".

În cadrul națiunii, totuși, competiția ierarhică ar putea cu ușurință promova un tip nesănătos de individualism, așa că este purtată în moduri mai sigure, mai dirijate, mai ales prin educație. Spre deosebire de situația atât de des întâlnită în lumea occidentală, cei care sunt vârfurile clasei nu sunt tratați drept "tocilari" sau elitiști, ci sunt cu adevărat respectați. Cine muncește din greu este de asemenea respectat. Foarte rar întâlnești mentalitatea atât de răspândită în vest de a căuta să scapi făcând cât mai puțin posibil. Un chiulangiu este tratat cu dispreț. În asemenea termeni de câștigare a respectului atât din partea colegilor cât și a șefilor se poartă, de obicei, competiția ierarhică în Japonia, se acordă gradații, într-un mod nu totdeauna înțeleș de vestici. Este genul de ierarhie care mai degradează întărește grupul decât îl slăbește.

Principalele forțe ale Japoniei pot fi astfel punctate:

- pragmatism - mai ales flexibilitate și abilitatea de a găsi compromisul și de a se adapta;

- respect pentru puterea științei, mai ales prin studierea punctelor tari ale altora;
- respect pentru ambiție și realizare, inclusiv pentru munca serioasă;
- un puternic naționalism;

- înțelegerea puterii grupului;
- conștiința importanței existenței unor limite în drepturile și libertățile individuale;
- acceptarea autorității;
- acceptarea ierarhiei și inegalității între indivizi.

Desigur, a te grozăvi cu atuurile naționale nu este întotdeauna un joc ușor. Punctele forte sunt adesea săbii cu două tăișuri și constituie, în același timp, potențiale slăbiciuni. Echilibrul potrivit și reglajul fin sunt importante. De exemplu, mândria națională poate foarte ușor să devină aroganță naționalistă și șovinism. Orientarea spre rezultat se poate foarte ușor transforma în lipsă de milă, iar canalizarea spre un anume țel scop poate la rândul ei cădea într-o viziune îngustă și în inabilitatea de a ști când să te oprești.

Acceptarea autorității și a limitării drepturilor individuale poate conduce la totalitarism. Acceptarea ierarhiei poate duce la abuz față de "inferiori". Disponibilitatea de a învăța poate fi folosită abuziv pentru îndoctrinare, învățarea de la alții se poate preschimba într-o problemă atunci când pare să nu mai fie nimeni de la care să poți învăța. Pragmatismul poate conduce la o pierdere a simțului direcției și în sens moral la o toleranță nesănătoasă față de corupție. Concentrarea pe grup poate conduce la o lipsă de responsabilitate la nivel individual.

Japonia a descoperit toate aceste pericole potențiale într-un moment sau altul, în special în timpul războiului și, la o scară mai mică, în anii '80 și '90. Mai are și alte slăbiciuni, cum ar fi fatalismul, capabil, pe de o parte să submineze instantaneu orientarea spre rezultat, iar pe de alta, să determine acceptarea ideii de supremație rasială - dacă aceasta este a Japoniei - ca ceva stabilit de destin. Lipsa de simț/înțelegere a răului poate că a ajutat la abordarea pragmatică a vieții, dar a permis "neplăcutului, nelegiuitului" să fie privit în alt fel. Acești "alt fel", la nivel relativ

inofensiv a însemnat adeseori o simplă încălcare a regulilor, iar alteori, la un nivel mai profund, impuritate. Ceea ce, în trecut s-a combinat cu marele grad de uniformitate al Japoniei pentru a produce credința că japonezii sunt puri, iar restul lumii nu.

Japonia și-a avut problemele ei, desigur, dar care națiune nu are? Acum trece printr-o perioadă infestată de probleme, între timp

O istorie a Japoniei

luptându-se să se reorienteze pentru a deveni un fel diferit de superputere, una care nu mai are alte modele clare să învețe - cel puțin nu de tipul tradițional. În prezent, multe dintre punctele forte tradiționale ar putea să nu mai fie potrivite, în timp ce altele sunt | j||l| încă. Respectul pentru a învăța, de exemplu, pare să fie o calitate'

independentă de timp.

%'■ In ciuda războiului și a recent "sifonatei" sale imagini ca

superputere economică, Japonia a câștigat un loc de neuitat în; istorie datorită realizărilor remarcabile. Poate că Vogel a exagerat,: dar sunt încă multe lecții pe care lumea le-ar putea învăța de la această națiune extraordinară - din greșelile ca și din succesele ei.

Note

1. DE LA EPOCA DE PIATRA LA STATALITATE

io 11

12

13 14 15

De exemplu, populația tsuchigumo sau păianjenii pământului, în capitolul 52 din Kojiki.

Philippi 68, p.17.

Aceste trei episoade sunt din Kojiki, capitolele 22,21 și respectiv 79.

Vezi Okamura (92, p.50) cu referiri la un milion de ani, Katayama

(96, p.19) cu referiri la 500.000 ani și Pierson (92, p.38) cu referiri la

200.000 ani.

Pearson 92, p.64.

Vezi Bowles 83, p.34, Pearson 92, p. 273 și Farris 85, p.43 și p. 47, cu privire la speranța de viață.

Pearson 92, p. 35. Pentru o discuție asupra dezvoltării disciplinei, vezi Barnes 90.

Până a se face o foarte recentă descoperire, la Shinonouchi, în Nagano, de ceramică datând de acum 15.000 de ani cea mai veche era considerată a proveni de acum 10.000 de ani î.Hr., marcând începutul perioadei. În estul Europei s-au găsit figurine de ceramică

- spre deosebire de vase - de două ori mai „bătrâne”.

Părerile sunt divizate, dacă ceramica Jomon este o invenție locală japoneză (vezi de exemplu Kidder 93, p.56) sau a fost introdusă de pe continent dintr-o sursă ce rămâne a fi descoperită. (De exemplu, Aikens și Higuchi 82, p.114 și p. 182).

Aceasta este părerea lui Morimoto Tetsuro, expert în civilizații comparate. Lui i se opun alți experți ca Sahara Makoto, curator al Muzeului Național de Istorie. Vezi comentariul în Japan Times. Ediție internațională săptămânală, 10-16 noiembrie 1997.

Tsukada 86. Vezi și Barnes 93a, p. 89-91.

Japan Times, ediție internațională săptămânală, 15-21 septembrie, 1997.

Higuchi 86, p.123. Boabe de orez s-au găsit la Kzushu datând din jurul anului 1250 î. Hr., dar cea mai veche dovadă de cultivare vine de acum 1.000 de ani î. Hr.

Katayama 96, p.22.

Vezi Okazaki 93 p. 271 și Barnes, p. 168-70.

Pentru a reflecta schimbările petrecute în timp este adesea împărțită

în sub-perioade. Totuși, noile descoperiri indică faptul că diviziunile dintre sub-perioade sunt neclare și se adaugă noi sub-perioade, producând o imagine deconcentrantă. De exemplu, "Jomon mijlo-

16

17 18

19 20

21

22

23

24

25

ciu", care se referă la aproximativ 3.500-2000 î.Hr. se utilizează atunci când se credea că perioada Jomon începuse în jur de 7000 î.Hr., dar acum este foarte îndepărtat de actualul mijloc al perioadei. Pentru a evita confuziile voi omite în mod deliberat referințele la sub-perioade.

Cu privire la populație vezi Kidder 93, p. 63-8, Kidder 83, p. 74 și Farris 85, p. 3. Kidder 93, p. 70-6.

Vezi Pearson 92, p. 28, cu privire la egalitarism și p. 81-2 cu privire la ierarhie. Pearson 92, p. 63.

În legătură cu o serie de înălțimi ciudate vezi Pearson 92, p. 152, Kidder 77, p. 32, Barnes 93a, p. 77 și Katayama 96, p. 22-3. Katayama crede și el că înălțimea scheletelor a sporit în timpul perioadei cu 2 centimetri din cauza microevoluției. Între 1900 și 1993 înălțimea celor de 20 de ani a crescut considerabil de la 160,9 la 171,4 cm pentru bărbați și de la 147,9 la 158,4 pentru femei. (Vezi Asahi Shimbun Japan Almanac 1997, p. 218). În mod normal, asta reflectă îmbunătățirea dietei, a sănătății și a condițiilor de trai generale.

Vezi Ossenberger 86 și Dodo 86 și, de asemenea, Katayama 96 și Pearson 92 (p.63).

Foarte interesant, în ciuda asociațiilor nordice, se pare că Ainu și mai ales spița Jomon pe care o reprezintă pot fi legate în trecut de o spiță antică mongoloidă din sudul Chinei- sud-estul Asiei. (Vezi Ossenberger 86, p. 211-12 și Dodo 86, p. 157-8 și Katayama 96, p. 24. Vezi Japan Times, ediția internațională săptămânală, 7-13 aprilie și 19-25 mai 1997 cu privire la recunoașterea juridică și guvernamentală.

Vezi Bowles 83, p. 34, Pearson 92, p. 129-31, Bleed 83, p. 160 și Katayama 96, p. 23-8 pentru o scurtă discuție asupra acestor puncte de vedere diferite. Vezi și Hanihara 91. Ca exemplu de opinii divizate, Aikens și Higuchi (82, p. 180) comentează că emigranții continentali erau puțini la număr, în timp ce Pearson (92, p. 131) remarcă sosirea probabilă a unei populații considerabile. Cândva s-a crezut că nu a avut loc nici un fel de emigrație cu adevărat și că evoluția gradată ar explica diferențele dintre Jomon și Yayoi (de exemplu H. Suzuki 69). Totuși, cercetări genetice recente - plus diferențele fizice evidente - confirmă că emigrarea a avut loc. (Vezi Katayama 96, p. 23-8)

Note

237

26

27

28

29 30

31 32

33 34

35

36

37

Există ceva dezacorduri și în ceea ce privește ruta exactă a emigranților în interiorul Japoniei, dar cea mai larg acceptată noțiune

privitor la aceasta este prin Coreea. Cu toate acestea, nu este clar

dacă punctul de origine a fost chiar Coreea sau China.

Higuchi 86, p. 123. Unii experți (de exemplu Pearson 92, p. 131)

cred că în jurul anului 400 î. Hr. a pornit cultivarea orezului, iar

perioada Yayoi începe anterior acestei date.

Barnes 93a (p. 185), Kidder 83 și 93 și Pearson 92. Pentru o discuție

detaliată a dezvoltării culturale în Hokkaido în timpul perioadelor vechi vezi Aikens și Higuchi 82.

Descrierea aceasta se inspiră mult din relatarea Wei Chih abordată mai târziu în text, dar și din Kidder 93, p. 97-8.

Kidder 93, p. 106.

Wa s-a scris la început cu un caracter folosit de chinezi și având sensul puțin măgulitor de „ținut al piticilor”, posibil pronunțat Wo mai degrabă decât Wa. Acum, caracterul folosit pentru Wa înseamnă

„armonie” și poate fi citit în japoneză și ca Yamato”. Vezi rubrica 7153 (p. 1062) din Mathews Chinese English Dictionary-

Okazaki 93, p. 275. Lo-lang a fost fondat în 108 î. Hr.

O traducere sumară a părților respective din Wei Chih este furnizată

de Tsunoda et al., 64, voi. 1, p. 4-7.

Din Wei Chih. Vezi Tsunoda 64, voi. 1, p. 6.

Hou Han Shu (Istoria Hanatului târziu) întocmită spre 445 se referă la misiunea tributară din partea Regelui Na (Nu), un regat de la nord-est de Kzushu, din epoca respectivă. Vezi Okazaki 93, p. 280 și mai ales traducerea părții cu pricina din Hou Han Shou în Tsunoda 64, voi. I, p. 7. Un sigiliu inscripționat, dăruit trimișilor din anul 57 d.

Hr. de către împăratul chinez a fost descoperit în 1784 în Prefectura

Fukuoka, iar experții îl consideră a fi original.

Pentru discutarea controverselor vezi, de exemplu, Kidder 93, p. 97-9,

Okazaki 93, p. 283-4 și Ledyard 83a. Pentru o privire generală recentă vezi Edwards 96. (Edwards însuși este de partea lui Nara.)

Descoperirea recentă a unei baze puternice Yayoi la Yoshinogari în Prefectura Saga, în nord-estul Kyushu a dat consistență teoriei Kyushu, dar nu în așa măsură încât să răstoarne preferința generală pentru locația Nara. (Vezi nota traducătorului la Okazaki 93, p. 284-6 și vezi Sahara 92 pentru o descriere detaliată a sitului)

Mormântul lui Himiko nu a fost descoperit, desigur.

Higuchi 86 p. 122

Aikens și Higuchi 82, p.334.

Philippi 68, p. 208 și Kider 93, p. 105.

Teoria a fost propusă pentru prima oară la sfârșitul anilor 1940 de istoricul Egami Namio și prezintă o serie de variante. Este rezumată de Ledyard 83b. Ledyard 75 a avansat o variantă a teoriei. Critici se găsesc pe Edwards 83 și Aikens și Higuchi 82, p. 336, iar Kidder (77, p. 57) pare să se încreadă mult în ea. În ultimii ani Wontack Hong a venit și cu o altă variantă în care regele din Paekche (unul dintre regatele Coreei) a fost cel ce a lansat o invazie conducând spre unificarea Japoniei Yamato în anul 390. Vezi Hong 94 unde sunt prezentate și teorii anterioare.

Teoria „călăreților” nu se bucură de un larg sprijin, dar nici nu a fost complet eliminată. Pe de-o parte, încă nu există o explicație alternativă convingătoare pentru abundența de articole legate de cai datând din secolele IV și V, găsite în Japonia, toate de producție străină. Pe de altă parte, este surprinzător că nu se fac mai multe mențiuni despre cai în Kojiki sau Nihon Shoki. Aikens și Higuchi 82, p. 335.

Vezi, de exemplu Mushakoji 76 care se referă la această abordare ca la „awase” (amalgamare sau adaptare). Vezi și van Wolferen 89 cărei, consideră că întreg „sistemul” japonez se bazează pe o plasă de* interese reciproc luate în considerare. Kitahara 89 (psiholog) descrie atitudinea japoneză preferată în fața unui pericol potențial - de-a; lungul istoriei - ca fiind „identificarea cu agresorul”, încercarea de a: incorpora mai degrabă decât a se confrunța cu orice punct forte al respectivei amenințări. Pe de altă parte, istoria

Japoniei arată că atunci când adversarul era considerat slab abia dacă se făceau încercări de a se evita confruntarea.

Căpeteniilor principalelor grupuri înrudite, cunoscute drept uji li se acordau ranguri (kabane) și „portofolii” cum ar fi impozitarea, probleme militare, etc. Chiar uji aveau ranguri. Elita uji forma o clasă ministerială cunoscută ca omi, în timp ce muraji reprezentau o clasă mai joasă, de executanți. Furnizarea de bunuri și servicii se făcea de către grupuri ocupaționale de statut diferit, cunoscute ca tomo sau be, majoritatea fiind emigranți coreeni. Sub be, la baza ierarhiei se găseau nuhi sau sclavii. Piggott 89.

Deși învățații erau coreeni, ei scriau în chineză. (Hangul corean este un alfabet ulterior). Chineza scrisă a fost adoptată de-a lungul a mai multe secole, formând baza japonezei scrise. Dovezi materiale ale scrierii chineze pot fi găsite în Japonia, înregistrate pe articole

Note

239

46

47

48

49 50

51 52 53

54

55

56 57 58

importate la începutul primului secol după Hristos și apoi, de foarte devreme în Japonia au existat indivizi care știau să scrie și să citească

în chineză. Totuși, învățații Paekche din secolul al V-lea au fost cei creditați cu introducerea sistematică a scrierii.

Deși budismul s-a născut în India, nu în China și, în plus, a fost adus în Japonia prin Coreea mai degrabă decât direct din China, se pare că

la vremea respectivă era privit în Japonia ca fiind ceva chinezesc, nu indian sau coreean. Vezi Reischauer 64, p. 18.

Okazaki 93, pp. 297-312 vorbește despre regatele coreene în detaliu.

Barnes (93b, p. 47) susține că niciodată Kaya nu ar fi fost o colonie

japoneză.

Din punct de vedere politic, Confucius (Kung Fu-tzu, cea. 551-479

î. Hr.) era partizanul unui sistem de guvernare paternalist în care

suveranul este o persoană onorabilă și binevoitoare , iar supușii

respectuoși și ascultători. Accentul pe armonie, ierarhie și ordine

respectabilă au făcut doctrina atrăgătoare domnitorilor ce doreau să

îmbunătățească stabilitatea.

Textul este oferit de Tsunoda 64, voi. 1, p. 48-9.

Kiley 83 discută sistemul ritsuryo în detaliu. Vezi și Oda 92, p. 14-

16șiHaley91,p. 29-30.

Kiley 83, p. 322.

Farris 85, p. 8.

Pentru o discuție detaliată vezi Farris 85. Imunitatea la variolă avea să ia aproape o mie de ani.

În poemul „Părăsind un banchet" scrie că are de gând să plece pentru

că îl așteaptă soția și poate că și copilașii plâng după el. Vezi Kato 81, p. 76

Traducerea în română se bazează pe cea englezească realizată de Bownas și Thwaite 64, p. 36-7.

Pearson 92, p. 29 și Barnes 93b, p. 45.

Pearson 92, p. 215.

Vezi Amino 92 și Morris-Suzuki 96. Se poate spune că atunci, locuri precum Hokkaido și Okinawa nu făceau parte din Japonia.

2. DESPRE CURTENI ȘI RĂZBOINICI

1 De exemplu, Naniwa (Osaka de azi) în 645 și Fujiwara (sudul Narei) în 694.

240

O istorie a Japoniei

4 Â

10 11

12 13 14 15 16 17 18 19 20 21

22

23

24 25

De fapt, unul dintre cele mai vechi materiale tipărite din lume se referă la farmece și amulete budiste, fiind tipărit la curtea Nara în jurul lui 770. Reischauer și Craig 79, p. 20

Reischauer 88, p. 45.

Astăzi examinările sunt într-un fel garantate pentru că se bazează mult pe învățatul pe dinafară și formatul cu alegeri multiple.

Sistemul actual permite celor merituoși să reușească, dar se iau măsuri de siguranță că sunt conformiști puțin probabil să amenințe preferințele elitei stabile.

Haley 91, p. 29-30 și Oda 92, p. 15.

Ele au fost Meisho (d. 1630-43) și Go-Sakuramachi (d. 1762-70).

Ambele au domnit într-o perioadă când poziția împăratului era dominată de shogun sau conducătorul militar.

Takeuchi 83, p. 163.

Vezi Farris 85, capitolele 3 și 4. Irigațiile reprezentau o problemă deosebită.

Aceasta și o altă epidemie sunt comentate în detaliu de Farris 85, capitolul 2.

Farris 85, p. 68.

Torao discută despre pământ și impozite în detaliu. Vezi și Farris 85,

capitolele 3 și 4.

S-a folosit traducerea în engleză făcută de Keene 68, p. 44

S-a folosit traducerea în engleză a lui Keene 68, p. 43.

Takeushi 83, p. 164 și de asemenea Torao 93, p. 415.

Vezi traducerea din 1981 a lui Seidensticker, p. 418.

Reischauer și Craig 79, p.33

Reischauer și Craig 79, p. 29

E. Sato 74, p. 95-7.

Kiley⁷⁴, p. 110.

Hurst 76, capitolul 11..

Vezi și Morris 79, p. 25, care discută despre "emanciparea culturală"

față de China.

Vezi W. Și H. McCullough 80, voi, 1, p. 10. Nici o femeie Haian nu scria în chineză, iar doamnele nu erau deloc respectate fiindcă aveau

cunoștințe de chineză. Oricât de curioasă ar fi această problemă, motivele sunt, din nefericire, neclare.

Se găsește în antologia imperială Kokinshu (Colecția veche și nouă) din 905. Traducerea îmi aparține K.G.H.

N. Suzuki 83, p. 231.

Datorită proliferării descendenților imperiali, care au cauzat atât tensiune financiară cât și dificultăți legate de succesiune, rudele

Note

241

26

27

28

29

30

31 32 33

34

35

36

37 38

îndepărtate erau excluse de la linia dinastică printr-o practică numită

"trecerea pe linia dinastică moartă". Din 814 aceasta s-a extins în Japonia chiar și la fii și fiice, nu în mică măsură datorită faptului că împăratul Saga (d. 809-23) a avut 50 de copii. Dintre aceștia, treizeci

și trei au fost numiți Minamoto, iar după aceasta toți membrii "pe linia moartă" ai dinastiei imperiale erau numiți fie Minamoto fie Taira. Detalii pot fi găsite la Hurst 83, p. 176-7.

Cholley 78, p. 75.

Experții nu cad de acord cu privire la ce s-a întâmplat cu adevărat.

De exemplu, Cholley (78, p. 75) este în favoarea teoriei cu

"amenințarea". Shinoda (78, p. 82-3) nu, deși admite că faptul că cei

șase au fost salvați pare inexplicabil. Maison și Caiger (72, p. 98)

cred că, pur și simplu, Kiyomori era pradă ușoară în fața rugămintelor

feminine, avansând posibilitatea ca Tokiwa să fi luat inițiativa și să se fi oferit ea însăși lui Kiyomori. Oricum, toți sunt de acord că a fost

o decizie fatală de-a lui Kiyomori.

Principiul pedepsirii sau chiar execuției unei întregi familii pentru acțiunile unui singur membru era consfințit de ritsuryo (vezi Kiley 83, p. 328) și convențiile legale datând cel puțin din secolul al III-lea

(conform lui Wei Chih). Avea să fie continuat până în secolul al XIX-lea.

Din Heike Monogatari (Povestea lui Taira), una dintre gunki monogatari (povești militare) populare din secolul al XII-lea. Este tradusă (H. McCullough 88). Materialul de aici este din Keene 68, p. 176.

A nu se confunda cu răspundere socială. Pe parcursul istoriei, mulți japonezi și-au luat viața (sau în timpurile moderne au demisionat) atunci când poziția îi face în mod simbolic răspunzători pentru insuccesul grupului lor sau în situații similare când un gen de acțiune

autopunitivă este recomandată de convențiile sociale.

Vezi traducerea lui Sadler 70, p. 7

Din Keene 68, p. 187.

Din La Fleur 78, p. 57.

Titlu folosit de mai multe secole pe bază temporară, de către generali

în timpul campaniilor. Yoritomo a fost primul care l-a utilizat permanent.

Este, de exemplu, tema principală a lui Haley 91. Vezi și Massarella 90, p. 25-6 și J. Hali 68, p. 41.

Gay 85, p. 49.

Reischauer și Craig 79, p. 46.

Vezi J. Hali 68 pentru o discuție în detaliu asupra feudalismului și aplicabilității sale în Japonia.

Vezi Hori 83, din care se inspiră o bună parte a celor ce urmează.

Din punct de vedere al tacticii de cavalerie, experiența japoneză era

destul de mică ba chiar inexistentă, călăreții lor luptând, în general, singuri și nu în grupuri. Problema armelor ridică una dintre cele mai neobișnuite și puțin cunoscute chestiuni din istoria Japoniei.

Pictograme contemporane arată cu certitudine ca mongolii cunoșteau

tunul, deși într-o formă primitivă. Cu toate acestea, nu am putut găsi

nici o explicație a faptului că japonezii nu au încercat să-și producă și ei propria versiune. Majoritatea istoriilor afirmă, pur și simplu, că armele de foc — termen referindu-se la cele ținute în mână - au fost

aduse pentru prima oară în Japonia de portughezi, la jumătatea

secolului al XVI-lea. Dat fiind că japonezii acelor timpuri relativ mai recente și-au creat aproape imediat propriile arme de foc, dând dovadă de spiritul de adaptare pentru care sunt binecunoscuți, și dată

fiind importanța unei pregătiri mai amănunțite pentru un al doilea atac mongol este de neînțeles să nu se fi făcut nici o încercare de a adapta sau pur și simplu imita armele de foc ale mongolilor.

Shinoda⁸³, p. 171.

Collcutt ⁹³, p.60.

Varley⁸³,p. 192.

Vezi Kato ⁸¹, p. 301 care ajunge la aceeași concluzie.

Cele ce urmează se bazează pe H. McCullough ⁵⁹, p. xx.

Vezi Massarella ⁹⁰, p.32.

Massarella ⁹⁰, p. 32

Gay ⁸⁵, p.58.

Din traducerea lui Keene ⁶⁸, p. 299.

Pentru mai multe detalii vezi Massarella ⁹⁰, p. 23-4, Elisonas ⁹¹, p.

302 și Cortazzi ⁹⁰, p. 130.

Cooper ⁶⁵, p. ix.

Vezi Cortazzi ⁹⁰, p.121, care oferă și alte analogii.

De exemplu, la Nagashima, în 1574. Vezi Elison ^{83a}, p. 63.

în 1571, când a distrus Templul Enryakuji al sectei Tendai, 10.000 de

oameni au fost încercuiți și masacrați sistematic, inclusiv preoți, femei și copii. Vezi Maison și Caiger 72, p. 143. Relatări contemporane pot fi găsite în Tsunoda 64, voi. 1, p. 305-8 și (la un european) în Cooper 65, p. 98-9. Au existat multe victime ale sale în capturarea castelului fortificat al sectei Jodo Shin, în anul 1580, la Ishiyama Honganji, în Osaka.

Cooper 65, p. 101-102.

Note

243

58

59

60

61

62 63

64 65

Elison 83a, p. 64. Nobunaga a acceptat pentru scurtă vreme posturi înalte la curte, în 1577, dar numai după câteva luni le-a abandonat. Nobunaga adusese 500 de flinte pentru trupele sale pe vremea când era un adolescent la comandă, la anul 1549, cu șase ani după ce acestea fuseseră introduse în țară de portughezi. În ciuda perfecționărilor aduse de meșteșugarii japonezi, folosirea lor efectivă în bătălii a fost timp de mai mulți ani împiedicată de probleme cu încărcarea întârziată și trasul efectiv. Un număr de daimyo, precum Tanegashima Tokitaka (1528-79) și tatăl lui Katsuyori, Takeda Shingen (1521-73) erau și ei încântați de armele de foc, dar Nobunaga rămâne cel care le-a folosit actualmente. Lupta este descrisă cu ceva înflorituri dramatice în filmul lui Akira Kurosawa, *Kagemusha*. Pentru o relatare detaliată a bătăliei, vezi Turnbull 87, p. 79-94. Rămâne încă un mister de ce japonezii nu au încercat să producă arme de foc mai devreme, când i-au văzut pe mongoli folosind arme primitive cu praf de pușcă.

O relatare contemporană despre acest incident poate fi găsită în Cooper 65, p. 103.

„Vânătoarea Săbiilor” nu este cea mai exactă exprimare deoarece erau confiscate toate armele. Edictul a fost dat de Tsunoda 64, voi. 1, p. 319-20.

Edictul a fost prezentat de Tsunoda 64, voi. 1, p. 321-2. Căpitanul

unei corăbii spaniole, San Felipe, care eșuase pe coasta Shikoku la sfârșitul lui 1596, răspândise, pare-se, un zvon sugerând că aceștia reprezentau o avangardă, dar acțiunile lui Hideyoshi tot par exagerate. Vezi Massarella 90, p. 45-6 Cooper 65, p. 11-13.

Din 1590, la sugestia lui Hideyoshi, mărimea fiefurilor a început să se măsoare în koku, o producție de orez echivalentă cu 182 de litri sau puțin peste 5 banițe, ceea ce se presupunea a reprezenta nevoile unei persoane timp de un an.

3 JARA ÎNCHISA

O traducere poate fi găsită în Tsunoda 64, voi. 1, p. 326-9.

Vezi Hearn 1904, p. 193

T. Sato 90, p. 41. Vezi și Hanley și Yamamura 77, p. 89-90.

Proclamația Keian din 1649, apărută sub nepotul lui Ieyasu, Iemitsu (shogun între 1623-51) este un bun exemplu de astfel de prescripții.

4 Sistemul reprezenta doar o mică modificare a celui chinezesc, mai ales în ceea ce privește primatul războinicului.

5 Impuritatea se definea în teorie pe principii religioase, mai ales ca Shinto kegare (poluare) Acest concept data dinainte de perioada Nara și se referea mai ales la murdărie fizică, moarte sau boală serioasă, dar în practică ajunsese să includă o largă gamă de "lucruri de nedorit" inclusiv, în unele cazuri, a fi pur și simplu o persoană din afară sau/și o amenințare. Și menstruația făcea parte din kegare, adică femeile erau, în general, considerate necurate - deși în mod clar nu erau excluse din viața societății. Totuși, li se interzicea să intre în templuri sacre cum ar fi pe Muntele Fuji (și, de fapt, chiar și astăzi nii li se permite să meargă pe unii munți). Iar aceasta în ciuda faptului că cea mai importantă zeitățe Shinto, Amaterasu, este femeie.

6 Adoptarea între clase era cunoscută, iar averea putea face minuni cu privire la poziția socială. Deosebirea dintre artizan și negustor nu părea prea mare, iar în jumătatea a doua a perioadei distincția dintre țăran și artizan s-a estompat, mai ales ca rezultat al muncii împărțite între cele două sfere de activitate. S-a produs o estompare chiar și între extremele teoretice, samurai și negustor, mai ales în zilele de început când se permitea comerțul cu străinătatea. Shogunatul și majoritatea daimyo se foloseau de "negustorii preferați" care cel puțin în acele zile măcar făceau parte din clasa samurailor în ciuda activităților lor comerciale. Mai târziu unor negustori li s-au acordat unele privilegii ale samurailor, cum ar fi purtatul săbiilor. În zilele din urmă ale perioadei au existat și atunci cazuri de samurai ce se ocupau de negoț. Pe toată durata epocii între țărani și samurai distincția nu era prea evidentă, mai ales că în sate, căpeteniilor li se acorda privilegiul de samurai de a purta sabie.

7 Bolitho 83, p. 53.

Nakai și McClain 91, p. 544-5 și Reischauer și Craig 79, p. 86.

Vezi Cooper 65, p. 154.

Carletti descria, de fapt, anii 1597-8, dar comentariile sale sunt

valabile și pentru pedepsele de mai apoi. Vezi Cooper 65, p. 156-8 și

nota legată de Cooper p. 166-7.

Vezi Cooper 65, p. 159.

Cooper 65, note, p. 167

Vezi și Cooper 65, note p. 165.

Aceasta se referă și la distincția dintre un grup dinăuntru și un grup din afară, întruchipate de conceptele japoneze de uchi (înăuntru sau

acasă) și solo (afară), considerate de bază pentru formarea de grupuri

9

10

li

12 13 14

Note

245

15 16

17 18

19 20 21

22

23

24 25 26

În Japonia și a sentimentului de a aparține cuiva sau a se identifica cu cineva. Acestea au fost discutate pe larg de mai mulți comentatori. Vezi de exemplu Nakane 70 sau Bachnik și Quinn 94. Befe68,p. 314.

Vezi Haley 91, mai ales p. 57-62 și Haley 92, p. 42-3. Vezi Massarella 90, p. 359-63.

Vezi, de exemplu, diversele relatări contemporane oferite în capitolul 22 ("Persecuția") din Cooper 65, p. 383-98 (mai ales p. 390) Elison 83b, p. 98. Massarella 90, p. 343-4. ■

O relatare detaliată despre olandezi și baza lor de la Deshima este oferită în Boxer 68. Alte națiuni predominant ne-catolică, cea britanică, i s-ar fi putut permite să continue să facă comerț cu Japonia dacă shogunatul nu ar fi supraestimat dimensiunea catolicismului englez - posibil indus în eroare deliberat de olandezi, dornici să-și păstreze privilegiile comerciale exclusive. Vezi și Mararella 90, p. 359-63.

Excepțiile includeau relații cu Coreea, unde se găsea o wakan (Casă Japoneză) la Pusan. Există un număr mare de japonezi peste ocean în momentul acestei interziceri. Comercianții japonezi (și pirații) mergeau până în Oceanul Indian și Marea Arafura, la nord de Australia. Mai erau și mulți japonezi care chiar locuiau peste

ocean. Astfel, în Filipine se găsea o comunitate de 3.000 de japonezi, iar în Siam (Thailanda) erau numeroși de asemenea, ca și în Seram (Indonezia de sud-est de azi). Aceștia erau uneori absorbiți de comunitățile locale. Vezi și Bolitho 93, p. 69 pentru ilustrații referitoare la scara activităților japoneze peste ocean și Massarella 90, mai ales p. 135-6. Vezi și Frei, mai ales p. 14-15. Frei estimează că aproape 100.000 de mii de japonezi au părăsit țărmurile Japoniei între 1604 și 1635, dintre care 10.000 e posibil să se fi stabilit permanent peste mări.

Sigiliul se numea popular rnaru (cerc), fiind folosit și azi ca sufix al numelor de vapoare japoneze (similar cu prefixul britanic SS sau HMS).

Morris-Suzuki 96, p. 83 Morris-Suzuki 96, p. 83.

I-au urmat mulți, chiar și în vremurile de azi. Unul dintre cei mai cunoscuți a fost Nitobe Inazo (1862-1933). El a încercat să explice lumii la începutul secolului XX ce înseamnă Japonia, considerând

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36 37 38 39 40 41

bushido drept caracteristică națională. Vezi lucrarea sa Bushido; Sufletul Japoniei.

Vezi traducerea lui Shiro (Calea Samuraiului) în Tsunoda 64, voi. 1, p. 389-91, mai ales p. 390.

Se presupune că textul se bazează postum pe un manuscris al învățatului confucianist Kaibara Ekiken (1631-1714, vezi și Ekken). Vezi traducerea parțială din Paulson 76, p. 11 Leupp 95, p. 3. Vezi și p. 47-55 pentru o discuție detaliată despre homosexualitate.

Leupp 95, p. 95. Vezi și p. 20 cu privire la toleranța confucianismului față de homosexualitate.

Cel mai cunoscut poet de haiku era Matsuo Basho (1644/94). Haiku și senryu sunt ambele versuri de optsprezece silabe, în haiku fiind vorba despre natură mai ales, iar în senryu despre lumea oamenilor. Multe din genurile zilei, mai ales chonimono și

koshokubon sunt reprezentate de scriitorul Ihara Saikaku (1642-93). După cum au observat numeroși comentatori, sexualitatea continuă să reprezinte o parte însemnată a preocupărilor societății japoneze de azi, cum se poate observa din cantitatea impresionantă de pornografie, frecvențele relații extraconjugale și delikte sexuale. Vezi, de exemplu, Buruma 85 care, printre altele stabilește legături directe între pornografia zilelor noastre și litografii ale acestei perioade. Nu numai haosul ridica probleme shogunatului. Mulți samurai, precum și comercianți și țărani asistau la reprezentații și chiar participau alături de actori, care erau, în mod invariabil, niște „paria”. Acest amestec al claselor nu a fost perceput favorabil. Pentru detalii privind asocierile sexuale din kabuki, inclusiv frenezia sexuală din timpul spectacolelor, vezi Leupp 95, p. 130-131 și p. 90-92.

Pentru o discuție detaliată despre geishe - care până la jumătatea anilor 1700 erau bărbați - vezi Dalby 83 și pentru Yoshiwara vezi Seigle 93. Shamisen este un instrument cu coarde, asemănător alăutei.

Reischauer și Craig 79, p. 98-9.

Vezi Hanley și Yamamura 77, mai ales p. 226, 324 și 330-1. Hanley și Yamamura 77, p. 227. Reischauer și Craig 79, p. 98. Vezi Hanley și Yamamura 77, p. 88-90.

Vezi T. Sato 90, mai ales p. 62-72 pentru o discuție amănunțită despre dezvoltarea tehnologică.

Note

247

42

43 44

45 46 47

48

49 50 51

52

53

54

Cei mai mulți daimyo vindeau orezul în surplus, dar alții luau bani

pe o serie de bunuri reflectând specializarea, cum ar fi trestia de

zahăr de pe domeniul Shumazu al familiei Satsuma, în Kyushu de

sud. În secolul al XVIII-lea sofisticatele mecanisme includeau și o

piață a livrărilor la termen. Vezi Reischauer și Craig 79, p. 94-5.

Reischauer și Craig 79, p. 96-7 și Maison și Craig 72, p. 176-7.

Vezi Sakudo pentru o discuție amănunțită despre dezvoltarea caselor

de comerț.

Vezi Morris-Suzuki 89, p. 26-30 în Morris-Suzuki, se vorbește

despre un număr de gânditori economici ai perioadei.

Confucianistul Arai Hakuseki a fost una din figurile respectate care

și-a exprimat deschis admirația pentru știința occidentală.

Vezi Reischauer și Craig 79, p. 116/17 conținând o prezentare a acestor diverse încercări. Vezi și Beasley 89a pentru o discuție mai explicită despre vizitele străine, în general.

Bolitho 89 vorbește în detaliu despre foamete și consecințele ei, ca și

de amenințarea externă din aceea vreme.

Jansen 89, p.309.

Bolitho 89, p. 126.

Vezi extrasul din jurnalul său în Pineau 68, p. 92.

De exemplu, compania maritimă britanică Jardine Matheson își crease o bază la Yokohama pe la sfârșitul anilor 1850. Vezi Williams 72, p. 85-8. Lucrarea lui Williams este doar una dintre numeroasele antologii de relatări scrise de și despre străini în Japonia, între 1850 și 1860 (în rare cazuri și mai devreme, înainte de Perry) oferind aspecte interesante din viața Japoniei la acel timp. O altă relatare deosebit de interesantă se poate găsi în Black 1883-1968.

în teorie, shogunatul refuza să accepte responsabilitatea siguranței occidentalilor în afara zonelor special desemnate, deși în practică toți

atacatorii erau rapid executați. Au existat o seamă de lovituri la adresa străinilor comise de naționaliști extremiști, printre cele mai faimoase fiind asasinarea omului de afaceri britanic Charles

Richardson, în 1862. Richardson era unul dintre cei patru britanici (incluzând și o femeie) atacați pe când călăreau pe dealurile din spatele Yokohamei. Nici măcar clădirile oficiale nu erau imune atacurilor, așa că Legația britanică din Edo a fost asaltată în 1861 și incendiată în 1863.

Cel mai aprig suporter a teoriei otrăvirii este Donald Calman, care susține categoric că împăratul Komei a fost asasinat. Se pare că reputatul expert în probleme japoneze, Ernest Satow (1843-1929),

care se găsea în Japonia în acea vreme, credea și el același lucru, la fel ca și un număr de doctori din zilele noastre. Vezi Calman 92, p. 90-3. Dimpotrivă, Conrad Totman vorbește despre teoria otrăvirii, dar crede că, prin prisma mărturiilor existente, variola a reprezentat cauza morții. Vezi Totman 80, p. 287 și nota 41 la p. 251. Jansen (89, p. 353) afirmă fără dovezi că împăratul Komei a murit de variolă. Mayo (74, p. 158) remarcă faptul că moartea sa bruscă din cauza variolei este misterioasă, dar nu dezvoltă ideea.

4. CONSTRUIND O NAȚIUNE MODERNĂ

Jansen 89, p. 465 și Vlastos 89, p. 383.

Fenomenul Eeja nai ka (Cui îi pasă?) a început prin decesul iminent al shogunatului la sfârșitul lui 1867 și a continuat doi sau trei ani. Indica un clar amestec de bucurie și neliniște, emoție și dezorientare. Comportamentul isteric de masă includea dansatul nebunesc pe străzi, îmbrăcatul extravagant sau dezbrăcatul complet, cu excese sexuale și alcoolice, azvârlitul de bani pe fereastră și cedarea unor bunuri, înfăptuirea de obscenități numai de dragul de a le face, intratul în casele oamenilor și luatul de lucruri fără a cere voie și, în general, renunțatul la toate inhibițiile și pretențiile de comportament rațional. Psihologul social Munesuke Mita (92, p. 147-53) discută fenomenul în detaliu și câteva scene cu reconstituirea fenomenelor sunt conținute de secțiunea „Revoluția Meiji” a serialului video Pacific Century.

Textul Jurământului Cartă se poate găsi în Tsunoda 64, voi. 2, p. 136+7.

Textul principal al Constituției din 1868 este furnizat de Tsunoda 64, voi. 2, p. 136-7.

În această etapă existau 77 de prefecturi (spre deosebire de 260 de domenii la sfârșitul perioadei Tokugawa), iar acestea au fost reduse la actualul număr de 47 în 1889. Pentru o discuție despre dezmembrarea tuturor domeniilor (han), vezi Umegaki 86. Reforma fiscală și consecințele sale sunt discutate în Yamamura 86. Aceasta

a fost una dintre deplasările de studiu cu scopul de-a învăța din vest. Misiunea Iwakura în timpul căreia s-au vizitat America și Europa a urmărit, fără succes, să preschimbe „tratatele inegale” semnate de shogunat în zilele sale de apus.

Note

249

io

12

13

14

15

16 17

18 19 20 21

Vezi și Morris 75, p 254

Totuși, în anul următor, guvernul a trimis o expediție punitivă formată din 3500 de oameni în Taiwan ai cărui nativi uciseseră niște pescari din insulele Ryukyu. Scopul principal al expediției fusese de a afirma pretenția Japoniei la insulele Ryukyu înaintea celei a Chinei, tratând pe insularii uciși ca etnici japonezi. În cele din urmă mișcarea le-a reușit. A reprezentat, de asemenea, și o ocazie pentru foștii samurai să se simtă din nou utili, dar din acest punct de vedere expediția a fost încununată de mai puțin succes. Saigo avea un gen de fascinație fatalistă față de moarte. Era și un patriot deosebit care se opunea occidentalizării și un samurai de școală veche în ceea ce privește dezacordul față de comercializare și industrializare. Vezi Morris 75, p 217-73.

De exemplu, data de 1 ianuarie 1873 corespunde lui 6 decembrie 1872 - a șasea zi a celei de-a douăsprezecea luni din Meiji 5 - în vechiul calendar lunar. Corelarea între cele două sisteme calendaristice este foarte complicată datorită lunilor intercalare (în plus) și anilor bisecți. Este de preferat a se folosi tabelele de transformare cum ar fi Tabelele cronologice japoneze ale lui Tsuchi Hashi. Totuși, primul ziar modern era în limba engleză, fondat de străini în Nagasaki în 1861.

Hirakawa 89, p 471. Chiar și împăratul purta haine occidentale, aproape întotdeauna.

Procentajul de bărbați purtând tunsori occidentale a crescut de la 10% în 1872, la 98% în 1887. Textul unui cântec popular din perioada Meiji timpurie suna cam așa: „Bate într-un cap tuns scurt și va suna a civilizație și luminare” . Vezi Mita 92, p 198. Vezi Henshall 89 privitor la dezvoltarea transporturilor în perioada Meiji.

Shibusawa 58, p. 229.

Ricșele nu au fost inventate în China antică, ci la Tokyo, în august 1869 de Akiba Taisuke, răspândindu-se rapid nu numai în toată Japonia (în decurs de o decadă cam 150.000 fiind utilizate în întreaga țară), dar și în bună parte din Asia. Henshall 94 oferă o prezentare a întreprinzătorilor vestici de la începuturile vapoarelor cu abur și diligențelor în Japonia. Meiroku Zasshi, p. 125, nota 1. MeiwkuZasshi, 115. Vezi Shibusawa 58, p. 231.

Vezi, de exemplu, povestirea „The Girl-Watcher” din 1907 de Tayama Takai (în Tayama Katai 1907/81. Molestările sexuale în

trenuri reprezintă o problemă majoră în Japonia de azi, mai bine de 90 la sută din călătorești căzându-le victimă la un moment dat. După cum se vede în „Rudin” de Turgheniev sau „Oblomov” de Goncharov. În termeni moderni, „omul de prisos” este foarte asemănător cu figura lui Charlie Brown, care niciodată nu prinde „șpilul”. Vezi, în literatura japoneză a perioadei, protagonistul neisprăvit al romanului Ukigumo (Nori mișcători, 1887-9) de Futabatei Shimei (1864-1909).

Fukuzawa a călătorit în America și Europa cu mai multe misiuni oficiale și a fost atât de puternic asociat cu occidentalizarea încât la un moment dat toate cărțile despre vest, indiferent de autor, erau cunoscute în mod popular ca „manuale Fukuzawa” (Fukuzawa-bori). În 1858, în vârstă de douăzeci și ceva de ani, acesta a fondat o instituție care mai târziu avea să devină Universitatea Keio, unde își promova ideile. Inițial a fost asociat cu drepturile omului, iar mai târziu a ajuns să-și aplice propriile idei de autoajutorare de o manieră mai agresivă și naționalistă, propovăduind expansiunea imperialistă a Japoniei în Asia. Cu timpul a devenit din ce în ce mai supărat pe occident. De la 1881 a început să susțină părerea că Japonia trebuie să înceteze să se considere ca făcând parte din Asia (Datsu-A roii). Viața lui Fukuzawa și scrierile sale sunt

discutate pe larg în Blacker 64.

Fukuzawa 1872/1969, p. 1.

Adesea expresia este atribuită în mod eronat lui Darwin. Într-un sondaj efectuat în 1902 într-o librărie Maruzen printre 78 de bărbați japonezi reputați cu privire la cea mai importantă scriere a secolului al XIX-lea, Originea speciilor a lui Darwin (1859) a căpătat 23 de voturi, iar „filozofia” lui Spencer 15.

Scrisoarea aceasta este tipărită în apendicele de la Hearn 1904, p. 481-4. Prima oară a fost publicată la 18 ianuarie 1904 de către London Times, la o lună după moartea lui Spencer. Așa cum acesta bănuise, a creat un mare scandal.

Vezi Yamaguchi 83, p. 151 pentru asta și alte interdicții impuse străinilor.

Vezi Hirakawa 89, p. 467-8. Nu toți experții străini, cel puțin la început, erau occidentali. În 1872 43 din cei 160 de străini angajați de guvernele locale erau chinezi. Mulți erau experți în tehnici de uscare a ceaiului, un produs de export important în perioada Meiji de început. (Vezi Morris-Suzuki 94, p. 66) Hirakawa 89, p. 468. Beauchamp 83, p. 311

31 Hirakawa 89, p. 469.32 Vezi Mita 92, p. 244-7.

33 S-a trecut cu vederea în mod convenabil că acest al doilea slogan a fost folosit fără succes în China.

34 Rolul educației în îndoctrinarea și punerea în valoare a ideilor în timpul perioadei Meiji este abordat pe larg în Mita 92, p. 224-94, inclusiv analiza detaliată a manualelor zilei. Mita discută și despre "succes" în general. Gluck 85, mai ales p. 102-27 discută și despre educația Meiji.

35 Controlul rigid al manualelor reprezintă încă o problemă majoră în Japonia de azi.

36 Opt ani mai devreme, în 1882, Yamagata a răspuns de apariția Edictului imperial pentru soldați și marinari, care avea să devină un fel de prototip al edictului din 1890. Acela sublinia extrema importanță a fidelității față de împărat. Principalul text al Edictului din 1882 este dat de Tsunoda 64, voi. 2, pp. 198-200 și Edictul din 1890 la p. 139-40.

37 Gluck 85, p. 38-9, 103 și mai ales 151.

38 Acesta este titlul lui Gluck 85.

39 Cooper 83, p. 308. Au existat sugestii similare și de adoptare a limbii engleze și așa mai departe, totul pentru ca Japonia să fie acceptată de către Occident.

40 Uchimura Kanzo (1861-1930) a fost primul exemplu în acest sens. El disprețuia ideea de culte și era un naționalist convins care sublinia nevoia unui creștinism japonez neinfluențat de vest". Vezi Cooper 83, p. 309. Popularitatea de care se bucură astăzi nunțile în stil creștin, cam jumătate din cele celebrate în Japonia, trebuie percepută ca o simplă modă și nu luată drept creștinism adevărat.

41 Liberalul Nakae Chomin (1847-1901) era unul. Studiase în Franța, se arăta foarte impresionat de Rousseau și de gândirea

liberală franceză și britanică. Prin scrierile sale prolifice a promovat drepturi populare.

42 Rikken Kaishinto a fost câteodată tradus ca Partidul Progresist sau Partidul Reformei Progresiste. De atunci, partidele politice japoneze aveau să se formeze, "deformeze", reformeze și mai ales să-și schimbe numele cu o frecvență amețitoare (în special în anii 1890). Pentru a îndepărta orice confuzie am încercat în mod deliberat să nu furnizez detalii nenesesare aici.

43 Pentru detalii despre romanele politice vezi M. Nakamura 68, capitolul 2. În general, eroii erau politicieni de succes din istoria mondială, iar subiectele erau procesele politice prin care se obținea succesul. Privitor la constituții „locale”, multe consilii sătești își

elaborau propria versiune de constituție. Vezi „Revoluția Meiji” în serialul video *Pacific Century* și Gibney 92, p. 96-7. Itagaki fusese unul dintre cei afectați de respingerea propunerii lui Saigo din 1873 de a invada Coreea. Okuma era un binecunoscut rival personal al lui Ito Hirobumi, fiind eclipsat de acesta. Reischauer și Craig 79, p. 168.

Sistemul german de stat major a fost adoptat din 1878. În probleme de comandă, șeful de stat major răspundea numai în fața împăratului, care era comandantul suprem, și nu a guvernului sau chiar a ministrului apărării. Inițial proiecte ale codului de legi erau în favoarea modelului francez, dar acesta a fost treptat înlocuit cu cel german, care a dominat codul emis în cele din urmă în 1896. Aceștia îi includeau pe Albert Mosse (1846-1925) și Karl Hermann Roesler (1834-94). Reischauer și Craig 79, p. 173. Reischauer și Craig 79 p. 173

Textul Constituției și jurământul însoțitor sunt date în *Kodansha Enylopaedia of Japan*, voi. 3, p. 7+9. Pentru o discuție detaliată vezi Large 92, p. 7-9. Stockwin 92, p. xii. Vezi Banno 92, p. 9. Beasley 89b, p. 668.

Situația politică dificilă a vremii este descrisă cu lux de amănunte în Banno 92.

Vezi, de exemplu, Reischauer și Craig 79, p. 178 și Beasley 89b, p. 669.

Gluck 85, p. 67. Vezi Iriye 83.

Pentru detalii vezi Reischauer și Craig 79, p. 180-2. Uneori și Katsura este numit genro, dar în practică era considerat tânăr de către genro mai în vârstă. Okamoto 83, p. 346.

Este vorba despre Revoluția din 1905. A nu se confunda cu cea din 1917.

Okamoto 83, p. 347. Japonia decisese deja luna anterioară că va încerca să obțină medierea problemei, iar victoria i-a servit, fără îndoială, oferindu-i o poziție mai puternică de negociere. Reischauer și Craig 79, p. 188.

Reischauer și Craig 79, p. 183.

< ,

Hunter 89, p. 243-4.

47

48 49 50

51 52 53 54 55

56

57 58 59 60

61 62

63

64 65 66

Note

253

67

68 69 70 71 72 73 74 75

76

77 78

79 80 81

Un caz extrem citat de Morris-Suzuki (94, p. 78) au fost uzinele siderurgice Kamaishi în care guvernul investise cam 2,2 milioane de yeni și pe care le-a vândut unui comerciant local pentru numai 12.600 yeni, cam 0,5 la sută din cost.

Francks 92, p. 38.

Franks 92, p. 38-9.

Francks 92, p. 38-9.

Crawcour92, p. 613.

Vezi Morris-Suzuki 94, p. 111-12 și Francks 92, p. 190-1.

Francks 92, p. 38-9.

Francks 92, p. 189 și 51.

Unul dintre modelele mai populare este cel al "statului de dezvoltare", descris de Chalmers Johnson, pe care acesta îl aplică în special Japoniei Showa dar a cărei origine el o vede în perioada Meiji. (Vezi Johnson 82, mai ales p. 23). Acest model "cu rațiuni de

plan" tratează statul ca intervenind constructiv în economie, prin opoziție cu lăsarea acesteia la cheremul forțelor pieței ("din rațiuni de piață" sau "laissez-faire"), cu scopul de a o conduce și dezvolta într-un mod potrivit cu interesele națiunii. Prin contrast, Penelope Francks este de acord că guvernul nu a dorit să se sprijine doar pe forțele pieței dar simte că constructivismul intervenției statului a fost

exagerat și că dezvoltarea economică nu a fost chiar cea planificată

așa cum sugera modelul "statului de dezvoltare". În opinia ei, intervenția guvernului a fost mai degrabă un răspuns "la întâmplare",

la anumite circumstanțe de timp și spațiu. (Vezi Francks 92, mai ales

p. 255-6).

Printre altele, rar a făcut turnee după 1890, deși acesta era ideea de

bază de la care pleca noua ideologie centrată pe persoana împăratului. Retragera din viața publică s-a datorat probabil parțial

obiceiurilor sale personale mai degrabă vulgare și stânjenitoare. Vezi

Behr 89, p. 14..

Tayama Katai 1917/87, p. 247-51.

În poemul "Kimi Shinitamo Koto Nakare" (Nu trebuie să mori,

frate).

Vezi traducerea parțială din McClellan 69, p. 37.

Vezi Mita 92, partea întâi, mai ales p. 21-8.

Tayama Katai 1917-87, p. 248-9.

5. EXCESELE DE AMBIȚIE

io n

12 13

14 15 16 17 18 19 20 21 22

23 24 25 26

27

Duus 83, p. 198, Reishauer și Craig 79, p. 228 și Storry 63, p. 160-

1.

Stanley 83. Pentru o părere foarte aprinsă despre „vânătoarea de coreeni" îi sunt îndatorat lui Yoshio Okamoto din Kobe al cărui tată, deși japonez, a fost luat drept coreean și abia a scăpat cu viață.

Stanley 83.

Storry 63, p. 153.

Frei 91, capitolul 6.

R. Daniels 83, p. 164.

Kosaka 92, p.35.

Abia mai târziu avea să fie considerată de țări precum Africa de Sud

o națiune albă „onorifică", dar un asemenea tratament "de sus" nu prea însemna o acceptare.

Large 92, p. 28-31.

Kosaka 92, p. 28 și Forster 81, p. 59-60.

Morris-Suzuki 94, p. 105-106.

Reischauer și Craig 79, p. 206. Vezi și Hunter 89, p. 93

Vezi Hunter 89, p. 95 și Duus 83, p. 198-9 pentru păreri deosebite
despre diferențele dintre rural și urban (primul minimalizându-le,
cel

de-al doilea subliniindu-le).

Hunter 89, p. 97.

Reischauer și Craig 79, p. 243.

Reischauer 88, p. 97.

Reischauer și Craig 79, p. 249 și Hata 88, p. 295.

Large 92, p. 49.

Duus 88, p. 7.

R. Hali 74, p. 9.

Kokutai no Hongi, p. 55.

Cele paisprezece citate din acest paragraf provin de la p. 66, 71, 67,

67, 78, 78, 78, 81, 80, 93, 100, 82, 82, și 55 din Kokutai no Hongi.

R. Hali 74, p. 8-9.

Kawai 38, p. 69-72.

Kawai 38, p. 74.

Vezi, de exemplu, Addresses to Young Men ale lui Hashimoto

Kingoro din Sakurakai naționalistă (Societatea Cireșilor înfloriți).

Citate sunt furnizate de Tsunoda 64, voi. 2, p. 289-91.

Li 92, p. 75-6 și Peattie 83, p. 345.

Note

255

28 29 30 31 32

33 34 35

36 37 38 39

40 41 42

43

44

46

47

48 49

Li 92, p. 73-6.

Peattie 83, p. 345-6.

Hunter 89, p. 124.

Dower 92, p. 53.

Forster 81, p. 62. Forster mai arată cum, în schimb, PIB-ul Australiei a crescut cu numai 10 la sută în aceeași perioadă.

Kosaka 92, p. 32.

Reischauer și Craig 79, p. 246.

Între 1929 și 1937 proporția din PIB reprezentată de industria chimică, metalurgică și de mașini a crescut de la 30 la 50 la sută. (Vezi Forster 81, p. 62). Între 1920 și 1940 producția siderurgică a

sporit de unsprezece ori, de mașini de șase ori și de chimicale tot de

șase ori. (Vezi Hunter 89, p. 124.)

Hunter 89, p. 125.

Morishima 82, p. 109-12.

Hunter 89, p. 125-6 și Francks 92, p. 63-5.

Japonezii au pretins că un membru al lor a fost ucis, dar nu s-a publicat nici un nume ca victimă. Vezi și Gluck 92, p. 14. În schimb, unii comentatori, cum ar fi Boyle 83, cred că incidentul a fost adevărat. Obiceiul japonez de a porni lupta cu un dușman - atunci când simțeau că o înclăștare este inevitabilă — sugerează cel puțin o

posibilitate considerabilă de provocare.

Kitaoka 92, p. 165.

Large 92, p. 89-92.

Unele secvențe par a fi propagandă americană trucată, dar altele sunt

reale. Vezi Dower 86, p. 45-6.

Vezi „Testamentul Nanjing” din Japan Times, ediția internațională săptămânală, 22-28 august 1944. Articolul include mărturii de primă

mână făcute de un soldat care a luat parte la masacru, Nagatomi Hiromichi. Vezi și Hunter 89, p. 58.

Interviul cu prințul Mikasa a apărut în ziarul Yomiuri din 6 iulie 1994

și a fost redat în engleză în Japan Times, ediția internațională săptămânală, iulie 18-24, 1994.

Coox 88, p.336. Vezi și Dower 86, p. 207.

Coox 88, p. 336. O părere contemporană și cam nelămurită asupra relației cu Germania în acele condiții tensionate poate fi găsită în Vansittart 43.

Reischauer și Craig 79, p. 260.

Hane 86, p. 297.

256

O istorie a Japoniei

50

51

52 53 54 55

56 57

58 59 60

Acest document a fost scos de la "secret" în 1970, dar pare să fi rămas „pierdut” în arhivele naționale de la Washington până în 1991. Totuși, Lauchlin Currie și câțiva piloți confirmaseră deja planul strict secret. Este discutat în detaliu de Schultz 87, capitolul 1, de exemplu și a fost făcut public către o audiență mai largă printr-o înregistrarea video „Beaten to the Punch” la ABC News, prezentată în Statele Unite la 22 noiembrie 1991 pe programul 20-20. Se prezintă documentul în sine, cu semnăturile lui Roosevelt și a altor figuri proeminente din armată, precum și interviuri cu Currie și alții. Autenticitatea documentului a fost confirmată nu numai de Currie, dar și de specialiști precum Gaddis Smith de la Universitatea Yale. Vezi, de exemplu, Schultz 87, p. 5 și Rusbridger și Nave 92, p. 121. Chiar și Winston Churchill s-a referit la un comentariu de-al lui Roosevelt din august 1941 cu privire la faptul că ar putea fi oprit de Congres să declare război, dar asta nu însemna că va fi și oprit să-1 și facă. Iată o indicație clară că Roosevelt era gata să acționeze deschis dacă era necesar. Vezi Churchill 51, p. 593. Hirohito a spus asta în 1946, în apărarea sa. Vezi Large 92, p. 114. Vezi Large 92, p. 113-114. Bix 92, p. 354.

Vezi, de exemplu, Dower 86, mai ales p. 36 și p. 259-61 pentru comentarii asupra unei atitudini răspândite în Japonia cum că occidentalii ar fi fost „moi”, că le lipsea atașamentul la o cauză (din egoism) și nu puteau îndura o bătălie lungă și intensă. Detalii

operaționale despre această acțiune pot fi găsite în Barber 94. Pentru detalii privitoare la raport, intrarea în posesia lui și rezultatul acestui lucru, vezi Rusbridger și Nave 92, capitolul 5. Coox 88, p. 343. Sakai 94, p. 20.

S-a scris mult despre Pearl Harbor, iar interpretările evenimentelor sunt multe și variate. Cu riscul de a simplifica o problemă ce nu trebuie tratată ușor, printre cei care înclină spre o „conspirație”, „o mușamalizare” sau așa ceva, cum avea să se întâmple cu precădere după război, sunt incluși John Flynn (44 și 45), George Morgenstern (47), Charles Beard (48), Robert Theobald (54) și Husband Kimmel (55). Ca exemplu târziu de „revizionism”, vezi înregistrarea video „Sacrificiu la Pearl Harbor”, programată la Timewatch, BBC2, pe 5 aprilie 1992. Printre cei care s-au opus „revizioniștilor” se numără Samuel Morison (53), Roberta Wohlstetter (62), Gordon Prange (86) Henry Clausen și Bruce Lee (92).

Note

257

61

62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73

74

75

76 77

78 79

80

Vezi Dower 86, p. 109. Vezi Dower 86, p. 109. Bartlett 78, p. 307. Dallek 79, p. 307. Large 92, p. 114-115. Vezi Coox 88, p. 348. Dower 86, p. 207.

Benedict 47, p. 22 și Dower 86, mai ales p. 36 și p. 259-61. Coox 88, p. 353. Benedict 47, p. 38-9.

Benedict 47, p. 38 și Trefalt 95, mai ales p. 116. Benedict 47, p. 39.

Vezi, de exemplu, povestea lui Suzuki Murio, numită "Câtă vreme nu lupt, voi ajunge acasă", în H. și T. Cook 92, p. 127-35. Un exemplu de predare japoneză "planificată și disciplinată" este cea a 42 de japonezi - mai bine de dublul numărului australienilor care i-au făcut prizonieri - la Womgrer în Noua Guinee la 3 mai 1945. Vezi Thompson 45, p. 2-3. După cum arată Thompson, interpret-interogator, această predare a fost o excepție, totuși. Vezi, de exemplu, povestirea lui Yokota Yutaka, intitulată "Voluntarul" din H. și T. Cook 92, p. 306-13. Yokota era un pilot sinucigaș pe un mini submarin care a fost confruntat cu diverse probleme, cum ar fi defecțiuni tehnice. El face următorul comentariu (p. 309): "Există o expresie veche: „Bushido" este căutarea unui loc pentru a muri." Ei bine, aceea era dorința noastră ardentă, visul nostru drag. Un loc unde să mor pentru țara mea. Mă bucuram că mă născusem bărbat. Un bărbat din Japonia." Este unul dintre cei mulți care au

supraevaluat rolul morții în bushido tradițional. Vorbește despre invidia simțită față de cei aleși pentru misiuni sinucigașe și de bătăile la care erau supuși cei care, precum el, se întorceau nevătămați chiar dacă era din cauze independente de voința lor. Suferința avea să i se prelungească mult după război. Dower 86, p. 232-3.

Trefalt 95, mai ales p. 118-20. Pentru aprofundarea atitudinilor japonezilor prizonieri de război, vezi și Gordon 94 și Carr-Gregg 78. Benedict 47, p. 38-40 și Trefalt 95, mai ales p. 115-16. Dower 86, p. 48 iar pentru cifre și descrieri ale tratamentului aplicat prizonierilor aliați de către japonezi vezi și Daws 94. Benedict 47, capitolul 2, mai ales p. 39 și Utsumi 96, p. 201. Ideea de dezonoare era legată de imperfecțiune și impuritate. Preocuparea

pentru puritate i-a împins uneori pe japonezi să trateze cu duritate și brutalitate pe oricine era perceput ca impur, japonez sau nu. Așa cum accentuează Benedict putea fi vorba de un criminal sau la fel de bine de un soldat bolnav sau rănit.

Un exemplu neliniștitor este povestea lui Uno Shintaro, banal intitulată "Spioni și Bandiți", în H. și T. cCook 92, p. 151-8. Uno, care se consideră maestru în arta decapitării, se laudă cu priceperea de a ucide și tortura. El - și câțiva dintre superiorii săi - considerau acesta un aspect important al instruirii trupelor, (p. 156). Behr 89, p. 263-4.

Williams și Wallace 89, p.178. Aceste experiențe au avut loc la Ping Fan în Manchuria în acum foarte cunoscuta Unitate 731 condusă de maiorul (mai târziu general) Ishii Shiro (1892-1959). Începând încă din 1932, prizonieri de război și civili din tabăra inamicului, incluzând femei și copii au fost folosiți ca material viu experimental, cunoscuți ca maruta, sau "buștenii de lemn". În unele cazuri sate întregi au fost infestate cu germenii de ciumă sau alții similari. Cei care făceau experiențele includeau și civili japonezi, care păreau să se fi obișnuit cu munca. Povestea unui astfel de civil, Tamura Ioshio, este redată în H. și T. Cook 92, p. 159-67. Cea mai amănunțită discuție despre Unitatea 731 și experiențele sale este lucrarea lui Williams și Wallace.

În ciuda a numeroase planuri și încercări fără de succes se pare că japonezii nu au utilizat nici arme biologice nici arme chimice împotriva aliaților pe timpul războiului din Pacific, deși arme biologice au fost folosite pe scară mare împotriva chinezilor. Se pare că trupele japoneze regulate știau puțin sau nimic despre aceste tactici sau despre experiențe și cel puțin 10.000 dintre aceștia au devenit victime accidentale ale războiului bacteriologic purtat de propria lor țară. (Williams și Wallace 89, p.69-70). G.

Daniels 93, p. 101. G. Daniels 93, p. 103. T. Nakamura⁸⁸, p. 491. G. Daniels 93, p. 103.

Pentru aceste detalii și altele privind producția de război, vezi Hane 86,p. 331-3.

Vezi Morris 75 pentru o discuție detaliată despre piloții kamikaze. O relatare deosebit de sfâșietoare a atrocității, din gura supraviețuitorilor a fost dată publicității de Reuter în februarie 1995. Sursa folosită de mine aici este Waikato Times din 8 februarie 1995. Nu

84 85 86 87 88

89 90

Note

259

91

92 93

94 95

96 97

este clar câți din cei 100.000 au fost uciși de către japonezi și câți de bombardamentul american.

Vezi Japan Times, Ediția internațională săptămânală, 23-29 august 1993. Incidentul a fost ulterior raportat la departamentul "crime de război" al Armatei Statelor Unite, care l-a catalogat drept "o acțiune haină, care creează repulsie tuturor națiunilor civilizate". Totuși, a fost înaintat autorităților japoneze, deoarece legile în vigoare referitoare la conducerea proceselor privind crimele de război, la acea dată, împiedicau ca actele de brutalitate împotriva conaționalilor să fie judecate drept crime de război. Nu se știe cu precizie care a fost concluzia. Acte similare au avut loc în apărarea Okinawe, și fără îndoială și în alte părți. (Vezi și numărul aceluiași ziar din 27 noiembrie - 3 dec. 1995) Coox 88, p. 369.

Conform cercetărilor recente ale istoricului Yoshida Morio, există o controversă dacă au fost cruțate din motive culturale, cum a pretins guvernul american - o pretenție acceptată oficial de către guvernul japonez - sau dacă nu cumva pur și simplu nu erau ținte importante din punct de vedere strategic. Pentru un rezumat în limba engleză al părerilor lui Yoshida, vezi Japan Times Ediția internațională săptămânală, 19-25 iulie 1993. Heinrichs 83, p. 276.

Există câteva povestiri emoționante despre aceste sinucideri în H. și T. Cook 92. Ele dezvăluie și gradul de îndoctrinare, de ură și de frică față de americani, sentimente care s-au dovedit lipsite de temei după sosirea trupelor americane. Mulți "demoni americani" i-au tratat pe locuitorii Okinawe mai bine decât japonezii de acasă,

aşa cum au remarcat chiar supravieţuitorii. Asta i-a făcut pe mulţi dintre ei să se simtă trădaţi de japonezii din teritoriul principal, senzaţie care nu a dispărut încă de tot. Heinrichs 83, p. 276.

Textul Declaraţiei de la Potsdam - cunoscută şi drept Proclamaţia de la Potsdam - apare în Borton 55, p. 485-6.

Cabinetul Suzuki a ajuns să folosească cuvântul mokusatsu (literal "ucide prin tăcere"). Acest cuvânt înseamnă de fapt "să ignori cu dispreţ", dar s-a pretins că a fost folosit cu semnificaţia "fără comentarii în acest stadiu" - adică, Japonia voia doar mai mult timp de reflecţie asupra Declaraţiei şi nu o respingea de fapt. Totuşi, o asemenea perspectivă nu explică alte comentarii făcute de Suzuki

(vezi Butow 54, p. 148) care indică și mai clar respingerea Declarației de către Japonia.

Istoricul cel mai asociat cu această opinie este americanul Gar Alperoviz. Vezi pentru exemplificare lucrările sale din perioada 1965/65.

Sayle 95, p. 54. Sayle consideră motivul testării ca foarte valabil pentru generalul Leslie Groves, șef al proiectului Manhattan pentru realizarea bombei A.

Întrebarea privind cât de departe ajunsese Japonia cu propriul program nuclear este subiect de controversă puternică. Mulți dintre occidentali nu înțeleg încă amploarea expertizei japoneze în acest domeniu la data respectivă. Doi oameni de știință japonezi - Yukawa Hideki și Tomonaga Shinichiro - au primit mai târziu premiul Nobel pentru lucrările antebelice în fizică nucleară, iar alți câțiva au lucrat cu cercetători apuseni de vârf. Japonia avea nu mai puțin de cinci acceleratoare nucleare de particule - singura națiune în afară de America posedând așa ceva. Distrugerea acestora a fost una din primele sarcini ale forțelor de ocupație. Chestiunea unei posibile lovituri nucleare japoneze împotriva Aliaților fusese discutată, dar a fost scoasă cu deosebire în relief de Robert Wilcox (85). Majoritatea specialiștilor (cum ar fi Low 90) consideră că pretențiile sale erau mult exagerate și argumentează că în ciuda expertizei, Japonia nu avea suficiente cunoștințe pentru a-și construi o bombă, nu avea coordonare și de asemenea nu deținea uraniu. Pe de altă parte, se știa ca Germania îi furniza minereu de uraniu Japoniei. Mai mult, documente recent declassificate arată ca Japonia avea suficient uraniu pentru a construi cel puțin o bombă.

De exemplu, poseda mai mult de 500 kg de nitrat de uraniu, la un depozit al marinei în Tokuyama, prefectura Yamaguchi. (Vezi Japan Times, Ediția internațională săptămânală, 20-16 ianuarie 1997). În orice caz, deși în 1945 nu pare probabil ca Japonia să fi fost aproape de capabilitatea nucleară, este imposibil să nu iei în seamă un scenariu în care spaimile americane legate de un atac japonez să fi jucat un oarecare rol în decizia americană de a lansa propria bombă. Un raport oficial american din iulie 1945 afirma că "Majoritatea suntem siguri că japonezii nu pot realiza și utiliza această armă cu eficiență" (sublinierile îmi aparțin). Probabil însă că unii nu erau atât de siguri. Vezi Dower 93c, nota 26 la p. 95. (Dower însuși, referindu-se la raport, este de părere că Japonia nu avea capacitate nucleară).

Note

261

102

103 104

105 106

107 108

109

Cifre sigure privind victimele sunt imposibil de f"1112 .at. De obicei,

se vehiculează 140.000, dar în 1995 autoritățile o(așuUui Hiroshima

au oferit cifra de 87.833 de morți confirmați până'a s%ârșitul anului

1945. (Vezi Japan Times, ediția săptămânală int6ma^țională, 7-13 august, 1995).

Mai există și literatură suficientă care se ocupă * orVibele atomice (mai ales cea de la Hiroshima) și efectele asupf* V\:\:timelor. Una dintre cele mai bune lucrări disponibile în limba e(IS ^zj este j^uro[Ame (Ploaia neagră) din 1966 de romancierul Ibus6Ma Suj; (n 1898).

Poezie și comentariu recent și sfâșietor a unui Rraviețuitor al bombei de la Hiroshima, vezi poeta Hashizume ^UrV (n. 1931), și Hashizume 96.

Vezi Large 92, p. 126.

Textul discursului împăratului este dat într-un apendl^e la Behr 89,

p. 407-8-

Textul Instrumentului de predare poate fi găsit în orton 55, p. 487-8 și în Edictul imperial, p. 489.

Discuții despre factorii operaționali ai înfrângerii > "aniei, cum ar fi o slabă coordonare între servicii, pierderea fl° . comerciale, o jalnică siguranță a codurilor și așa mai departe, v^zl *^ox 88, p. 377-

9.

Behr, p. 366.

Într-un sondaj făcut în noiembrie 1944, 13% di11 ariiericani - mai mult de unul din opt - doreau ca japonezii să fie c^mP^et exterminați.

(Vezi Cohen 87, p. 27 și Dower 86, p. 53—5). ^ ^Umai publicul nutrea o asemenea opinie, ci și conducătorii nați^ •

Dower 86, p. 150.

6. UN PHOENIX DIN CENUȘĂ

O dare de seamă detaliată a ceremoniei de capitulare, incluzând și textul discursului, există în MacArthur 64, p. 27>" •

Pentru detalii vezi Nishi 82, p. 47-9.

Pentru detalii vezi Hane 86, p. 341-3. Cam un*1 lrl cinci case pe

întinderea întregii națiuni fusese distrusă (mai rt1" ^ ^e jumătate din casele din Tokyo și Osaka), iar stocurile de hf^na ^rau extrem de mici. Până la începutul lui 1946 forțele de DCUPație au ușurat

oarecum problema hranei, dar nu substanțial. Spre sfârșitul lui 1945, mulți japonezi își foloseau aproape întreaga energie doar în încercarea de a obține suficientă hrană pentru a se menține în viață. Vezi de asemenea "Oul: of a Firestorm" din serialul video Nippon al BBC.

Aceste trăsături sunt de neconfundat în mai puțin decât modestele sale memorii (MacArthur 64) și în comentariile celor care l-au cunoscut bine, cum ar fi secretarul personal Faubion Bowers (vezi interviul în serialul video "Reinventing Japan" al Pacific Centuri). Vezi de asemenea Reischauer 88, p. 104 și Dower 93b, p. 165. Cohen 87, p. 53-4.

Storrry 63, p.240. Theodore Cohen - el însuși o figură importantă a ocupației - accentuează în mod repetat că cei din preajma lui MacArthur aveau de obicei simțăminte amestecate la adresa acestuia, respectându-l, dar fiind deranjați de înfumurarea sa și incapacitatea de a aprecia reușitele altora. Vezi Cohen 87, p. XIX-XX, p. 54 și p. 63.

China avea probleme interne. Sovietele au cerut propria lor zonă de ocupație, în Hokkaido, și când le-a fost refuzată, au renunțat să mai trimită oameni care să servească sub comandant american. Trupele britanice erau în cea mai mare parte australiene. Vezi Cohen 87, p. 58-61, pentru detalii privind poziția sovieticilor și a altor aliați. MacArthur 64, p. 291-3.

În ce privește începerea planificării, vezi Ward 87b, p. 395, și Borton 67, p. 4-8. Vezi de asemenea Ward 87a, p. 3-4. New Dealers erau liberali susținători ai 'New Deal' - reformele sociale și economice introduse în America de către președintele Roosevelt pe perioada anilor '30 pentru a atenua efectele depresiunii. Acestea erau în mod special concepute să conducă la o distribuie mai uniformă a bogăției și la reforme ale muncii în sprijinul sindicatelor

mai degrabă decât al intereselor marilor afaceri. Vezi Cohen 87 pentru o discuție generală privind aspectele New Deal ale planificării pentru Japonia. Borton a publicat un număr de lucrări despre Japonia în perioada postbelică, dar și-a subestimat puternic propriul rol. Totuși, examinarea unor directive importante și a altor documente ale perioadei relevă implicarea sa în marea lor majoritate. Pentru un comentariu informat, contemporan privind extinderea rolului său vezi Cohen 87, p. 18.

Pentru detalii privind JCS 1380/15, vezi Gibney 92, p. 182. (Gibney însuși a participat la ocupație.) N-ar trebui confundată cu mult mai

vagă și mai simplă directiva emisă în august, US Inițial Post Surrender Policy for Japan, cunoscută și ca SWNCC 150/4 (SWNCC însemnând State [Dept.] -War Navy Co-ordinating Committee). MacArthur 64, p. 280-3. MacArthur 64, p. 283. Vezi Cohen 87, p. 11-12. MacArthur 64, p. 286-7. MacArthur 64, p. 298.

Mulți comentatori apuseni o atribuie lui MacArthur fără discuție, în timp ce astăzi mulți japonezi preferă să considere că avea origine japoneza. De fapt este un caz clasic de evitare a responsabilității, când oricine s-ar fi putut aștepta mai degrabă la o bătălie pentru acaparea ei. Indiscutabil MacArthur a creionat clauza și a predat-o echipei SCAP care lucra la noua constituție. Un membru al echipei, Richard Poole, confirmă situația, atribuind clauza lui MacArthur însuși (vezi interviul din "Reinventing Japan"). Totuși, în memoriile sale (MacArthur 64, p. 302-4), MacArthur neagă că ar fi fost ideea sa și afirmă că inițiativa a venit de la primul ministru Shidehara Kijuro. Yoshida Shigeru, care i-a urmat lui Shidehara ca prim ministru, își amintea în propriile memorii (Yoshida 61, p. 137) impresia că MacArthur i-o sugerase lui Shidehara, și nu invers cum pretindea MacArthur. Ca o alternativă, Theodore McNelly (McNelly 87, p. 79-80) ridică posibilitatea că ar fi putut veni de la Shidehara, dar ca răspuns la o sugestie făcută de Charles Kades, care era responsabil de echipa de redactare a noii constituții și care fusese profund impresionat de pactul anti-război Kellogg-Briand din 1928. Pentru a completa evantaiul de posibile surse, Robert Ward (Ward 87a, p. 23-4) atrage atenția asupra unui plan pentru Japonia postbelică, al Departamentului de Stat, trasat la 9 mai 1944 de Hugh Borton, care se referă la 'largul consens care există acum că Japoniei n-ar trebui să i se permită în perioada postbelică să păstreze vreun fel de forțe armate de uscat, de marină sau aeriene'. Deși acest anumit plan al Washington-ului se referă doar la perioada de după război și nu la un aranjament permanent și s-ar putea să nu-i fi fost trimis lui MacArthur niciodată, totuși un

document de la începutul lui august 1945, SWNCC 150/2, se refera în mod clar la 'completa și permanenta' dezarmare a Japoniei. (Vezi Dower 93b, p. 168, deși Dower crede că originea clauzei se află la Tokyo și nu în Washington). Borton însuși (Borton 55, nota 5 la p. 423-4) atribuie 'renunțarea la principiul războiului' lui MacArthur, iar mai târziu

(Borton 67, p.16) atribuie ideea desființării forțelor armate colegului său din Departamentul de Stat, George Blakeslee. Într-un sens mai larg, n-ar trebui uitat nici că o jumătate de secol mai înainte, Japonia însăși a desființat armata coreeană.

18 Textul integral al constituției este dat în Kodansha Encyclopedia of Japan, voi. 2, p. 9-13 și în Asahi Shimbun Japan Almanac (1997), p. 284-91.

19 Pentru mai multe detalii ale procesului Tojo vezi Minear 71 (integral) și 83 (pe scurt). Vezi de asemenea Tsurumi 87, capitolul 2, pentru aprofundarea discuției, incluzând dovezi de proceduri judiciare incorecte.

20 Vezi de exemplu, Tsurumi 87, p. 16.

21 Williams și Wallace 89, p. 286.

22 Tsurumi 87, p. 16.

23 Într-un sondaj de opinie efectuat în iunie 1945, 77% din poporul american dorea ca Hirohito să fie pedepsit sever și la 18 septembrie, același an, o rezoluție unitară a fost introdusă în Senat (și predată unui comitet) declarând că Hirohito ar trebui judecat pentru crime de război. Multe personalități conducătoare din celelalte națiuni aliate, cum ar fi primul ministru al Noii Zeelande, și lideri din Australia, Uniunea Sovietică, Olanda și China erau, de asemenea, de părere că Hirohito ar fi trebuit judecat. (Vezi de exemplu, Bix 95, p. 320-1, MacArthur 64, p. 288, Behr 89, p. 294 și p. 332 și Ward 87a, p. 11).

24 Vezi de exemplu, Large 92, p. 136-9, Bix 95, p. 323 și Borton 67, p. 15-16. Pentru o discuție mai completă asupra viziunii guvernului american atât cu privire la instituția imperială cât și cu privire la Hirohito personal vezi Ward 87a, p. 3-18.

25 Printre personalitățile contemporane care credeau că ar fi trebuit să abdice ori imediat ori într-un stadiu incipient al ocupației,

se numără primul ministru imediat antebelic, prințul Konoe Fumimaro și prim ministrul de imediat după război (aug.- oct. '45) prințul Higashikuni Naruhiko. Personalități ulterioare care au împărtășit o asemenea părere includ pe romancierul Mishima Yukio și pe politicianul-romancier Ishihara Shintaro - amândoi puternici naționaliști. Tsurumi (87, p. 26) discută rezervele japoneze încă în vigoare, și printre altele notează faptul că Hirohito nu a abdicat a încetățeni credința că guvernării nu au nevoie să-și asume responsabilitatea pentru deciziile luate.

Note

265

27

28 29 30

31 32 33 34 35 36 37

38 39 40

41

Există o puternică controversă despre răspunderea lui Hirohito privind războiul. Ca și Pearl Harbor, este o chestiune care n-ar trebui

să fie prea mult simplificată. Lucrări relevante oscilează între critica (ca Bergamini 71, Behr 89 și Bix 92) și sprijin (Mosley 66 și Shillony 73). Mulți dintre comentatorii de astăzi au păreri similare lui Stephen Large (92), o poziție echilibrată ușor înțelegătoare care susține că Hirohito era un om slab prins de circumstanțe prea greu de

stăpânit pentru el. Adică era vinovat mai degrabă prin omisiune decât

prin angajament, în eșecul de a opri relele făcute de alții. Pe de altă parte, scrierile detaliate ale lui Herbert Bix mai ales sugerează că o viziune mai puțin favorabilă ar fi mai potrivită. Printre altele, Bix înșiruie exemple ale implicării active a lui Hirohito în probleme cum ar fi planificarea militară strategică, ca în solicitarea presantă a

implicării aviației în campania de la Guadalcanal (92, p. 352-4).

Pentru detalii vezi Ward 87a, p. 16 și Behr 89, p. 348.

Large 92, p. 141 și Nishi 82, p. 55-56.

MacArthur 64, p. 284 și p. 310-11. Vezi de asemenea, Ward 87a, p. 7, pentru o recomandare de politica a Washington-ului, inițiată se pare de Hugh Borton prin mai 1944, ca sorgintea divină a lui

Hirohito să nu fie sprijinită.

Bix 92, p. 318-21.

Vezi Large 92, p. 147.

Ward 87a, p. 13, Large 92, p. 152 și mai ales Behr 89, p. 364-5.

Bix 95, p. 331.

Ward 87a, p. 36.

MacArthur 64, p. 300.

Vezi filmul "Reinventing Japan", care conține interviuri revelatoare cu Kades și câțiva alți membri ai personalului SCAP implicați în întocmirea noii constituții.

McNelly 87, p. 80.

Ward 87b, p. 400.

Vezi interviul din "Reinventing Japan". Nu doar unii japonezi exprimă o asemenea părere. Într-o carte care pune sub semnul întrebării natura democrației japoneze, Herzog (93, capitolul 1) susține o idee similară.

în plus față de Herzog 93, pentru detalii privind aspecte nedemocratice ale Japoniei moderne vezi McCormack și Sugimoto 86. Asta include practici ale justiției criminale care violează în mod clar drepturile omului.

Urmând o directivă a SCAP acestea au fost îndeplinite în conformitate cu prevederile proiectului de constituție, deși aceasta urma să fie aprobat oficial de către parlamentul care era acum ales. Ceea ce însemna ca femeile votaseră pentru prima dată. Propunerea privind drepturile femeilor a fost redactată de Beate Sirota, o femeie de 22 de ani care în ciuda numelui cu rezonanță japoneză era ruso-americană. Ea era singura din echipa de redactare care avea vreun fel de experiență privind Japonia, unul dintre puținii civili și unul dintre puținii care nu fuseseră cooptați la întâmplare. Fusesse aleasă pentru un număr de motive: își petrecuse copilăria (între 5 și 15 ani) în Japonia, vorbea curent japoneza și era femeie. Dintre toate poveștile remarcabile privind redactarea constituției, aceasta este una dintre cele mai interesante. Așa cum povestea în "Reinventing Japan" și mai târziu într-un interviu (vezi Japan Times, ediția săptămânală internațională, 31 iulie- 6 august 1995, p. 10-11), și-a asamblat contribuția după o grabă nebună de a găsi prin biblioteci materiale relevante. S-a dovedit detaliată, fiind redusă considerabil de Kades. Când a fost dată reprezentanților japonezi pentru a fi comentată, aceștia erau la început gata să accepte o schimbare atât de dramatică precum egalitatea garantată pentru femei. Totuși, această parte a proiectului de constituție a fost atinsă abia după 16 ore de discuții, majoritatea despre rolul împăratului. Toată lumea era groaznic de obosită și dorea să termine cât mai curând posibil. Ea însăși făcuse pe interpretul de limba japoneză în timpul discuțiilor și ca urmare era privită ca un personaj inofensiv. Nu știau că ea însăși redactase paragraful devenit acum subiect de atenție. Ea îl citează pe Kades ca spunând ca 'domnișoara Sirota și-a pus tot sufletul în drepturile femeii, așa că ce-ar fi să le votăm?'

După care adaugă simplu: " și așa au făcut." Abia după 1990 majoritatea femeilor japoneze au început să conteste rolurile tradiționale înăscute. Vezi studiile raportate de Japan Times, ediția săptămânală internațională, 2-15 ianuarie 1995 și 15-21 aprilie 1996. Vezi de asemenea Kumagai 96, p. 100-1. Multe femei, chiar dintre cele tinere, încă acceptă cu rolurile tradiționale. Vezi mai ales Iwao 93. Așa cum arată Iwao și alte femei-comentator contemporane, percepția femeilor japoneze privind rolul feminin este o problemă complexă. Deși confucianismul reprezintă un factor major, nu este și singurul determinant al poziției femeii japoneze în societate. Și nici șovinismul masculin sau reala lipsă de posibilități pentru femei cu toate garanțiile constituționale de egalitate. Multe

Note

267

45 46

47 48 49

50 51 52

53 54

55

56 57 58 59 60 61

dintre femei rămân încă fundamental neconvinse de capacitățile feminine în anumite ocupații, de obicei înrudite cu exercitarea puterii. În politică, de exemplu, femeile-alegător preferă candidații masculini. În alegerile din octombrie 1996 pentru camera inferioară,

femeile reprezentau 10% dintre candidați, dar mai puțin de 5% din cei aleși au fost femei, în ciuda faptului că numărul femeilor îl depășește pe al bărbaților. Este clar că problema merită discuții suplimentare, într-un context mai specific.

Vezi filmul "Out of a Firestorm".

Problemă tratată în oarecare detaliu în Nishi 82, p.90-105. Vezi de asemenea Braw 91. Cu nepărtinire față de Ocupație, aceasta este o ilustrare a întrebării filosofice universale asupra extinderii până la care toleranța poate accepta lipsa de toleranță.

Vezi filmele "Reinventing Japan" și "Out of a Firestorm".

Nishi 82, p. 103-4.

Reischauer și Craig 79, p.282. Ceea ce reiese din multe comentarii făcute de oficiali ai ocupației atribuind totul japonezilor. La mintea cocoșului că nu au fost doar japonezi cei care au remarcat diferențe

între ce s-a spus pe față și ce s-a făcut pe dedesubt.

Nishi 82, p.95.

Pentru completa detaliere a reformei agrare vezi Dore 59.

Hadley 83, p. 364. Cei șase zaibatsu mai mici erau Asano, Furukawa, Ayukawa (Aikawa), Okura, Nomura și Nakajima.

Hadley 83, p.365.

Următoarele extrase din Cohen 87. Cohen însuși a supervizat majoritatea reformelor muncii.

Un raport al guvernului american din aprilie 1946 semna un număr

de numai 6.800 (Nishi 82, p. 95), pe când în martie 1947 se raportau

de către Nosaka Sanzo, 60.000 (Cohen87, p. 281). Chiar admitând

distorsiuni ale cifrelor, tendința de creștere rapidă este de

neconfundat, iar preocuparea autorităților vizibilă. Cum evidențiază

Cohen prin comparație, în Rusia chiar înainte de revoluția din aprilie

1917 erau mai puțin de 50.000 de bolșevici cu carnet la o populație

dublă față de cea a Japoniei.

Nishi 82, p.95.

Cohen 87, p. 261.

Yoshida⁶¹,p. 75.

Vezi Frost 83, p. 53.

Vezi de asemenea Frost 83, p. 54.

Vezi filmul "Reinventing Japan".

62 63

64 65

66

67 68

II

268 O istorie a Japoniei

Cohen 87, p. 299-300.

Remarcabilul general Charles Willoughby, aristocratul născut în Germania, care acum conducea secțiunea de informații a SCAP, era unul dintre criticii situații în posturi înalte. Vezi Cohen 87, p.90-6.

Vezi Gibney 92, p. 201.

Vezi Cohen 87, capitolele 21-25, pentru detalii privindu-i pe Draper, Kennan și ceilalți, și politicile lor financiare.

Este vorba de așa-numitul "marsarier", ceea ce este, însă, o simplificare exagerată, înșelătoare. Au existat multe elemente de continuitate între politicile ocupației dinainte și de după 1947. "O schimbare de direcție" este o terminologie mai potrivită.

Vezi Frost 83, p. 53.

Ca urmare a protestelor unui număr de națiuni asiatice, Japonia a fost

pusă să plătească despăgubiri foarte mici acelor națiuni în anii ce au

urmat, în principal sub formă de bunuri de interes major produse în

Japonia din materii prime puse la dispoziție de respectivele națiuni. Ca urmare, totuși, se poate zice că Japonia a scăpat cu o povară foarte ușoară de despăgubiri - altă sursă de nemulțumire perpetuă printre națiunile asiatice.

Pentru detalii vezi Borton 55, p. 365-6.

Cohen 87, p. 458.

?

Vezi Dower 79, p. 316.

T. Nakamura 81, p. 42.

Pentru detalii privind relatarea lui MacArthur despre războiul coreean și părerea sa despre politica Washington-ului, vezi MacArthur 64, capitolul 9.

MacArthur 64, p. 378-9.

S-au întâlnit pentru prima oară abia în mai 1952, după ce ocupația încetase oficial. Vezi Large 92, p. 157.

Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Jugoslavia, Polonia și India nu au semnat. Un număr de alte state au fost de acord cu condiția ca Statele

Unite să încheie cu ele pacturi speciale de securitate, cum ar fi pactul

ANZUS (legând Australia, Noua Zeelandă, și Statele Unite). Nici una dintre cele două Chine n-a fost invitată la conferință, din motive

diplomatice.

MacArthur declară simplu în memoriile sale (MacArthur 64, p. 383) că "N-am fost invitat să particip. Poate că cineva a uitat să-și mai amintească."

Vezi Weinstein 95, și Beason și Weinstein 96, pentru o ilustrare detaliată a limitelor succeselor MITI. Un exemplu bine cunoscut și

69 70 71 72 73

74 75

76

77

78

Note

269

79 80 81

82 83

85

86 87

89

90

mai puțin tehnic a fost greșeala MITI de a nu susține Sony la începuturi, în anii '50.

Cifrele privind structura industrială aici și mai jos, sunt luate ținând cont de Japan 1995: An International Comparison, p. 20.

Unii se referă la acesta ca un "al doilea miracol", primul fiind creșterea economică din perioada Meiji.

Vezi Schoppa 91, capitolul 5, pentru o discuție detaliată asupra procesului de recentralizare.

Vezi Dower 79, p. 312.

Vezi de exemplu, Ishihara 76, p. 84, în ce privește continuarea războiului.

Bună parte din această dispută este inclusă în filmul "Inside Japan Inc." din serialul Pacific Century. Pentru o tratare mai completă, a neliniștilor din industria minieră în general vezi Allen 94.

Aceștia includeau și pe excentricul geniu literar Mishima Yukio, care

vădea înclinații militariste și ultranaționaliste de tip antebelic și chiar

avea și mica sa armată particulară dedicată servirii împăratului

Câțiva ani mai târziu, în 1970, după multă publicitate a comis

'sinuciderea războinicului' prin spintecare rituală. Se pare că din

dezgust pentru ceea ce percepea ca decadentă japoneză și lipsă de

integritate față de moștenirea ei culturală. Incidentul a cauzat

stânjeneală considerabilă în Japonia și îngrijorare în străinătate.

În decembrie 1953. Vezi Borton 55, p. 449.

O relatare a asasinatului este inclusă în filmul "Inside Japan Inc." din serialul Pacific Century.

Pentru detalii mai amănunțite privind Zengakuren și agitația studențească vezi Steinhoff 84.

Pentru o discuție detaliată și critică despre acestea, și alte, lucrări

Nihonjinron, inclusiv câteva scrise de apuseni, vezi Dale 86. Vezi

Taylor 85, mai ales capitolul 1.

Exact așa cum lucrările Nihonjinron ale perioadei au încercat să

analizeze succesul Japoniei, existau cărți scrise după război care

încercau să analizeze motivele înfrângerii Japoniei. Aceste lucrări

anterioare cu temă negativă au fost numite de cărturari tot

Nihonjinron, deci trebuie avut grijă cum se folosește termenul.

Pentru o discuție asupra acestor alte tipuri de Nihonjinron, vezi Aoki

94.

Lumea academică vestică a fost mult mai rezervată cu privire la această carte - deși și ei au cumpărat-o - deoarece conține un număr de aserțiuni foarte îndoielnice. Ca de exemplu, așa-zisa mulțumire a

studentilor, sindicatelor și existența unui minunat sistem de protecție

socială. Opera este astăzi considerată un exemplu vestit de

Nihonjinron, cu toate conotațiile negative implicate.

Printre lucrările recunoscute, în sprijinul practicilor manageriale

japoneze se numără Pascale și Athos 82 și Morita 87. Prin contrast,

Sethi, Namiki și Swanson 84 este o lucrare critică. Whitehill 91
tinde

spre poziția de sprijin, dar este în general echilibrat și constituie o

folositoare introducere în subiect.

Whitehill 91, p. 236-7.

Deși acestea erau în mare măsură practici postbelice, și erau

apreciate de japonezi pentru accentul pus pe securitate și familie,

existau totuși indicații despre o influență vestică mai veche. La

sfârșitul perioadei Meiji, misiuni de studiu japoneze, peste ocean, identificaseră ca meritând să fie copiate politicile de personal, stil familie, "din leagăn până în mormânt" ale unor companii, cum ar fi Krupp în Germania și National Cash Register în Statele Unite. Vezi Dore 84, p. 23-4.

A fost forțat să demisioneze în decembrie 1974 după ce un număr de

afaceri de corupție au fost dezvăluite de un ziar popular. Numele său

se lega invariabil de scandalul Lockheed, în care a primit o răsplată masivă de la Lockheed pentru că și-a folosit poziția pentru a lansa comenzi de aeronave către companie. De fapt, deși afacerile lui cu Lockheed au avut loc în 1972-3, acestea nu au fost dezvăluite până

în 1976 și nu au fost cauza demisiei sale. Pentru detalii asupra acestui

scandal și a altora, implicând politicieni japonezi și birocrați, vezi Herzog 93, capitolul 7.

T. Nakamura⁸¹, p. 230.

Pentru detalii asupra bolilor provocate de poluare, vezi Ueda 83 și Ui

92. Pentru detalii privind legislația vezi Upham 87 și McKean 81.

Vezi de asemenea Barret și Therivel 91 pentru extinderea discuției la

atitudini privind mediul.

Reischauer 88, p. 118.

Vezi de exemplu, Wolf 83.

Vezi Woronoff 90, p. 223, privind comparația cu California, și Tada 96, privind comparația planetară.

Când Sony a cumpărat Studiourile Columbia președintele său, Morita Akio, a fost uimit de intensitatea reacției anti japoneze. A făcut atunci remarca foarte importantă că este nevoie de doi pentru a încheia o afacere. Nu era doar o achiziție a firmei Sony, ci și o vânzare a firmei Coca-Cola. Se întreba de ce nu criticase nimeni pe

Note

271

101

102

103

104

105 106 107 108 109 110 111

112 113

vânzător, ci numai pe cumpărător. Răspunsul la mintea cocoșului era

că așa prefera publicul să vadă lucrurile. Asta este emoționalitate, nu

motiv. Apare astfel din nou posibilitatea nefericită a gândirii rasiste.

Atunci când s-a descoperit că Japonia controlează 4% din economia americană a existat o reacție extremă similară, deși Marea Britanie controla un procentaj asemănător de ceva timp, fără a provoca vreo

reacție.

Principalul oponent japonez al falsificării oficiale a istoriei japoneze și al intervențiilor în textele de manual școlar este istoricul Ienaga Saburo. Ienaga a dus o campanie legendară începând din anii '60 și a avut ceva succes, însă limitat. Probabil că cea mai mare reușită a sa

este poate publicitatea pe care a generat-o. Pentru o dare de

seamă

utilă asupra bățăliilor sale vezi NLSSTSS 95.

Despre efectele acestui discurs vezi, de exemplu, Russel 91, p. 416.

Russel face o dare de seamă utilă a atitudinilor japoneze, în general,

față de negrii.

Vezi raportul din Far East Economic Revue, de pe 18 septembrie

1986, p. 14-15.

Cartea "No" to Ieru Nihon a fost scrisă împreună cu președintele firmei Sony, Morita Akio, care - temându-se că interesele sale din America ar putea fi puse în pericol - a insistat ca să-i fie omis numele

de pe traducerea autorizată în limba engleză care a apărut în 1991.

Credința lui Morita cum că europenii nu vor da atenție unei scrieri în

japoneză era similară cu presupunerea lui Nakasone din 1986 ca apusenii nu-i vor observa comentariile despre negrii și hispanici. Amândoi ilustrează o idee răspândită la japonezi că țara lor este cumva izolată de restul lumii și este un fel de pământ sfințit aparținând doar japonezilor.

Ishihara 89/91, p. 28.

Ishihara 89/91, p. 61.

Vezi Wilkinson⁸¹, p. 221.

Cifre disponibile în Asahi Shimbun Japan Almanac, anual.

Woronoff 85, p. 250.

Hidaka 1980/84, mai ales p. 9.

Traducerea oficială este 'Pace și armonie'. Ceea ce nu este chiar incorect, dar pare să dea întâietate eufoniei asupra acurateței.

Wood93, p. 11

Vezi Japan Times, ediția săptămânală internațională, 13-19 iunie 1994.

114

115

116 117

118

272

O istorie a Japoniei

De exemplu, într-o perioadă de mai puțin de doi ani numărul de membri al, pe vremuri puțin cunoscutului Tokyo Managers Union (Sindicatul managerilor din Tokyo), a crescut de 20 de ori. Vezi filmul "Goodbye Japan Corporation"

Pentru detalii vezi raportul din Far Eastern Economic Review, 25 aprilie 1996, p. 63-4. La sfârșitul lui 1997 Wallace s-a dat la o parte pentru a fi înlocuit cu alt occidental, americanul James Miller (alt fost angajat al Ford) Vezi Yanai 92.

Numărul de locuri în camera inferioară fusese crescut față de cele 466 din perioada imediat următoare războiului. Numărul existent de 511 locuri în camera inferioară, care cuprindea mai mulți membrii (până la șase) din cele 129 de circumscripții, a fost schimbat la 500 de locuri, cu câte un singur membru din 300 de circumscripții, plus 200 de locuri acordate pe bază de reprezentare proporțională. Instituirea circumscripțiilor cu un singur vot avea scopul de a reduce posibilitățile de corupție, presupunându-se că alegătorii vor decide unicul reprezentant probabil pe bază de ideologie și politică, spre deosebire de ipostaza cu mai mulți reprezentanți în care beneficiile materiale promise unei circumscripții (politici ale fondurilor publice) pot mai iute să devină factor de preferințe. Primele alegeri în noul sistem au fost ținute în octombrie 1996. În practică pare să se fi schimbat prea puțin.

I se promisese postul de prim ministru de către Kono Yohei, președintele LDP, dacă și-ar fi adus partidul într-o alianță cândva de negândit, cu LDP și alții. Vezi Japan Times, ediția săptămânală internațională, 4-10 iulie 1994. Pe timpul mandatului său a făcut comentarii sugerând că el îi reprezenta doar pe alții și se lupta cu propria

conștiință. Din punct de vedere numeric, LDP domina alianța. Aceștia erau respectiv Aoshima "Bunicul Răutăcios" Yukio și Yokoyama "Poc" Isamu.

McCormack 96, p. 11. Din 143 rezervoare de gaz lichid construite în Kobe de Mitsubishi, s-a descoperit că 114 au fost construite sub standardele oficiale.

Principala excepție este primul ministru malaezian, Mahathir Mohamad, care a demonstrat o atitudine foarte pozitivă la adresa Japoniei și nu pare foarte preocupat de trecut. De exemplu, Gluck 92, mai ales p. 19.

119

120

121

122

123

Referințe

Abrevieri

CEJ: Cambridge Encyclopedia of Japan, 1993, Cambridge

University Press CHJ: Cambridge History of Japan, 1989, în 6 volume,
Cambridge

University Press

JJS: Journal of Japanese Studies JQ: Japan Quarterly

KEJ: Kodansha Encyclopedia of Japan, 1983, în 8 volume,

Kodansha, Tokyo MN: Monumenta Nipponica NZJEAS: New Zealand
Journal of East Asian Studies

Aikens, C. și Higuchi, T., 1982, Prehistory of Japan, Academic Press,
New

York și Londra. Akazawa, T. și Aikens, C. (editori), 1986, Prehistoric
Hunter-Gatherers in

Japan: New Research Methods, University of Tokyo Press. Allen, M., 1994,
Undermining the Japanese Miracle: Work and Conflict in

a Coal-mining Community, Cambridge University Press. Alperovitz, G., 1985,
Atomic Diplomacy: Hiroshima and Potsdam: The

Use of the Atomic Bomb and the American Confrontation with Soviet

Power, Penguin, Harmondsworth. Amino, Y., 1992, "Deconstructing Japan" (trad.
G. McCormack), East

Asian History, Nr.3, Australian National University, Canberra, p. 121-

42. Aoki, T., 1994, "Anthropology and Japan: Attempts at Writing Culture",

Japan Foundation Newsletter, 22/3, p. 1-6.

Asahi Shimbun Japan Almanac, anual, Asahi Shimbun Company, Tokyo. Aston,

W., 1896/1972, *Nihongi: Chronicles of Japan from the Earliest*

Times to AD 697 (traducere a Nihongi), Tuttle, Tokyo (versiunea din

1972). Bachnik, J. și Quinn, C. (editori), 1994, *Situated Meaning: Inside and Out-*

side in Japanese Seif, Society, and Language, Princeton University

Press. Banno, J., 1971/92, *The Establishment of the Japanese Constitutional*

System (trad. A. Stockwin), Routledge, London (originalul japonez din

1971).

O istorie a Japoniei

Barber, L., 1994, "The 'Takumi Detachment' Goes to War: The Japanese

Invasion of Kelantan, December 1941", NZJEAS, 2/1 (iunie 1994), p.

39-49. Barnes, G., 1990, "The 'Idea of Prehistory' in Japan", *Antiquity* 64.245, p.

929-40. Barnes, G., 1993a, China, Korea, and Japan: The Rise of Civilization in

East Asia, Thames și Hudson, Londra. Barnes, G., 1993b, "Early Japan", CEJ, p. 42-8. Barret, B. și Therivel, R., 1991, Environmental Policy and Impact

Assessment in Japan, Routledge, Londra. Bartlett, B., 1978, Cover-Up: The Politics of Pearl Harbor, 1941-1946,

Arlington House, New York. Beard, C., 1948, President Roosevelt and the Coming of the War, 1941,

Yale University Press. Beasley, W., 1989a, "The Foreign Threat and the Opening of the Ports",

CHJ, voi. 5, p. 259-307.

Beasley, W., 1989b, "Meiji Political Institutions", CHJ, voi. 5, p. 618-73. Beason, R. și Weinstein, D., 1996, "Growth, Economies of Scale, and"

Targeting in Japan (1955-1990)", *Review of Economics and Statistics*,

p. 286-95. "Beaten to the Punch", 1991, ABC News, emisiune video transmisă, în

Statele Unite la 22 noiembrie 1991, în cadrul programului "20-20 ". Beauchamp, E., 1983, "Foreign Employees of the Meiji Period", KEJ, voi.

2, p. 310-11. Befu, H., 1968, "Village Autonomy and Articulation with the State", în Hali

și Jensen 68, v. p. 301-14.

Behr, E., 1989, Hirohito: Behind the Myth, Villard Books, New York. Benedict, R., 1947, The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of

Japanese Culture, Secker și Warburg, Londra. Bergamini, D., 1971, Japan's Imperial Conspiracy, William Morrow, New

York. Bix, H., 1992, "The Showa Emperor's 'Monologue' and the Problem of

War Responsibility", JJS, 18/2 (1992, vara), p. 295-363. Bix, H., 1995 "Inventing the 'Symbol Monarchy' in Japan, 1945-52", JJS,

21/2 (1995, vara), p. 319-63 Black, J., 1883/1968, Young Japan: Yokohama and Edo, 1858-79, 2

volume, Oxford University Press. Blacker, C, 1964, The Japanese Enlightenment: A Study of the Writings of

Fukuzawa Yukichi, Cambridge University Press. Bleed, P, 1983, "Prehistory", KEJ, voi. 3, p. 158-60.

Referințe

275

Bolitho, H., 1983, "Tokugawa Shogunate", KEJ, voi. 8, p. 52-6. Bolitho, H., 1989, "The Tempo Crisis", CHJ, voi. 5, p. 116-67. Bolitho, H., 1993, "The Tokugawa Period", CEJ, p. 67-77. Borton, H., 1955, Japan's Modern Century, Ronald Press, New York. Borton, H., 1967, American Presurrender Planning for Postwar Japan,

Occasional Papers of the East Asian Institute, Columbia University,

New York.

Bowles, G., 1983, "Japanese People, Origin of, KEJ, voi. 4, p. 33-5. Bownas, G. și Thwaite, A., 1964, The Penguin Book of Japanese Verse,

Penguin, Harmondsworth. Boxer, C., 1968, Jan Compagnie in Japan, 1600-1817: An Essay on the

Cultural, Artistic and Scientific Influence Exercised by the Hollanders

in Japan from the 17th to the 19th Centuries, Oxford University Press. Boyle, J., 1983, "Sino-Japanese War of 1937-1945", KEJ, voi. 7, p. 199-

202. Braw, M., 1991, The Atomic Bomb Suppressed: American Censorship in

Occupied Japan, M. E. Sharpe, New York. Buruma, I., 1985, A Japanese Mirror: Heroes and Villains of Japanese

Culture, Penguin, Harmondsworth. Butler, K., 1978, "Woman of Power Behind Kamakura Bakufu: Hojo

Masako", în Murakami și Harper 78, v. p. 91-101. Butow, R., 1954, Japan's Decision to Surrender, Stanford University

Press. Calman, D., 1992, The Nature and Origins of Japanese Imperialism: A

Reinterpretation of the Great Crisis of 1873, Routledge, Londra. Carr-Gregg, C., 1978, Japanese Prisoners of War in Revolt: The Outbreaks

at Featherston and Cowra during World War II, University of

Queensland Press. Cholley, J.-R., 1978, "The Rise and Fall of a Great Military Clan: Taira no

Kiyomori", în Murakami și Harper 78, v. p. 72-8. Churchill, W., 1951, The Grand Alliance, Houghton Mifflin, Boston. Clausen, H. și Lee, B., 1992, Pearl Harbor: Final Judgement, Crown,

New York. Cohen, T., 1987, Remaking Japan: The American Occupation as New Deal, Free Press, New York.

Colcutt, M., 1993, "The Medieval Age", CEJ, p. 60-3. Cook, H. și Cook, T., 1992, Japan at War: An Oral History, New Press,

New York. Cooper, M., 1965, They Came to Japan: An Anthology of European Reports on Japan, 1543-1648, University of California Press.

O istorie a Japoniei

Cooper, M., 1983, "Christianity", KEJ, voi. 1, p. 306-10.

Coox, A., 1988, "The Pacific War", CHJ, voi. 6, p. 315-82.

Cortazzi, H., 1990, *The Japanese Achievement*, Sidgwick și Jackson,

Londra. Cawcours, S., 1989, "Economic Change in the Nineteenth Century", CHJ,

voi. 5, p. 569-617.

Dalby, L., 1983, *Geisha*, University of California Press. Dale, P., 1986, *The Myth of Japanese Uniqueness*, Croom Helm, Londra. Dallek, R., 1979, *Franklin D.*

Roosevelt and American Foreign Policy,

1932-1945, Oxford University Press. Daniels, G., 1993, "Japan at War", CEJ, p.

95-105. Daniels, R., 1983, "United States Immigration Acts of 1924, 1952, and

1965", KEJ, voi. 8, p. 164-5. Daws, G., 1994, *Prisoners of the Japanese: POWs of World War II in the*

Pacific, William Morrow, New York. Denoon, D., Hudson, M.,

McCormack, G. și Morris-Suzuki, T. (editori),

1996, *Multicultural Japan: Palaeolithic to Postmodern*, Cambridge

University Press. Dodo, Y., 1986, "Metrical and Nonmetrical Analyses of Jōmon Crania

from Eastern Japan", în Akazawa și Aikens 86, v. p. 137-61. Doi, T.,

1971/73, *The Anatomy of Dependence*-(trad. J. Bester), Kodansha

International, Tokyo (originalul japonez din 1971). Dore, R., 1959, *Land Reform*

in Japan, Oxford University Press. Dore, R., 1984, "The 'Learn from Japan' Boom", *Speaking of Japan* 5/47,

noiembrie 1984, p. 16-25. Dower, J., 1979, *Empire and Aftermath: Yoshida*

Shigeru and the Japanese

Experience, 1878-1954, Harvard University Press. Dower, J., 1986, War without Mercy: Race and Power in the Pacific War,

Faber și Faber, Londra și Boston.

Dower, J., 1992, "The Useful War", în Gluck and Graubard 92, v. p. 49-70. Dower, J., 1993a, Japan in War and Peace: Selected Essays, New Press,

New York. Dower, J., 1993b, "Occupied Japan and the Cold War in Asia", în Dower

93a, v. p. 155-207. Dower, J., 1993c, "'NI and F': Japan's Wartime Atomic Bomb Research",

în Dower 93a, v. p. 55-100. Duus, P., 1983, "Taisho and Early Showa History (1912-1945)", KEJ,

vol.3, p. 197-203. Duus, P., 1988, "Introduction", CHJ, voi. 6, p.1-52.

Referințe

277

Edwards, W., 1983, "Event and Perspective in the Founding of Japan: The

Horserider Theory in Archeological Perspective", JJS, 9/2, p. 265-95. Edwards,

W., 1996, "In Pursuit of Himiko: Postwar Archeology and the

Location of Yamatai", MN, 51/1, p. 53-79. Elison, G. (cunoscut și ca Elisonas,

J.), 1983a, "Oda Nobunaga (1534-

1582)", KEJ, voi. 6, p. 61-5. Elison, G. (cunoscut și ca Elisonas, J.),

1983b, "Shimabara Uprising",

KEJ, voi. 7, p. 98. Elisonas, J. (cunoscut și ca Elisonas, J.), 1991,

"Christianity and the

DaimyJ', CHJ, voi. 2, p. 301-72. Farris, W., 1985, Population, Disease and Land in Early Japan, 645-900,

Harvard University Press. Flynn, J., 1944, "The Truth about Pearl Harbor",

Chicago Tribune, 22

octombrie 1944. Flynn, J., 1945, "The Final Secret of Pearl Harbor", Chicago

Tribune, 2

septembrie 1945, și ca apendice în Bartlett 78, v. Forster, C, 1981,

"Australian and Japanese Economic Development", in

Drysdale, P. și Kitaoji, H. (editori), 1981, Japan and Australia: Two

Societies and Their Interaction, Australian National University Press,

p. 49-76. Francks, P., 1992, Japanese Economic Development: Theory and

Practice,

Routledge, Londra. Frei, H., 1991, Japaris Southward Advance and Australia:

From the

Sixteenth Century to World War Two, Melbourne University Press. Frost, P.,

1983, "Occupation", KEJ, voi. 6, p. 51-5. Fukuzawa, Y., 1872/1969,

Gakumon no Susume, tradusă de David

Dilworth și Umeyo Hirano ca An encouragement of Learning,
Sophia

University Press, Tokyo, 1969. Futabatei Shimei, 1887-9/1967, Ukigumo (Drifting
Clouds), tradus,, cu o

prefață de Marleigh Ryan, in Japan's First Modern Novei: Ukigumo,

Columbia University Press, 1967. Gay, S., 1985, "Muromachi Bakufu Rule in
Kyoto: Administrative and

Judicial Aspects", în Mass, J. și Hauser, W. (editori), 1985, The Bakufu

in Japanese History, Stanford University Press, p. 49-65. Gibney, F., 1992, The
Pacific Centwy: America and Asia in a Changing

World, Scribners/Macmillan, New York. Gluck, C, 1985, Japan's Modern Myths:
Ideology in the Late Meiji

Period, Princeton University Press. Gluck, C, 1992, "The Idea of
Showa", în Gluck și Graubard 92, v. p. 1-26.

O istorie a Japoniei

Gluck, C. și Graubard, S. (editori), 1992, *Showa: The Japan of Hirohito*,

Norton, New York. "Goodbye Japan Corporation", 1996, înregistrare video produsă, de Film

Australia și NHK Japan. Gordon, H., 1994, *Voyage from Sharne: The Cowra Outbreak and*

Afterwards, Queensland University Press. Hadley, E., 1983, "Zaibatsu Dissolution", KEJ, voi. 8, p. 363-6. Haley, J., 1991, *Authority Without Power: Law and the Japanese Paradox*,

Oxford University Press. Haley, J., 1992, "Consensual Governance: A Study of Law, Culture, and

the Political Economy of Postwar Japan", în Kumon, S. și Rosovski, H.

(editori), 1992, *The Political Economy of Japan*, Volume 3: Cultural

and Social Dynamics, Stanford University Press, p. 32-62. Hali, J. W., 1968, "Feudalism in Japan - A Reassessment", în Hali și Jansen

68, v. p. 15-51. Hali, J. W. și Jensen, M. (editori), 1968, *Studies in the Institutional History*

of Early Modern Japan, Princeton University Press. Hali, J. și Mass, J. (editori), 1974, *Medieval Japan: Essays in Institutional*

History, Yale University Press. Hali, R., 1949/74, *Introduction to Kokutai no Hongi: Cardinal Principles*

of the National Entity of Japan, v. p. 1-47. Hane, M., 1986, *Modern Japan: A Historical Survey*, Westview Press,

Boulder și Londra. Hanihara, K., 1991, "Dual Structure Model for the

Population History of the Japanese", *Japan Review*, Nr. 2, p. 1-33.

Hanley, S. și Yamamura, K., 1977, *Economic and Demographic Change in*

Preindustrial Japan, 1600-1868, Princeton University Press. Hashizume, B., 1996, "Four Poems and an Essay by Hashizume Bun, Poet

and Atomic Bomb Survivor" (trad. S. Bouterrey), *NZJEAS*, 4/2

(decembrie 1996), p. 76-90. Hata, I., 1988, "Continental Expansion, 1905-1941" (trad. A. Coox), *CHJ*,

voi. 6, p. 271-314.

Heam, L., 1904, *Japan: An Attempt at Interpretation*, Macmillan, Londra.

Heinrichs, W., 1983, "World War II", *KEJ*, voi. 8, p. 271-7. Henshall, K., 1989, "From Sedan Chair to Aeroplane: The Meiji Period

Tokyoite Transported Through Time and Place", *Journal of the*

Oriental Society of Australia, 20/21, p. 70-80. Henshall, K., 1994, "In Search of the Pioneering Hoyt Brothers: Yankee-

New Zealand Entrepreneurs in the 'Frontierland' of Early Meiji Japan",

NZJEAS, 2/1, p. 66-86. Herzog, R., 1993, *Japan's Pseudo-Democracy*, New York University Press.

Referințe

279

- Hidaka, R., 1980/84, *The Price of Affluence: Dilemmas of Contemporary Japan* (trad. R. Mouer), Kodansha International, Tokyo (originalul japonez din 1980). Higuchi, T., 1986, "Relationships Between Japan and Asia in Ancient Times: Introductory Comments" (trad. K. Pearson), în *Pearson* 86, v. p. 121-4. Hirakawa, S., 1989, *Japan's Turn to the West*" (trad. B. Wakabayashi), *CHJ*, voi. 5, p. 432-98. Hong, W., 1994, *Paekche of Korea and the Origin of Yamato Japan*, Kudara International, Seoul.
- Hori, K., 1983, "Mongol Invasions of Japan", *KEJ*, voi. 5, p. 243-5. Howard, A. și Newman, E., 1943, *The Menacing Rise of Japan*, Harrap, Londra. Hunter, J., 1989, *The Emergence of Modern Japan: An Introductory History Since 1853*, Longman, Londra. Hurst, G.C. III, 1976, *Insei: Abdicated Sovereigns in the Politics of Late Heian Japan, 1086-1185*, Columbia University Press. Hurst, G.C. III, 1983, "Minamoto Family", *KEJ*, voi. 5, p. 176-8. Ibuse, Masuji, 1966/9, *Black Rain* (Kuroi Ame 1966, trad. J. Bester 1969), Kodansha International, Tokyo.
- "Inside Japan Inc.", 1992, v. serialul video *Pacific Century*. Iriye, A.; 1983, "Sino-Japanese War of 1894-1895", *KEJ*, voi. 7, p. 197-8. Ishihara, S., 1976, "A Nation without Morality", în *Japan Centre for International Exchange* (editori), 1976, *The Silent Power: Japan's Identity and World Role*, Simul Press, Tokyo, p. 75-96. Ishihara, S., 1989/91, *The*

Japan That Can Say 'No': Why Japan Will Be

First Among Equals (trad. F. Baldwin), Simon și Schuster, New York și

Londra (original 'No' to Ieru Nihon, cu A. Morita, 1989). Iwao, S., 1993, The Japanese Woman: Traditional Image and Changing

Reality, Free Press, New York.

Jansen, M., 1983, "Meiji History (1868-1912)", KEJ, voi. 3, p. 192-7. Jansen, M., 1989, "The Meiji Restoration", CHJ, voi. 5, p. 308-66. Jansen, M. and Rozman, G. (editori), 1986, Japan in Transition from

Tokugawa to Meiji, Princeton University Press. Japan 1995: An International Comparison, Keizai Koho Center (Japan

Institute for Social and Economic Affairs), Tokyo, anual. Johnson, C., 1982, MITI and the Japanese Miracle: The Growth of

Industrial Policy, 1925-1975, Stanford University Press. Kahn, H., 1971, The Emerging Japanese Superstate, Andre Deutsch,

Londra.

O istorie a Japoniei

în

Katayama, K., 1996, "The Japanese as an Asia-Pacific Population

Denoon și alți 6, v.p. 19-30. Kato, S., 1981, A History of Japanese Literature: The First Thousand

Years (trad. D. Chibbett), Kodansha International, Tokyo. Kawai, T., 1938, The Goal of Japanese Expansion, Hokuseido, Tokyo. Keene, D. (compilație), 1968, Anthology of Japanese Literature to the

Nineteenth Century, Penguin, Harmondsworth. Kidder, J. E., 1977, Ancient Japan, Elsevier-Phaidon, Oxford. Kidder, J. E., 1983, "Jomon Culture", KEJ, voi. 4, p.72-4. Kidder, J. E., 1993, The Earliest Societies in Japan", CHJ, voi. 1, p. 48.

107. Kiley, C, 1974, "Estate and Property in the Late Heian Period", în Hali și Mass 74, v. p. 109-24.

Kiley, C, 1983, "Ritsuryo System", KEJ, voi. 6, p. 322-32. Kimmel, H., 1955, Admirai Kimmel's Story, Henry Regnery Co., Chicago. Kitahara, M, 1989, Children of the Sun: The Japanese and the Outside

World, Paul Norbury Publications, Kent. Kitaoka, S., 1992, "Diplomacy and the Military in ShUwa Japan", în

Gluck și Graubard 92, v. p. 155-76. Kojiki - vezi Philippi 68. Kokutai no Hongi: Cardinal Principles of the National Entity of Japan,

tradus de J. Gauntlett, 1949, Harvard University Press, și (ediția actuală) 1974, Crofton Publishing, Massachusetts.

Kosaka, M., 1992, "The Showa Era", în Gluck și Graubard 92, v. p. 27-47. Krauss, E., Rohlen, T. și Steinhoff, P. (editori), 1984, Conflict in Japan,

University of Hawaii Press. Kumagai, F. (împreună cu D. Keyser), 1996, *Unmasking Japan Today: The*

Impact of Traditional Values on Modern Japanese Society, Praeger

Press, Westport și Londra. La Fleur, W., 1978, *Mirror for the Moon: A Selection of Poems by Saigyô*,

New Directions, New York. Large, S., 1992, *Emperor Hirohito and Showa Japan: A Political*

Biography, Routledge, Londra. Ledyard, G., 1975, "Gallop along With the Horseriders: Looking for the

Founders of Japan", *JJS*, 1/2, p. 217-54. Ledyard, G., 1983a, "Yamatai", *KEJ*, voi. 8, p. 305-7. Ledyard, G., 1983b, "Horse-Rider Theory", *KEJ*, voi. 3, p. 229-31. Leupp, G., 1995, *Male Colors: The Construction of Homosexuality* in

Tokugawa Japan, University of California Press.

- Li L., 1992, "The Pan-Asian Ideas of Tachibana Shiraki and Ishiwara Kanji", în Henshall, K. și Bing, D. (editori), 1992, *Japanese Perceptions of Nature and Natural Order*, New Zealand Asian Studies Association, Hamilton, p. 63-84. Low, M., 1990, "Japan's Secret War? 'Instant' Scientific Manpower and Japan's World War II Atomic Bomb Project", *Annals of Science*, voi. 47, p. 347-60.
- MacArthur, D., 1964, *Reminiscences*, McGraw-Hill, New York.
- Mason, R. și Caiger, G., 1972, *A History of Japan*, Cassel Australia, Melbourne.
- Massarella, D., 1990, *A World Elsewhere: Europe's Encounter with Japan in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Yale University Press.
- Mathews' *Chinese-English Dictionary*, Harvard University Press (ediția din 1966).
- Mayo, M., 1974, "Late Tokugawa and Early Meiji Japan", în Tiedemann, A. (editor), 1974, *An Introduction to Japanese Civilization*, Columbia University Press, p. 131-80.
- McClellan, E., 1969, *Two Japanese Novelists: Soseki and Toson*, University of Chicago Press.
- McCormack, G., 1996, *The Emptiness of Japanese Affluence*, M. E. Sharpe, New York / Allen & Unwin, Sydney.
- McCormack, G. și Sugimoto, Y. (editori), 1986, *Democracy in Contemporary Japan*, Hale și Ironmonger, Sydney.
- McCulloch, H.,

1959, The Taiheiki: A Chronicle of Medieval Japan,

Columbia University Press. McCulloch, H., 1971, Yoshitsune: A Fifteenth Century Japanese Chronicle

(traducere Gikeiki), Stanford University Press. McCulloch, H., 1988, The Tale of the Heike (traducere a Heike

Monogatari), Stanford University Press. McCulloch, W. și McCulloch, H., 1980, A Tale of Flowering Fortunes:

Annals of Japanese Aristocratic Life in the Heian Period (traducere și

studiu al Eiga Monogatari), 2 volume, Stanford University Press. McKean, M., 1981, Environmental Protest and Citizen Politics in Japan,

University of California Press. [McNelly, T., 1987, 'Induced Revolution': The Policy and Process of

Constituțional Reform in Occupied Japan", în Ward și Sakamoto 87, v. p. 76-106.

"Meiji Revolution", 1992, v. serialul video Pacific Century. Meiroku Zasshi: Journal of the Japanese Enlightenment (traducere și prefață de W. Braisted), 1874-5/1976, University of Tokyo Press.

O istorie a Japoniei

Minear, R., 1971, *Victors' Justice: The Tokyo War Crimes Trial*, Princeton University Press.

Minear, R., 1983, "War Crimes Trials", KEJ, vol.8, p. 223-5. Mita, M., 1992 *Social Psychology of Modern Japan* (trad. S. Suloway),

Kegan Paul International, Londra. Morgenstern, G., 1947, *Pearl Harbor: The Story of the Secret War*, Devin-

Adair, New York. Morishima, M., 1982, *Why Has Japan Succeeded? Western Technology*

and the Japanese Ethos, Cambridge University Press. Morison, S., 1953, *By Land and Sea*, Knopf, New York. Morita, A. (împreună cu E. Reingold și M. Shimomura), 1987, *Made in*

Japan, Collins, Londra. Morris, I., 1975, *The Nobility of Failure: Tragic Heroes in the History of*

Japan, Hoit, Rinehart and Winston, New York. Morris, L., 1979, *The World of the Shining Prince: Court Life in Ancient*

Japan, Penguin, Harmondsworth. Morris-Suzuki, T., 1989, *A History of Japanese Economic Thought*,

Routledge, Londra. Morris-Suzuki, T., 1994, *The Technological Transformation of Japan from*

the Seventeenth to the Twenty-First Century, Cambridge University

Press. Morris-Suzuki, T., 1996, "A Descent into the Past: The Frontier in the

Construction of Japanese Identity", în *Denoon și alții* 96, v. p. 81-94.

Mosley, L., 1966, *Hirohito: Emperor of Japan*, Prentice-Hall, New York. Murakami, H. și Harper, T. (editori), 1978, *Great Historical Figures of*

Japan, Japan Culture Institute, Tokyo. MushakUji, K., 1976, "The Cultural Premises of Japanese Diplomacy", în

Japan Center for Educational Exchange (editori), 1976, *The Silent Power: Japan's Identity and World Role*, Simul Press, Tokyo, p. 35-50. Nakai, N. și McClain, J., 1991, "Commercial Change and Urban Growth

in Early Modern Japan", CHJ, voi. 4, p. 519-95. Nakamura, M., 1968, *Modern Japanese Fiction 1868-1926*, Kokusai

Bunka Shinkokai, Tokyo. Nakamura, T., 1981, *The Postwar Japanese Economy: Its Development*

and Structure, University of Tokyo Press. Nakamura, T., 1988, "Depression, Recovery, and War, 1920-1945" (trad. J.

Kaminski), CHJ, voi. 6, p. 451-93. Nakane, C., 1967/70, *Japanese Society*, Weidenfeld & Nicolson, Londra

(originalul japonez din 1967).

sNakaney.GL1și Oishi, S. (editori), 1990, *Tbkugdwd Japan: The Social arid - ■Econdmic'Antecedents of Modern Japan*, UniVefsity of Toky o Press. Nihon Shoki / Nihongi - vezi Aston 1896/1972. !

Mpp«Wiseri*video, BBC, Londra, 1991V -- ! ; ' !

Nishi, T., 1982, *Unconditional Deinoeraây: Education and Politics in*

Occupied Japan 1945-1952, HooverInstitution Press, Stanford. Nitobe]1!., 1905/69, Bushidl): *The Sbul of Japan: An Exposition of*

Japanese Thought, Tuttle, Tokyo" (ediția din 1969). -NLSSTSS (National League for Support of the School Textbook

Screenirig Suit), 1995, *Truth inTextbooks, Freedom in Education, and*

Peace for Children: The Struggle against the Censorship of School

TextbooksinJăpan,T6kyo.

Oda, H., 1992, *Japanese Law*, Butterworth, Londra. Okamoto, S., 1983, "Russo-Japanese War", KEJ, voi. 6, p. 345-7. Okamura, M., 1992, "Babadan A", contribuie la Pearson 92, v. p. 49-50. Okazaki, T., 1993, "Japan and the Continent" (trad. J. Goodwin), CHJ, voi.

l,p. 268-316. Ossenberger, N., 1986, "Isolate Conservatism and Hybridization in the

Population History of Japan: The Evidence of Nonmetric Cranial

Traits", în Akazawa și Aikens 86, v. p. 199-215. "Out of a Firestorm", 1991, în serialul video *Nippon. Pa.cific Century* serial video, director de proiect Frank Gibney, produc„tor

executiv Alex Gibney, Jigsaw / Pacific Basin Institute, Santa Barbara,

1992. Pascale, R. și Athos, A., 1982, *The Art of Japanese Management*, Penguin,

Harmondsworth. Paulson, J., 1976, "Evolution of the Feminine Ideal", în Lebra, J., Paulson,

J. și Powers, E. (editori), 1976, *Women in Changing Japan*, Stanford

University Press, p. 1 -23. Pearson, R.(cditor), 1986, *Windows on the Japanese Past: Studies in*

Archaeology and Prehistory, Centre for Japanese Studies, University of

Mictygan. Pearson. R., 1992, *Ancient Japan*, Gcorgc Biazjllcr/Smithsonian Insililulo,

New York

Peattie, M., 1983, "Ishiwara Kanji (1889-1949)", KEJ. voi 3. p.,345-6.

Phijippi, D-, 196&,.Kojiki (traducere și introduce) University of TUKyU'

Press. Piggott,,J., .1989, 'Sacral Kingshjp and Confederacy in Early Izumo ', A/M

44/1, p. 45-74.

O istorie a Japoniei

Pineau, R. (editor), 1968, *The Japan Expedition 1852-1854: The Personal*

Journal of Commodore Matthew C. Perry, Smithsonian Institute Press,

Washington. Prange, G. (împreună, cu D. Goldstein și K. Dillon), 1986, *Pearl Harbor:*

The Verdict of History, McGraw-Hill, New York. "Reinventing Japan", 1992, în cadrul serialului video *Pacific Century*. -Reischauer, E., 1964, *Japan: Past and Present*, Duckworth, Londra. Reischauer, E., 1988, *The Japanese Today: Change and Continuity*,

Harvard University Press. Reischauer, E. și Craig, A., 1979, *Japan: Tradition and Transformation*,

George Allen & Unwin, Londra, Boston și Sydney. Rusbridger, J. și Nave, T.E., 1991/2, *Betrayal at Pearl Harbor: How*

Churchill Lured Roosevelt into World War II, Michael O'Mara Books,

Londra / Simon & Schuster, New York (ediția completată, din 1992). Russell, J., 1991, "Narratives of Denial: Racial Chauvinism and the Black

Other in Japan", JQ, 38/4 (oct. - dec. 91), p. 416-28. "Sacrifice at Pearl Harbor", înregistrare video produsă, de Roy Davies,

transmisă, în Timewatch, BBC2, la 5 aprilie 1992. Sadler, A., 1970, *The Ten Foot Square Hut and Tales of the Heike*,

Greenwood Press, Westport. Sahara, M., 1992, "Yoshinogari: The World of the Wei Dynasty Annals",

Contribuție la Pearson 92, v. p. 154-7. Sakai, S., 1994, interviu cu M. Nakazawa, Tokyo Journal, dec. 1994, p. 18-

21. SakudU, Y, 1990, "The Management Practices of Family Business" (trad.

W. Hauser), în Nakane și Oishi 90, v. p. 147-66. SatU, E., 1974, "

The Erly Development of the Shoen", în Hali și Mass 74,

v. p. 91-108. SatU, T., 1990, "Tokugawa Villages and Agriculture" (trad. M. Hane), în

Nakane și Oishi 90, v. p. 37-80. Sayle, ML, 1995, "Did the Bomb End the War?", The New Yorker, 31 iulie

1995, p. 40-64. Schoppa, L., 1991, Education Reform in Japan: A Case of Immobilist

Politics, Routledge, Londra. Schultz, D., 1987, The Maverick War: Chennault and the Flying Tigers, St.

Martin's Press, New York. Seidensticker, E., 1981, The Tale of Genji (traducere a Genji Monogatari),

Penguin, Harmondsworth. Seigle, C, 1993, Yoshiwara: the Glittering World of the Japanese

Courtesan, University of Hawaii Press.

Referințe

285

Sethi, S., Namiki, N. și Swanson, C, 1984, *The False Promise of the Japanese Miracle: Illusions and Realities of the Japanese Management*

System, Pitman, Massachusetts. Shibusawa, K. (editor), 1958, *Japanese Culture in the Meiji Period*, voi. 5

(trad. C. Terry), Tokyo Bunko, Tokyo. Shillony, B.-A., 1973, *Revolt in Japan: The Young Officers and the*

February 26, 1936 Incident, Princeton University Press. Shinoda, M., 1978, "Victory in Battle and Family Tragedy: Minamoto no

Yoritomo and Yoshitsune", în Murakami și Harper 78, v. p. 79-90. Shinoda, M., 1983, "Kamakura History (1185-1333)", KEJ, vol.3, p. 169-

72.

Stanley, T, 1983, "Tokyo Earthquake of 1923", KEJ voi. 8, p. 66.

Steinhoff, P., 1984, "Student Conflict", în Krauss, Rohlen și Steinhoff 84,

v. p. 174-213.

Stockwin, A., 1992, prefața traducătorului la Banno 1971/92, v. p. xi-xv. Storry, R., 1963, *A History of Modern Japan*, Penguin, Harmondsworth. Suzuki, H., 1969, "Micro-Evolutional Changes in the Japanese Population

from the Prehistoric Age to the Present Day", *Journal of the Faculty of*

Science, University of Tokyo, s. 5, voi. 3, pt. 4, p. 279-308. Suzuki, M., 1992, "As Long As I Don't Fight, I'll Make It Home", în H. și

T. Cook 92, v. p. 127-35.

Suzuki, N., 1983, "Eschatology", KEJ, voi. 2, p. 231. Tada, M., 1996, "After

the Bubble", Japan Times, ediția internațională

săptămânală, 29 iulie - 4 aug. 1996, p. 4. Takeuchi, R., 1983, "Nara History", KEJ, voi. 3, p. 163-5. Tayama Katai, 1907/81, "The Girl-Watcher" (Shojobo, 1907), în "The

Quilt" and Other Stories by Tayama Katai, tradusă și prefațată de K.

Henshall, 1981, University of Tokyo Press. Tayama Katai, 1917/87, Thirty Years in Tokyo (Tokyo no Sanjunen, 1917),

tradusă și prefațată de K. Henshall, 1987, în Literary Life in Tokyo

1885-1915, Brill, Leiden. Taylor, J., 1985, Shadows of the Rising Sun: A Critical View of the

'Japanese Mirade', Tuttle, Tokyo. Theobald, R., 1954, The Final Secret of Pearl Harbor, Devin-Adair, New

York. Thompson, E., 1945, Prisoner of War Preliminary Interrogation Report,

înaintat la 7 iulie 1945 către cartierul general al Serviciului aliat de traducători și interpreți al Primei Armate Australiene, Eșalonul superior. Torao, T., 1993, "Nara Economic and Social Institutions" (trad. W. Farris),

CHJ, voi. 1, p. 415-52.

O istorie a Japoniei

Totman, C, 1980, *The Collapse of the Tokugawa Bakufu, 1862-68*

University of Hawaii Press. Trefalt, B., 1995, "Living Dead: Japanese Prisoners-of-War in the South

West Pacific", *NZJEAS*, 3/2 (dec. 1995), p. 113-25. Tsuchihashi, P., 1952, *Japanese Chronological Tables*, Sophia University

Press. Tsukada, M., 1986, "Vegetation in Prehistoric Japan: The Last 20,000

Years", în *Pearson* 86, v. p. 11-56. Tsunoda, R., de Bary, W. T. și Keene, D. (compilație), 1964, *Sources of*

Japanese Tradition, 2 voi., Columbia University Press. Tsurumi, S., 1987, *A Cultural History of Postwar Japan 1945-1980*, Kegan

Paul International, Londra și New York. Turnbull, S., 1987, *Battles of the Samurai*, Arms and Armour Press,

Londra.

Ueda, K., 1983, "Pollution Related Diseases", *KEJ*, voi. 6 p. 217-20. Ui, J. (editor), 1992, *Industrial Pollution in Japan*, United Nations

University Press, Tokyo. Umegaki, M., 1986, "From Domain to Prefecture", în *Jansen și Rozman*

86, v. p. 91-110.

Uno, S., 1992, "Spies and Bandits", în H. și T. Cook 92, v. p. 151-8. Upham, R, 1987, *Law and Social Change in Postwar Japan*, Harvard

University Press. Utsumi, A., 1996, "Japanese Army Internment Policies for Enemy

Civilians during the Asia-Pacific War", în *Denoon și al ji* 96, v. p. 174-

209. Van Wolferen, K., 1989, *The Enigma of Japanese Power: People and Politics in a Stateless Nation*, Macmillan, Londra. Vansittart, Lord, 1943, *preambul la Howard, A. și Newman, E., The Menacing Rise of Japan*, Harrap, Londra.

Varley, H. R., 1983, "Kemmu Restoration", *KEJ*, voi. 4, p. 191-2. Vlastos, S., 1989, "Opposition Movements in Early Meiji, 1868-1885",

CHJ, voi. 5, p. 367-431. Vogel, E., 1979, *Japan As Number One: Lessons for America*, Harvard

University Press. Ward, R., 1987a, "Presurrender Planning: Treatment of the Emperor and

Constituțional Changes", în Ward și Sakamoto 87, v. p. 1-41. Ward, R., 1987b, "Conclusion", în Ward și Sakamoto 87, v. p. 392-433.

Ward, R., și Sakamoto, Y. (editori), 1987, *Democratizing Japan: The*

Allied Occupation, University of Hawaii Press.

Referințe

287

Weinstein, D., 1995, "Evaluating Administrative Guidance and Cartels in

Japan (1957-1988)", Journal of Japanese and International

Economies, 9, p. 200-23. Whitehill, A., 1991, Japanese Management: Tradition and Transition,

Routledge, Londra. Wilcox, R., 1985, Japan's Secret War: Japan's Race against Time to Build

its Own Atomic Bomb, William Morrow, New York. Wilkinson, E., 1981, Misunderstanding: Europe vs Japan, Chuokoronsha,

Tokyo.

Williams, H., 1972, Foreigners in Mikadoland, Tuttle, Tokyo.

Williams, P. și Wallace, D., 1989, Unit 731: The Japanese Army's Secret of

Secrets, Hodder și Stoughton, Londra. Wohlstetter, R., 1962, Pearl Harbor: Warning and Decision, Stanford

University Press. Wolf, M., 1983, The Japanese Conspiracy: A Stunning Analysis of the

International Trade War, Empire Books, New York. Wood, C, 1993, The Bubble Economy: The Japanese Economic Collapse,

Tuttle, Tokyo. Woronoff, J., 1985, Japan: The Corning Economic Crisis, Lotus Press,

Tokyo. Woronoff, J., 1990, Japan As - Anything But - Number One, Yohan

Publications, Tokyo. Yamaguchi, K., 1983, "Early Modern Economy (1868-1945)", KEJ, voi. 2,

p. 151-4. Yamamura, K., 1986, "The Meiji Land Tax Reform and Its Effects", în

Jensen și Rozman 86, v. p. 382-9. Yanai, S., 1992, "The Case for a Coup", Japan Views, decembrie 1992, p.

3-6 (originalul japonez în Shokan Bunshun, 22 oct. 92). Yokota, Y., 1992, "Volunteer", în H. și T. Cook 92, v. p. 306-13. Yoshida, S., 1961, The Yoshida Memoirs: The Story of Japan in Crisis,

Heinemann, Londra.

O istorie a Japoniei

Nihonjinron: "teorii despre japonezi", tipul de literatură de automulțumire de obicei simplistă din anii 1970 și 1980, încercând să explice succesul

Japoniei și accentuându-i adesea unicitatea și superioritatea no: formă reținută a dramei de clasă oitsuke, oikose: "prinde din urmă (vestul), întrece", lozincă populară în

perioada Meiji de început

okashi: valoarea estetică a neobișnuitului și amuzantului f

omote: fațadă sau aparență superficială oya: părinte sau persoană mai în vârstă într-o relație rangaku: "învățătură olandeză", de obicei învățătura vestică în general risshishugi: reușită, orientare spre împlinire, autoajutorare ritsuryo: cod străvechi de legi, ritsu însemnând sancțiuni penale, iar ryo

instrucțiuni pentru oficiali ronin: samurai fără stăpân sabi: valoarea estetică a simplității elegante sakoku jidai: "perioada țării închise", mai târziu numită perioada

Tokugawa

samurai: om din suită, mai târziu războinic sankin kotai: "prezență alternativă" a daimyo la Edo, în perioada

Tokugawa senryu: formă umoristică de poezie cu 17 silabe, populară în perioada

Tokugawa

seppuku: = harakiri

shamisen: instrument cu trei coarde tip lăută shi-rio-ko-sho: "războinic-țăran-meșteșugar-negustor", structură socială

ierarhică în perioada Tokugawa shinpan: daimyo înrudit cu casa Tokugawa
shinpu: = kamikaze

shizoku: fost samurai din perioada Meiji de început shoen: moșie
medievală shogun: conducător militar

shugo: protector medieval sau epistat (al unei moșii) shunga:
tipărituri explicite sexual din perioada Tokugawa sonno joi:
"venerează-1 pe împărat, alungă-i pe barbari", lozincă populară

spre sfârșitul perioadei Tokugawa soto: în exterior tameshigiri:
"tăietură de probă" făcută de săbiile samurailor pe cadavre

sau uneori pe criminali vii tatemae: fațadă sau pretext, adesea
"vorbe mieroase și nesincere"

tennosei: sistemul monarhic, de îndoctrinare naționalistă centrată pe

împărat, de la mijlocul perioadei Meiji până la al doilea război mondial
terakoya: școli pentru oamenii de rând în perioada Tokugawa, la început

pe lângă temple tokuju: achiziții speciale pentru produse japoneze de la forțele SUA

luptând în războiul din Koreea toyo no dotoku, seiyo no gakugei:
"etică estică, știință vestică", lozincă

populară la sfârșitul perioadei Tokugawa

tozama: daimyo "din afară", neloiali în mod tradițional casei Tokugawa
uchi: acasă sau în interior
ukiyo: "lumea plutitoare", la origine exprimând efemeritatea vieții, dar

începând din perioada Tokugawa referință la relațiile interumane, inclusiv sexuale
ukiyo-e: stampe despre viața și oamenii perioadei Tokugawa, deseori

explicite sexual

ukiyo-zoshi: cărți excitante sexual din perioada Tokugawa
ura: în spate sau ceea ce este dincolo de suprafață
wabi: valoarea estetică a gustului moderat
wakon yosai: "spirit japonez, învățătură vestică", lozincă populară în

perioada Meiji de început
yogaku: învățătură vestică

yomihon: povestiri populare de dragoste din perioada Tokugawa
yugen: valoarea estetică a ceea ce ține de o altă lume, elegantă și liniștită
zaibatsu: concern financiar sau companie mare

